

CVRIA

DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

Årsrapport
2011

DEN EUROPÆISKE UNIONS DOMSTOL

ÅRSRAPPORT 2011

Oversigt over arbejdet ved Den Europæiske Unions Domstol,
Den Europæiske Unions Ret og EU-Personaleretten

Luxembourg 2012

www.curia.europa.eu

Domstolen
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1

Retten
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1

Personaleretten
L-2925 Luxembourg
Tel. (352) 43 03-1

Domstolen på internettet: <http://www.curia.europa.eu>

Redaktionen afsluttet den 1. januar 2012

Gengivelse tilladt med kildeangivelse. Fotografierne må alene gengives i forbindelse med denne publikation. Til enhver anden brug skal tilladelse indhentes hos Den Europæiske Unions Publikationskontor.

Yderligere oplysninger om EU fås på internet via Europaserveren (<http://europa.eu>)

Katalogoplysninger findes bagest i denne publikation

Luxembourg: Den Europæiske Unions Publikationskontor, 2012

ISBN 978-92-829-1159-4

doi:10.2862/77554

© Den Europæiske Union, 2012

Printed in Luxembourg

TRYKT PÅ HVIDT PAPIR BLEGET UDEN BRUG AF FRIT KLOR (ECF)

Indhold

Side

Forord ved Domstolens præsident, Vassilios Skouris	5
---	---

Kapitel I

Domstolen

A – Domstolens arbejde og udvikling i 2011	9
B – Domstolens retspraksis i 2011	13
C – Domstolens sammensætning	67
1. Domstolens medlemmer	69
2. Ændringer i Domstolens sammensætning i 2011	85
3. Domstolens sammensætning efter rangfølge	87
4. Tidligere medlemmer af Domstolen	89
D – Statistik over retssagerne ved Domstolen	93

Kapitel II

Retten

A – Arbejdet ved Retten i 2011	125
B – Rettens sammensætning	173
1. Rettens medlemmer	175
2. Ændringer i Rettens sammensætning 2011	185
3. Rettens sammensætning efter rangfølge	187
4. Tidligere medlemmer af Retten	189
C – Statistik over retssagerne ved Retten	191

Kapitel III*Personaleretten*

A – Arbejdet ved Personaleretten i 2011	215
B – Personalerettens sammensætning	227
1. Personalerettens medlemmer	229
2. Ændringer i sammensætningen af Personaleretten i 2011	235
3. Sammensætning efter rangfølge	237
4. Tidligere medlemmer af Personaleretten	239
C – Statistik over retssagerne ved Personaleretten	241

Kapitel IV*Møder og besøg*

A – Officielle besøg og arrangementer ved Domstolen, Retten og Personaleretten i 2011	255
B – Studiebesøg (2011)	259
C – Højtidelige retsmøder i 2011	263
D – Besøg og deltagelse i officielle arrangementer	265

<i>Organisationsplan</i>	<i>270</i>
--------------------------------	------------

Forord

For Den Europæiske Unions retsinstanser blev 2011 et år, som frem for alt var kendetegnet ved intensiteten i den judicielle virksomhed. Med 1 569 anlagte sager og 1 518 afsluttede sager er antallet af retssager anlagt og afsluttet ved de tre retsinstanser, der udgør Den Europæiske Unions Domstol, vokset betragteligt. Institutionen kan kun være glad for denne udvikling, som er udtryk for den tillid, som de nationale retter og retsundergivne har til EU's retsinstanser. Imidlertid kræver denne stigning i antallet af retssager en agtpågivenhed såvel fra Den Europæiske Unions Domstols side som fra EU-lovgivers side for ikke at bringe den effektive funktion af EU's domstolssystem i fare og for fortsat at tjene de europæiske borgere bedst muligt.

I denne ånd har Domstolen i det forgange år foreslået en række ændringer af statuttens og en fuldstændig omarbejdelse af procesreglementet ud fra et ønske om dels at forbedre sin egen og Rettens effektivitet og produktivitet, dels at modernisere sine arbejdsgange.

I 2011 blev der ligeledes lanceret tre omfattende it-tiltag, der i det væsentlige har til formål at tilnærme Domstolen borgerne, og disse tiltag blev alle gennemført som planlagt. Indførelsen af applikationen e-Curia, der gør det muligt at foretage elektronisk indlevering og forkyndelse af procesdokumenter, lanceringen af en ny og stærkere maskine til søgning i retspraksis og online-udgivelsen af kataloget over Domstolens bibliotek gør institutionen lettere tilgængelig og mere gennemsigtig.

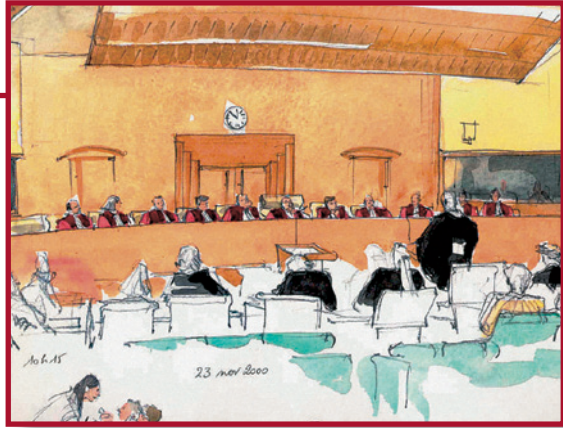
I det forgangne år er præsidenten for og to medlemmer af Personaleretten fratrådt i forbindelse med den delvise fornyelse af denne ret, og et medlem af Domstolen og af Retten er ligeledes fratrådt.

Denne rapport giver en fuldstændig præsentation af udviklingen i og arbejdet ved institutionen i løbet af 2011. Som det fremgår, er en væsentlig del af rapporten helliget kortfattede, men udtømmende fremstillinger af den egentlige judicielle virksomhed ved Domstolen, Retten og Personaleretten. Statistikkerne over retssagerne, der er specifikke for hver retsinstans, supplerer og illustrerer analysen af den judicielle virksomhed.

Jeg vil benytte lejligheden til at takke mine kolleger ved de tre retsinstanser samt hele Domstolens personale for den bemærkelsesværdige arbejdsindsats, de har udført i dette ekstraordinært krævende retsår.

V. Skouris
Domstolens præsident

Kapitel I

Domstolen

A – Domstolens arbejde og udvikling i 2011

Ved Domstolens præsident, Vassilios Skouris

Den første del af årsrapporten indeholder en sammenfatning af Den Europæiske Unions Domstols virke i 2011. For det første giver den en oversigt over institutionens udvikling i det forløbne år med vægt på de institutionelle ændringer, der har haft indvirkning på Domstolen og på udviklingen med hensyn til dens interne organisation. For det andet indeholder den en analyse af statistikkerne vedrørende udviklingen i Domstolens arbejdsbyrde samt den gennemsnitlige sagsbehandlingstid. For det tredje præsenteres ligesom hvert år den væsentligste udvikling i retspraksis, inddelt efter emne.

1. I 2011 har Domstolen fremlagt et udkast til ændring af statuttens for EU-lovgiver samt et forslag til omarbejdelse og opdatering af procesreglementet. De to forslag har i det væsentlige til formål at gøre sagsbehandlingen ved EU's retsinstanser mere effektiv.

Hvad angår forslaget om ændringer af statuttens tilsigtes der hermed bl.a. at indføre embedet som vicepræsident for Domstolen, at øge antallet af dommere, som udgør Store Afdeling, til 15 samt at ophæve den automatiske deltagelse af formændene for afdelinger med fem dommere og at afskaffe retsmøderapporten. For så vidt angår statuttens bestemmelser om Retten foreslår Domstolen at øge antallet af dommere til 39 for at imødegå den konstante stigning i antallet af retssager ved denne retsinstans.

Hvad angår forslaget om omarbejdelse af procesreglementet har det til formål at tilpasse såvel dets struktur som indhold til udviklingen i retssagerne, at fortsætte de bestræbelser, der allerede har været iværksat i flere år, for at bevare institutionens kapacitet i lyset af en mere og mere omfattende og kompleks sagsmængde, at afslutte de sager, der indbringes for den, inden for en rimelig frist, og at tydeliggøre de procesregler, som den anvender, ved at gøre dem lettere læsbare.

Alle disse forslag er resultatet af en lang periode med dybe refleksioner på grundlag af interne konsultationer. Forslagene er i øjeblikket til diskussion ved EU's lovgivende myndigheder. Disse forslag kan i deres helhed læses på Domstolens hjemmeside ¹.

Der skal desuden henvises til de ændringer, der blev vedtaget den 24. maj 2011, af Domstolens procesreglement (EUT L 162, s. 17). Disse ændringer giver for første gang Domstolen mulighed for ved afgørelse at fastlægge betingelserne for, at et procesdokument kan forkyndes elektronisk. Domstolen har gjort brug af denne mulighed og vedtog afgørelse af 13. september 2011 om indlevering og forkyndelse af procesdokumenter via applikationen e-Curia (EUT L 289, s. 7). Denne applikation, der ubestrideligt bidrager til moderniseringen af sagsbehandlingen ved EU's retsinstanser, blev lanceret med succes den 21. november 2011.

Det skal også bemærkes, at unionsborgerne nu har fået adgang til en ny søgemaskine, som for første gang indeholder samtlige oplysninger vedrørende retspraksis ved EU's retsinstanser helt tilbage til Domstolens oprettelse i 1952. Denne søgemaskine kan anvendes gratis via Domstolens hjemmeside.

¹ http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7031/

Endelig, og i den samme ånd, er kataloget over Domstolens bibliotek nu gjort tilgængeligt via Domstolens hjemmeside ². Det er således muligt for brugeren at foretage en online bibliografisk søgning om EU-retten samt på andre retsområder, der er omfattet af Domstolens biblioteks katalog, såsom international ret, sammenlignende ret, lovgivningen i Den Europæiske Unions medlemsstater og i visse tredjelande samt generel retsteori. Dette katalog er for nærværende et af de mest omfattende i verden for så vidt angår EU-retten. Kataloget omfatter aktuelt ca. 340 000 bibliografiske titler, heraf mere end 80 000, der vedrører EU-retten. Det vokser med mere end 20 000 titler pr. år.

2. De statistiske oplysninger vedrørende Domstolens arbejde i 2011 viser samlet set en fastholdelse af effektiviteten og produktiviteten ved Domstolens retsinstanser. Oplysningerne er kendetegnet ved en betragtelig stigning i antallet af anlagte sager.

Domstolen afsluttede således 550 sager i 2011 (nettoantal under hensyn til foreninger af sager), hvilket repræsenterer en stigning i forhold til det foregående år (522 sager afsluttet i 2010). Blandt disse sager blev 370 afsluttet ved dom og 180 ved kendelse.

Der blev anlagt 688 nye sager ved Domstolen i 2011 (uden hensyn til foreninger på grund af sagernes sammenhæng), hvilket repræsenterer en betragtelig stigning i forhold til 2010 (631 anlagte sager), og det udgør for andet år i træk det højeste antal sager i Domstolens historie. Det samme gør sig gældende for så vidt angår anmodninger om præjudiciel afgørelse. Antallet af præjudicielle sager indgivet i dette år er for tredje år i træk det højeste nogensinde og udgør i forhold til 2009 en stigning på næsten 41% (423 sager i 2011 mod 302 sager i 2009). Det skal ligeledes noteres, at der er en stærk stigning i antallet af appelsager (162 i 2011 mod 97 i 2010) og en reduktion i antallet af direkte søgsmål for femte år i træk. De direkte søgsmål udgør nu kun 12% af sagerne, der anlægges ved Domstolen, mens de i 2007 udgjorde ca. 38%.

For så vidt angår sagsbehandlingens varighed er de statistiske oplysninger i store træk lige så positive som sidste år. For så vidt angår præjudicielle forelæggelser er den gennemsnitlige sagsbehandlingstid 16,4 måneder, hvilket udgør en ubetydelig statistisk stigning i forhold til 2010 (16 måneder). For så vidt angår direkte søgsmål og appelsager var den gennemsnitlige sagsbehandlingstid i 2011 henholdsvis 20,2 måneder og 15,4 måneder (mod 16,7 måneder og 14,3 måneder i 2010).

Ud over reformen af arbejdsmetoderne ved Domstolen, som har fundet sted over de sidste par år, udspringer den fortsatte effektive sagsbehandling ligeledes af den stigende brug af de forskellige processuelle værktøjer, som Domstolen råder over for at fremskynde behandlingen af visse sager (den præjudicielle hasteprocedure, en sags pådømmelse forud for andre, den fremskyndede procedure, den forenklede procedure og muligheden for at træffe afgørelse uden generaladvokatens forslag til afgørelse).

Der er blevet fremsat anmodning om anvendelsen af den præjudicielle hasteprocedure i fem sager, og den udpegede afdeling har fundet, at betingelserne i procesreglementets artikel 104b var opfyldt i to af disse. De pågældende sager blev afsluttet inden for en gennemsnitlig frist på 2,5 måned.

Der blev fremsat begæring om anvendelse af den fremskyndede procedure tretten gange, men betingelserne i procesreglementet var kun opfyldt i to sager. I overensstemmelse med en praksis, der blev etableret i 2004, efterkommes eller forkastes begæringen ved begrundet kendelse fra Domstolens præsident. Desuden er syv sager blevet behandlet forud for andre.

² <http://bib-curia.eu/>

Domstolen har desuden hyppigt gjort brug af den forenklede procedure i procesreglementets artikel 104, stk. 3, ved besvarelsen af visse præjudicielle spørgsmål. I alt 30 sager er blevet afsluttet ved kendelse på grundlag af denne bestemmelse.

Endelig har Domstolen fortsat udforsket muligheden i henhold til statuttens artikel 20 for at træffe afgørelse uden forslag fra generaladvokaten, når sagen ikke rejser nogen nye retsspørgsmål. Det skal nævnes, at ca. 46% af de domme, der blev afsagt i 2011, blev afsagt uden forslag til afgørelse (mod 50% i 2010).

For så vidt angår fordelingen af sagerne mellem Domstolens forskellige dommerkollegier skal det bemærkes, at Store Afdeling afgjorde ca. 11%, afdelinger med fem dommere 55% og afdelinger med tre dommere ca. 33% af de sager, der blev afsluttet ved dom eller kendelse, der har karakter af en retsafgørelse, i 2011. I forhold til det foregående år er der ikke væsentlige forskelle mellem andelen af sager, der behandles af de forskellige dommerkollegier.

For mere detaljerede oplysninger om de statistiske oplysninger vedrørende retsåret 2011 henvises til den del af årsrapporten, der udelukkende vedrører statistikker.

B – Domstolens retspraksis i 2011

Denne del af årsrapporten indeholder en oversigt over retspraksis i 2011.

Forfatningsmæssige og institutionelle forhold

Domstolen har i flere sager haft anledning til at præcisere, under hvilke betingelser den udøver sine retlige kompetencer. Først opregnes dommene vedrørende traktatbrudssagerne.

I sagen *Kommissionen mod Portugal* (dom af 24.5.2011, sag C-52/08) udtalte Domstolen sig om Kommissionens traktatbrudssøgsmål, anlagt over for Den Portugisiske Republik, med påstand om, at denne medlemsstat ikke havde vedtaget de nødvendige love og administrativt fastsatte bestemmelser med henblik på at gennemføre direktiv 2005/36 om anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer ¹.

Vedrørende formaliteten bemærkede Domstolen, at selv om Kommissionens stævning vedrørte en påstået manglende gennemførelse af direktiv 2005/36, vedrørte såvel åbningsskrivelserne som den begrundede udtalelse direktiv 89/48 om indførelse af en generel ordning for gensidig anerkendelse af eksamensbeviser for erhvervskompetencegivende videregående uddannelser af mindst tre års varighed ².

Domstolen bemærkede dernæst, at selv om påstandene i stævningen i princippet ikke kan udvides i forhold til de overtrædelser, der er angivet i den begrundede udtalelses konklusion og i åbningsskrivelsen, står det dog fast, at Kommissionen har adgang til at få en traktatbrudspåstand prøvet for så vidt angår forpligtelser, der har deres oprindelse i en – senere ændret eller ophævet – EU-retsakts oprindelige affattelse, når disse fortsat består i henhold til nye bestemmelser. Sagens genstand kan derimod ikke udvides til også at omfatte forpligtelser i henhold til nye bestemmelser, der ikke findes tilsvarende i vedkommende retsakts oprindelige affattelse, idet dette ville være en tilsidesættelse af væsentlige formforskrifter med hensyn til traktatbrudsprocedurens lovlighed.

Domstolen fandt herefter vedrørende sagens realitet, at når der i forbindelse med lovgivningsprocessen foreligger særlige omstændigheder – som eksempelvis en manglende klar stillingtagen fra lovgiver eller en manglende præcisering af fastlæggelsen af anvendelsesområdet for en af EU-rettens bestemmelser – der medfører en usikker retlig situation, er det ikke muligt at fastslå, at der ved udløbet af den frist, der var fastsat i den begrundede udtalelse, gjaldt en tilstrækkelig klar forpligtelse for medlemsstaterne til at gennemføre et direktiv. Domstolen frifandt derfor Den Portugisiske Republik.

I sagen *Kommissionen mod Italien* (dom af 17.11.2011, sag C-496/09) havde Kommissionen anlagt et traktatbrudssøgsmål ved Domstolen mod Den Italienske Republik på grund af manglende gennemførelse af en tidligere dom fra Domstolen ³ om tilbagebetaling af statsstøtte, der af Kommissionen i dennes afgørelse var blevet afgjort til at være ulovlig og uforenelig med det fælles marked. Kommissionen havde endvidere nedlagt påstand om, at Den Italienske Republik skulle betale en bøde og et fast beløb.

¹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2005/36/EF af 7.9.2005 om anerkendelse af erhvervsmæssige kvalifikationer (EUT L 255, s. 22).

² Rådets direktiv 89/48/EØF af 21.12.1988 om indførelse af en generel ordning for gensidig anerkendelse af eksamensbeviser for erhvervskompetencegivende videregående uddannelser af mindst tre års varighed (EFT 1989 L 19, s. 16).

³ Dom af 1.4.2004, sag C-99/02.

Domstolen bemærkede indledningsvis, idet den henviste til den tidligere dom, der er afsagt i samme sag mod Den italienske Republik, at når en kommissionsafgørelse om ophævelse af en statsstøtte, der er uforenelig med fællesmarkedet, ikke har været genstand for et direkte søgsmål, eller sagsøgte i et sådant søgsmål er blevet frifundet, er den eneste indsigelse, som kan gøres gældende af en medlemsstat over for et traktatbrudssøgsmål, indsigelsen om, at det er absolut umuligt at gennemføre denne beslutning korrekt. Hverken frygt for selv uoverstigelige interne vanskeligheder eller den omstændighed, at den pågældende medlemsstat finder det nødvendigt at efterprøve den individuelle situation for hver virksomhed, der er berørt, kan begrunde, at medlemsstaten undlader at opfylde sine forpligtelser efter EU-retten. Den berørte medlemsstats forsinkede gennemførelse af Kommissionens beslutning, der i det væsentlige kan tilskrives medlemsstatens forsinkede indgriben på grund af vanskelighederne ved identifikation og tilbagesøgning af den ulovlige støtte, kan således ikke udgøre en gyldig begrundelse. I den forbindelse har Domstolen endvidere bemærket, at det ikke har nogen betydning, at den berørte medlemsstat har oplyst Kommissionen om vanskelighederne ved tilbagesøgning af den nævnte støtte og iværksættelse af løsninger med henblik på at rette op herpå.

Vedrørende pålæggelse af økonomiske sanktioner fastslog Domstolen, at det i forbindelse med den procedure, der er omhandlet i artikel 228, stk. 2, EF, tilkommer Domstolen i den enkelte sag og på grundlag af de konkrete omstændigheder, der er forelagt den, samt ud fra den grad af pression og prævention, den finder fornøden, at fastsætte egnede økonomiske sanktioner for at sikre opfyldelse hurtigst muligt af den dom, som tidligere har fastslået et traktatbrud, og at forebygge gentagelse af tilsvarende tilsidesættelser af EU-retten. Domstolen tilføjede endvidere, at den konstaterede traktatkrænkelses retlige og faktiske sammenhæng kan udgøre en indikator for, at en effektiv præventiv effekt mod fremtidig gentagelse af lignende overtrædelser af EU-retten kræver vedtagelse af en passende foranstaltning. Hvad angår tvangsbødens størrelse har Domstolen præciseret, at når den udøver sit skøn på området, tilkommer det den at fastsætte tvangsbøden således, at denne på den ene side er tilpasset efter omstændighederne og på den anden side er afpasset efter det fastslåede traktatbrud såvel som med den pågældende medlemsstats betalingsevne.

Endelig bemærkede Domstolen, at under hensyntagen til formålet med proceduren i artikel 228, stk. 2, EF har Domstolen under udøvelsen af sit skøn i henhold til denne artikel kompetence til kumulativt at pålægge en tvangsbøde og et fast beløb.

Herefter omtales et annulationssøgsmål i sagen *Kommissionen mod Kronoply og Kronotex* (dom af 24.5.2011, sag C-83/09 P).

I denne sag skulle Domstolen tage stilling til, hvorvidt et annulationssøgsmål, der var anlagt af tredjemænd til prøvelse af Kommissionens afgørelse om ikke at gøre indsigelse mod en statsstøtte, som en medlemsstat havde tildelt et selskab, kunne antages til realitetsbehandling. Ifølge Domstolen afhænger lovligheden af en sådan afgørelse, der er truffet på grundlag af artikel 4, stk. 3 i forordning nr. 659/1999⁴, af, om der hersker tvivl om støttens forenelighed med fællesmarkedet. Da en sådan tvivl skal føre til, at der indledes en formel undersøgelsesprocedure, hvori de interesserede parter som omhandlet i artikel 1, litra h), i forordning nr. 659/1999 kan deltage, må det antages, at enhver interesseret part som omhandlet i sidstnævnte bestemmelse er umiddelbart og individuelt berørt af en sådan beslutning. De interesserede parter, der er indrømmet de i artikel 88, stk. 2, EF og artikel 6, stk. 1, i forordning nr. 659/199 fastsatte processuelle garantier, kan kun opnå, at disse respekteres, hvis de har adgang til at indbringe beslutningen om ikke at gøre indsigelse

⁴ Rådets forordning (EF) nr. 659/1999 af 22.3.1999 om fastlæggelse af regler for anvendelsen af EF-traktatens artikel 93 (EFT L 83, s. 1).

for Unionens retsinstanser. Domstolen fastslog dermed angående annullationssøgsmål, at den interesserede parts særstilling i henhold til artikel 1, litra h), i forordning nr. 659/1999, som er knyttet til søgsmålets særlige formål, i henhold til artikel 230, stk. 4, EF er tilstrækkelig til at individualisere den sagsøger, som bestrider en beslutning om ikke at gøre indsigelse.

Domstolen præciserede endvidere, at artikel 1, litra h), i forordning nr. 659/1999 ikke udelukker, at en virksomhed, der ikke er direkte konkurrent til modtageren af støtten, men som i sin produktionsproces har brug for de samme råstoffer som den pågældende støttemodtager, kan kvalificeres som berørt part, hvis denne gør gældende, at dens interesser vil kunne blive berørt af tildelingen af støtten. Endelig fastslog Domstolen, at kravet om identifikation af sagens genstand i overensstemmelse med artikel 44, stk. 1, litra c), i Rettens procesreglement er opfyldt i tilstrækkelig grad, når sagsøgeren udpeger den beslutning, som påstås annulleret. Det er uden betydning, om det i stævningen er anført, at sagsøgeren nedlægger påstand om annullation af en beslutning om ikke at gøre indsigelse – det udtryk, som er anvendt i artikel 4, stk. 3, i forordning nr. 659/1999 – eller en beslutning om ikke at indlede den formelle undersøgelsesprocedure, da Kommissionen træffer en samlet afgørelse om spørgsmålets to aspekter.

Endelig skal omtales to sager vedrørende Domstolens udøvelse af sin præjudicielle kompetence.

I sagen *Miles m.fl.* (dom af 14.6.2011, sag C-196/09) tog Domstolen stilling til begrebet »national ret« i artikel 267 TEUF's forstand.

Domstolen fandt, at den ikke har kompetence til at besvare en anmodning om præjudiciel afgørelse fra Europaskolernes klagenævn. For at bedømme, om det organ, der forelægger en sag, er en ret i artikel 267 TEUF's forstand – et spørgsmål, som alene skal afgøres på grundlag af EU-retten – tager Domstolen en hel række forhold i betragtning, nemlig om organet er oprettet ved lov, har permanent karakter, virker som obligatorisk retsinstans, anvender en kontradiktorisk sagsbehandling, træffer afgørelse på grundlag af retsregler, og om det er uafhængigt. Selv om det pågældende klagenævn opfylder samtlige disse kriterier og følgelig skal kvalificeres som en ret i den forstand, hvor udtrykket er anvendt i artikel 267 TEUF, henhører det imidlertid ikke under en medlemsstat, således som det anføres i denne bestemmelse, men under Europaskolerne, der, som det er anført i første og tredje betragtning til aftalen om Europaskolerne, er en ordning sui generis, der i kraft af en international aftale gennemfører et samarbejde mellem medlemsstaterne, samt mellem disse og Unionen. Klagenævnet er således et organ henhørende under en international organisation, der på trods af den funktionelle forbindelse, i hvilken det indgår med Unionen, formelt er adskilt fra denne Union og dens medlemsstater. Under disse omstændigheder er den omstændighed alene, at klagenævnet er forpligtet til at anvende de almindelige EU-retlige principper i tilfælde af, at der indbringes en tvist for det, ikke tilstrækkeligt til, at det kan henføres under begrebet »en ret i en af medlemsstaterne« og dermed under anvendelsesområdet for artikel 267 TEUF.

Lesoochranárske zoskupenie-sagen (dom af 8.3.2011, sag C-240/09) gav Domstolen mulighed for at udtale sig om sin kompetence angående fortolkningen af en international aftale (Århuskonventionen⁵) indgået i medfør af en delt kompetence mellem Fællesskabet og medlemsstaterne.

Domstolen erklærede sig i henhold til traktatens bestemmelser, herunder især artikel 267 TEUF, kompetent til at fastlægge skellet mellem de forpligtelser, som Unionen har påtaget sig, og de

⁵ Konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet, godkendt på vegne af Det Europæiske Fællesskab ved Rådets afgørelse 2005/370/EF af 17.2.2005 (EUT L 124, s. 1).

forpligtelser, som fortsat alene påhviler medlemsstaterne, og til at fortolke bestemmelserne i Århuskonventionen. Det måtte herefter afgøres, om Unionen på det område, der er omfattet af Århuskonventionens artikel 9, stk. 3, har udøvet sine beføjelser og vedtaget bestemmelser vedrørende gennemførelsen af de forpligtelser, som følger heraf. Såfremt det ikke forholder sig sådan, vil de forpligtelser, som følger af Århuskonventionens artikel 9, stk. 3, fortsat henhøre under medlemsstaternes nationale ret. I et sådant tilfælde tilkommer det medlemsstaternes retsinstanser på grundlag af national ret at afgøre, om borgerne kan støtte direkte ret på bestemmelserne i den internationale aftale, der omhandler dette område, eller om de nationale retsinstanser af egen drift skal anvende bestemmelserne. EU-retten hverken påbyder eller udelukker nemlig i dette tilfælde, at en medlemsstats retsorden anerkender, at borgerne kan støtte direkte ret på bestemmelsen, eller at den pålægger domstolene en forpligtelse til at anvende den af egen drift. Hvis det derimod fastslås, at Unionen har udøvet sine beføjelser og vedtaget bestemmelser på det område, der er omfattet af Århuskonventionens artikel 9, stk. 3, finder EU-retten anvendelse, og det tilkommer Domstolen at afgøre, om bestemmelsen i den pågældende internationale aftale har direkte virkning. Et specifikt spørgsmål, som endnu ikke er genstand for EU-retsforskrifter, henhører desuden under EU-retten, når dette spørgsmål er reguleret i aftaler indgået af Unionen og af dets medlemsstater, og når spørgsmålet vedrører et område, som i vidt omfang er omfattet af EU-retten.

Domstolen fastslog, at den har kompetence til at fortolke bestemmelserne i Århuskonventionens artikel 9, stk. 3, og navnlig til at træffe afgørelse om, hvorvidt disse har direkte virkning eller ej. Når en bestemmelse kan finde anvendelse i forhold til situationer, der henhører enten under national ret eller under EU-retten, er der en vis interesse i, for at undgå forskelle i den fremtidige fortolkning, at denne bestemmelse fortolkes ensartet, uanset under hvilke betingelser den finder anvendelse.

Disse sager om tvister er imidlertid langt fra de eneste bidrag til retspraksis i 2011, der afklarer forfatningsmæssige og institutionelle forhold.

I *Patriciello*-sagen (dom af 6.9.2011, sag C-163/10) fortolkede Domstolen artikel 8 i protokollen vedrørende Den Europæiske Unions privilegier og immuniteter, der er knyttet som bilag til EU-traktaten, EUF-traktaten og Euratom-traktaten, idet den præciserede udstrækningen af den immunitet, EU-retten tildeler Europa-Parlamentets medlemmer i forbindelse med disses meningstilkendegivelser og stemmeafgivelser under udøvelsen af deres hverv.

Domstolen fastslog, at artikel 8 i protokollen vedrørende Den Europæiske Unions privilegier og immuniteter skal fortolkes således, at en erklæring, der afgives af et medlem af Europa-Parlamentet uden for Europa-Parlamentet, og som giver anledning til en straffesag om bagvaskelse i dennes oprindelsesmedlemsstat, alene udgør en meningstilkendegivelse, der fremsættes under udøvelsen af det parlamentariske hverv, som henhører under immuniteten i henhold til denne bestemmelse, såfremt denne erklæring udtrykker en subjektiv bedømmelse, der har en direkte og klar forbindelse til udøvelsen af dette hverv. Det tilkommer den forelæggende ret at afgøre, om disse betingelser er opfyldt i hovedsagen.

I forbindelse med de nye medlemsstaters tiltrædelse af Den Europæiske Union den 1. maj 2004 har Domstolen i sagen *Vicoplus m.fl.* (dom af 10.2.2011, forenede sager C-307/09 – C-309/09) fortolket artikel 56 TEUF og 57 TEUF samt artikel 1, stk. 3, litra c), i direktiv 96/71⁶ om udstationering af arbejdstagere som led i udveksling af tjenesteydelser.

⁶ Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 96/71/EF af 16.12.1996 om udstationering af arbejdstagere som led i udveksling af tjenesteydelser (EFT 1997 L 18, s. 1).

Domstolen fastslog således, at artikel 56 TEUF og 57 TEUF ikke er til hinder for, at en medlemsstat i den overgangsperiode, der er fastsat i kapitel 2, punkt 2, i bilag XII til tiltrædelsesakten af 2003 ⁷, stiller indhentelse af en arbejdstilladelse som betingelse for udstationering som omhandlet i artikel 1, stk. 3, litra c), i direktiv 96/71 af arbejdssøgende polske statsborgere på denne stats område. En sådan national foranstaltning skal, selv om den kan siges at være en begrænsning i den frie udveksling af tjenesteydelser, nemlig anses for en foranstaltning, der regulerer polske statsborgeres adgang til den berørte medlemsstats arbejdsmarked som omhandlet i kapitel 2, punkt 2, i bilag XII til tiltrædelsesakten af 2003. Denne konklusion nås også, når henses til nævnte bestemmelses formål, der er at undgå, at der efter de nye medlemsstaters tiltrædelse til Unionen opstår forstyrrelser på arbejdsmarkedet i de gamle medlemsstater som følge af en pludselig tilgang af et stort antal arbejdssøgende statsborgere fra de nævnte nye stater.

På området for aktindsigt har Domstolen i sagen *Sverige mod My Travel og Kommissionen* (dom af 21.7.2011, sag C-506/08 P) behandlet en sag anlagt til prøvelse af Rettens dom ⁸, hvorved Kommissionen blev frifundet i en sag, der var anlagt af My Travel vedrørende to beslutninger ⁹ truffet af Kommissionen, hvorved den havde givet afslag på aktindsigt i visse af institutionens interne dokumenter i forbindelse med en fusionssag, der allerede var afsluttet.

Forordning nr. 1049/2001 ¹⁰ om aktindsigt i Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter fastsætter i artikel 4 de undtagelser, der kan gøres til princippet om størst mulig aktindsigt for offentligheden, og skal følgelig fortolkes og anvendes strengt. Domstolen fastslog, at når en institution beslutter at give afslag på aktindsigt i et dokument, der ønskes udleveret, påhviler det i princippet denne institution at give en begrundelse for, hvorledes aktindsigt i det pågældende dokument konkret og faktisk ville kunne skade den beskyttede interesse, herunder bl.a. beskyttelsen af institutionens beslutningsproces og beskyttelsen af den juridiske rådgivning, som denne institution påberåber sig.

Domstolen undersøgte alle de berørte dokumenter og fastslog bl.a., at Retten burde have krævet af Kommissionen, at den oplyste de særlige grunde til, at den fandt, at udleveringen af de omhandlede dokumenter kunne være til alvorlig skade for denne institutions beslutningsproces, selv om den sag, som dokumenterne henviste til, var afsluttet.

Følgelig konkluderede Domstolen, at Kommissionen i sine beslutninger hverken havde anvendt undtagelsen om beskyttelse af beslutningsprocessen eller undtagelsen om beskyttelse af den juridiske rådgivning korrekt. Domstolen besluttede derfor på disse punkter at ophæve Rettens dom og at annullere Kommissionens to beslutninger.

Henset til, at visse af de argumenter, der blev anført af Kommissionen som begrundelse for afslag på udlevering af visse andre interne dokumenter – bl.a. dokumenter vedrørende de andre undtagelser om beskyttelsen af formålet med inspektioner, undersøgelser og revision – ikke var blevet

⁷ Akten vedrørende vilkårene for Den Tjekkiske Republiks, Republikken Estlands, Republikken Cyperns, Republikken Letlands, Republikken Litauens, Republikken Ungarns, Republikken Maltas, Republikken Polens, Republikken Sloveniens og Den Slovakiske Republiks tiltrædelse og tilpasningerne af de traktater, der danner grundlag for Den Europæiske Union (EUT 2003 L 236, s. 33).

⁸ Rettens dom af 9.9.2008, *My Travel mod Kommissionen*, sag T-403/05.

⁹ Kommissionens afgørelse D(2005) 8461 af 5.9.2005 og Kommissionens afgørelse D(2005) 9763 af 12.10.2005.

¹⁰ Europa-Parlamentet og Rådets forordning (EF) nr. 1049/2001 af 30.5.2001 om aktindsigt i Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter (EFT L 145, s. 43).

undersøgt af Retten, fandt Domstolen, at den ikke var i stand til at træffe afgørelse herom, og besluttede at hjemvise sagen til Retten.

Med hensyn til anvendelsen af EU-retten i medlemsstaternes retsorden er der to domme, der fortjener særlig opmærksomhed.

I sagen *Ze Fu Fleischhandel og Vion Trading* (dom af 5.5.2011, forenede sager C-201/10 og C-202/10) fandt Domstolen, at retssikkerhedsprincippet i forbindelse med beskyttelsen af Den Europæiske Unions finansielle interesser som fastsat i forordning nr. 2988/95¹¹ og i henhold til denne forordnings artikel 3, stk. 3, i princippet ikke er til hinder for, at en medlemsstats administrative eller retlige myndigheder i forbindelse med et søgsmål om tilbagebetaling af eksportrestitutioner, der er blevet ydet med urette, foretager en »analog« anvendelse af en forældelsesfrist, der er fastsat i de almindelige nationale retsregler, dog på betingelse af, at en sådan anvendelse, der følger af retspraksis, kunne forudses med tilstrækkelig sikkerhed, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve. Efter Domstolens opfattelse er proportionalitetsprincippet imidlertid i forbindelse med medlemsstaternes udnyttelse af den mulighed, der er tillagt ved artikel 3, stk. 3, i forordning nr. 2988/95, til hinder for anvendelsen af en 30-årig forældelsesfrist i søgsmål om tilbagebetaling af eksportrestitutioner, der er blevet ydet med urette. Henset til formålet med beskyttelsen af EU's finansielle interesser, hvorom EU-lovgiver har fundet, at en forældelsesfrist på fire år og endog tre år allerede i sig selv er en tilstrækkelig længde med henblik på at gøre det muligt for de nationale myndigheder at forfølge en uregelmæssighed, der er til skade for disse finansielle interesser, og som kan føre til vedtagelse af en foranstaltning om tilbagebetaling af en fordel, der er ydet med urette, går det ud over, hvad der er nødvendigt for en omhyggelig forvaltning, når de nævnte myndigheder gives en forældelsesfrist på 30 år. Endelig fandt Domstolen, at retssikkerhedsprincippet i en situation, der vedrører anvendelsesområdet for den nævnte forordning, er til hinder for, at en »længere« forældelsesfrist som omhandlet i artikel 3, stk. 3, i forordning nr. 2988/95 kan følge af en almindelig forældelsesregel, der er fastlagt i retspraksis, således at sidstnævnte regel overholder proportionalitetsprincippet, når den anvendes, idet den fireårige forældelsesregel i artikel 3, stk. 1, første afsnit, i forordning nr. 2988/95 under alle omstændigheder skal anvendes i sådanne situationer.

I sagen *Lady & Kid A m.fl.* (dom af 6.9.2011, sag C-398/09) fastslog Domstolen, at de EU-retlige bestemmelser om tilbagesøgning af beløb erlagt i urigtig formening om skyld udelukkende kan give anledning til en ugrundet berigelse i tilfælde, hvor de beløb, som en afgiftspligtig person med urette har erlagt i form af en afgift, som er opkrævet i en medlemsstat i strid med EU-retten, er blevet direkte overvæltet på køberen. Domstolen udledte heraf, at EU-retten er til hinder for, at en medlemsstat nægter at tilbagebetale en uretmæssig afgift med den begrundelse, at de af den afgiftspligtige med urette erlagte beløb er blevet udlignet gennem en besparelse som følge af den samtidige ophævelse af andre afgifter, eftersom en sådan udligning, fra et EU-retligt synspunkt, ikke kan betragtes som en ugrundet berigelse i relation til denne afgift.

Hvad angår Domstolens bidrag til defineringen af virkningerne af aftaler, som EU har indgået med tredjelande, skal nævnes *Unal*-sagen (dom af 29.9.2011, sag C-187/10) og *Pehlivan*-sagen (dom af 16.6.2011, sag C-484/07), hvori der var forelagt vigtige spørgsmål om fortolkningen af internationale aftaler, herunder især associeringsaftalen EØF-Tyrkiet¹².

¹¹ Rådets forordning (EF, Euratom) nr. 2988/95 af 18.12.1995 om beskyttelse af De Europæiske Fællesskabers finansielle interesser (EFT L 312, s. 1).

¹² Rådets afgørelse 64/732/EØF af 23.12.1963 om indgåelsen af aftalen om oprettelse af en associering mellem Det Europæiske Økonomiske Fællesskab og Tyrkiet (*Samling af Aftaler Indgået af De Europæiske Fællesskaber*, bind 3, s. 541).

Endvidere omtales på området for internationale aftaler Domstolens dom om fortolkningen af Århuskonventionen ¹³ (dom af 8.3.2011, *Lesoochranárske zoskupenie*, sag C-240/09).

I *Unal*-sagen fastslog Domstolen, at artikel 6, stk. 1, første led, i Associeringsrådet EØF-Tyrkiets afgørelse nr. 1/80 (herefter »afgørelse nr. 1/80«) skal fortolkes således, at den er til hinder for, at de kompetente nationale myndigheder inddrager en tyrkisk arbejdstagers opholdstilladelse med tilbagevirkende kraft fra det tidspunkt, hvor arbejdstageren ikke længere opfylder det nationalretlige grundlag, på hvilket opholdstilladelsen blev udstedt, når nævnte arbejdstager ikke har udvist svigagtig adfærd, og hvor inddragelsen sker efter udløbet af den periode med lovlig beskæftigelse på et år, der omhandles i den nævnte afgørelses artikel 6, stk. 1, første led. Domstolen fandt således dels, at denne bestemmelse ikke kan fortolkes sådan, at det er tilladt en medlemsstat ensidigt at ændre omfanget af ordningen med gradvis integration af tyrkiske statsborgere på værtsmedlemsstatens arbejdsmarked. Dels ville det være i strid med det almindelige princip om beskyttelse af velerhvervede rettigheder, såfremt det ikke anerkendes, at en sådan arbejdstager i over et år har haft lovlig beskæftigelse i værtsmedlemsstaten, og ifølge hvilket princip de rettigheder, som en tyrkisk arbejdstager gyldigt kan påberåbe sig i henhold til en bestemmelse i afgørelse nr. 1/80, ikke længere afhænger af, at de omstændigheder, der gav anledning til, at rettighederne opstod, fortsat består, idet afgørelsen ikke opstiller en sådan betingelse.

Dernæst konkluderede Domstolen i *Pehlivan*-sagen, at det følger af såvel EU-retten som af den direkte virkning af en bestemmelse som artikel 7, stk. 1, i afgørelse nr. 1/80, at medlemsstaterne ikke er berettiget til ensidigt at ændre omfanget af ordningen med gradvis integration af tyrkiske statsborgere i værtsmedlemsstaten, og at de derfor ikke længere har adgang til at vedtage foranstaltninger, som kan hindre udøvelsen af de rettigheder, som udtrykkeligt tillægges sådanne statsborgere i medfør af reglerne vedrørende associeringen EØF-Tyrkiet. Således kan et familiemedlem til en tyrkisk arbejdstager, der opfylder betingelserne i artikel 7, stk. 1, i afgørelse nr. 1/80, kun miste sine rettigheder i henhold til denne bestemmelse i to tilfælde, nemlig når den tyrkiske vandrende arbejdstagers tilstedeværelse på værtsmedlemsstatens område på grund af dennes personlige adfærd udgør en faktisk og alvorlig trussel for den offentlige orden, den offentlige sikkerhed eller den offentlige sundhed i den forstand, hvori dette udtryk er anvendt i afgørelsens artikel 14, stk. 1, eller når den pågældende har forladt denne medlemsstats område i en længere periode og uden lovlig grund.

Endelig fastslog Domstolen i ovennævnte *Lesoochranárske zoskupenie*-sag, at artikel 9, stk. 3 ¹⁴, i konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet (Århuskonventionen) ikke har direkte virkning i medfør af EU-retten. Det tilkommer imidlertid den forelæggende ret i videst muligt omfang at fortolke de processuelle regler vedrørende de betingelser, der skal være opfyldt for at iværksætte en administrativ eller retlig procedure, i overensstemmelse med såvel formålene med denne konventions artikel 9, stk. 3, som formålet om effektiv retsbeskyttelse af de rettigheder, der tillægges i henhold til EU-retten, med henblik på at gøre det muligt for en miljøbeskyttelsesorganisation ved en retsinstans at anfægte en afgørelse truffet efter en administrativ procedure, som kan være i strid med EU-miljøretten. Når der ikke findes EU-retlige bestemmelser på området, tilkommer det hver enkelt medlemsstat i sin interne retsorden at fastsætte de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som EU-retten medfører for borgerne, idet medlemsstaterne

¹³ Jf. fodnote 5.

¹⁴ »I tillæg til og med forbehold for procedurerne om prøvelse efter stk. 1 og 2 ovenfor, sikrer hver part, at medlemmer af offentligheden, der opfylder eventuelle kriterier i national ret, har adgang til administrative eller retslige procedurer for at anfægte private personers og offentlige myndigheders handlinger og undladelser, der er i strid med de bestemmelser i national ret, der vedrører miljøet.«

er forpligtet til konkret at sikre, at disse rettigheder effektivt beskyttes. I denne henseende må de processuelle regler for sagsanlæg til sikring af beskyttelsen af de rettigheder, som EU-retten medfører for borgerne, ikke være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål på grundlag af national ret (ækvivalensprincippet), og de må heller ikke i praksis gøre det umuligt eller uforholdsmæssigt vanskeligt at udøve de rettigheder, der tillægges i henhold til Unionens retsorden (effektivitetsprincippet).

Rækkevidden af unionsborgerskabet og de dertil knyttede rettigheder er stadig genstand for fortolkning.

I *Ruiz Zambrano*-sagen (dom af 8.3.2011, sag C-34/09) tog Domstolen stilling til det vanskelige spørgsmål om, hvorvidt traktatbestemmelserne om unionsborgerskab giver en tredjelandstatsborger – en forælder, som forsørger sine mindreårige børn, der er unionsborgere – ret til at opholde sig og arbejde i den medlemsstat, hvor disse er statsborgere, hvor de bor, og som de siden deres fødsel aldrig har forladt. Domstolen fandt, at artikel 20 TEUF er til hinder for, at en medlemsstat for det første nægter en tredjelandstatsborger, som forsørger sine små børn, der er unionsborgere, ophold i den medlemsstat, hvori de er bosat og er statsborgere, og for det andet nægter nævnte tredjelandstatsborger en arbejdstilladelse, for så vidt som disse afgørelser reelt fratager de nævnte børn den effektive nydelse af kerneindholdet i de rettigheder, der er tilknyttet status som unionsborger. Unionsborgerskabet er således den grundlæggende status, som tilkommer medlemsstaternes statsborgere. En sådan nægtelse af ophold ville dermed indebære, at disse børn, der er unionsborgere, ville blive nødsaget til at forlade Unionens område for at følge deres forældre. På tilsvarende måde forholder det sig, hvis en arbejdstilladelse ikke tildes en sådan person, idet han risikerer ikke at have tilstrækkelige midler til at forsørge sig selv og sin familie, hvilket også for hans børn, der er unionsborgere, vil indebære, at de vil blive nødsaget til at forlade Unionens område. Under sådanne omstændigheder kan de nævnte unionsborgere reelt ikke udøve kerneindholdet i de rettigheder, som de er indrømmet i kraft af deres status som unionsborgere.

McCarthy-sagen (dom af 5.5.2011, sag C-434/09) gav Domstolen mulighed for at vurdere, om bestemmelserne om unionsborgerskab er anvendelige i en situation, hvor en unionsborger, som altid har haft ophold i en medlemsstat, hvor vedkommende er statsborger, og desuden er statsborger i en anden medlemsstat, aldrig har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed. Domstolen vurderede først, at artikel 3, stk. 1, i direktiv 2004/38 om fri bevægelighed og opholdsret¹⁵ ikke finder anvendelse på en sådan unionsborger. Denne konstatering påvirkes ikke af den omstændighed, at nævnte borger ligeledes har statsborgerskab i en anden medlemsstat end den, hvor vedkommende har ophold. Den omstændighed, at en unionsborger er statsborger i mere end én medlemsstat, betyder således ikke i sig selv, at vedkommende har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed. Domstolen fandt dernæst, at artikel 21 TEUF ikke finder anvendelse på en unionsborger, som aldrig har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed, som altid har haft ophold i en medlemsstat, hvor vedkommende er statsborger, og som desuden er statsborger i en anden medlemsstat, for så vidt som denne borgers situation ikke indebærer, at en medlemsstat anvender foranstaltninger, som har den virkning, at borgeren fratages den effektive nydelse af kerneindholdet i de rettigheder, som er tillagt ved status som unionsborger, eller at denne hindres i at udøve sin ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område. Den omstændighed, at en statsborger ud over at være statsborger i den medlemsstat, hvor vedkommende bor, også er statsborger i en anden

¹⁵ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29.4.2004 om unionsborgernes og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EØF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (EUT L 158, s. 77).

medlemsstat, er ikke i sig selv tilstrækkelig til, at det må antages, at den berørte persons situation henhører under artikel 21 TEUF, idet situationen for en sådan person ikke har tilknytning til nogen som helst af de situationer, EU-retten gælder for, og alle relevante forhold i denne situation udelukkende har tilknytning til én medlemsstats område.

I sagen *Dereci m.fl.* (dom af 15.11.2011, sag C-256/11) opstod desuden spørgsmålet om, hvorvidt bestemmelserne om unionsborgerskab gør det muligt for en tredjelandstatsborger at opholde sig på en medlemsstats område, såfremt denne statsborger ønsker at bo sammen med et familiemedlem, der er unionsborger, og som opholder sig i den medlemsstat, hvor han har statsborgerskab, men som aldrig har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed, og som for så vidt angår forsørgelse ikke er afhængig af nævnte tredjelandstatsborger. Domstolen fandt, at EU-retten og navnlig bestemmelserne om unionsborgerskab ikke er til hinder for, at en medlemsstat nægter en tredjelandstatsborger ophold på dens område, når denne tredjelandstatsborger ønsker at opholde sig dér med et familiemedlem, som er unionsborger, bosat og statsborger i denne medlemsstat, og som aldrig har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed, forudsat at en sådan nægtelse ikke indebærer, at unionsborgeren fratages den effektive nydelse af kerneindholdet i de rettigheder, som er tillagt ved status som unionsborger, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve. I den forbindelse vedrører kriteriet om fratagelse af kerneindholdet i de rettigheder, som unionsborgerne er tildelt i kraft af sin status som unionsborgere, situationer, som er kendetegnet ved, at unionsborgeren reelt er nødsaget til at forlade ikke blot den medlemsstat, hvor han er statsborger, men også Unionen som helhed. Det følger heraf, at den omstændighed alene, at det for en statsborger i en medlemsstat, af økonomiske årsager eller for at bevare familieenheden på Unionens område, måtte forekomme ønskværdigt, at medlemmer af hans familie, som ikke er statsborgere i en medlemsstat, kan opholde sig med ham på Unionens område, ikke i sig selv er tilstrækkelig til, at det må antages, at unionsborgeren nødsages til at forlade Unionens område, hvis en sådan ret ikke indrømmes.

I *Aladzhev*-sagen (dom af 17.11.2011, sag C-434/10) fortolkede Domstolen artikel 27, stk. 1 og 2, i direktiv 2004/38¹⁶. Domstolen fastslog således, at EU-retten ikke er til hinder for en medlemsstats lovbestemmelse, der gør det muligt for den administrative myndighed at forbyde en statsborger i denne stat at udrejse heraf med den begrundelse, at en skattegæld i det selskab, hvor han er en af direktørerne, ikke er blevet betalt, dog på den dobbelte betingelse, at den omhandlede foranstaltning under visse særlige omstændigheder, som bl.a. kunne følge af karakteren eller størrelsen af denne gæld, har til formål at modsvare en reel, umiddelbar og tilstrækkeligt alvorlig trussel mod en grundlæggende samfundsinteresse, og hvis tilsigtede mål således ikke alene opfylder økonomiske betragtninger. Det tilkommer den nationale ret at efterprøve, om denne dobbelte betingelse er opfyldt. På den ene side kan det således ikke principielt udelukkes, at den manglende inddrivelse af fordringer i forbindelse med skatter og afgifter kan være omfattet af hensynet til den offentlige orden. Eftersom inddrivelse af offentligretlige fordringer, herunder navnlig skatter, har til formål at sikre finansiering af foranstaltninger, der træffes af den omhandlede medlemsstat, og som er udtryk for dennes almindelige politik på det økonomiske og sociale område, kan de af de offentlige myndigheder truffene foranstaltninger med henblik på at sikre denne inddrivelse på den anden side principielt heller ikke anses for at have været vedtaget udelukkende ud fra økonomiske betragtninger som omhandlet i artikel 27, stk. 1, i direktiv 2004/38. Domstolen fastslog videre, at selv hvis det antages, at forbudsforanstaltningen mod at udrejse af området er blevet vedtaget på de betingelser, der er fastsat i artikel 27, stk. 1, i direktiv 2004/38, er de betingelser, der er fastsat i samme artikels stk. 2, til hinder for en sådan foranstaltning, hvis den udelukkende er baseret på eksistensen af en skattegæld i et selskab, hvori den pågældende sagsøger er en af direktørerne, og alene på grund af denne egenskab, uden at der er foretaget en specifik vurdering af hans personlige adfærd, og uden

¹⁶ Jf. fodnote 15.

at det er godtgjort, at han på nogen måde udgjorde en trussel mod den offentlige orden, og hvis forbuddet mod at udrejse af området ikke er egnet til at sikre virkeliggørelsen af det formål, som det forfølger, og går videre end nødvendigt for at nå dette. Det tilkommer desuden den forelæggende ret at efterprøve, om dette er tilfældet i den sag, som den har fået forelagt.

Sagen *Runevič-Vardyn og Wardyn* (dom af 12.5.2011, sag C-391/09) gav Domstolen lejlighed til at udtale sig om bestemmelserne om omskrivning af unionsborgeres for- og efternavne i en medlemsstats civilstandsregister. Domstolen fastslog således først, at artikel 21 TEUF ikke er til hinder for, at en medlemsstats kompetente myndigheder i henhold til en national lovgivning, hvorefter en persons for- og efternavne i denne medlemsstats dokumenter vedrørende civilstand kun kan skrives på en måde, der følger det officielle nationale sprogs regler om stavemåde, afviser at ændre en af denne medlemsstats statsborgeres for- og efternavn i dennes fødselsattest og vielsesattest i henhold til en anden medlemsstats regler for skrivemåde. Den omstændighed, at denne unionsborgers fornavn og efternavn i unionsborgerens oprindelsesmedlemsstats dokumenter vedrørende civilstand kun kan ændres og skrives ved brug af de bogstaver, som anvendes i sidstnævnte medlemsstat, udgør ikke en mindre gunstig behandling end den, som den pågældende ville have fået, før unionsborgeren gjorde brug af de muligheder, der findes i traktaten med hensyn til personers frie bevægelighed, og kan dermed ikke afholde unionsborgeren fra at udøve sin ret til fri bevægelighed i henhold til artikel 21 TEUF. Ifølge Domstolen følger det herefter, at artikel 21 TEUF ikke er til hinder for, at en medlemsstats kompetente myndigheder i henhold til ovennævnte nationale lovgivning afviser at ændre det fælles efternavn for to unionsborgere, der har indgået ægteskab med hinanden, til den skrivemåde, hvorpå efternavnet fremgår af de dokumenter vedrørende civilstand, der er udstedt af en af disse borgeres oprindelsesmedlemsstat, og hvori sidstnævnte medlemsstats regler for skrivemåde følges, forudsat at denne afvisning ikke for disse unionsborgere kan give anledning til alvorlige ulemper både administrativt, erhvervsmæssigt og privat, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at bedømme. Såfremt dette skulle vise sig at være tilfældet, tilkommer det ligeledes den forelæggende ret at efterprøve, om afvisningen af ændringen er nødvendig med henblik på at beskytte de interesser, som den nationale lovgivning tilsigter at sikre, og om den står i et rimeligt forhold til det lovligt tilstræbte formål. Endelig anførte Domstolen, at artikel 21 TEUF ikke er til hinder for, at disse myndigheder i henhold til den nationale lovgivning afviser at ændre en vielsesattest udstedt til en unionsborger, der er statsborger i en anden medlemsstat, med henblik på at nævnte borgers fornavne skrives med diakritiske tegn i attesten, således som de er skrevet i de dokumenter vedrørende civilstand, der er udstedt af myndighederne i hans oprindelsesmedlemsstat, og på en måde, der følger sidstnævnte medlemsstats officielle nationale sprogs regler om stavemåde.

Efter *Lassal*-dommen ¹⁷ var det på ny artikel 16 i direktiv 2004/38 ¹⁸, Domstolen fortolkede i *Dias*-sagen (dom af 21.7.2011, sag C-325/09), der blev forelagt af den samme forelæggende ret. Domstolen fastslog, at artikel 16, stk. 1 og 4, i direktiv 2004/38 skal fortolkes således, at opholdsperioder, som er tilbagelagt før datoen for direktivets gennemførelse, dvs. før den 30. april 2006, der alene er tilbagelagt på grundlag af et i henhold til direktiv 68/360 ¹⁹ gyldigt udstedt opholdsbevis og uden at betingelserne for opnåelse af nogen form for opholdsret er opfyldt, ikke kan anses for lovligt tilbagelagt ved afgørelsen af, om der foreligger en ret til tidsubegrænset ophold på grundlag af artikel 16, stk. 1, i direktiv 2004/38, og at opholdsperioder af en kortere varighed end to på hinanden følgende år, der alene er tilbagelagt på grundlag af et i henhold til direktiv 68/360 gyldigt udstedt opholdsbevis og uden at betingelserne for opnåelse af opholdsret før den 30. april 2006 og efter et lovligt ophold

¹⁷ Dom af 7.10.2010, sag C-162/09, *Lassal*. Jf. Årsrapport 2010, s. 17.

¹⁸ Jf. fodnote 15.

¹⁹ Rådets direktiv 68/360/EØF af 15.10.1968 om afskaffelse af restriktioner om rejse og ophold inden for Fællesskabet for medlemsstaternes arbejdstagere og deres familiemedlemmer (EFT 1968 II, s. 477).

fem år i træk, der er tilbagelagt inden denne dato, ikke er relevant for opnåelse af retten til tidsubegrænset ophold på grundlag af nævnte artikel 16, stk. 1, i direktiv 2004/38. Selv om artikel 16, stk. 4, i direktiv 2004/38 kun henviser til fravær fra værtsmedlemsstaten, kan der nemlig også drages tvivl om den integrationsmæssige tilknytning mellem den berørte person og denne medlemsstat i det tilfælde, hvor en borger efter at have opholdt sig lovligt i fem år i træk beslutter sig for at forblive i medlemsstaten uden at have nogen opholdsret. Det bemærkes, at den integrationstanke, der regulerer erhvervelsen af retten til tidsubegrænset ophold i henhold til artikel 16, stk. 1, i direktiv 2004/38, ikke blot er baseret på territoriale og tidsmæssige omstændigheder, men også på kvalitative elementer, der har sammenhæng med graden af integration i værtsmedlemsstaten.

Endelig i *Stewart*-sagen (dom af 21.7.2011, sag C-503/09), der vedrørte karakteren af en korttidsydelse ved uarbejdsdygtighed til unge handicappede, tog Domstolen stilling til, på hvilke betingelser denne ydelse tildeles, hvilket ikke alene bestod i ansøgerens ophold på medlemsstatens område på tidspunktet for indgivelse af ansøgningen, men også dennes tidligere ophold i denne medlemsstat. Domstolen fastslog, at artikel 21, stk. 1, TEUF er til hinder for, at en medlemsstat undergiver tildelingen af en korttidsydelse ved uarbejdsdygtighed til unge handicappede en betingelse om, at ansøgeren har haft ophold på medlemsstatens område, og lader alle andre omstændigheder, som gør det muligt at godtgøre, at der foreligger en reel forbindelse mellem ansøgeren og denne medlemsstat, ude af betragtning, og om, at ansøgeren opholder sig på medlemsstatens område på tidspunktet for indgivelsen af ansøgningen.

Frie varebevægelser

Selv om retspraksis på dette område er betydeligt mindre omfattende, end den har været i flere årtier, er antallet af indgivne sager stadig betragteligt.

Domstolen har således i sagen *Francesco Guarnieri & Cie* (dom af 7.4.2011, sag C-291/09), der vedrørte en handelstvist mellem et monegaskisk og et belgisk selskab, for det første bemærket, at varer med oprindelse i Monaco er omfattet af bestemmelserne i traktaten om de frie varebevægelser. I henhold til artikel 3, stk. 2, litra b), i forordning nr. 2913/92²⁰ om indførelse af en EF-toldkodeks anses Fyrstendømmet Monaco nemlig for at være en del af Unionens toldområde. Der må således ikke opkræves nogen told eller afgifter med tilsvarende virkning i samhandelen mellem Monaco og medlemsstaterne, idet varer med oprindelse i Monaco, der eksporteres direkte til en medlemsstat, skal behandles, som om de hidrørte fra disse medlemsstater. For det andet tog Domstolen stilling til spørgsmålet, om en bestemmelse i en medlemsstat, der forpligter enhver udenlandsk statsborger, såsom monegaskiske statsborgere, til at stille *cautio judicatum solvi*, når de anlægger sag mod en statsborger i denne medlemsstat, når et sådant krav ikke stilles over for de egne statsborgere, udgør en hindring for de frie varebevægelser i medfør af artikel 34 TEUF. Domstolen besvarede spørgsmålet benægtende. Ifølge Domstolen indebærer en foranstaltning af denne type ganske vist, at de erhvervsdrivende, der ønsker at anlægge en retssag, undergives en forskellig procesordning, alt efter om de er statsborgere i den pågældende medlemsstat eller ej. Ikke desto mindre er den omstændighed, at statsborgere fra andre medlemsstater af denne grund måtte tøve med at sælge varer til statsborgere i denne medlemsstat, for fjern og for indirekte til, at en sådan national foranstaltning kan anses for at kunne hindre samhandelen inden for Unionen, idet årsagsforbindelsen mellem en eventuel ændring i samhandelen inden for Unionen og den pågældende forskelsbehandling således ikke kan antages at være godtgjort.

²⁰ Rådets forordning (EØF) nr. 2913/92 af 12.10.1992 om indførelse af en EF-toldkodeks (EFT L 302, s. 1).

En anden dom vedrørende frie varebevægelser skal nævnes. Det drejer sig om sagen *Kommissionen mod Østrig* (dom af 21.12.2011, sag C-28/09), der angik en national lovgivning, hvormed lastvogne over 7,5 tons, som transporterer visse varer, pålægges et forbud mod at køre på en delstrækning af en vej, som er af stor betydning, og som udgør en af de vigtigste landforbindelser mellem visse medlemsstater. Ifølge Domstolen tilsidesætter en medlemsstat sine forpligtelser i henhold til artikel 28 EF og 29 EF, når den fastsætter en sådan lovgivning med det formål at sikre luftens kvalitet inden for det pågældende område i overensstemmelse med artikel 8, stk. 3, i direktiv 96/62 om vurdering og styring af luftkvalitet²¹, sammenholdt med direktiv 1999/30/EF om luftkvalitetsgrænseværdier for svovldioxid, nitrogendioxid og nitrogenoxider, partikler og bly i luften²². Domstolen fastslog således, at et sådant forbud, i det omfang det tvinger de berørte virksomheder til at søge rentable alternative løsninger for transporten af de omfattede varer, hindrer de frie varebevægelser og skal anses for en foranstaltning med tilsvarende virkning som en kvantitativ restriktion, der er uforenelig med de af artikel 28 EF og 29 EF følgende forpligtelser, hvis den ikke er objektivt begrundet. Selv om tvingende hensyn til miljøbeskyttelsen, som i princippet også omfatter sundhedsbeskyttelsen, kan begrunde nationale foranstaltninger, der kan hindre samhandelen i Fællesskabet, forudsat at disse foranstaltninger er egnede til at sikre virkeliggørelsen af dette mål og ikke går videre end nødvendigt for at virkeliggøre dette, var Domstolen imidlertid af den opfattelse, at det nævnte forbud ikke kan begrundes i henhold hertil, idet det ikke var blevet godtgjort, at det tilstræbte formål ikke kunne virkeliggøres ved andre foranstaltninger, der i mindre grad begrænser den frie bevægelighed, bl.a. udvidelsen af det kørselsforbud, der rammer lastvogne henhørende under visse klasser, til lastvogne, der henhører under andre klasser, eller erstatningen af den variable hastighedsbegrænsning med en fast hastighedsbegrænsning på 100 km/h.

Fri bevægelighed for personer, tjenesteydelser og kapital

Domstolen har også i år afsagt mange domme vedrørende etableringsfriheden, den frie udveksling af tjenesteydelser, arbejdskraftens frie bevægelighed og de frie kapitalbevægelser. Af klarhedshensyn bliver de udvalgte domme fremstillet i samlet form i henhold til den frihed, som de omhandler, dernæst i påkommende tilfælde i henhold til de pågældende aktivitetsområder.

Vedrørende etableringsfriheden har Domstolen i flere indbyrdes forbundne sager udtalt sig om begrebet virksomhed, der er forbundet med udøvelse af offentlig myndighed, og om udelukkelsen af notarerhvervet fra anvendelsen af bestemmelserne i artikel 49 TEUF (tidligere artikel 43 EF). I forbindelse med en række traktatbrudssager, der var anlagt mod seks medlemsstater, hvis nationale lovgivning indskrænkede adgangen til notarerhvervet til kun at gælde nationale statsborgere, fastslog Domstolen i dommen i sagen *Kommissionen mod Belgien* (dom af 24.5.2011, sag C-47/08), i dommen i sagen *Kommissionen mod Frankrig* (dom af 24.5.2011, sag C-50/08), i dommen i sagen *Kommissionen mod Luxembourg* (dom af 24.5.2011, sag C-51/08), i dommen i sagen *Kommissionen mod Østrig* (dom af 24.5.2011, sag C-53/08), i dommen i sagen *Kommissionen mod Tyskland* (dom af 24.5.2011, sag C-54/08) og i dommen i sagen *Kommissionen mod Grækenland* (dom af 24.5.2011, sag C-61/08), at artikel 45, stk. 1, EF er en undtagelse fra den grundlæggende regel om etableringsfrihed, og at den skal fortolkes således, at dens rækkevidde begrænses til det, der er strengt nødvendigt for at varetage de interesser, som bestemmelserne tillader medlemsstaterne at beskytte. Endvidere skal denne undtagelse begrænses til virksomhed, som i sig selv er direkte og særligt forbundet med udøvelse af offentlig myndighed. For så vidt angår de opgaver, der er tillagt notarer, bemærkede Domstolen derefter, at der med henblik på at vurdere, om denne virksomhed har en sådan direkte og særlig forbindelse

²¹ Rådets direktiv 96/62/EF af 27.9.1996 om vurdering og styring af luftkvalitet (EFT L 296, s. 55).

²² Rådets direktiv 1999/30/EF af 22.4.1999 om luftkvalitetsgrænseværdier for svovldioxid, nitrogendioxid og nitrogenoxider, partikler og bly i luften (EFT L 163, s. 41).

med udøvelse af offentlig myndighed, skal tages hensyn til karakteren af den af disse udøvede virksomhed. I denne henseende fastslog Domstolen, at de forskellige former for virksomhed, som udøves af notarer i de omhandlede medlemsstater, på trods af de betydelige retsvirkninger, som gives disse notarers akter, savner en direkte og særlig forbindelse med udøvelse af offentlig myndighed i henhold til artikel 45, st. 1, EF (nu artikel 51, stk. 1, TEUF), for så vidt som enten parternes vilje eller retternes tilsyn og afgørelser har afgørende betydning. Domstolen bemærkede videre, at notarer, inden for rammerne af deres respektive stedlige kompetence, udøver deres virksomhed under konkurrencemæssige betingelser, hvilket ikke er kendetegnende for udøvelse af offentlig myndighed. Desuden er notarerne direkte og personligt ansvarlige over for deres klienter for det tab, der måtte følge af fejl, de begår i udøvelsen af deres virksomhed, i modsætning til offentlige myndigheder, hvis skadesansvar oppebæres af staten. Følgelig fastslog Domstolen, at samtlige de implicerede medlemsstater havde tilsidesat deres forpligtelser i henhold til artikel 43 EF (nu artikel 49 TEUF), idet den virksomhed, der er tillagt notarer i hver enkelt af disse staters retsorden, ikke indebærer udøvelse af offentlig myndighed som omhandlet i artikel 45, stk. 1, EF (nu artikel 51, stk. 1, TEUF).

Hvad stadig angår etableringsfriheden har Domstolen også præciseret sin praksis vedrørende de restriktioner, der pålægges i forbindelse med flytningen af et selskabs hovedsæde til en anden medlemsstat end den, hvor selskabet er stiftet.

I sagen *National Grid Indus* (dom af 29.11.2011, sag C-371/10) fastslog Domstolen således, at artikel 49 TEUF ikke er til hinder for en medlemsstats skattelovgivning, hvorefter skattebeløbet for latente kapitalgevinster af aktiverne i et selskab fastsættes endeligt – uden at hverken kurstab eller kapitalgevinster, der kan realiseres senere, tages i betragtning – på det tidspunkt, hvor selskabet på grund af flytningen af sit faktiske hovedsæde til en anden medlemsstat ophører med at oppebære skattepligtig indkomst i førstnævnte medlemsstat. Det er herved uden betydning, at de beskattede latente kapitalgevinster hænger sammen med en valutagevinst, der som følge af de skatteregler, der gælder i værtsmedlemsstaten, ikke kommer til udtryk dér. Ifølge Domstolen er en sådan lovgivning proportional i forhold til formålet, som er i oprindelsesmedlemsstaten at beskatte kapitalgevinster, der er opstået inden for rammerne af denne medlemsstats beskatningskompetence. Det står nemlig i rimeligt forhold til formålet, at oprindelsesmedlemsstaten med henblik på at sikre udøvelsen af sin beskatningskompetence fastsætter den skat, som skal betales af latente kapitalgevinster, der er opstået på dens område, på det tidspunkt, hvor dens beskatningskompetence over det omhandlede selskab ophører med at eksistere, hvilket i det foreliggende tilfælde vil sige på tidspunktet for selskabets flytning af sit faktiske hovedsæde til en anden medlemsstat. Derimod er artikel 49 TEUF ifølge Domstolen til hinder for en medlemsstats lovgivning, hvorefter skat på latente kapitalgevinster af aktiverne i et selskab, som flytter sit faktiske hovedsæde til en anden medlemsstat, øjeblikkeligt opkræves på samme tidspunkt som nævnte flytning. Domstolen bemærkede herved, at en lovgivning, som giver et selskab, der flytter sit faktiske hovedsæde til en anden medlemsstat, mulighed for at vælge mellem på den ene side den øjeblikkelige betaling af skattebeløbet – hvilket skaber en likviditetsmæssig ulempe for selskabet, men som fritager det for senere administrative byrder – og på den anden side en udskudt betaling af nævnte skattebeløb, i givet fald med tillæg af renter i henhold til den nationale lovgivning, der finder anvendelse – hvilket nødvendigvis indebærer en administrativ byrde for det omhandlede selskab i forbindelse med opfølgningen på de udflyttede aktiver – udgør en foranstaltning, som både er egnet til at sikre den afbalancerede fordeling af beskatningskompetencen mellem medlemsstaterne, og som er mindre indgribende i etableringsfriheden end den øjeblikkelige opkrævning af den nævnte skat.

Traktatens bestemmelser om etableringsfrihed og fri udveksling af tjenesteydelser er ligeledes blevet fortolket af Domstolen i relation til fastlæggelsen af advokatsalærernes størrelse.

I sagen *Kommissionen mod Italien* (dom af 29.3.2011, sag C-565/08) foreholdt Kommissionen Den Italienske Republik, at denne i strid med artikel 43 EF og 49 EF (nu artikel 49 TEUF og 56 TEUF) havde vedtaget bestemmelser, der pålægger advokater en forpligtelse til at overholde maksimumstariffer ved fastsættelsen af deres salærer. Domstolen frifandt Den Italienske Republik og fastslog, at den italienske stat ikke havde tilsidesat de forpligtelser, der påhviler den i medfør af artikel 43 EF (nu artikel 49 TEUF) og 49 EF (nu artikel 56 TEUF), idet den pågældende ordning ikke var udformet på en sådan måde, at den under normale og effektive konkurrencevilkår ville hindre adgang til markedet for de ydelser, som udføres af advokater. Ifølge Domstolen er dette tilfældet for et system, som er karakteriseret ved en fleksibilitet, der gør det muligt at fastsætte et korrekt vederlag for alle kategorier af ydelser, som udføres af advokater, eftersom det under visse betingelser er muligt at overskride den maksimale grænse for salærets størrelse ved at fordoble eller firedoble eller endog forhøje salærene yderligere, og det er videre tilfældet, når advokater i flere situationer er berettiget til at indgå en særlig aftale med deres klient med henblik på fastsættelse af salærets størrelse. Domstolen bemærkede, at spørgsmålet, om der foreligger en restriktion som omhandlet i traktaten, ikke alene kan besvares på grundlag af den omstændighed, at de advokater, der er hjemmehørende i andre medlemsstater end værtsmedlemsstaten, skal tilpasse sig de regler, der finder anvendelse i denne sidstnævnte medlemsstat, for at beregne salærer for de ydelser, som de udfører i værtsmedlemsstaten, men derimod skal støttes på den omstændighed, om et sådant system hindrer, at advokater fra andre medlemsstater får adgang til værtsmedlemsstatens marked.

For så vidt angår den frie udveksling af tjenesteydelser har Domstolen afsagt en række vigtige domme vedrørende vidt forskellige områder, såsom bl.a. radio- og tv-spredningstjenester, hasardspil, virksomhed udøvet af sagkyndige, den offentlige sundhed og kommerciel kommunikation. I disse domme har Domstolen haft anledning til enten at anvende princippet om fri udveksling af tjenesteydelser som nedfældet i traktaten eller at fortolke direktiver, som har til formål at gennemføre det nævnte princip på bestemte områder.

Hvad angår retspraksis om artikel 56 TEUF skal for det første nævnes dommen i sagen *Football Association Premier League m.fl.* (dom af 4.10.2011, forenede sager C-403/08 og C-429/08), som vedrørte den eneret til at transmittere fodboldkampe direkte, der er tildelt visse radio- og tv-selskaber på et territorialt grundlag, og visse pub-bestyreres praksis, der har til formål at omgå denne eneret ved at anvende udenlandske dekoderkort. Ifølge Domstolen er artikel 56 TEUF til hinder for en lovgivning, der medfører, at import, salg og anvendelse i den pågældende stat af udenlandske dekoderanordninger, som muliggør adgang til en kodet satellitudsendelsestjeneste med oprindelse i en anden medlemsstat, og som indeholder frembringelser, der er beskyttet i medfør af den førstnævnte stats lovgivning, er ulovlig. En sådan hindring kan navnlig ikke begrundes i formålet om beskyttelse af intellektuelle ejendomsrettigheder. Domstolen har ganske vist fastslået, at sportsbegebenheder som sådan har en unik, og dermed original, karakter, der kan gøre dem til frembringelser, som fortjener en beskyttelse, der kan sammenlignes med beskyttelsen af værker. I det omfang beskyttelsen af de rettigheder, der udgør den omhandlede intellektuelle ejendomsrets særlige genstand, imidlertid kun garanterer de pågældende rettighedshavere et passende vederlag og ikke det størst mulige vederlag for den kommercielle udnyttelse af de beskyttede frembringelser, er denne beskyttelse sikret, når modtagelsen af en satellitudsendelse er betinget af besiddelsen af en dekoderanordning, og det samlede antal tv-seere, der udgør den pågældende udsendelses reelle og potentielle seerantal og dermed det samlede antal tv-seere, som er bosiddende såvel inden for som uden for sendemedlemsstaten, følgelig kan fastsættes med en meget høj grad af nøjagtighed. I øvrigt kan det tillæg, der betales af radio- og tv-selskaberne for tildelingen af geografisk eksklusivitet, føre til kunstige prisforskelle mellem de opdelte nationale markeder. En sådan opdeling og en sådan kunstig prisforskel er ifølge Domstolen imidlertid uforenelige med traktatens hovedformål, som er gennemførelsen af det indre marked.

Herefter skal nævnes dommen i sagen *Dickinger og Ömer* (dom af 15.9.2011, sag C-347/09), der bekræfter og præciserer Domstolens praksis vedrørende monopol på drift af hasardspil. Domstolen har således bemærket, at selv om et monopol på drift af hasardspil udgør en begrænsning af den frie udveksling af tjenesteydelser, kan en sådan begrænsning imidlertid være begrundet i tvingende almene hensyn, såsom formålet om at sikre et særligt højt beskyttelsesniveau for forbrugerne, hvilket det tilkommer den nationale ret at efterprøve. Hvad særligt angår muligheden for monopolindehaveren til at føre en ekspansiv politik bemærkede Domstolen, at for at være sammenhængende med målet om at bekæmpe kriminalitet såvel som med målet om at begrænse spillemulighederne skal en national lovgivning, der indfører et monopol på hasardspil, for det første bygge på en konstatering af, at kriminelle og svingagtige aktiviteter i tilknytning til hasardspil og ludomani udgør et problem på den pågældende medlemsstats område, som en udvidelse af de autoriserede og regulerede aktiviteter vil kunne afhjælpe, og for det andet kun tillade en afgrænset reklamering, som er strengt begrænset til, hvad der er nødvendigt for at kanalisere forbrugerne mod de kontrollerede spillenetværk. For at dette mål om at kanalisere disse aktiviteter ind i kontrollerede baner kan nås, skal de autoriserede erhvervsdrivende udgøre et rimeligt, men samtidig attraktivt alternativ til den forbudte aktivitet, hvilket i sig selv kan indebære, at der udbydes et bredt udvalg af spil, at der reklameres i et vist omfang, og at nye distributionsmetoder bringes i anvendelse. I denne henseende bemærkede Domstolen imidlertid, at reklameringen skal forblive afgrænset og strengt begrænset til, hvad der er nødvendigt, og den må ikke tilsigte at anspore forbrugernes naturlige trang til at spille ved at stimulere deres aktive deltagelse heri, navnlig ved at banalisere spil eller at give et positivt indtryk forbundet med den omstændighed, at indtægterne herfra går til almennyttige aktiviteter, eller ved at øge tiltrækningskraften ved spil ved hjælp af lokkende reklamer, som foregøgler store gevinster.

Domstolen fik i *Peñarroja Fa*-sagen (dom af 17.3.2011, forenede sager C-372/09 og C-373/09) også lejlighed til at udtale sig om de kvalifikationsbetingelser, som kan blive pålagt sagkyndige, der ønsker at udøve deres virksomhed med oversættelse. På baggrund af flere præjudicielle spørgsmål fra den franske cour de cassation bemærkede Domstolen indledningsvis, at sagkyndig virksomhed med oversættelse ikke udgør virksomhed forbundet med udøvelse af offentlig myndighed i artikel 45, stk. 1, EF's forstand (nu artikel 51, stk. 1, TEUF), idet oversættelser udarbejdet af en sådan sagkyndig blot har karakter af bistand og ikke påvirker den dømmende myndigheds frie skøn og den frie udøvelse af den dømmende magt. Domstolen fastslog herefter, at artikel 49 EF (nu artikel 56 TEUF) er til hinder for en national lovgivning, hvorefter optagelse på en liste over sagkyndige oversættere er undergivet kvalifikationsbetingelser, uden at de pågældende kan få kendskab til begrundelsen for afgørelser truffet om dem, og uden at afgørelsen kan gøres til genstand for en effektiv retslig prøvelse vedrørende dens lovlighed, navnlig i forhold til overholdelsen af det krav, der følger af EU-retten, hvorefter de kvalifikationer, de har opnået i og fået anerkendt af andre medlemsstater, skal tages behørigt i betragtning. Ifølge Domstolen er artikel 49 EF (nu artikel 56 TEUF) desuden til hinder for et krav, hvorefter optagelse som oversætter på den nationale liste over sagkyndige kun er mulig, såfremt ansøgeren godtgør at have været opført på en liste opstillet af en appeldomstol i tre på hinanden følgende år, eftersom det har vist sig, at et sådant krav under behandlingen af en ansøgning fra en person, der er etableret i en anden medlemsstat og ikke kan godtgøre en sådan optagelse, hindrer en behørig hensyntagen til de kvalifikationer, som nævnte person har opnået i og fået anerkendt af denne anden medlemsstat, med henblik på at fastlægge, om og i hvilket omfang de svarer til de kompetencer, der normalt forventes hos en person, som i tre på hinanden følgende år har været opført på en liste over sagkyndige opstillet af en appeldomstol. I denne forbindelse bemærkede Domstolen, at det påhviler de nationale myndigheder at sørge for, at kvalifikationer opnået i andre medlemsstater bliver anerkendt med deres rette værdi og behørigt taget i betragtning.

Endelig skal nævnes sagen *Kommissionen mod Luxembourg* (dom af 27.1.2011, sag C-490/09), der drejede sig om luxembourgske forskrifter, som udelukkede refusion af de udgifter, der var blevet afholdt til laboratorieanalyser og -undersøgelser i andre medlemsstater. Domstolen fastslog i denne dom, at den luxembourgske stat havde tilsidesat sine forpligtelser i henhold til artikel 49 EF (nu artikel 56 TEUF), idet den ikke i sin sociale sikringslovgivning har fastsat en mulighed for dækning af disse udgifter i form af en refusion af de udgifter, der forskudsvist er blevet afholdt til disse analyser og undersøgelser, men udelukkende har fastsat en ordning, hvorefter sygekasserne direkte afholder udgifterne. For så vidt som anvendelsen af sådanne retsforskrifter er ensbetydende med i praksis at udelukke muligheden for afholdelse af udgifter til laboratorieanalyser og -undersøgelser, der udføres af næsten alle udbydere af lægelige tjenesteydelser, som er etableret i andre medlemsstater, virker de nemlig ifølge Domstolen demotiverende for eller hindrer ligefrem personer, der er omfattet af den sociale sikringsordning i den nævnte medlemsstat, i at henvende sig til sådanne udbydere, og de udgør for både disse personers og tjenesteydernes vedkommende en hindring for den frie udveksling af tjenesteydelser.

Blandt de sager, der vedrører fortolkningen af bestemte direktiver, skal indledningsvis nævnes sagen *Société fiduciaire nationale d'expertise comptable* (dom af 5.4.2011, sag C-119/09), som angik fortolkningen af direktiv 2006/123²³. I denne sag satte det franske Conseil d'État spørgsmålstejn ved den mulighed, som medlemsstaterne har, for generelt at forbyde medlemmer af et lovreguleret erhverv – såsom revisorerhvervet – at foretage dørsalg. Indledningsvis fastslog Domstolen, at begrebet kommerciel kommunikation som defineret i artikel 4, nr. 12), i direktiv 2006/123 ikke blot omfatter klassiske former for markedsføring, men også andre former for markedsføring og kommunikation af oplysninger med henblik på at få nye kunder, og at dørsalg følgelig er omfattet af begrebet kommerciel kommunikation. Dernæst bemærkede Domstolen, at et forbud mod al dørsalg, uanset form, indhold eller anvendte midler, og som omfatter forbud mod alle kommunikationsmidler, der gør det muligt at gennemføre denne form for kommerciel kommunikation, skal anses for at være et generelt forbud mod kommerciel kommunikation, som er forbudt ifølge artikel 24, stk. 1, i direktiv 2006/113. Domstolen konkluderede på dette grundlag, at når en lovgivning fuldstændigt forbyder en form for kommerciel kommunikation og af denne grund er omfattet af anvendelsesområdet for artikel 24, stk. 1, i direktiv 2006/123, er den uforenelig med dette direktiv og kan ikke begrundes i henhold til artikel 24, stk. 2, i direktiv 2006/123, selv hvis den er ikke-diskriminerende, begrundet i et tvingende alment hensyn og forholdsmæssig.

På området for radio- og tv-spredning skal dernæst nævnes sagen *Mesopotamia Broadcast og Roj TV* (dom af 22.9.2011, forenede sager C-244/10 og C-245/10). Domstolen fastslog i denne dom, at artikel 22a i direktiv 89/552²⁴, som ændret ved direktiv 97/36, der bestemmer, at medlemsstaterne skal sørge for, at udsendelserne ikke på nogen måde »tilskynder til had på grund af race, køn, religion eller nationalitet«, skal fortolkes således, at faktiske omstændigheder, der er omfattet af en bestemmelse i national ret om forbud mod tilsidesættelser af tanken om mellemfolkelig forståelse, skal anses for at være omfattet af det nævnte begreb. Ifølge Domstolen er denne artikel ikke til hinder for, at en medlemsstat på grundlag af generel lovgivning, såsom en lov om foreninger, træffer foranstaltninger over for et tv-spredningsforetagende, der er etableret i en anden medlemsstat, med den begrundelse, at dette foretagendes virksomhed og formål er i strid med forbuddet mod tilsidesættelse af tanken om mellemfolkelig forståelse, forudsat at disse foranstaltninger ikke forhindrer

²³ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2006/123/EF af 12.12.2006 om tjenesteydelser i det indre marked (EUT L 376, s. 36).

²⁴ Rådets direktiv 89/552/EØF af 3.10.1989 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne vedrørende udøvelse af tv- radiospredningsvirksomhed (EFT L 298, s. 3) som ændret af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/36/EF af 30.6.1997 (EFT L 202, s. 60).

selve retransmissionen på modtagermedlemsstatens område af fjernsynsudsendelser, der sendes af dette foretagende fra en anden medlemsstat, hvilket det tilkommer den nationale ret at efterprøve.

På området for arbejdskraftens frie bevægelighed skal to sager fremhæves. For det første skal nævnes *Toki-sagen* (dom af 5.4.2011, sag C-424/09), der vedrører fortolkningen af direktiv 89/48²⁵. I denne sag blev en græsk statsborger, som havde opnået sit diplom i Det Forenede Kongerige inden for miljøingeniørområdet, nægtet adgang til det lovregulerede erhverv som miljøingeniør i Grækenland med den begrundelse, at hun ikke var fuldgældigt medlem af Engineering Council, en privat britisk organisation, der udtrykkeligt er nævnt i direktiv 89/48, men som det ikke er obligatorisk at være medlem af for at kunne udøve det lovregulerede erhverv som ingeniør i Det Forenede Kongerige. Domstolen bemærkede indledningsvis, at den i artikel 3, stk. 1, litra b), i direktiv 89/48 fastsatte anerkendelsesmekanisme finder anvendelse, uanset om den pågældende person er fuldt medlem eller ej af den omhandlede sammenslutning eller organisation. Domstolen fastslog herefter, at en af en ansøger påberåbt erhvervserfaring med henblik på opnåelse af en tilladelse til at udøve et lovreguleret erhverv i værtsmedlemsstaten skal opfylde følgende tre betingelser: 1) Den anførte erfaring skal udgøre et arbejde på fuldtidsbasis i mindst to år i løbet af de forudgående ti år; 2) arbejdet skal have omfattet en konstant og regelmæssig udøvelse i oprindelsesmedlemsstaten af en række erhvervsmæssige aktiviteter, der karakteriserer det pågældende erhverv, uden at det dog er nødvendigt, at dette arbejde dækker samtlige aktiviteter, og 3) erhvervet, som det udøves normalt i oprindelsesmedlemsstaten, skal hvad angår de aktiviteter, det omfatter, svare til det erhverv, der er ansøgt om tilladelse til at udøve i værtsmedlemsstaten.

For det andet skal nævnes *Casteels-sagen* (dom af 10.3.2011, sag C-379/09), der vedrørte beskyttelse af en vandrende arbejdstagers supplerende pensionsrettigheder. Domstolen fastslog i denne dom, at artikel 45 TEUF i forbindelse med en obligatorisk anvendelse af en kollektiv overenskomst er til hinder for, at der ved fastlæggelsen af perioden for erhvervelse af definitive krav på supplerende pensionsydelser i en medlemsstat ikke tages hensyn til tjenesteår, der er tilbagelagt af en arbejdstager for den samme arbejdsgiver på dennes driftssteder i forskellige medlemsstater og i henhold til samme overordnede ansættelsesaftale. Artiklen er ligeledes til hinder for, at en arbejdstager, der er blevet overflyttet fra arbejdsgiverens driftssted i en medlemsstat til den samme arbejdsgivers driftssted i en anden medlemsstat, anses for at være udtrådt af denne arbejdsgivers tjeneste efter eget ønske. Domstolen bemærkede endvidere, at artikel 48 TEUF ikke er umiddelbar anvendelig og derfor ikke kan påberåbes af en privat over for en arbejdsgiver fra den private sektor under en retssag, som verserer for de nationale retter.

Princippet om de frie kapitalbevægelser har været genstand for flere domme på skatte- og afgiftsområdet. Blandt disse skal for det første nævnes sagen *Kommissionen mod Østrig* (dom af 16.6.2011, sag C-10/10), hvori Domstolen fastslog, at en medlemsstat, som udelukkende indrømmer skattefradrag for gaver skænket til forsknings- eller undervisningsinstitutioner, når disse institutioner er etableret på dens område, tilsidesætter sine forpligtelser i henhold til artikel 56 EF (nu artikel 63 TEUF) og artikel 40 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde. Ifølge Domstolen kan et kriterium, der sonderer mellem skattepligtige, og som udelukkende er knyttet til gavemodtagerens hjemsted, pr. definition ikke udgøre et gyldigt kriterium med henblik på at afgøre, om der foreligger objektivt sammenlignelige situationer, og dermed at afgøre, om der objektivt set er forskel på sådanne situationer. Selv om hensynet til at fremme forskning og udvikling kan udgøre et tvingende alment hensyn, er en national lovgivning, som udelukkende indrømmer skattefradrag for forskningsaktiviteter, der

²⁵ Rådets direktiv 89/48/EØF af 21.12.1988 om indførelse af en generel ordning for gensidig anerkendelse af eksamensbeviser for erhvervskompetencegivende videregående uddannelser af mindst tre års varighed (EFT 1989 L 19, s. 16), som ændret af Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/19/EF af 14.5.2001 (EFT L 206, s. 1).

gennemføres i den pågældende medlemsstat, i øvrigt i direkte strid med det formål, som forfølges med Unionens politik inden for forskning og teknologisk udvikling. I henhold til artikel 163, stk. 2, EF tager denne politik nemlig bl.a. sigte på at fjerne skattemæssige hindringer for samarbejdet inden for forskning og kan derfor ikke anvendes til fremme af forskning og udvikling på det nationale plan.

For det andet skal nævnes *Schröder*-sagen (dom af 31.3.2011, sag C-450/09), hvori Domstolen fastslog, at artikel 63 TEUF er til hinder for en medlemsstats lovgivning, som alt imens den tillader en hjemmehørende skattepligtig at fradrage pensionsydelse, som betales til en forælder, der har overdraget ham fast ejendom beliggende i denne medlemsstat, i indtægter fra udlejning af disse ejendomme, ikke indrømmer en sådan fradragsret til en ikke-hjemmehørende skattepligtig, når forpligtelsen til at betale disse pensionsysdelse følger af overdragelsen af de nævnte ejendomme. Domstolen bemærkede i denne henseende, at i det omfang en ikke-hjemmehørende skattepligtig persons forpligtelse til at betale pensionsydelsen til sin forælder følger af overdragelsen til den sidstnævnte af fast ejendom beliggende i den pågældende medlemsstat, udgør denne pensionsydelse en udgift, der er direkte forbundet med udnyttelsen af disse ejendomme, således at den omhandlede skattepligtige i denne henseende befinder sig i en situation, der kan sammenlignes med en hjemmehørende skattepligtig persons situation. På denne baggrund fandt Domstolen, at en national indkomstskattelovgivning, der nægter ikke-hjemmehørende fradrag for en sådan udgift, men derimod indrømmer hjemmehørende et sådant fradrag, er i strid med artikel 63 TEUF, medmindre der foreligger en gyldig begrundelse.

Til sidst skal nævnes, at *Stewart*-sagen (dom af 21.7.2011, sag C-503/09) gav Domstolen mulighed for på området for social sikring af vandrende arbejdstagere at udtale sig om arten af en korttidsydelse ved uarbejdsdygtighed til unge handicappede og at undersøge den betingelse om fast bopæl på medlemsstatens område, som skal opfyldes med henblik på tildeling af den nævnte ydelse. Det følger af dommen, at en korttidsydelse ved uarbejdsdygtighed til unge handicappede for det første er en ydelse ved invaliditet som omhandlet i artikel 4, stk. 1, litra b), i forordning (EØF) nr. 1408/71²⁶, hvis det er uomtvistet, at ansøgeren på datoen for indgivelsen af ansøgningen har et permanent eller langvarigt handicap, idet denne ydelse i en sådan situation direkte vedrører den i den nævnte bestemmelse fastsatte risiko for invaliditet, og at artikel 10, stk. 1, første afsnit, i forordning nr. 1408/71 for det andet er til hinder for, at en medlemsstat undergiver tildelingen af en korttidsydelse ved uarbejdsdygtighed til unge handicappede, som anses for en ydelse ved invaliditet, en betingelse om, at ansøgeren har fast bopæl på medlemsstatens område.

Tilnærmelse af lovgivningerne

Dommene på området for tilnærmelse af lovgivningerne, der endnu engang er afsagt i stort omfang, giver et alsidigt billede af den lovgivningsmæssige aktivitet, der ligger til grund for denne praksis.

På området for forbrugerbeskyttelse tog Domstolen i sagen *Gebr. Weber og Putz* (dom af 16.6.2011, forenede sager C-65/09 og C-87/09) stilling til fortolkningen af artikel 3, stk. 2 og 3, i direktiv 1999/44 om visse aspekter af forbruger køb og garantier i forbindelse hermed²⁷, der, i tilfælde af manglende overensstemmelse med købekontrakten af den leverede vare, fastsætter, at forbrugeren kan

²⁶ Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14.6.1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere, selvstændige erhvervsdrivende og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet (EFT L 149, s. 2), som ændret og ajourført ved Rådets forordning (EF) nr. 118/97 af 2.12.1996 (EFT 1997 L 28, s. 1), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 647/2005 af 13.4.2005 (EUT L 117, s. 1).

²⁷ Europa-parlamentets og Rådets direktiv 1999/44/EF af 25.5.1999 om visse aspekter af forbruger køb og garantier i forbindelse hermed (EFT L 171, s. 12).

kræve, at sælgeren enten afhjælper eller omleverer varen uden vederlag. Domstolen skulle nærmere bestemt besvare spørgsmål for det første, om omlevering uden vederlag omfatter udtagning af den defekte vare og montering af erstatningsgenstanden, og for det andet, om sælgeren kan afslå at påtage sig de uforholdsmæssige omkostninger til omleveringen i tilfælde, hvor det er den eneste måde, skaden kan genoprettes på.

I sin besvarelse af det første spørgsmål bemærkede Domstolen, at sælgerens afhjælpning eller omlevering uden vederlag er et grundlæggende element i direktivets beskyttelse af forbrugeren. Domstolen fastslog således med støtte i samme direktivs formål, der er at sikre forbrugerne et højt beskyttelsesniveau, at artikel 3, stk. 2 og 3, i direktiv 1999/44 skal fortolkes således, at når en forbrugsvare, der ikke er i overensstemmelse med købsaftalen, som i god tro, og inden manglen viser sig, er blevet monteret af forbrugeren i overensstemmelse med varens art og formål, bringes i overensstemmelse ved omlevering, er sælgeren forpligtet til enten selv at forestå udtagningen af denne vare fra det sted, hvor varen blev monteret, og til at montere erstatningsgenstanden på samme sted eller til at afholde de udgifter, der er nødvendige for udtagningen og monteringen af erstatningsgenstanden. Domstolen præciserede videre, at denne pligt for sælgeren består uafhængigt af, om sælgeren i henhold til kontrakten har påtaget sig at montere den oprindeligt erhvervede forbrugsvare.

Hvad angår det andet spørgsmål fastslog Domstolen, at artikel 3, stk. 3, i direktiv 1999/44 er til hinder for, at en national lovgivning giver sælgeren mulighed for at nægte omlevering af en vare, der ikke er i overensstemmelse med købsaftalen, som eneste mulige beføjelse, fordi pligten til at foretage en udtagning af varen fra det sted, hvor den blev monteret, samt til at montere erstatningsgenstanden på det samme sted, medfører uforholdsmæssige omkostninger for sælgeren i forhold til den værdi, varen ville have, hvis den var i overensstemmelse med aftalen, og i forhold til betydningen af den manglende overensstemmelse. Domstolen medgav dog, at den pågældende bestemmelse med henblik på at sikre en retfærdig afbalancering mellem forbrugerens og sælgerens interesser ikke er til hinder for, at forbrugerens ret til erstatning af udgifterne til udtagning af den mangelfulde vare og til montering af erstatningsgenstanden i et sådant tilfælde begrænses til, at sælgeren skal betale et forholdsmæssigt beløb, der fastsættes i henhold til en række kriterier, der blev fastsat i dommen.

For så vidt angår produktansvar bør nævnes *Dutrieux*-sagen (dom af 21.12.2011, sag C-495/10), hvori Domstolen ved besvarelsen af et præjudicielt spørgsmål på ny præciserede²⁸ omfanget af den med direktiv 85/374²⁹ tilsigtede harmonisering. I denne sag ønskedes det nærmere bestemt oplyst, om det pågældende direktiv er til hinder for opretholdelsen af den franske ordning, hvorefter offentlige sundhedsinstitutioner er ansvarlige over for deres patienter, selv om der ikke foreligger nogen fejl, for de skader, der skyldes defekter ved de apparater og produkter, der anvendes i forbindelse med behandlingen.

Domstolen henviste for det første til sin retspraksis vedrørende omfanget og intensiteten af den harmonisering, der følger af direktiv 85/374, idet den fastslog, at direktivet på alle de områder, det regulerer, tilsigter en fuldstændig harmonisering³⁰, der er udtømmende³¹. På grundlag af denne

²⁸ Jf. dom af 4.6.2009, sag C-285/08, *Moteurs Leroy Somer*, Sml. I, s. 4733.

²⁹ Rådets direktiv 85/374/EØF af 25.7.1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar, som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 1999/34/EF af 10.5.1999 (EFT L 210, s. 29).

³⁰ Jf. bl.a. dom af 25.4.2002, sag C-52/00, *Kommissionen mod Frankrig*, Sml. I, s. 3827, præmis 24, af 25.4.2002, sag C-154/00, *Kommissionen mod Grækenland*, Sml. I, s. 3879, præmis 20, og af 10.1.2006, sag C-402/03, *Skov og Bilka*, Sml. I, s. 199, præmis 23.

³¹ Jf. dommen i sagen *Moteurs Leroy Somer*, præmis 24 og 25.

konstatering skal det, for at afgøre, om direktivet under anvendelse af den nævnte retspraksis er til hinder for en national ansvarsordning som den omhandlede, først undersøges, om ordningen falder inden for direktivets ansvarsområde. Domstolen undersøgte således direktivets rækkevidde for så vidt angår den kreds af personer, der pålægges ansvar i henhold til den ansvarsordning, direktivet indfører. Denne kreds af personer, der i henhold til direktivets artikel 3 omfatter producenten, importøren af produktet til Fællesskabet og leverandøren, hvis producenten ikke kan identificeres, er ifølge Domstolen defineret udtømmende. Følgelig fastslog Domstolen, at ansvaret for en tjenesteyder, som i forbindelse med en tjenesteydelse såsom hospitalsbehandlinger anvender defekte apparater eller produkter, som han ikke er producent af som omhandlet i bestemmelserne i artikel 3 i direktiv 85/374, og derved forvolder skade på modtageren af denne ydelse, ikke henhører under anvendelsesområdet for dette direktiv. Domstolen konkluderede derefter, at direktivet ikke er til hinder for, at en medlemsstat indfører en ordning som den i hovedsagen omhandlede, der fastsætter et ansvar for en sådan tjenesteyder for den således forvoldte skade, selv i tilfælde af, at denne ikke har begået nogen fejl, dog på betingelse af, at skadelidte og/eller tjenesteyder bevarer muligheden for at gøre ansvar gældende over for producenten på grundlag af nævnte direktiv, når de i direktivet opstillede betingelser er opfyldt.

På området for lægemidler til mennesker kan nævnes to afgørelser af samme dato (dom af 5.5.2011, sag C-249/09, *Novo Nordisk*, og sag C-316/09, *MSD Sharp & Dohme*), hvori Domstolen gav væsentlige præciseringer i forhold til indholdet af visse bestemmelser i direktiv 2001/83 om oprettelse af en fællesskabskodeks for humanmedicinske lægemidler³², der fastsætter rammer for reklame for disse lægemidler.

I den første af ovennævnte sager, *Novo Nordisk*, vedrørte hovedsagen en medicinalvirksomhed, der er specialiseret i behandlingen af diabetes, og som ved en afgørelse truffet af Republikken Estlands medicinalmyndighed blev forbudt i et medicinsk tidsskrift at offentliggøre en reklame henvendt til personer, der er beføjet til at ordinere lægemidler, for et lægemiddel baseret på insulin, idet denne reklame var i strid med den nationale lovgivning, der bestemmer, at reklame for et lægemiddel ikke må indeholde oplysninger, der ikke er anført i resuméet af produktets egenskaber. Den nationale ret, der behandlede sagen om annullation af denne afgørelse, forelagde to præjudicielle spørgsmål for Domstolen om fortolkningen af artikel 87, stk. 2, i direktiv 2001/83, hvorefter »alle enkeltheder i en reklame for et lægemiddel skal stemme overens med de oplysninger, der er anført i resuméet af produktets egenskaber«.

Med det første spørgsmål ønskede den forelæggende ret oplyst, om artikel 87, stk. 2, i direktiv 2001/83 kunne fortolkes således, at bestemmelsen også omfatter citater fra medicinske tidsskrifter eller andre videnskabelige værker, som anvendes i reklamen for et lægemiddel, der henvender sig til personer, der er beføjet til at ordinere lægemidler. Domstolen besvarede spørgsmålet bekræftende, idet den fandt, at det følger af såvel placeringen af artikel 87 i direktiv 2001/83 inden for direktivets struktur som af ordlyden og indholdet af samme artikel 87 som helhed, at dens stk. 2 udgør en generel regel, der vedrører al reklame for lægemidler, herunder reklame, der henvender sig til personer, der er beføjet til at ordinere eller udlevere lægemidler.

Med det andet spørgsmål ønskede den forelæggende ret, at Domstolen tog stilling til rækkevidden af forbuddet i artikel 87, stk. 2, i direktiv 2001/83. Domstolen svarede, at denne bestemmelse skal fortolkes således, at den forbyder fremsættelse af udsagn i en reklame for et lægemiddel, som

³² Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/83/EF af 6.11.2001 om oprettelse af en fællesskabskodeks for humanmedicinske lægemidler (EFT L 311, s. 67), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/27/EF af 31.3.2004 (EUT L 136, s. 34).

henvender sig til personer, der er beføjet til at ordinere eller udlevere dette lægemiddel, som er i uoverensstemmelse med de oplysninger, der er anført i resuméet af produktets egenskaber, men at den ikke kræver, at samtlige udsagn i denne reklame skal indgå i nævnte resumé eller skal kunne udledes af dette. Domstolen præciserede endvidere, at en sådan reklame kan indeholde udsagn, som supplerer de oplysninger, der er omhandlet i direktivets artikel 11, på betingelse af, at disse udsagn bekræfter eller præciserer – og er forenelige med – nævnte oplysninger uden at forvanske dem og opfylder kravene i dette direktivs artikel 87, stk. 3, og artikel 92, stk. 2 og 3.

I den anden af de ovennævnte sager, *MSD Sharp & Dohme*, skulle Domstolen udtale sig om fortolkningen af artikel 88, stk. 1, litra a), i samme direktiv 2001/83, der forbyder reklame over for offentligheden for receptpligtige lægemidler. I den foreliggende sag hævdede et medicinalfirma, at en af dets konkurrenter havde overtrådt bestemmelserne i den nationale lovgivning, der gennemfører denne bestemmelse, idet den på sin website på internettet havde offentliggjort oplysninger, der var tilgængelige for alle, vedrørende tre receptpligtige lægemidler, der fremstilles af denne konkurrent. Sagsøgeren fik medhold ved de nationale retsinstanser, der forbød den pågældende offentliggørelse. Under en revisionsappel iværksat af sagsøgte spurgte den forelæggende ret i det væsentlige Domstolen, om den omtvistede offentliggørelse reelt udgør en reklame som omhandlet i artikel 88, stk. 1, litra a), i direktiv 2001/83. Domstolen besvarede spørgsmålet med, at bestemmelsen skal fortolkes således, at den ikke forbyder, at en medicinalvirksomhed udbreder oplysninger om receptpligtige lægemidler på en website på internettet, når disse oplysninger alene er tilgængelige på websiden for den, der søger oplysningerne, og når denne udbredelse alene består i en tro gengivelse af lægemidlets emballage og indlægsseddel i overensstemmelse med direktivets artikel 62, samt i en uredigeret og uforkortet gengivelse af indlægssedlen eller af produktresuméet, der er godkendt af de kompetente lægemiddelmyndigheder. Derimod er det forbudt på en sådan website at udbrede oplysninger vedrørende et lægemiddel, som producenten har udvalgt eller omformuleret, da en sådan udbredelse alene kan forklares med, at der foreligger et reklameformål.

Stadig på området for lægemidler til mennesker, men denne gang vedrørende forordning nr. 469/2009 om det supplerende beskyttelsescertifikat for lægemidler ³³, skal nævnes *Medeva*-sagen (dom af 24.11.2011, sag C-322/10), hvori Domstolen besvarede en anmodning om præjudiciel afgørelse vedrørende præcisering af betingelserne for opnåelse af et supplerende beskyttelsescertifikat (herefter »SB«).

Med henblik på at afhjælpe et patents utilstrækkelige beskyttelse fastsætter artikel 3 i forordning nr. 469/2009 en mulighed for, at indehaveren af et nationalt patent kan få udstedt et SB, bl.a. på betingelse af, at produktet allerede er beskyttet ved et grundpatent, der er i kraft, og at det allerede har opnået en endnu gyldig tilladelse til markedsføring som medikament. Domstolen præciserede indledningsvis angående de kriterier, der gør det muligt at fastslå, om »produktet er beskyttet ved et grundpatent, der er i kraft«, at den nævnte forordnings artikel 3, litra a), skal fortolkes således, at den er til hinder for, at de kompetente patentmyndigheder i en medlemsstat udsteder en SB for aktive ingredienser, der ikke svarer til dem, der fremgår af ordlyden af kravene i det påberåbte grundpatent. Hvad herefter angår den anden betingelse i artikel 3, litra b), i forordning nr. 469/2009, hvorefter produktet skal være omfattet af en gyldig tilladelse til markedsføring som medikament, og hvad angår sammensætningen af lægemidlet, har Domstolen anført, at forordningens artikel 3, litra b), under forudsætning af, at de øvrige betingelser, der er fastsat i artikel 3, ligeledes er opfyldt, ikke er til hinder for, at de kompetente patentmyndigheder i en medlemsstat udsteder en SB for en sammensætning af to aktive ingredienser, der svarer til den, der fremgår af ordlyden af kravene

³³ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 469/2009 af 6.5.2009 om det supplerende beskyttelsescertifikat for lægemidler (EUT L 152, s. 1).

i det påberåbte grundpatent, når det lægemiddel, for hvilket der er udstedt en gyldig markedsføringstilladelse, der er fremlagt til støtte for anmodningen om et SB, indeholder ikke alene denne sammensætning af de to aktive ingredienser, men også andre aktive ingredienser.

På området for beskyttelse af bioteknologiske opfindelser har Domstolen afsagt en vigtig præjudiciel dom i *Brüstle*-sagen (dom af 18.10.2011, sag C-34/10), hvori den definerede begrebet »menneskelig embryo«. Anmodningen om præjudiciel afgørelse blev indgivet i forbindelse med en Greenpeace-aktion, der tilsigtede en konstatering af ugyldigheden af et patent, der vedrører neurale precursorceller fremstillet på grundlag af menneskelige embryonale stamceller til brug for behandling af neurologiske sygdomme. I denne sag blev Domstolen forelagt et spørgsmål om fortolkningen af begrebet »menneskelig embryo«, der ikke er defineret i direktiv 98/44 om retlig beskyttelse af bioteknologiske opfindelser³⁴, og om rækkevidden af udelukkelsen fra patentering af »anvendelse af menneskelige embryoner til industrielle eller kommercielle formål«, som omhandlet i direktivets artikel 6, stk. 2, litra b).

Domstolen præciserede for det første, at udtrykket »menneskelig embryo« i artikel 6, stk. 2, i direktiv 98/44 skal anses for at angive et i EU-retten selvstændigt begreb, der skal fortolkes ensartet på EU's område. Idet Domstolen dernæst anførte, at sammenhængen og formålet med direktivet viser, at EU-lovgiver har ønsket at udelukke enhver mulighed for patenterbarhed, idet sikringen af menneskets værdighed ville kunne påvirkes heraf, fandt Domstolen, at begrebet »menneskeligt embryo« skal forstås bredt, og at enhver menneskelig ægcelle helt fra stadiet for befrugtningen, enhver ubefrugtet menneskelig ægcelle, hvori der er transplanteret en cellekerne fra en moden menneskecelle, og enhver ubefrugtet menneskelig ægcelle, der er stimuleret til deling og videreudvikling gennem partenogenese, udgør et »menneskeligt embryo« som omhandlet i ovennævnte bestemmelse. Derimod fastslog Domstolen, at det på baggrund af den videnskabelige udvikling tilkommer den nationale retsinstans at afgøre, om en stamcelle, der udvindes på grundlag af et menneskeligt embryo på blastocyst-stadiet, udgør et »menneskeligt embryo« som omhandlet i denne bestemmelse.

For det andet fastslog Domstolen, at udelukkelsen fra patentering af »anvendelse af menneskelige embryoner til industrielle eller kommercielle formål« ligeledes omfatter anvendelse med henblik på videnskabelig forskning. Ifølge Domstolen indebærer tildeling af et patent på en opfindelse principielt industriel og kommerciel udnyttelse, og selv om formålet med videnskabelig forskning skal adskilles fra industrielt og kommercielt øjemed, kan anvendelsen af menneskelige embryoner med henblik på videnskabelig forskning, som er genstand for patentansøgningen, ikke adskilles fra selve patentet og de rettigheder, der er knyttet dertil.

Endelig udtalte Domstolen sig om patenterbarheden af en opfindelse vedrørende fremstilling af neurale precursorceller. Domstolen fastslog, at patentering af en opfindelse er udelukket, såfremt gennemførelsen af denne opfindelse, som i den foreliggende sag, nødvendiggør forudgående destruktion af menneskelige embryoner eller anvendelsen heraf som grundmateriale, uanset på hvilket stadium dette finder sted, og selv såfremt beskrivelsen af den tekniske viden ikke omtaler anvendelsen af menneskelige embryoner.

I sagen *Monsanto m.fl.* (dom af 8.9.2011, forenede sager C-58/10 – C-68/10) udtalte Domstolen sig om betingelserne for, at de nationale myndigheder kan træffe beredskabsforanstaltninger med henblik på midlertidigt at suspendere eller forbyde anvendelsen eller markedsføringen af genetisk

³⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 98/44/EF af 6.7.1998 om retlig beskyttelse af bioteknologiske opfindelser (EFT L 213, s. 13).

modificerede organismer (herefter »GMO«), som allerede har fået en tilladelse til markedsføring i henhold til direktiv 90/220 om GMO ³⁵ (ophævet ved direktiv 2001/18 ³⁶).

Domstolen anførte, at under omstændigheder som de i hovedsagerne omhandlede er den genetisk modificerede organisme MON 810-majs, som er blevet tilladt som frø til dyrkning i henhold til direktiv 90/220, i overensstemmelse med betingelserne i forordning nr. 1829/2003 om genetisk modificerede fødevarer og foderstoffer ³⁷ blevet anmeldt som »eksisterende produkt« og har siden i henhold til denne forordning været genstand for en begæring om fornyelse, som er under behandling. Domstolen fandt, at en medlemsstat under disse omstændigheder ikke kan gøre brug af en midlertidig foranstaltning, der suspenderer og derefter forbyder anvendelse eller markedsføring med hjemmel i direktiv 2001/18 af en GMO såsom MON 810-majs. Domstolen præciserede, at sådanne beredskabsforanstaltninger derimod kan vedtages i henhold til forordning nr. 1829/2003.

Domstolen understregede i denne henseende, at når en medlemsstat agter at vedtage beredskabsforanstaltninger i henhold til sidstnævnte forordning, skal medlemsstaten overholde såvel de materielle betingelser i denne forordning som de proceduremæssige betingelser i forordning nr. 178/2002 ³⁸, hvortil henvises i førstnævnte forordning vedrørende dette punkt. Medlemsstaten skal således »officielt« underrette Kommissionen om behovet for at træffe beredskabsforanstaltninger. Hvis Kommissionen ikke træffer nogen foranstaltninger, skal medlemsstaten »straks« underrette Kommissionen og de andre medlemsstater om de beredskabsforanstaltninger, den har truffet.

Domstolen fastslog endvidere angående de materielle betingelser for at træffe beredskabsforanstaltninger i henhold til forordning nr. 1829/2003, at denne pålægger medlemsstaterne at godtgøre, at der ud over uopsættelighed foreligger en situation, der kan frembyde en væsentlig og åbenbar risiko for, at menneskers eller dyrs sundhed eller miljøet bringes i fare. Uanset deres midlertidige og forebyggende karakter kan disse foranstaltninger ikke træffes, medmindre de er baseret på en vurdering af risiciene, der under hensyntagen til de særlige omstændigheder i det pågældende tilfælde er så fuldstændig som muligt, og som viser, at der er et behov for foranstaltningerne.

Endelig anførte Domstolen, at i lyset af opbygningen af den ordning, der følger af forordning nr. 1829/2003, og formålet om at undgå kunstige uligheder i behandlingen af en alvorlig risiko, henhører vurderingen og forvaltningen af en alvorlig og åbenlys risiko i sidste instans under Kommissionens eller Rådets beføjelser, som for deres del er underlagt EU's retsinstansers kontrol.

Ligeledes vedrørende fortolkningen af forordning nr. 1829/2003 om genetisk modificerede fødevarer og foderstoffer ³⁹ bør også sagen *Bablok m.fl.* (dom af 6.9.2011, sag C-442/09) nævnes. Hovedsagen drejede sig om en tvist mellem en biavler og Freistaat Bayern (Tyskland), der var indehaver af landbrugsjord, hvorpå der blev dyrket MON 810-majs (GMO). Biavleren havde nedlagt påstand om, at tilstedeværelsen af DNA fra MON 810-majs i majs pollen og efter enkelte prøver af dennes honningproduktion

³⁵ Rådets direktiv 90/220/EØF af 23.4.1990 om udsætning i miljøet af genetisk modificerede organismer (EFT L 117, s. 15).

³⁶ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/18/EF af 12.3.2001 om udsætning i miljøet af genetisk modificerede organismer og om ophævelse af Rådets direktiv 90/220/EØF (EFT L 106, s. 1).

³⁷ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1829/2003 af 22.9.2003 om genetisk modificerede fødevarer og foderstoffer (EUT L 268, s. 1)

³⁸ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 178/2002 af 28.1.2002 om generelle principper og krav i fødevarerlovgivningen, om oprettelse af Den Europæiske Fødevarer sikkerhedsautoritet og om procedurer vedrørende fødevarer sikkerhed (EFT L 31, s. 1).

³⁹ Jf. fodnote 37.

ville kunne gøre den uegnet til markedsføring og fødevarebrug. Efter at have anført, at i det øjeblik den omtvistede pollen inkorporeres i honningen eller i kosttilskud på basis af pollen, taber denne sin evne til at bestøve, anmodede den forelæggende ret Domstolen om først og fremmest at tage stilling til, om tilstedeværelsen i biavlsprodukter af pollen fra genmodificeret majs, der har mistet sin evne til reproduktion, har som konsekvens, at markedsføring af disse produkter kræver godkendelse.

Domstolen skulle således præcisere begrebet genetisk modificeret organisme som omhandlet i artikel 2, nr. 5), i forordning nr. 1829/2003. Domstolen fandt, at et stof som pollen fra en genetisk modificeret majsvariant, som har mistet sin reproduktionsevne, og som er blottet for enhver evne til at overføre det genetiske materiale, som det indeholder, ikke længere henhører under dette begreb. Domstolen fastslog imidlertid, at produkter såsom honning og kosttilskud, der indeholder en sådan pollen, udgør fødevarer, der indeholder ingredienser, der er fremstillet af GMO'er som omhandlet i den nævnte forordning. I denne henseende konstaterede Domstolen, at det omtvistede pollen er fremstillet af GMO'er, og at det udgør en ingrediens i honningen og i kosttilskuddet på basis af pollen. Hvad angår honningen understregede Domstolen, at pollen ikke er et fremmed stof eller en urenhed, men en normal bestanddel af honningen, hvorfor det faktisk bør kvalificeres som »ingrediens«. Følgelig henhører den pågældende pollen under forordningens anvendelsesområde og skal underkastes forordningens godkendelsesordning, inden det markedsføres. Endvidere bemærkede Domstolen, at uanset om overførslen af denne pollen i honningen sker tilsigtet eller utilsigtet, kan det ikke fritage en fødevare, der indeholder ingredienser fremstillet af GMO'er, fra anvendelsen af denne godkendelsesordning. Endelig præciserede Domstolen, at forpligtelsen til godkendelse og overvågning af en fødevare som omhandlet i artikel 3, stk. 1, og artikel 4, stk. 2, i forordning nr. 1829/2003 foreligger, uanset andelen af det genetisk modificerede materiale i det omhandlede produkt, og at der ikke analogt med denne forpligtelse kan fastsættes en tolerance-tærskel som den, der er fastsat vedrørende etikettering i samme forordnings artikel 12, stk. 2.

På området for beskyttelse af ophavsretten i informationssamfundet tiltrækker to domme sig særlig opmærksomhed.

Den første vedrører nationale foranstaltninger til bekæmpelse af ulovlig downloading fra internettet (dom af 24.11.2011, sag C-70/10, *Scarlet Extended*). Sagen opstod på grundlag af en tvist mellem Scarlet Extended SA, som er internetudbyder, og SABAM, som er et belgisk administrationselskab, der repræsenterer ophavsmænd, komponister og udgivere af musikværker ved at give tredjemand tilladelse til at gøre brug af beskyttede værker. SABAM havde konstateret, at internetbrugere, der benyttede Scarlets ydelser uden tilladelse og uden at betale nogen afgift downloadede værker fra Scarlets katalog på internettet ved hjælp af et »peer-to-peer«-netværk. SABAM anlagde sag ved en national ret, og der blev afsagt dom i første instans, hvorved det pålagdes Scarlet at bringe krænkelserne af ophavsretten til ophør ved at gøre det umuligt for selskabets kunder ved hjælp af »peer-to-peer«-software at foretage enhver form for afsendelse eller modtagelse af elektroniske filer, der indeholder et musikalsk værk i SABAM's register. Den nationale ret, hvorved Scarlet havde iværksat appel af dommen, besluttede at udsætte sagen og forelægge Domstolen et præjudicielt spørgsmål om, hvorvidt et sådant påbud var foreneligt med EU-retten.

Domstolen besvarede spørgsmålet med, at direktiv 2000/31⁴⁰, 2001/29⁴¹, 2004/48⁴², 95/46⁴³ og 2002/58⁴⁴, sammenholdt og fortolket i forhold til de krav, der kan udledes af beskyttelsen af de gældende grundlæggende rettigheder, skal fortolkes således, at de er til hinder for, at det pålægges en internetudbyder at indføre et system med filtrering af al indgående og udgående elektronisk kommunikation, der gennemføres ved hjælp af internetudbyderens tjenesteydelser, navnlig ved anvendelse af »peer-to-peer«-software, der uden forskel anvendes over for alle kunderne, præventivt, for internetudbyderens egen regning, og uden tidsbegrænsning med henblik på i udbyderens netværk at identificere omsætning af elektroniske filer, der indeholder et musikværk, kinematografisk værk eller audiovisuelt værk, som sagsøgeren hævder at have rettigheder til, og dernæst blokere overførslen af filer, hvis udveksling krænker ophavsretten.

Domstolen begrundede sin afgørelse med, at et sådant påbud, der pålægger internetudbyderen en generel pligt til overvågning, ikke overholder forbuddet i artikel 15, stk. 1, i direktiv 2000/31, og at påbuddet heller ikke ville overholde kravet om at sikre en passende afvejning mellem på den ene side den intellektuelle ejendomsret og på den anden side friheden til at oprette og drive egen virksomhed, retten til beskyttelse af personoplysninger og friheden til at modtage eller afgive oplysninger.

I den anden sag (dom af 16.6.2011, sag C-462/09, *Stichting de Thuiskopie*) udtalte Domstolen sig om gennemførelsesbestemmelserne og rækkevidden af den forpligtelse, der påhviler de medlemsstater, der tillader undtagelsen vedrørende privat kopi, til at sikre, at rettighedshaverne modtager en rimelig kompensation i henhold til artikel 5, stk. 2, litra b), i direktiv 2001/29 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet⁴⁵. Den foreliggende sag vedrørte det særlige tilfælde, hvor en erhvervsdrivende sælger af reproduktionsmedier er bosat i en anden medlemsstat end den, der er omfattet af ovennævnte forpligtelse, og mod hvilken sælgeren retter sine aktiviteter.

Domstolen anerkendte for det første, at selv om en slutbruger, der foretager privatkopiering af et beskyttet værk, i princippet skal anses for at være skyldner for en rimelig kompensation, står det dog medlemsstaterne frit for under hensyntagen til de praktiske vanskeligheder, der er forbundet med at identificere de private brugere og med at forpligte dem til at betale rettighedshaverne en kompensation for den skade, de har pådraget rettighedshaverne, at indføre en afgift for privatkopiering for de personer, som giver slutbrugeren adgang til udstyr, apparater eller reproduktionsmedier, eftersom disse personer kan lade størrelsen af denne afgift indgå i den pris for adgang til nævnte udstyr, som slutbrugen betaler. For det andet fortolkede Domstolen samme direktivs bestemmelser således, at det påhviler en medlemsstat, som har indført en ordning for afgifter for privatkopiering, der betales af fabrikanten eller importøren af medier til reproduktion af beskyttede værker, og på hvis område den skade indtræffer, som ophavsmændene har lidt som følge af de i denne medlemsstat bosiddende køberes private brug af deres værker, at sikre, at

⁴⁰ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2000/31/EF af 8.6.2000 om visse retlige aspekter af informationssamfundstjenester, navnlig elektronisk handel, i det indre marked (EFT L 178, s. 1).

⁴¹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/29/EF af 22.5.2001 om harmonisering af visse aspekter af ophavsret og beslægtede rettigheder i informationssamfundet (EFT L 167, s. 10).

⁴² Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/48/EF af 29.4.2004 om håndhævelsen af intellektuelle ejendomsrettigheder (EUT L 157, s. 45).

⁴³ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 95/46/EF af 24.10.1995 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger og om fri udveksling af sådanne oplysninger (EFT L 281, s. 31).

⁴⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/58/EF af 12.7.2002 om behandling af personoplysninger og beskyttelse af privatlivets fred i den elektroniske kommunikationssektor (EFT L 201, s. 37).

⁴⁵ Jf. fodnote 41.

disse ophavsmænd faktisk modtager den rimelige compensation, som skal udgøre erstatningen for denne skade. Den omstændighed alene, at den erhvervsdrivende sælger af udstyr, apparater eller reproduktionsmedier er hjemmehørende i en anden medlemsstat end den, som køberne er bosiddende i, har ingen betydning for denne resultatforpligtelse. Såfremt det ikke er muligt at sikre, at den rimelige compensation kan opkræves hos køberne, påhviler det den nationale ret at fortolke den nationale lovgivning således, at denne compensation kan opkræves hos en skyldner, som handler i egenskab af erhvervsdrivende.

Domstolen har i bredere forstand på området for beskyttelse af intellektuelle rettigheder udtalt sig i *Realchemie Nederland*-sagen (dom af 18.10.2011, sag C-406/09) om rækkevidden af bestemmelsen i artikel 14, i direktiv 2004/48 om håndhævelsen af intellektuelle ejendomsrettigheder⁴⁶, hvorefter medlemsstaterne skal sikre, at rimelige og forholdsmæssigt afpassede sagsomkostninger og andre udgifter, som den part, der har vundet sagen, har afholdt, som generel regel bæres af den part, der har tabt sagen om skade på en intellektuel ejendomsret, medmindre billighedshensyn taler imod dette.

I denne sag fastslog Domstolen, at de omkostninger, der er forbundet med en eksekvaturprocedure, der indledes i en medlemsstat, og hvorunder der nedlægges påstand om anerkendelse og fuldbyrdelse af en retsafgørelse, som er truffet i en anden medlemsstat i forbindelse med en sag om håndhævelse af en intellektuel ejendomsrettighed, er omfattet af artikel 14 i direktiv 2004/48. Ifølge Domstolen er denne fortolkning således i overensstemmelse med såvel det generelle formål med direktiv 2004/48 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning med henblik på at sikre et højt, ækvivalent og ensartet beskyttelsesniveau som med det specifikke formål med nævnte artikel 14, der er at undgå, at en forurettet part opgiver at anlægge retssag med henblik på håndhævelse af sine intellektuelle ejendomsrettigheder. I overensstemmelse med disse formål må den part, der krænker de intellektuelle ejendomsrettigheder, i almindelighed bære alle de økonomiske konsekvenser af sin adfærd.

I sagen *Association Belge des Consommateurs Test-Achats m.fl.* (dom af 1.3.2011, sag C-236/09) fik Domstolen af Cour constitutionnelle i Kongeriget Belgien forelagt et spørgsmål om gyldigheden af artikel 5, stk. 2, i direktiv 2004/113⁴⁷, der bestemmer, at »uanset stk. 1 kan medlemsstaterne inden den 21. december 2007 beslutte at tillade forholdsmæssigt afpassede forskelle i enkeltpersoners præmier og ydelser, hvis anvendelsen af køn er en afgørende faktor ved risikovurderingen, der er baseret på relevante og nøjagtige aktuarmæssige og statistiske data«. Domstolen mindede om, at det er ubestridt, at formålet med direktiv 2004/113 inden for sektoren for forsikringsydelser, således som det fremgår af direktivets artikel 5, stk. 1, er, at reglen om ikke-kønsrelaterede præmier og ydelser skal anvendes. I 18. betragtning til direktivet er det udtrykkelig anført, at for at sikre ligebehandling af mænd og kvinder bør anvendelse af køn som en aktuarmæssig faktor ikke medføre forskelle i enkeltpersoners præmier og ydelser. I 19. betragtning til direktivet er det angivet, at medlemsstaterne som en »undtagelse« har mulighed for ikke at anvende reglen om ikke-kønsrelaterede præmier og ydelser. Direktiv 2004/113 er således baseret på en forudsætning om, at med henblik på anvendelsen af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i artikel 21 og 23 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder er kvinders og mænds situationer for så vidt angår forsikringspræmier og forsikringsydelser, som de har indgået en aftale om, sammenlignelige. Domstolen fastslog herefter, at artikel 5, stk. 2, i direktiv 2004/113, hvorefter de berørte medlemsstater uden tidsbegrænsning kan opretholde en undtagelse til reglen om ikke-kønsrelaterede præmier og

⁴⁶ Jf. fodnote 42.

⁴⁷ Rådets direktiv 2004/113/EF af 13.12.2004 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med adgang til og levering af varer og tjenesteydelser (EUT L 373, s. 37).

ydelser, er i strid med virkeliggørelsen af det tilstræbte formål om ligebehandling af mænd og kvinder, som forfølges med det nævnte direktiv, og uforenelig med artikel 21 og 23 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder. Følgelig konkluderede Domstolen, at den pågældende bestemmelse er ugyldig med virkning fra den 21. december 2012.

I sagen *Churchill Insurance Company og Evans* (dom af 1.12.2011, sag C-442/10) om første direktiv 72/166⁴⁸, andet direktiv 84/5⁴⁹ og tredje direktiv 90/232⁵⁰ om ansvarsforsikring for motorkøretøjer, herefter kodificeret ved direktiv 2009/103⁵¹, udtalte Domstolen sig i en præjudiciel afgørelse om udstrækningen af den lovpligtige forsikrings dækning med hensyn til tredjemænd, der er ofre for en ulykke.

Domstolen fastslog i sin dom, at artikel 1, stk. 1, i tredje direktiv 90/232 og artikel 2, stk. 1, i andet direktiv 84/5 er til hinder for en national lovgivning, der har til virkning, at forsikringsgiver automatisk fritages for forpligtelsen til at yde erstatning til en passager, der er skadelidt i forbindelse med et færdselsuheld, når uheldet er forvoldt af en fører, der ikke er forsikret i henhold til forsikringspolisen, og denne skadelidte – som var passager i køretøjet på uheldstidspunktet – var forsikret til at føre det pågældende køretøj og havde givet føreren lov til at føre køretøjet. Domstolen præciserede endvidere, at denne fortolkning ikke ville være anderledes, såfremt den forsikrede skadelidte vidste, at den person, han lod føre køretøjet, ikke var forsikret med henblik herpå, eller troede, at føreren var forsikret, eller ikke havde overvejet, om føreren var forsikret. Domstolen medgav imidlertid, at dette ikke påvirker medlemsstaternes mulighed for at tage hensyn til denne omstændighed i deres regler om ansvarsforsikring under forudsætning af, at deres kompetence inden for dette område udøves under overholdelse af EU-retten, og navnlig første direktivs artikel 3, stk. 1, andet direktivs artikel 2, stk. 1, og tredje direktivs artikel 1, og at disse nationale regler ikke fratager de tre direktiver deres effektive virkning. Således må ifølge Domstolen en national lovgivning, som er udformet på grundlag af generelle og abstrakte kriterier, ikke indebære, at en passagers ret til erstatning fra den lovpligtige ansvarsforsikring for motorkøretøjer udelukkes eller begrænses uforholdsmæssigt alene af den grund, at den pågældende har medvirket til skadens indtræden. Erstatningen til skadelidte kan kun begrænses under særlige omstændigheder og efter en individuel vurdering.

Transport

I sagen *Luxembourg mod Parlamentet og Rådet* (dom af 12.5.2011, sag C-176/09) tog Domstolen stilling til gyldigheden af direktiv 2009/12 om lufthavnsafgifter⁵². Den eneste lufthavn i den pågældende medlemsstat er, selv om den ikke opfylder det kvantitative kriterium, som kræves efter nævnte direktiv (fem millioner passagerbevægelser om året), og selv om den er placeret i nærheden af andre lufthavne i nabomedlemsstaterne, omfattet af de administrative og finansielle forpligtelser i direktivet, idet den ifølge direktivets ordlyd anses for at indtage en privilegeret stilling

⁴⁸ Rådets direktiv 72/166/EØF af 24.4.1972 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer og kontrollen med forsikringspligtens overholdelse (EFT 1972 II, s. 345).

⁴⁹ Rådets andet direktiv 84/5/EØF af 30.12.1983 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer (EFT 1984 L 8, s. 17).

⁵⁰ Rådets tredje direktiv 90/232/EØF af 14.5.1990 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om ansvarsforsikring for motorkøretøjer (EFT L 129, s. 33).

⁵¹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/103/EF af 16.9.2009 om ansvarsforsikring for motorkøretøjer og kontrollen med forsikringspligtens overholdelse (EUT L 263, s. 11). Direktivet var endnu ikke trådt i kraft på tidspunktet for de faktiske omstændigheder.

⁵² Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/12/EF af 11.3.2009 om lufthavnsafgifter (EUT L 70, s. 11).

som indrejsested til den pågældende medlemsstat. Storhertugdømmet Luxembourg havde mod direktivets gyldighed påberåbt sig en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, for det første som følge af eksistensen af andre regionale lufthavne med flere passagerbevægelser, for det andet som følge af, at dets eneste lufthavn blev behandlet som en lufthavn med en årlig passagerstrøm på over fem millioner.

Domstolen udtalte indledningsvis, at EU-lovgiver har sondret mellem to kategorier af lufthavne, og at den lufthavn med flest passagerbevægelser om året i en medlemsstat, hvor ingen lufthavn har tærsklen på fem millioner brugerbevægelser, anses for indrejsestedet til medlemsstaten, idet den indtager en privilegeret stilling. Domstolen fastslog dernæst, at EU-lovgiver hverken havde begået en fejl eller overskredet grænserne for sin beføjelse ved at indføre en sondring mellem sekundære lufthavne og hovedlufthavne, uafhængigt af antallet af brugerbevægelser om året: Sekundære lufthavne kan således ikke anses for at være indrejsested til medlemsstaten i nævnte direktivs forstand. Endelig fastslog Domstolen, at den blotte omstændighed, at en lufthavn indtager en privilegeret stilling, er tilstrækkelig til at begrunde direktivets anvendelse. Domstolen understregede ligeledes, at de forpligtelser, der følger af den ordning, der er indført ved dette direktiv, ikke fremstod som åbenbart uforholdsmæssige i forhold til de heraf følgende fordele, og at EU-lovgiver med rette fandt, at det ikke var nødvendigt at medtage lufthavne med under fem millioner passagerbevægelser om året i nævnte direktivs anvendelsesområde, når de ikke udgør hovedlufthavnen i deres medlemsstat.

Konkurrence

Såvel i forbindelse med undersøgelse af appelsager iværksat til prøvelse af domme afsagt af Retten som i forbindelse med præjudicielle forelæggelser fik Domstolen lejlighed til at afklare diverse aspekter af konkurrenceretten, både med hensyn til traktatens materielle bestemmelser og med hensyn til de procedurer, der sikrer deres anvendelse, navnlig vedrørende kompetencefordelingen mellem EU-myndighederne og medlemsstaternes myndigheder.

Domstolen fik i sagen *Paint Graphos m.fl.* (dom af 8.9.2011, forenede sager C-78/08 – C-80/08) forelagt en række præjudicielle spørgsmål vedrørende de skattefordele, der er tildelt andelsselskaber i henhold til italiensk ret. Domstolen skulle udtale sig om anvendelsen af bestemmelserne om statsstøtte⁵³ på forskellige skattefritagelser, som de nævnte andelsselskaber er begunstiget af. Den forelæggende ret var af den opfattelse, at det var vigtigt først at afgøre, om og i givet fald under hvilke betingelser den omstændighed, at de pågældende andelsselskaber har opnået skattebesparelser, som ofte er betydelige, udgjorde statsstøtte, som er uforenelig med det fælles marked i henhold til artikel 87, stk. 1, EF. En sådan uforenelighed ville på grund af den direkte virkning af artikel 88, stk. 3, EF indebære en forpligtelse for de nationale myndigheder – herunder retterne – til at undlade at anvende det italienske dekret om disse skattefordele.

Domstolen forklarede således, hvorledes de betingelser, som artikel 87, stk. 1, EF fastsætter for, at en national foranstaltning kan kvalificeres som statsstøtte, skal forstås, nemlig for det første, at foranstaltningen finansieres af staten eller ved hjælp af statsmidler, for det andet foranstaltningens selektivitet samt for det tredje dens indvirkning på samhandelen mellem medlemsstaterne og den konkurrenceforvridning, der følger heraf. Domstolen bemærkede, at en afgiftsfritagelse udgør en statsstøtte, og at støtte, der begunstiger visse virksomheder eller visse produktioner, er forbudt. Domstolen bemærkede også, at en foranstaltning, som udgør en undtagelse til anvendelsen af det almindelige skattesystem, ikke desto mindre kan være begrundet, hvis den pågældende

⁵³ EF-traktatens artikel 87 og 88 (EFT 2002 C 325, s. 67).

medlemsstat kan godtgøre, at denne foranstaltning er en direkte følge af de grundlæggende eller ledende principper i dens skattesystem, idet den præciserede, at statslige indgrebs formål ikke uden videre kan medføre, at de falder uden for begrebet statsstøtte. For at skattelettelser – såsom dem om italienske andelsselskaber – kan være begrundet ved den pågældende medlemsstats skattesystems karakter eller almindelige opbygning, skal det under alle omstændigheder sikres, at de er i overensstemmelse med proportionalitetsprincippet og ikke går ud over grænserne for, hvad der er nødvendigt for, at det forfulgte lovlige formål ikke kan opnås ved foranstaltninger af mindre omfang. Endelig undersøgte Domstolen spørgsmålet om indvirkningen på samhandelen mellem medlemsstaterne og konkurrenceforvridningen i medfør af artikel 87, stk. 1, EF. Domstolen bemærkede, at når en støtte, der er ydet af en medlemsstat, styrker en virksomheds stilling i forhold til andre virksomheder, som den konkurrerer med i samhandelen inden for Fællesskabet, må det antages, at denne samhandel påvirkes af støtten. Domstolen præciserede, at det herved ikke er nødvendigt, at den begunstigede virksomhed selv tager del i samhandelen inden for Fællesskabet. Når en medlemsstat tildeler støtte til en virksomhed, kan den indenlandske aktivitet nemlig fastholdes eller styrkes, hvilket vil svække andre medlemsstats virksomheders mulighed for at etablere sig på denne medlemsstats marked. Derudover vil en styrkelse af en virksomhed, der indtil dette tidspunkt ikke havde taget del i samhandelen inden for Fællesskabet, kunne bringe den i en position, der ville give den mulighed for at etablere sig på en anden medlemsstats marked. Derfor konkluderede Domstolen heraf, at den skattefordel, der er tildelt italienske andelsselskaber, kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne og fordreje konkurrencen og udgjorde statsstøtte, dog på den betingelse, at alle betingelserne for anvendelse af artikel 87, stk. 1, EF er opfyldt. Domstolen understregede, at det tilkommer den forelæggende ret at vurdere den selektive karakter af de pågældende skattelempler og deres eventuelle begrundelse ud fra karakteren og den almindelige opbygning af den nationale skatteordning, hvori de indgår. Med henblik herpå anbefalede Domstolen den italienske ret særligt at fastslå, om andelsselskaberne reelt befinder sig i en situation, som er sammenlignelig med situationen for andre erhvervsdrivende oprettet i den juridiske form af et erhvervsselskab, og hvis dette faktisk er tilfældet, om den mere gunstige skattebehandling, som disse andelsselskaber nyder, på den ene side hænger sammen med de ledende principper i det skattesystem, der finder anvendelse i den pågældende medlemsstat, og på den anden side er i overensstemmelse med principperne om sammenhæng og proportionalitet.

I sagen *Kommissionen og Spanien mod Government of Gibraltar og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirland* (dom af 15.11.2011, forenede sager C-106/09 P og C-107/09 P) ophævede Domstolen dommen afsagt af Retten i Første Instans den 18. december 2008, hvorved denne annullerede en beslutning fra Kommissionen vedrørende Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands påtænkte støtteordning i forbindelse med revisionen af selskabsskatten i Gibraltar. Domstolen fastslog, at Retten havde begået en retlig fejl ved at lægge til grund, at den foreslåede skatteform ikke gav »offshore«-selskaberne selektive fordele. Domstolen fastslog, at selv om det ikke i sig selv er tilstrækkeligt til at fastslå, at en beskatning er selektiv som omhandlet i artikel 87, stk. 1, EF, at en forskellig skattebyrde følger af anvendelsen af en »almindelig« skatteordning, anses en ordning ikke desto mindre for at være selektiv, såfremt beskatningskriterierne i skattesystemet kan udpege de begunstigede virksomheder ud fra kendetegn, som udskiller dem som begunstiget kategori. Domstolen fastslog nærmere bestemt, at kvalificeringen af et skattesystem som »selektivt« ikke er betinget af, at det skal være udformet på en sådan måde, at alle virksomheder skal være underlagt de samme skattebyrder, og at visse af disse virksomheder er omfattet af undtagelsesbestemmelser, der giver dem en selektiv fordel. En sådan forståelse af kriteriet om selektivitet ville forudsætte, at en skatteordning, for at kunne anses for selektiv, skulle være udformet ved hjælp af en bestemt lovgivningsteknik. En sådan forståelse ville imidlertid have til følge, at nationale skattebestemmelser fra starten ville undslippe statsstøttekontrollen alene på grund af den omstændighed, at de er udformet ved hjælp af en anden lovgivningsteknik, selv om de har de samme følger.

I *TeliaSonera Sverige*-sagen (dom af 17.2.2011, sag C-52/09) behandlede Domstolen en konkurrencebegrænsende praksis i telekommunikationssektoren på markedet for videresalgsprodukter til ADSL i grossistledet, der bliver anvendt til bredbåndsforbindelser. En svensk domstol forelagde spørgsmål for Domstolen angående de kriterier, på grundlag af hvilke en prispolitik om avancepres skal anses for at udgøre et misbrug af en dominerende stilling. Denne såkaldte politik om »prispres«-virkning består for en almindeligvis vertikalt integreret operatør i at fastsætte både detailafgifterne på et marked og afgiften for et videresalgsprodukt, der er nødvendig for at få adgang til detailmarkedet, uden at give tilstrækkelig plads mellem de to til at dække de resterende omkostninger, som er afholdt for at dække detailtjenesten. En sådan politik kan udgøre et misbrug af en vertikalt integreret telekommunikationsvirksomheds dominerende stilling i henhold til artikel 102 TEUF.

Domstolen bemærkede, at artikel 102, stk. 2, litra a), TEUF udtrykkeligt forbyder, at en dominerende virksomhed direkte eller indirekte påtvinger urimelige priser. Den præciserede dernæst, at listen over misbrug, der fremgår af artikel 102 TEUF, ikke er udtømmende, hvorfor opregningen af forskellige former for misbrug i denne bestemmelse ikke udtømmende angiver de former for udnyttelse af en dominerende stilling, der er forbudt i henhold til EU-retten. Begrebet misbrug af en dominerende stilling, som er forbudt i henhold til denne bestemmelse, er et objektivt begreb, som omfatter en adfærd fra en virksomhed i en dominerende stilling, der – på et marked, hvor konkurrencegraden allerede er svækket netop som følge af tilstedeværelsen af den pågældende virksomhed, idet der anvendes metoder, der adskiller sig fra dem, der regulerer en normal konkurrence med hensyn til varer eller tjenesteydelser på grundlag af de erhvervsdrivendes ydelser – har til følge at skabe hindringer for opretholdelsen af den grad af konkurrence, der stadig findes på markedet, eller for udviklingen af denne konkurrence. Med henblik på at afgøre, om en dominerende virksomhed har misbrugt denne stilling ved at anvende sine afgifter, skal samtlige omstændigheder således ifølge Domstolen vurderes, og det må undersøges, om disse afgifter har skullet fjerne eller begrænse køberens muligheder for at foretage indkøb efter et frit valg og spærre konkurrenternes adgangen til markedet, idet der anvendes ulige vilkår for ydelser af samme værdi over for handelspartnere, eller den dominerende stilling søges forstærket ved konkurrencefordrejning.

Domstolen fastslog herefter, at såfremt der ikke foreligger en objektiv begrundelse, kan anvendelse af en prispolitik, der foretages af en vertikalt integreret, dominerende virksomhed på markedet for videresalgsprodukter til ADSL i grossistledet, hvorefter forskellen mellem de priser, der anvendes på dette marked, og dem, som anvendes på detailmarkedet for levering af bredbåndstjenester til slutbrugere, som ikke er tilstrækkelig til at dække de specifikke omkostninger, som samme virksomhed må bære for at få adgang til sidstnævnte marked, udgøre et misbrug i henhold til artikel 102 TEUF.

Domstolen udpegede de af sagens omstændigheder, der ved vurderingen af, om en sådan politik har karakter af misbrug, ikke var relevante ved vurderingen af, om der foreligger misbrug af en dominerende stilling. Det drejer sig om følgende omstændigheder: manglen på enhver form for lovbestemt forpligtelse for den pågældende virksomhed til at levere videresalgsprodukter til ADSL i grossistledet på engrosmarkedet, hvor virksomheden har en dominerende stilling; denne virksomheds markedsstyrke på det pågældende marked; den omstændighed, at den nævnte virksomhed ikke ligeledes er dominerende på detailmarkedet for levering af bredbåndstjenester til slutbrugere; den omstændighed, at de slutbrugere, som en sådan prispolitik finder anvendelse på, er nye eller eksisterende kunder hos den pågældende virksomhed; den manglende mulighed for den dominerende virksomhed for at genvinde de eventuelle tab, som gennemførelsen af en sådan prispolitik vil kunne medføre for den; modningsgraden af de pågældende markeder, og at der på disse markeder foreligger et teknologiskifte med store investeringsbehov.

Domstolen fastslog, at der i princippet og primært måtte tages hensyn til den pågældende virksomheds priser og omkostninger på markedet for detailtjenester. Det er således kun, når det efter

omstændighederne ikke er muligt at henvise til disse priser og omkostninger, at konkurrenters priser og omkostninger på det samme marked skal undersøges. Domstolen fastslog også, at det under hensyn til særligt engrosproduktets uundværlighed er nødvendigt, at det godtgøres, at denne politik skaber en i hvert fald potentiel konkurrencebegrænsende virkning på detailmarkedet, uden at det på nogen måde ville være økonomisk berettiget.

I sagen *General Química m.fl. mod Kommissionen* (dom af 20.1.2011, sag C-90/09) tog Domstolen stilling til formodningsreglen om et moderselskabs faktiske udøvelse af en afgørende indflydelse på adfærden udvist af dets datterselskab i forbindelse med et kartel i sektoren for gummikemikalier. Denne sag vedrørte et holdingselskab, som ejede 100% af kapitalen i et mellemliggende selskab, der for sin del ejede hele kapitalen i et datterselskab. Det kan ifølge Domstolen ikke udelukkes, at et holdingselskab kan holdes solidarisk ansvarligt for de overtrædelser af EU-konkurrenceretten, der er begået af et datterselskab i dets koncern, hvis selskabskapital det ikke direkte ejer, for så vidt som dette holdingselskab – selv indirekte via det mellemliggende selskab – udøver en afgørende indflydelse på nævnte datterselskab. Dette er især tilfældet, når datterselskabet ikke på uafhængig vis bestemmer sin adfærd på markedet i forhold til det mellemliggende selskab, som heller ikke agerer på uafhængig vis på markedet, men i det væsentlige følger de instruktioner, som holdingselskabet har givet det. I en sådan situation er holdingselskabet, det mellemliggende selskab og det endelige datterselskab i koncernen en del af den samme økonomiske enhed og udgør derfor en enkelt virksomhed som omhandlet i EU-konkurrenceretten. Domstolen bekræftede derfor, at Kommissionen med rette kan forpligte holdingselskabet til solidarisk at betale den bøde, der er blevet pålagt det sidste datterselskab i koncernen, uden at det er påkrævet at påvise dets direkte forbindelse til denne overtrædelse, medmindre dette holdingselskab kan afkræfte formodningen ved at påvise, at enten det mellemliggende selskab eller nævnte datterselskab agerer uafhængigt på markedet. Domstolen ophævede imidlertid Rettens dom, som havde bekræftet Kommissionens beslutning, med henvisning til, at Retten var forpligtet til at tage hensyn til og foretage nærmere undersøgelse af de faktorer, som var blevet fremført af moderselskabet for at påvise datterselskabets uafhængighed i gennemførelsen af sin kommercielle politik, for at få fastslået, om Kommissionen havde foretaget en urigtig vurdering, da den havde anset dette bevismateriale for uegnet til at påvise, at dette datterselskab ikke udgjorde en enkelt økonomisk enhed sammen med moderselskabet. Retten begik en retlig fejl ved at nå frem til, at de med henblik på at påvise en sådan uafhængighed fremlagte argumenter ikke kunne godtages, uden at skride til en konkret undersøgelse af det af moderselskabet fremlagte materiale, men ved blot at henvise til retspraksis.

I en sag vedrørende et kartel i sektoren for kemikalier tog Domstolen igen stilling til formodningen om et moderselskabs faktiske udøvelse af en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd (dom af 29.9.2011, *Elf Aquitaine mod Kommissionen*, sag C-521/09 P).

Ved en beslutning fra 2005 havde Kommissionen pålagt flere selskaber, herunder Elf Aquitaine S.A. og dets datterselskab Arkema S.A., som den anså for at være ophavsmænd til et kartel på markedet for et stof, der anvendes som kemisk halvfabrikat, bøder.

Disse to selskaber anlagde to særskilte sager for Retten med påstand om annullation af Kommissionens beslutning eller nedsættelse af de bøder, som de var blevet pålagt.

Retten forkastede samtlige af de to selskaber fremførte argumenter. Den fastslog på klassisk vis, at såfremt hele eller næsten kapitalen i et datterselskab ejes af moderselskabet, må Kommissionen formode, at moderselskabet faktisk udøver en bestemmende indflydelse på dets datterselskabs handelspolitik.

Domstolen bemærkede indledningsvis, at såfremt en beslutning på konkurrenceområdet er rettet til en række adressater og vedrører, hvem der bærer ansvaret for overtrædelsen, skal den indeholde en tilstrækkelig begrundelse i forhold til hver af adressaterne. I forhold til et moderselskab, der holdes ansvarligt for sit datterselskabs ulovlige adfærd, skal en sådan beslutning i princippet således indeholde en detaljeret redegørelse for, hvorfor det pågældende selskab kan gøres ansvarligt for overtrædelsen.

Domstolen understregede, at da Kommissionens beslutning udelukkende støttede sig på formodningen om Elf Aquitaine S.A.'s udøvelse af en bestemmende indflydelse på dets datterselskab, var Kommissionen forpligtet til nøje at fremlægge grundene til, at de af Elf Aquitaine S.A. påberåbte faktiske og retlige omstændigheder ikke var tilstrækkelige til at afkræfte nævnte formodning, idet denne formodning ellers ville blive uafkræftelig. Den uafkræftelige karakter af formodningen kræver – for at denne kan afkræftes – af de berørte parter, at disse fremlægger bevis vedrørende de organisatoriske, økonomiske og retlige forbindelser mellem de omhandlede selskaber.

Ifølge Domstolen påhvilede det således Retten at rette særlig opmærksomhed mod spørgsmålet om, hvorvidt Kommissionens beslutning indeholdt en detaljeret redegørelse for grundene til, at de af Elf Aquitaine S.A. fremførte elementer ikke var tilstrækkelige til at afkræfte den formodning, der var lagt til grund i denne beslutning.

Domstolen fastslog endvidere, at begrundelsen for Kommissionens beslutning i relation til de af Elf Aquitaine S.A. fremførte argumenter kun bestod af en række generelle udsagn og benægtelser, som gentager sig selv og på ingen måde er underbygget, og at i mangel af yderligere præciseringer gjorde denne række af udsagn og benægtelser det ikke muligt for Elf Aquitaine S.A. at få kendskab til grundlaget for den trufne foranstaltning, eller for den kompetente ret at udøve sin prøvelsesret.

Domstolen ophævede derfor Rettens dom og Kommissionens beslutning, for så vidt som Elf Aquitaine S.A. heri blev tilskrevet ansvaret for overtrædelsen og pålagt en bøde.

I en sag vedrørende et kartel i sektoren for industrielle kobberrør angående tre selskaber i samme koncern havde Kommissionen vedtaget en beslutning om en procedure i henhold til artikel 81 EF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde⁵⁴. De tre selskaber havde anlagt sag ved Retten med henvisning til anbringender om den af Kommissionen pålagte bøde. Retten forkastede alle disse anbringender, og selskaberne iværksatte appel ved Domstolen (dom af 8.12.2011, *KME Germany m.fl. mod Kommissionen*, sag C-272/09 P).

Ud over kontrollen med anvendelsen af de kriterier, der er genstand for EU-retsinstansernes faste praksis, og som anvendes ved udmålingen af bødernes størrelse i tilfælde af en konkurrencebegrænsende praksis, dvs. overtrædelsens varighed, dens varighed og de berørte selskabers eventuelle samarbejde, tog Domstolen stilling til anbringendet om tilsidesættelse af en effektiv domstolsprøvelse. Selskaberne gjorde gældende, at Retten havde tilsidesat EU-retten og deres grundlæggende ret til effektiv domstolsprøvelse ved ikke grundigt og nøje at undersøge deres argumenter og ved overdrevent og urimeligt at henvise til Kommissionens skønsmæssige vurdering. De påberåbte sig artikel 6 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder⁵⁵.

⁵⁴ Aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EFT 1994 L 1, s. 181).

⁵⁵ Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder (EUT 2010 C 83, s. 401).

Domstolen fastslog, at princippet om effektiv domstolsprøvelse er et generelt EU-retligt princip, som i dag er udtrykt i chartrets artikel 47, og at domstolsprøvelsen af institutionernes afgørelser er blevet fastlagt i de grundlæggende traktater, idet det blev præciseret, at ud over legalitetskontrollen, der er omhandlet i artikel 263 TEUF, er en fuld domstolsprøvelse forudsat for så vidt angår de foreskrevne sanktioner.

Hvad angår legalitetskontrollen fastslog Domstolen i overensstemmelse med sin praksis, at hvis Kommissionen på et område, som giver anledning til komplicerede økonomiske vurderinger, er tillagt et vidt skøn for så vidt angår økonomiske vurderinger, indebærer det ikke, at EU's retsinstanser skal afholde sig fra at kontrollere Kommissionens fortolkning af oplysninger af økonomisk art. Det påhviler sidstnævnte at foretage denne kontrol på grundlag af oplysninger indgivet af sagsøgte.

Domstolen fastslog følgelig, at EU's retsinstanser ikke kan støtte sig på den skønsmargen, som Kommissionen har, hverken for så vidt angår valget af de elementer, der tages i betragtning ved anvendelsen af de i retningslinjerne nævnte kriterier, eller hvad angår vurderingen af disse elementer for at afvise at udøve en tilbundsgående kontrol af både retlige og faktiske omstændigheder.

Hvad angår den fulde prøvelsesret vedrørende bøderne størrelse præciserede Domstolen, at denne kompetence giver dommeren beføjelse til, ud over en simpel legalitetskontrol af sanktionen, at sætte sin egen vurdering i stedet for Kommissionens og derfor ophæve, nedsætte eller forhøje den pålagte bøde eller tvangsbøde. Domstolen fastslog imidlertid, at udøvelsen af den fulde prøvelsesret ikke betyder, at dommeren er forpligtet til af egen drift at efterprøve hele den anfægtede afgørelse; dette ville nemlig forudsætte en ny og fuldstændig undersøgelse af sagen.

Domstolen konkluderede således for det første, at Unionens retsinstanser skal udøve en såvel retlig som faktisk kontrol, og at de har beføjelse til at bedømme beviser, annullere den anfægtede afgørelse og ændre bødebeløb. Domstolen fastslog derfor, at det ikke fremgår, at legalitetskontrollen, således som den følger af EU-retten, er i strid med kravene ifølge princippet om effektiv domstolsprøvelse i chartret om grundlæggende rettigheder. Domstolen fastslog dernæst, at Retten i den sag, som den havde fået forelagt, udøvede sin fulde prøvelsesret i forhold til såvel retlige som faktiske omstændigheder, som den er forpligtet til.

Sagen *Solvay mod Kommissionen* (dom af 25.10.2011, forenede sager C-109/10 P og C-110/10 P) gav Domstolen mulighed for at præcisere grænserne for forpligtelsen til at overholde retten til forsvar. Kommissionen havde allerede pålagt selskabet Solvay en bøde i 1990 for misbrug af dominerende stilling på markedet for soda og en prisaftale med en konkurrent. De beslutninger, hvorved Kommissionen havde pålagt det belgiske selskab en bøde, blev annulleret. Kommissionen vedtog derfor nye beslutninger i 2000 og pålagde Solvay nye bøder for de samme forhold. Sidstnævnte havde anlagt sag ved Retten og foreholdt Kommissionen, at den havde tilsidesat retten til aktindsigt i de dokumenter, som Kommissionen lå inde med, navnlig på grund af, at visse af disse dokumenter var forsvundet. Selskabet gjorde også gældende, at Kommissionen før vedtagelsen af nye beslutninger burde have foretaget en høring. Idet Retten ikke havde givet Solvay medhold i søgsmålet, iværksatte selskabet appel til Domstolen, som skulle undersøge de samme klagepunkter.

Domstolen henviste for det første til, at retten til aktindsigt indebærer, at Kommissionen skal give den pågældende virksomhed mulighed for at undersøge samtlige dokumenter blandt de forbedende sagsakter, der kan være relevante for virksomhedens forsvar. Tilsidesættelse af retten til aktindsigt under proceduren forud for vedtagelsen af en afgørelse kan principielt medføre annullation af afgørelsen, når der er gjort indgreb i den pågældende virksomheds ret til forsvar.

Domstolen præciserede, at det i denne sag ikke drejede sig om visse manglende dokumenter, hvis indhold kunne rekonstrueres på grundlag af andre kilder, men om hele mapper, der kunne have indeholdt dokumenter, som var afgørende for proceduren ved Kommissionen, og som også kunne have været relevante for Solvays forsvar.

Domstolen fastslog derfor, at Retten havde begået en retlig fejl ved at fastslå, at den omstændighed, at Solvay ikke havde haft adgang til alle dokumenterne i sagsakterne, ikke udgjorde en tilsidesættelse af retten til forsvar.

Hvad angår høringen af den pågældende virksomhed før vedtagelsen af en kommissionsafgørelse fastslog Domstolen, at den indgår i retten til forsvar og må undersøges ud fra de specielle omstændigheder i hvert enkelt tilfælde. Når Kommissionen, efter at en afgørelse, hvori der pålægges virksomheder sanktioner, er blevet annulleret på grund af procedurefejl, der udelukkende vedrører reglerne for kommissærkollegiets endelige vedtagelse af afgørelsen, vedtager en ny afgørelse med et i det væsentlige identisk indhold og baseret på samme klagepunkter, er den ikke forpligtet til at foretage en ny høring af de berørte virksomheder. Domstolen lagde imidlertid til grund, at spørgsmålet om høring af Solvay ikke kunne adskilles fra aktindsigten, idet Kommissionen under den administrative procedure, som gik forud for vedtagelsen af de første beslutninger fra 1990, ikke havde fremlagt samtlige dokumenter i sine sagsakter for Solvay. På trods af dette forhold og på trods af den betydning, som Domstolen og Rettens praksis tillægger vigtigheden af aktindsigt, vedtog Kommissionen de samme beslutninger som dem, der var blevet annulleret på grund af manglende forskriftsmæssig stadfæstelse, uden at indlede en ny administrativ procedure, hvorunder den burde have hørt Solvay efter at have givet virksomheden aktindsigt.

Domstolen konkluderede således, at Retten havde begået en retlig fejl ved at lægge til grund, at høringen af Solvay ikke var nødvendig med henblik på vedtagelsen af de nye beslutninger, og ophævede Rettens domme og – idet Domstolen tog stilling til realiteten – annullerede Kommissionens beslutninger.

I sager vedrørende aftaler og forskellige former for samordnet praksis mellem europæiske producenter af stålbjælker havde Europa-Kommissionen i 1994 vedtaget en beslutning mod selskabet ARBED (nu Arcelor Mittal) og, i 1998, en beslutning mod selskabet Thyssen Stahl (nu ThyssenKrupp), hvorved de begge blev pålagt bøder. Disse to beslutninger blev annulleret af Domstolen på grund af tilsidesættelse af retten til forsvar. Ikke desto mindre vedtog Kommissionen to nye beslutninger i 2006, for de samme forhold i årene 1988-1991, bl.a. på grundlag af bestemmelser i EKSF-traktaten, der udløb den 23. juli 2002. Det er de to nævnte beslutninger, der i første omgang blev forelagt for Retten (der stadfæstede disse) og derefter Domstolen. I dens domme (dom af 29.3.2011, *ArcelorMittal Luxembourg mod Kommissionen og Kommissionen mod ArcelorMittal Luxembourg m.fl.*, sag C-201/09 P, og dom af 29.3.2011, *ThyssenKrupp Nirosta mod Kommissionen*, sag C-352/09 P) stadfæstede Domstolen Rettens dom ved bl.a. at træffe afgørelse om spørgsmålet om muligheden for at anvende processuelle regler, der er vedtaget på grundlag af EF-traktaten, på tilsidesættelser af EKSF-traktaten, efter, at denne udløb. Domstolen udtalte således, at der ved lovændringer, medmindre lovgiver har udtrykt vilje til det modsatte, skal skabes sikkerhed for kontinuiteten i de retlige strukturer. I mangel af holdepunkter for at antage, at EU-lovgiver har ønsket, at former for samordnet praksis, som er forbudt i henhold til EKSF-traktaten, kan unddrages anvendelsen af enhver sanktion efter udløbet af sidstnævnte traktat, fastslog Domstolen, at det ville være i strid med traktaternes formål og indbyrdes sammenhæng og uforeneligt med kontinuiteten i EU's retsorden, at Kommissionen skulle være uden beføjelser til at sikre en ensartet fortolkning af retsregler i tilknytning til EKSF-traktaten, som fortsat har retsvirkninger selv efter udløbet af denne. Derefter præciserede Domstolen, at de materielle bestemmelser i EKSF-traktaten af hensyn til retssikkerhedsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning skulle

anvendes i den foreliggende sag, idet den fremhævede, at en virksomhed, som udviser agtpågenhed, ikke kunne være uvidende om konsekvenserne af dens adfærd eller have tiltro til at kunne unddrage sig en sanktion ved det forhold, at EF-traktaten har efterfulgt EKSF-traktaten som retlig ramme. Domstolen fastslog således dels, at Kommissionens kompetence til at pålægge de berørte selskaber bøder fulgte af de regler, der er vedtaget på grundlag af EF-traktaten, og at proceduren skulle gennemføres i overensstemmelse med disse regler, dels at den materielle ret, som fastsatte den sanktion, som skulle anvendes, var EKSF-traktaten.

I en sag vedrørende en beslutning fra en national konkurrencemyndighed, hvori den nationale konkurrencemyndighed i henhold til national ret havde truffet afgørelse om, at virksomheden ikke havde gjort sig skyldig i misbrug af dominerende stilling, og udtalt, at det var ufornuddent at træffe afgørelse om tilsidesættelsen af EF-traktaten, blev Domstolen forelagt præjudicielle spørgsmål vedrørende omfanget af de nationale konkurrencemyndigheders kompetence (dom af 3.5.2011, *Tele2 Polska*, sag C-375/09).

Domstolen henviste først til, at med henblik på at sikre en sammenhængende anvendelse af konkurrencereglerne i medlemsstaterne er der inden for rammerne af det almindelige princip om loyalt samarbejde ved forordning (EF) nr. 1/2003⁵⁶ blevet indført en mekanisme for samarbejde mellem Kommissionen og medlemsstaternes konkurrencemyndigheder.

Domstolen bemærkede desuden, at når en national konkurrencemyndighed på grundlag af de foreliggende oplysninger finder, at betingelserne for et forbud ikke er opfyldt, angiver forordningen tydeligt, at denne myndigheds kompetence er begrænset til, at den alene kan vedtage beslutninger om ikke at gribe ind.

At tillade de nationale konkurrencemyndigheder at afgøre, at der ikke foreligger tilsidesættelse af traktatbestemmelserne vedrørende misbrug af dominerende stilling, vil ifølge Domstolen være til fare for det samarbejdssystem, som er indført ved forordning nr. 1/2003, og vil gribe ind i Kommissionens kompetence. Domstolen fastslog, at en sådan negativ beslutning risikerer at skade den ensartede anvendelse af de konkurrenceregler, der er fastlagt i traktaten⁵⁷, hvilket er et af forordningens mål, da en sådan beslutning kan hindre Kommissionen i efterfølgende at fastslå, at den pågældende praksis udgør en tilsidesættelse af disse regler.

Domstolen fandt således, at det alene er Kommissionen, der har kompetence til at fastslå, at forbuddet mod misbrug af en dominerende stilling, der er fastsat i artikel 102 TEUF, ikke er tilsidesat, selv om denne artikel anvendes under en procedure, der gennemføres af en national konkurrencemyndighed. Domstolen konkluderede, at en national konkurrencemyndighed ikke kan vedtage en beslutning om, at forbuddet mod misbrug af en dominerende stilling ikke er tilsidesat, når den undersøger, om betingelserne for at anvende artikel 102 TEUF er opfyldt, og er af den opfattelse, at misbrug ikke har fundet sted.

Domstolen fastslog ligeledes, at EU-retten er til hinder for anvendelse af en national bestemmelse, hvorefter proceduren vedrørende anvendelse af artikel 102 TEUF afsluttes ved en beslutning, som fastslår, at denne artikel ikke er tilsidesat. Domstolen præciserede, at kun når EU-retten ikke indeholder særlige bestemmelser, kan en national konkurrencemyndighed anvende nationale bestemmelser.

⁵⁶ Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i traktatens artikel 81 og 82 (EFT 2003 L 1, s. 1).

⁵⁷ Artikel 101 og 102 i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (EUT 2010 C 83, s. 47).

I *Pfleiderer*-sagen (dom af 14.6.2011, sag C-360/09) skulle Domstolen, der blev forelagt et præjudicielt spørgsmål af en tysk domstol, udtale sig om muligheden for tredjemænd – herunder den skadelidte i forhold til et kartel – i bødesager om kartelvirksomhed at få aktindsigt i ansøgninger om bødefritagelse og dokumenter, der er frivilligt indgivet til en national konkurrencemyndighed.

Domstolen udtalte indledningsvis, at hverken EF-traktatens konkurrencebestemmelser eller forordning nr. 1/2003⁵⁸ fastsætter fælles regler for bødenedsættelse eller fælles regler for adgangen til aktindsigt i de dokumenter i en samarbejdsprocedure, der er frivilligt indgivet til en national konkurrencemyndighed i forbindelse med et nationalt samarbejdsprogram. Den præciserede dernæst, at Kommissionens meddelelse om samarbejdet inden for netværket af konkurrencemyndigheder⁵⁹ og meddelelsen om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager⁶⁰ ikke i højere grad end modelprogrammet for bødefritagelse og bødenedsættelse, der blev udarbejdet inden for rammerne af Det Europæiske Konkurrencenetværk, er bindende for medlemsstaterne.

Domstolen fastslog endvidere, at de EU-retlige bestemmelser om karteller er ikke til hinder for, at skadelidte i forhold til en overtrædelse af EU-konkurrenceretten, som ønsker at få erstatning, opnår adgang til aktindsigt i dokumenterne i samarbejdsproceduren med hensyn til overtrædelsens ophavsmand. Domstolen præciserede imidlertid, at det tilkommer domstolene i medlemsstaterne på grundlag af den nationale lovgivning at fastlægge betingelserne for, hvorvidt en sådan adgang skal tillades eller afvises, idet de herved skal foretage en afvejning af de hensyn, som beskyttes af EU-retten.

Fiskale bestemmelser

På området for merværdiafgift skal sagen *Kommissionen mod Tyskland* (dom af 15.11.2011, sag C-539/09) beskrives nærmere. I sagen foreholdt Kommissionen Forbundsrepublikken Tyskland, at den havde modsat sig, at Revisionsretten for Den Europæiske Union kunne gennemføre kontrol i Tyskland af det administrative samarbejde i henhold til Rådets forordning (EF) nr. 1798/2003⁶¹. Domstolen fandt, at Forbundsrepublikken Tyskland derved har tilsidesat sine forpligtelser i henhold artikel 248, stk. 1-3, EF, som fastsætter, at Revisionsretten reviderer regnskaberne over samtlige Fællesskabets indtægter og udgifter og efterprøver indtægternes og udgifternes lovlighed og formelle rigtighed og den økonomiske forvaltnings forsvarelighed, og som giver denne beføjelse til at foretage kontrollen på grundlag af regnskabsbilag og i fornødent omfang ved undersøgelser på stedet, bl.a. i medlemsstaterne.

Ifølge Domstolen har ordningen med egne indtægter, der er indført ved traktaten, til formål hvad angår momsindtægter at skabe en forpligtelse for medlemsstaterne til at stille en del af de beløb, som de opkræver som moms, til rådighed for Fællesskabet som egne indtægter. Eftersom denne retsakt har til formål at bekæmpe momssvig og momsunddragelse, er de samarbejdsmekanismer, som medlemsstaterne er pålagt i medfør af nævnte forordning nr. 1798/2003, i sig selv egnede til at udøve en direkte og afgørende indflydelse på den faktiske opkrævning af momsindtægter og dermed på tilrådighedsstillelse af momsindtægter for Fællesskabets budget. En medlemsstats faktiske anvendelse af de bestemmelser om samarbejde, der er indført ved forordning nr. 1798/2003, er

⁵⁸ Jf. fodnote 56.

⁵⁹ Kommissionens meddelelse 2004/C 101/03 om samarbejdet inden for netværket af konkurrencemyndigheder (EUT C 101, s. 43).

⁶⁰ Kommissionens meddelelse 2006/C 298/11 om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EUT C 298, s. 17).

⁶¹ Rådets forordning (EF) nr. 1798/2003 af 7.10.2003 om administrativt samarbejde vedrørende merværdiafgift (EUT L 264, s. 1).

således ikke blot en betingelse for, at denne medlemsstat er i stand til effektivt at bekæmpe svig og skatteunddragelse på sit eget område, men også for andre medlemsstaters mulighed for at sikre en sådan bekæmpelse på deres respektive områder, særligt når den korrekte anvendelse af momsen i disse andre medlemsstater er afhængig af oplysninger, som den førstnævnte medlemsstat er i besiddelse af. Revisionsrettens revision inden for rammerne af det administrative samarbejde i henhold til forordning nr. 1798/2003 drejede sig om forventede fællesskabsindtægter med udgangspunkt i lovligheden heraf og forsvarlig økonomiske forvaltning i forbindelse hermed, hvorfor der bestod en direkte forbindelse til de beføjelser, som Revisionsretten har i henhold til artikel 248 EF.

Varemærker

Varemærkeretten har såvel i relation til EF-varemærket ⁶² som til tilnærmelsen af medlemsstaternes lovgivninger på området ⁶³ flere gange krævet Domstolens opmærksomhed.

Domstolen tog i forbindelse med en appel iværksat til prøvelse af Rettens dom (dom af 14.5.2009, sag T-165/06) i sagen om gyldigheden af et varemærke, der var dannet af den italienske stylist Elio Fioruccis efternavn (dom af 5.7.2011, sag C-263/09 P, *Edwin mod KHIM*), stilling til tilfælde af et EF-varemærkes ugyldighed. Domstolen fastslog således, at et EF-varemærke i henhold til artikel 52, stk. 2, i forordning nr. 40/94 ⁶⁴ efter begæring kan erklæres ugyldigt på grundlag af en anden ældre ret. Listen over rettigheder i denne artikel udgør ikke en udtømmende opregning af rettigheder, der beskytter interesser af forskellig art, herunder retten til et navn, retten til et portræt, en op-havsret eller retten til en intellektuel ejendomsret. Domstolen fastslog således, at ordlyden og op-bygningen af denne artikel, som Domstolen skulle fortolke, ikke tillader, at anvendelsen af denne bestemmelse, i tilfælde, hvor en ret til et navn påberåbes, alene begrænses til de tilfælde, hvor registreringen af et EF-varemærke strider mod en ret, der udelukkende har til formål at beskytte navnet for så vidt angår interessentens personlige kendetegn: I lighed med de øvrige rettigheder er de økonomiske aspekter af retten til et navn beskyttet. Domstolen bekræftede endvidere Rettens kompetence til at kontrollere lovligheden af den vurdering af den påberåbte nationale lovgivning, der var foretaget af Harmoniseringskontoret. Domstolen tiltrådte herefter Rettens konstateringer vedrørende indholdet af den i sagen berørte nationale lovgivning, hvorved indehaveren af et kendt navn har ret til at modsætte sig brugen af dette navn som varemærke, såfremt han ikke har givet sit samtykke til registreringen af dette varemærke.

I sagen *DHL Express France* (dom af 12.4.2011, sag C-235/09) fastslog Domstolen i forbindelse med et præjudicielt spørgsmål, at udstrækningen af et forbud mod at krænke eller at true med at krænke et EF-varemærke, der nedlægges af en EF-varemærkedomstol, i princippet omfatter hele Den Europæiske Unions område. Både formålet med en ensartet beskyttelse af EF-varemærket, som tilsigtes med forordning nr. 40/94 ⁶⁵, og EF-varemærkets enhedskarakter berettiger en sådan rækkevidde. Domstolen præciserede imidlertid, at den territoriale rækkevidde af forbuddet kan begrænses, bl.a. hvis der på en del af Den Europæiske Unions område ikke eksisterer nogen krænkelse eller trussel om krænkelse af varemærkets egentlige funktioner. Den territoriale udstrækning af varemærkeindehaverens eneret kan ikke gå ud over den ret, varemærket giver sin indehaver med henblik på at beskytte varemærket. Domstolen tilføjede, at de øvrige medlemsstater i princippet er forpligtede til at anerkende og fuldbyrde retsafgørelsen og dermed knytte en grænseoverskridende virkning

⁶² Rådets forordning (EF) nr. 40/94 af 20.12.1993 om EF-varemærker (EFT 1994 L 11, s. 1).

⁶³ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/48/EF af 29.4.2004, om håndhævelsen af intellektuelle ejendomsrettigheder (EUT L 157, s. 45).

⁶⁴ Jf. fodnote 62.

⁶⁵ Jf. ovenstående fodnote.

til denne. Under henvisning til princippet om loyalt samarbejde som fastsat i EU-traktatens artikel 4, stk. 3, andet afsnit, fastslog Domstolen, at medlemsstaterne er forpligtede til at fastsætte de foranstaltninger, procedurer og retsmidler, der er nødvendige for at sikre håndhævelsen af de intellektuelle ejendomsrettigheder, der er omfattet af dette direktiv 2004/48⁶⁶. Følgelig fastslog Domstolen, at en tvangsforanstaltning såsom en tvangsbøde, som en EF-varemærkedomstol i henhold til sin egen nationale ret har fastsat, har virkning i andre medlemsstater end den medlemsstat, hvor EF-varemærkedomstolen er beliggende. Sådanne foranstaltninger kan alene være effektive, hvis de har virkning på samme område som det, hvor retsafgørelsen har virkning. Såfremt den nationale ret i en af disse andre medlemsstater imidlertid ikke hjemler tvangsforanstaltninger af samme art som dem, der er fastsat af nævnte domstol, skal det formål, der forfølges med tvangsforanstaltningen, virkeliggøres af denne medlemsstats kompetente domstol gennem de relevante bestemmelser i dens nationale ret, der er egnede til på tilsvarende vis at sikre overholdelsen af nævnte tvangsforanstaltning.

I sagen mellem på den ene side selskabet L'Oréal og visse af dets datterselskaber og på den anden side selskabet eBay International og visse af dets datterselskaber samt særlige videreforhandlere (dom af 12.7.2011, sag C-324/09, *L'Oréal m.fl.*) traf Domstolen, der af en britisk domstol havde fået forelagt flere præjudicielle spørgsmål om søge- og annonceringsydelser mod betaling vedrørende registrerede varemærker, afgørelse om flere interessante punkter af EF-varemærkeretten. Domstolen fastslog således, at såfremt salgstilbud og reklamer for varer med et EF-varemærke, som indehaveren ikke har givet samtykke til brug af, er henvendt til forbrugerne på Den Europæiske Unions område, skal EU-rettens bestemmelser finde anvendelse. Med henblik på at vurdere, om sådanne tilbud eller reklamer faktisk er rettet mod EU's forbrugere, opfordrede Domstolen de nationale retter til at undersøge, om der foreligger relevante indicier, herunder hvilke geografiske områder sælgeren er rede til at sende den pågældende vare til. Domstolen præciserede endvidere, at varer, der er påført et varemærke, og som af varemærkeindehaverens autoriserede distributører tilbydes som gratis prøver, ikke er markedsført i den i direktiv 89/104⁶⁷ og forordning nr. 40/94⁶⁸ omhandlede forstand. Domstolen gav nærmere præciseringer angående en erhvervsdrivendes ansvar for en elektronisk markedsplads på internettet, der – om end det ikke er denne erhvervsdrivende, der gør brug af varemærkerne, når han blot giver sine kunder tilladelse til at gengive tegn, der svarer til varemærkerne – ikke desto mindre er ansvarlig herfor, idet han spiller en aktiv rolle, som giver ham et kendskab og en kontrol over oplysningerne om disse tilbud. Den erhvervsdrivende kan således ikke frasige sig ethvert ansvar, når han bistår sine kunder i optimeringen af præsentationen af deres tilbud eller reklamefremstød. Han kan heller ikke frasige sig ansvar, hvis han har haft kendskab til forhold eller omstændigheder, der er tilstrækkelige til, at en omhyggelig erhvervsdrivende vil kunne konstatere ulovlige salgstilbud på internettet, når den pågældende erhvervsdrivende ikke straks har reageret med at trække de pågældende oplysninger tilbage eller gøre adgangen til dem umulig. Domstolen fastslog vedrørende sidstnævnte tilfælde, at den pågældende erhvervsdrivende kan pålægges et retligt påbud, hvorefter overførslen af oplysninger under overholdelse af reglerne om databeskyttelse gør det muligt at identificere sælgerne. Ifølge Domstolen kræver EU-retten af medlemsstaterne, at de sikrer, at de kompetente nationale domstole på området for beskyttelse af de intellektuelle rettigheder kan pålægge en erhvervsdrivende, der udnytter en markedsplads på internettet, at træffe foranstaltninger, der gør det muligt ikke alene at forhindre krænkelse af rettighederne, men også at forhindre fortsatte eller gentagne krænkelse. Disse påbud skal imidlertid være effektive, stå i rimeligt forhold til overtrædelsen og have afskrækkende virkning, og de bør ikke skabe en hindring for den lovlige handel.

⁶⁶ Jf. fodnote 63.

⁶⁷ Rådets første direktiv 89/104/EØF af 21.12.1988 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varemærker (EFT 1989 L 40, s. 1).

⁶⁸ Jf. fodnote 62.

I forbindelse med en appelsag anlagt til prøvelse af en dom fra Retten (dom af 16.12.2008, forenede sager T-225/06, T-255/06, T-257/06 og T-309/06) traf Domstolen afgørelse i en tvist mellem selskabet Anheuser-Busch og selskabet Budějovický Budvar om brugen af varemærket BUD til betegnelsen af visse varer, herunder øl. Det første anbringende i sagen vedrørte rækkevidden af de ældre rettigheder (nationalt varemærke og oprindelsesbetegnelser, der er beskyttet i visse medlemsstater), som blev anført til støtte for indsigelsen rejst mod registreringen af de omhandlede varemærker ⁶⁹: i sagen *Anheuser-Busch mod Budějovický Budvar* (dom af 29.3.2011, sag C-96/09 P) fastslog Domstolen, at det ikke var tilstrækkeligt, at de ældre rettigheder er beskyttet i flere medlemsstater med henblik på deraf at udlede, at disse rettigheder ikke kun har lokal rækkevidde. Selv om den geografiske udstrækning af beskyttelsen er videre end blot lokal, skal rettighederne have været brugt erhvervsmæssigt på en tilstrækkeligt betydelig måde på en betydelig del af det område, hvor de har været beskyttet. Domstolen fastslog desuden, at den erhvervsmæssige brug skal foreligge for hvert af de berørte områder. Domstolen konstaterede endvidere, at det alene er på det geografiske område for beskyttelse af de ældre rettigheder, samlet eller på en del af dette, at den eneret, der knytter sig til tegnet, kan komme i konflikt med et EF-varemærke. Endelig fastslog Domstolen, at Retten havde begået en retlig fejl, idet den havde fastslået, at erhvervsmæssig brug af et tegn alene skal godtgøres inden datoen for offentliggørelsen af ansøgningen om registrering af varemærket og ikke senest på datoen for indgivelsen af denne ansøgning. Domstolen har bl.a. under hensyntagen til den betydelige forsinkelse, der kan foreligge mellem indgivelsen af ansøgningen om registrering og offentliggørelsen af denne, præciseret, at anvendelsen af det tidsmæssige kriterium for erhvervelsen af en ret til et varemærke, dvs. datoen for indgivelsen af ansøgningen om registrering af et EF-varemærke, bedre kan sikre, at den brug af det omhandlede tegn, der er anført, er en reel brug og ikke en formel brug, der alene har til formål at forhindre registrering af et nyt varemærke. Dommen blev således delvist ophævet og sagen hjemvist til Retten.

Domstolen tog i *Budějovický Budvar*-sagen (dom af 22.9.2011, sag C-482/09) endnu engang stilling til selskabet Anheuser-Buschs og selskabet Budějovický Budvars respektive rettigheder. De præjudicielle spørgsmål, der var blevet forelagt af den britiske domstol, udsprang af særlige omstændigheder, som Domstolen tog hensyn til i forbindelse med behandlingen af sagen. De to selskaber havde i god tro i næsten 30 år anvendt ordet »Budweiser« som varemærke til identificering af øllen, inden de registrerede tegnet som varemærke. Ved besvarelsen af de to første spørgsmål, der var blevet forelagt af den britiske domstol, fastslog Domstolen for det første, at begrebet »passivitet« som omhandlet i artikel 9, stk. 1, i direktiv 89/104 ⁷⁰ er et EU-retligt begreb, og at indehaveren af et ældre varemærke ikke kan anses for at have tålt en tredjemands lange og veletablerede redelige brug af et yngre varemærke, der er identisk med varemærkeindehaverens, som varemærkeindehaveren længe har kendt til, når han har været ude af stand til at forhindre denne brug. Domstolen understregede derefter, at fristen for rettighedsfortabelse på grund af passivitet således ikke kan begynde at løbe blot ved brugen af et yngre varemærke, uanset om indehaveren heraf efterfølgende får varemærket registreret, fordi, således som Domstolen præciserede, registreringen af det yngre varemærke i den berørte medlemsstat ikke udgør en nødvendig betingelse for, at fristen for udelukkelse på grund af passivitet begynder at løbe. De nødvendige betingelser for, at denne frist vedrørende passivitet begynder at løbe, hvilket det tilkommer den nationale ret at undersøge, er registreringen af det ældre varemærke i den berørte medlemsstat og anmeldelse i god tro af det yngre varemærke af dets indehaver. Endvidere skal indehaveren af det yngre varemærke anvende mærket i den medlemsstat, hvor det er registreret, og endelig skal indehaveren af det ældre varemærke have kendskab til registreringen af det yngre varemærke og til anvendelsen af dette varemærke efter dets registrering. Ved besvarelsen af det tredje præjudicielle spørgsmål mindede

⁶⁹ Ibidem.

⁷⁰ Jf. fodnote 67.

Domstolen om, at det yngre registrerede varemærke alene kan erklæres ugyldigt, når det krænger eller vil kunne krænge det ældre varemærkes væsentligste funktion som omhandlet i artikel 4, stk. 1, i direktiv 89/104, som er at garantere varens eller tjenesteydelsens oprindelse over for forbrugere. Domstolen fastslog dernæst under henvisning til god tro, at en længerevarende, redelig og sideløbende brug af to identiske varemærker, som betegner varer af samme art, ikke gør eller kan gøre indgreb i det ældre varemærkes væsentligste funktion, og at det yngre varemærke følgelig ikke burde erklæres ugyldigt. Domstolen begrænsede imidlertid selv rækkevidden af sin dom, idet den flere gange bemærkede de særlige omstændigheder i sagen og endog præciserede, at de faktiske omstændigheder, der lå til grund for tvisten, var »usædvanlige«.

Socialpolitik

Selv om spørgsmål vedrørende ligebehandling hyppigt forekommer inden for dette område, er de dog ikke de eneste, der er blevet behandlet af Domstolen.

To sager gav Domstolen lejlighed til at fortolke princippet om forbud mod forskelsbehandling på grundlag af alder.

I sagen *Hennigs og Mai* (dom af 8.9.2011, forenede sager C-297/10 og C-298/10) fastslog Domstolen for det første, at princippet om forbud mod forskelsbehandling på grund af alder, der er fastsat i artikel 21 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder og konkret gennemført ved direktiv 2000/78 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv⁷¹, og navnlig dette direktivs artikel 2 og artikel 6, stk. 1, er til hinder for en foranstaltning fastsat i en kollektiv overenskomst, hvorefter grundlønnen inden for hver lønklasse for en offentligt ansat funktionær, når denne ansættes, fastsættes på grundlag af vedkommendes alder. Den omstændighed, at EU-retten er til hinder for den nævnte foranstaltning, og at denne er indeholdt i en kollektiv overenskomst, griber ikke ind i retten til at forhandle og indgå kollektive overenskomster, som anerkendt ved chartrets artikel 28. Selv om kriteriet om anciennitet generelt er hensigtsmæssigt for at opnå det legitime formål, som består i at tage hensyn til den erhvervs-erfaring, som funktionæren har opnået forud for sin ansættelse, går fastsættelsen af løntrinnet for en offentligt ansat funktionærs grundløn ved tiltrædelsen på grundlag af alder, ud over det, der er nødvendigt og hensigtsmæssigt for at opnå dette formål. Et kriterium, der hviler både på ancienniteten og den opnåede erhvervs-erfaring uden hensyntagen til alderen, synes, hvad angår direktiv 2000/78, bedre tilpasset opfyldelsen af ovennævnte legitime formål. Domstolen fandt for det andet, at artikel 2 og artikel 6, stk. 1, i direktiv 2000/78 samt chartrets artikel 28 ikke er til hinder for en foranstaltning fastsat i en kollektiv overenskomst, der erstatter en lønordning, der indebærer en forskelsbehandling på grund af alder, med en lønordning, der er baseret på objektive kriterier, mens der samtidigt i en tidsbegrænset overgangsperiode opretholdes nogle af den førstnævnte ordnings forskelsbehandlende virkninger med henblik på at sikre allerede ansatte funktionærers overførsel til den nye lønordning, uden at de udsættes for et løntab. En overgangsordning til beskyttelse af erhvervede rettigheder skal anses for at forfølge et legitimt formål i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 6, stk. 1, i direktiv 2000/78. Henset til den vide skønsmargin, der er tildelt arbejdsmarkedets parter på området for fastsættelse af løn, er det i øvrigt ikke ufornuftigt, at arbejdsmarkedets parter vedtager de overgangsforanstaltninger, som er passende og nødvendige med henblik på at undgå et løntab hos de pågældende kontraktansatte funktionærer.

⁷¹ Rådets direktiv 2000/78/EF af 27.11.2000 om generelle rammebestemmelser om ligebehandling med hensyn til beskæftigelse og erhverv (EFT L 303, s. 16).

I sagen *Prigge m.fl.* (dom af 13.9.2011, sag C-447/09) fastslog Domstolen for det første, at artikel 2, stk. 5, i direktiv 2000/78⁷² skal fortolkes således, at medlemsstaterne ved bemyndigelsesregler kan tillade arbejdsmarkedets parter at vedtage foranstaltninger som omhandlet i nævnte bestemmelse på områder omfattet af denne bestemmelse, der henhører under kollektive aftaler, og på betingelse af, at disse bemyndigelsesregler er tilstrækkeligt præcise med henblik på at sikre, at nævnte foranstaltninger overholder de i direktivets artikel 2, stk. 5, fastsatte krav. En foranstaltning, som fastsætter aldersgrænsen for, hvornår piloter ikke længere kan udøve deres erhverv, til 60 år, mens nationale og internationale bestemmelser fastsætter denne alder til 65 år, er ikke en foranstaltning, der er nødvendig af hensyn til den offentlige sikkerhed og for at beskytte sundheden som omhandlet i nævnte artikel 2, stk. 5, i direktiv 2000/78. Domstolen fastslog endvidere, at artikel 4, stk. 1, i direktiv 2000/78 er til hinder for, at en bestemmelse i en kollektiv overenskomst fastsætter aldersgrænsen for, hvornår piloterne ikke længere anses for at besidde de fysiske evner til at kunne udøve deres erhverv, til 60 år, mens nationale og internationale bestemmelser fastsætter denne aldersgrænse til 65 år. For så vidt som nævnte artikel 4, stk. 1, i direktivet gør det muligt at fravige princippet om forbud mod forskelsbehandling, skal den fortolkes strengt. Selv om det at besidde særlige fysiske evner kan anses for at være et regulært og afgørende erhvervsmæssigt krav som omhandlet i nævnte bestemmelse, med henblik på udøvelsen af erhvervet som pilot i et luftfartsselskab, og selv om formålet om at sikre luftfartssikkerheden, som forfølges med nævnte foranstaltning, er et legitimt formål som omhandlet i samme artikel 4, stk. 1, i direktiv 2000/78, er fastsættelsen af aldersgrænsen for, hvornår piloterne i et luftfartsselskab ikke længere anses for at besidde de fysiske evner til at kunne udøve deres erhverv, til 60 år, under sådanne omstændigheder og henset til nævnte nationale og internationale bestemmelser et uforholdsmæssigt krav som omhandlet i nævnte artikel. Endelig fastslog Domstolen, at artikel 6, stk. 1, i direktiv 2000/78 skal fortolkes således, at luftfartssikkerhed ikke udgør et legitimt mål som omhandlet i denne bestemmelse. Selv om listen over de legitime formål, som er opregnet i nævnte artikel 6, stk. 1, første afsnit, i samme direktiv ikke er udtømmende, er de formål, der kan anses for legitime ifølge denne bestemmelse og som følge heraf kan berettige, at princippet om forbud mod forskelsbehandling på grund af alder fraviges, nemlig socialpolitiske formål såsom beskæftigelses-, arbejdsmarkeds- og erhvervsuddannelsespolitiske mål.

Det var samme direktiv 2000/78⁷³, men en anden form for forskelsbehandling, som Domstolen tog stilling til i *Römer*-sagen (dom af 10.5.2011, sag C-147/08). Denne sag omhandlede en forskelsbehandling på grundlag af seksuel orientering og vedrørte størrelsen af en supplerende pension. Hvad angik det materielle anvendelsesområde for nævnte direktiv fastslog Domstolen for det første, at direktiv 2000/78 skal fortolkes således, at supplerende pensioner som dem, der udbetales til tidligere funktionærer og arbejdere og deres efterladte i henhold til den nationale lovgivning, og som udgør løn som omhandlet i artikel 157 TEUF, ikke falder uden for direktivets materielle anvendelsesområde, hverken i henhold til artikel 3, stk. 3, eller i henhold til dets 22. betragtning. Endvidere er bestemmelserne i artikel 1, jf. artikel 2 og artikel 3, stk. 1, litra c), i direktiv 2000/78 ifølge Domstolen til hinder for en national bestemmelse, hvorefter en person, der har indgået registreret partnerskab, modtager en supplerende pension, der er mindre end den, der udbetales til en gift person, der ikke lever vedvarende adskilt, hvis ægteskabet i den pågældende medlemsstat er forbeholdt personer af forskelligt køn, og dette eksisterer parallelt med et registreret partnerskab, der forbeholdes personer af samme køn, og hvis der eksisterer en direkte forskelsbehandling på grund af seksuel orientering, henset til, at den omhandlede partner ifølge national ret for så vidt angår nævnte pension befinder sig i en retlig og faktuel situation, der svarer til en gift persons. Vurderingen af sammenligneligheden henhører under den nationale rets kompetence og skal koncentreres om henholdsvis ægtefællernes og de registrerede partnerses rettigheder og pligter, således som

⁷² Jf. ovenstående fodnote.

⁷³ Jf. fodnote 71.

disse er reguleret inden for rammerne af de dertil svarende institutioner, og som er relevante under hensyntagen til formålet og betingelserne for tildeling af den pågældende ydelse. Endelig præciserede Domstolen, at i tilfælde, hvor en sådan national bestemmelse udgør en forskelsbehandling som omhandlet i artikel 2 i direktiv 2000/78, kan retten til ligebehandling påberåbes af en borger, som er berørt af denne bestemmelse, tidligst efter udløbet af fristen for gennemførelse af nævnte direktiv, hvorved han ikke først skal afvente, at den nationale lovgiver bringer den nævnte bestemmelse i overensstemmelse med EU-retten.

I *KHS-sagen* (dom af 22.11.2011, sag C-214/10) fastslog Domstolen, at artikel 7, stk. 1, i direktiv 2003/88⁷⁴ ikke er til hinder for nationale retsfor skrifter eller praksis, såsom kollektive overenskomster, der ved hjælp af en overførselsperiode på 15 måneder, efter hvis udløb retten til årlig betalt ferie bortfalder, begrænser kumulation af sådanne ferierettigheder for en arbejdstager, der har været uarbejdsdygtig i flere på hinanden følgende referenceperioder. En sådan ubegrænset kumulation ville nemlig ikke længere opfylde selve formålet med retten til årlig betalt ferie. Dette formål opfylder to aspekter, for så vidt som det gør det muligt for arbejdstageren at hvile ud fra arbejdet og at have en periode til rådighed, hvorunder han kan slappe af og nyde sin fritid. Selv om denne årlige ferie kun får sin fulde positive virkning for arbejdstagerens sikkerhed og sundhed, når den afholdes inden for det år, hvor det er foreskrevet, dvs. i det løbende år, har denne hviletid dog fortsat betydning, såfremt den holdes i en efterfølgende periode. Såfremt overførslen overstiger en vis tidsmæssig grænse, mister den årlige ferie imidlertid sin positive virkning som hviletid for arbejdstageren og bevarer kun sin positive virkning for arbejdstageren i form af afslapning og fritidsnydelse. Henset til selve formålet med retten til betalt årlig ferie har en arbejdstager, der er uarbejdsdygtig i flere på hinanden følgende år, og som i medfør af national ret er afskåret fra at tage sin årlige betalte ferie i den pågældende periode, følgelig ikke ret til en ubegrænset kumulation af årlig betalt ferie i denne periode. Med henblik på at respektere retten til betalt årlig ferie, hvis formål er at beskytte arbejdstageren, fastslog Domstolen i denne sammenhæng, at enhver overførselsperiode må tage hensyn til de særlige omstændigheder, som gælder for en arbejdstager, der er uarbejdsdygtig i flere på hinanden følgende referenceperioder. Denne overførselsperiode må således i væsentligt omfang overstige varigheden af den referenceperiode, for hvilken den er tildelt. Herefter fandt Domstolen, at det med rimelighed kan lægges til grund, at en overførselsperiode på 15 måneder ikke underkender formålet med retten til betalt årlig ferie, idet den sikrer, at retten bevarer sin positive virkning som hviletid for arbejdstageren.

I *Scattolon-sagen* (dom af 6.9.2011, sag C-108/10) præciserede Domstolen rækkevidden af beskyttelsen af rettighederne for arbejdstagere, som overtages af en ny arbejdsgiver. Domstolen fastslog for det første, at en offentlig myndighed i en medlemsstats overtagelse af personale, som er ansat i en anden offentlig myndighed, og som har til opgave at levere hjælpetjenester, der bl.a. omfatter vedligeholdelsesopgaver og administrativ bistand, til skoler, er en virksomhedsoverførsel, som henhører under direktiv 77/187⁷⁵, når nævnte ansatte udgøres af en struktureret enhed af ansatte, som er beskyttet som arbejdstagere i henhold til denne medlemsstats nationale ret. Domstolen fastslog dernæst, at når en overførsel som omhandlet i direktiv 77/187 fører til, at den kollektive overenskomst hos erhververen anvendes umiddelbart på de overførte arbejdstagere, og når de i denne overenskomst fastsatte lønvilkår navnlig er tilknyttet ancienniteten, er direktivets artikel 3 til hinder for, at de overførte arbejdstagere i forhold til deres situation umiddelbart før overførslen udsættes for en

⁷⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4.11.2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT L 299, s. 9).

⁷⁵ Rådets direktiv 77/187/EØF af 14.2.1977 om tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varetagelse af arbejdstagernes rettigheder i forbindelse med overførsel af virksomheder, bedrifter eller dele af bedrifter (EFT L 61, s. 26).

væsentlig lønnedgang som følge af, at der ikke tages hensyn til den anciennitet, som de har optjent hos overdrageren, og som svarer til den anciennitet, der er optjent af arbejdstagerne hos erhververen, ved fastsættelsen af deres startindplacering hos erhververen. Det tilkommer den nationale ret at undersøge, om der i forbindelse med en sådan overførsel er tale om en sådan lønnedgang.

I *van Ardenne*-sagen (dom af 17.11.2011, sag C-435/10) præciserede Domstolen rækkevidden af beskyttelsen af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens. Domstolen fastslog således, at artikel 3 og 4 i direktiv 80/987⁷⁶ er til hinder for en national lovgivning, hvorefter arbejdstagere i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens er forpligtet til at lade sig registrere som arbejdssøgende for at kunne hævde deres ret til fuld betaling af løntilgodehavender, der ikke bestrides, og som er fastsat i den nationale lovgivning. Medlemsstaterne kan nemlig kun undtagelsesvis i henhold til artikel 4 i direktiv 80/987 begrænse betalingspligten som omhandlet i direktivets artikel 3. Denne artikel 4 skal fortolkes indskrænkende og i overensstemmelse med direktivets sociale målsætning, som er at sikre alle arbejdstagere en minimumsbeskyttelse. Derfor er de tilfælde, hvor det er tilladt at begrænse garantiinstitutionernes betalingspligt, udtømmende opregnet i direktiv 80/987, og de omhandlede bestemmelser skal fortolkes strengt, henset til disses undtagelsesmæssige karakter og direktivets formål. I det lys ville det være i strid med formålet med nævnte direktiv at fortolke dette og især dets artikel 3 og 4 således, at en arbejdstager på grund af dennes manglende overholdelse af forpligtelsen til at lade sig registrere som arbejdssøgende inden for en given frist er underlagt en fast og automatisk nedsættelse af godtgørelsen af sine løntilgodehavender, der ikke bestrides, og som er fastsat i den nationale lovgivning, og derfor ikke kan nyde godt af garantien mod de løntab, han reelt har haft i referenceperioden.

Miljø

Den Europæiske Unions faste håndhævelse af miljøbeskyttelsespolitikken har rejst en række ubesvarede spørgsmål, som Domstolen har skullet besvare.

I sagen *Stichting Natuur en Milieu m.fl.* (dom af 26.5.2011, forenede sager C-165/09 – C-167/09) behandlede Domstolen spørgsmålet om fortolkning af direktiv 2008/1⁷⁷, der fastlægger principperne for procedurerne og betingelserne for meddelelse af godkendelser til opførelse og drift af store industrianlæg, og af direktiv 2001/81⁷⁸, der indfører en ordning med nationale emissionslofter for visse luftforurenende stoffer. Domstolen fandt, at medlemsstaterne ved meddelelsen af en miljøgodkendelse til opførelsen og driften af et industrianlæg ikke er forpligtede til – som en af betingelserne for meddelelse af denne godkendelse – at tage hensyn til de nationale emissionslofter for SO₂ og for NO_x, der er fastsat ved direktiv 2001/81. De skal dog overholde den forpligtelse, der følger af nævnte direktiv, til at begrænse emissionerne fra navnlig disse forurenende stoffer til mængder, der ikke overstiger de lofter, der er angivet i dette direktivs bilag I, senest ved udgangen af 2010. I overgangsperioden fra den 27. november 2002 til den 31. december 2010 skal medlemsstaterne afholde sig fra at vedtage foranstaltninger, der kan bringe virkeliggørelsen af det ved direktivet foreskrevne resultat alvorligt i fare⁷⁹. Domstolen gav imidlertid medlemsstaterne mulighed for

⁷⁶ Rådets direktiv 80/987/EØF af 20.10.1980 om beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens (EFT L 283, s. 23), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2002/74/EF af 23.9.2002 (EFT L 270, s. 10).

⁷⁷ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/1/EF af 15.1.2008 om integreret forebyggelse og bekæmpelse af forurening (EUT L 24, s. 8).

⁷⁸ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/81/EF af 23.10.2001 om nationale emissionslofter for visse luftforurenende stoffer (EFT L 309, s. 22).

⁷⁹ Artikel 4, stk. 3, TEUF og artikel 288, stk. 3, TEUF. Direktiv 2001/81/EF, jf. fodnote 78.

i denne periode at vedtage en særlig foranstaltning vedrørende en enkelt SO₂- eller NO_x-kilde, idet Domstolen fastslog, at denne i sig selv ikke kunne bringe virkeliggørelsen af resultatet alvorligt i fare. Domstolen fandt, at direktiv 2001/81 i sig selv ikke pålægger medlemsstaterne hverken at afslå eller at begrænse meddelelsen af en miljøgodkendelse til opførelsen og driften af et industrianlæg eller at vedtage særlige kompensationsforanstaltninger for hver godkendelse af denne art, der er meddelt, selv hvis de nationale emissionslofter for SO₂ og NO_x derved overskrides eller risikerer at blive overskredet. Endelig fastslog Domstolen, at artikel 4 i direktiv 2001/81 ikke er ubetinget og tilstrækkelig præcis til at kunne påberåbes af borgerne for de nationale retter før den 31. december 2010. Derimod giver artikel 6 de borgere, der er direkte berørt, rettigheder, der kan påberåbes for de nationale retter, således at de kan gøre gældende, at medlemsstaterne i overgangsperioden inden for rammerne af nationale programmer skal vedtage eller planlægge passende og sammenhængende politikker og foranstaltninger, der er egnede til som helhed at nedbringe emissionerne fra de omhandlede forurenende stoffer, således at de nationale lofter, der er fastsat i bilag I til nævnte direktiv, overholdes. Endvidere kan borgerne stille krav om, at medlemsstaterne skal stille de programmer, der er udarbejdet til disse formål, til rådighed for offentligheden og de berørte organisationer ved hjælp af klare, letforståelige og lettilgængelige oplysninger.

Domstolen fastslog i sagen *The Air Transport Association of America m.fl.* (dom af 21.12.2011, sag C-366/10) at direktiv 2008/101⁸⁰ skal fortolkes i lyset af de relevante internationale havretlige og luftfartsretlige regler. EU-retten kan finde anvendelse på en luftfartsoperatør, når dennes luftfartøj befinder sig på en medlemsstats territorium, og nærmere bestemt på en flyveplads beliggende på et sådant territorium. I denne forbindelse bemærkedes, at den omstændighed, at det er et kriterium for at anvende direktiv 2008/101 på operatører af luftfartøjer, der er registreret i en medlemsstat eller et tredjeland, at disse luftfartøjer flyver fra eller til en flyveplads beliggende på en medlemsstats territorium, ikke indebærer, at direktiv 2008/101 tilsidesætter hverken territorialitetsprincippet eller de tredjelandes suverænitæt, hvorfra eller hvortil disse flyvninger udføres i luftrummet over deres territorier, eftersom de nævnte luftfartøjer fysisk befinder sig på en EU-medlemsstats territorium og af den grund fuldt ud er undergivet Unionens retsmyndighed. Domstolen præciserede derefter, at EU-lovgiver i princippet kan vælge kun at tillade, at en erhvervsmæssig aktivitet, i dette tilfælde lufttransport, udøves på Unionens område på betingelse af, at operatørerne overholder de af Unionen fastsatte kriterier, idet den derved forfølger sine mål på miljøbeskyttelsesområdet, navnlig når disse mål ligger i forlængelse af en af Unionen undertegnet international aftale, såsom rammeaftalen⁸¹ og Kyotoprotokollen. Ifølge Domstolens ræsonnement kan den omstændighed, at der inden for anvendelsesområdet for EU-rettens bestemmelser på miljøområdet er visse forhold, som bidrager til forureningen af medlemsstaternes luftrum, sø- eller landterritorier, og at dette skyldes en begivenhed, som finder sted delvist uden for dette område, ikke rejse tvivl om – henset til principperne i folkeretlig sædvaneret – at EU-retten fuldt ud finder anvendelse på nævnte område.

I sagen *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen* (dom af 12.5.2011, sag C-115/09) fandt Domstolen, at artikel 10a i direktiv 85/337⁸² er til hinder for en lovgivning, som ikke indrømmer en ikke-statslig organisation, der arbejder for at fremme miljøbeskyttelse, jf. dette direktivs artikel 1, stk. 2, mulighed for i forbindelse med et søgsmål til prøvelse af en

⁸⁰ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2008/101/EF af 19.11.2008 om ændring af direktiv 2003/87/EF med henblik på inddragelse af luftfartsaktiviteter i ordningen for handel med drivhusgasemissionskvoter i Fællesskabet (EUT 2009 L 8, s. 3).

⁸¹ De Forenede Nationers rammekonvention om klimaændringer, undertegnet den 9.5.1992 i New York.

⁸² Rådets direktiv 85/337/EØF af 27.6.1985 om vurdering af visse offentlige og private projekters indvirkning på miljøet (EFT L 175, s. 40), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/35/EF af 26.5.2003 (EUT L 156, s. 17).

afgørelse om godkendelse af projekter, der er af en sådan beskaffenhed, at de vil kunne påvirke miljøet væsentligt som omhandlet i samme direktivs artikel 1, stk. 1, at påberåbe sig en tilsidesættelse af en bestemmelse, som følger af EU-retten, og som har til formål at beskytte miljøet, med den begrundelse, at denne bestemmelse alene beskytter almene interesser og ikke borgernes interesser.

I sagen *Boxus m.fl.* (dom af 18.10.2011, forenede sager C-128/09 – C-131/09, C-134/09 og C-135/09) fandt Domstolen, at artikel 1, stk. 5, i direktiv 85/337⁸³ skal fortolkes således, at det kun er de projekter, der er vedtaget i enkeltheder ved en særlig lov, således at formålet med direktivet er opnået gennem lovgivningsproceduren, som er udelukket fra direktivets anvendelsesområde. Det tilkommer den nationale ret at undersøge, om disse to betingelser er opfyldt under hensyntagen til såvel indholdet af den vedtagne lov som hele den lovgivningsprocedure, der førte til lovens vedtagelse. En lov, som ene og alene stadfæster en eksisterende administrativ foranstaltning, og som blot henviser til tvingende almene hensyn, uden at der i materiel henseende gennemføres en forudgående lovgivningsprocedure, hvorunder nævnte betingelser kan iagttages, kan ikke anses for en særlig lov i dette direktivs forstand, og er således ikke i sig selv tilstrækkelig til at udelukke projektet fra anvendelsesområdet for direktiv 85/337. Ved fortolkningen af artikel 9, stk. 2, i Århuskonventionen⁸⁴ og artikel 10a i direktiv 85/337 fastslog Domstolen, at når et projekt, som er omfattet af disse bestemmelsers anvendelsesområde, er vedtaget ved en lov, skal spørgsmålet om, hvorvidt denne lov opfylder betingelserne i direktivets artikel 1, stk. 5, kunne prøves ved en domstol eller et ved lov etableret uafhængigt og upartisk organ. Domstolen mindede endvidere om, at såfremt en sådan lov ikke kan prøves, tilkommer det enhver national ret, som behandler en sag inden for rammerne af sin kompetence, at udøve denne kontrol og i givet fald undlade at anvende denne lov.

Visa, asyl og indvandring

Da det påhviler de nationale retter at føre tilsyn med medlemsstaternes håndtering af dette særligt følsomme område, har det gentagne gange været nødvendigt at bringe den præjudicielle forelæggelsesprocedure i spil for at få Domstolens præcisering af de krav, der følger af EU-retten, i forhold til behandlingen af tredjelandstatsborgere, der ønsker at opholde sig på Unionens område.

I *El Dridi*-sagen (dom af 28.4.2011, sag C-61/11 PPU) fik Domstolen forelagt spørgsmålet, om direktiv 2008/115⁸⁵, bl.a. direktivets artikel 15 og 16, skulle fortolkes således, at det var til hinder for national lovgivning, der foreskriver pålæggelse af en fængselsstraf for en tredjelandstatsborger med ulovligt ophold, alene fordi han i strid med et påbud om at forlade denne stats område inden for en bestemt frist forbliver på nævnte område uden gyldig grund. Domstolen, der på den forelæggende rets anmodning behandlede sagen i henhold til den præjudicielle hasteprocedure, besvarede spørgsmålet bekræftende, idet en sådan straf navnlig på grund af sine betingelser og gennemførelsesbestemmelser risikerer at bringe virkeliggørelsen af det mål, som forfølges med nævnte direktiv, nemlig indførelsen af en effektiv udsendelses- og repatrieringspolitik med hensyn til tredjelandstatsborgere med ulovligt ophold, i fare.

⁸³ Jf. ovenstående fodnote.

⁸⁴ Konventionen om adgang til oplysninger, offentlig deltagelse i beslutningsprocesser samt adgang til klage og domstolsprøvelse på miljøområdet, godkendt på Det Europæiske Fællesskabs vegne ved Rådets afgørelse 2005/370/EF af 17.2.2005 (EUT L 124, s. 1).

⁸⁵ Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 2008/115/EF af 16.12.2008 om fælles standarder og procedurer i medlemsstaterne for tilbagesendelse af tredjelandstatsborgere med ulovligt ophold (EUT L 348, s. 98).

Achughbabian-sagen (dom af 6.12.2011, sag C-329/11) vedrørte ligeledes fortolkningen af direktiv 2008/115⁸⁶ over for en national lovgivning, der fastsætter strafferetlige sanktioner. Domstolen blev nærmere bestemt spurgt, om direktiv 2008/115 i betragtning af dets anvendelsesområde er til hinder for en national lovgivning, der foreskriver pålæggelse af en fængselsstraf for en tredjelandstatsborger, alene fordi han er indrejst eller opholder sig ulovligt på det nationale område. Indledningsvis bemærkede Domstolen, at direktiv 2008/115 kun vedrører vedtagelsen af afgørelser om tilbagesendelse af tredjelandstatsborgere med ulovligt ophold i en medlemsstat og fuldbyrdelsen af sådanne afgørelser. Direktivet har således ikke til formål fuldt ud at harmonisere de nationale regler om udlændinges ophold. Direktivet er følgelig ikke til hinder for, at en medlemsstats lovgivning kvalificerer ulovligt ophold som en lovovertrædelse og foreskriver strafferetlige sanktioner for at afskrække fra og bekæmpe, at der begås en sådan overtrædelse af de nationale regler om ophold. Det er ligeledes ikke til hinder for fængsling med henblik på at fastlægge, om en tredjelandstatsborgers ophold er lovligt eller ej.

Dernæst fastslog Domstolen, at direktiv 2008/115 skal fortolkes således, at det er til hinder for en medlemsstats lovgivning, hvorefter ulovligt ophold straffes med strafferetlige sanktioner, for så vidt som disse sanktioner tillader fængsling af en tredjelandstatsborger, som ikke, mens han opholdt sig ulovligt på nævnte medlemsstats område og ikke var indstillet på at forlade dette område frivilligt, har været undergivet tvangsforanstaltninger i henhold til direktivets artikel 8, og som ikke i tilfælde af frihedsberøvelse med henblik på udsendelsens forberedelse og gennemførelse har været frihedsberøvet i den maksimale periode. Domstolen præciserede dog efterfølgende, at direktivet ikke er til hinder for en sådan lovgivning, for så vidt som denne lovgivning tillader fængsling af en tredjelandstatsborger, med hensyn til hvilken den tilbagesendelsesprocedure, der er fastsat i direktivet, er blevet anvendt, og som opholder sig ulovligt på medlemsstatens område uden gyldig begrundelse for den manglende tilbagevendende. Selv om medlemsstater, som er bundet af direktiv 2008/115, således ikke kan foreskrive en fængselsstraf for tredjelandstatsborgere med ulovligt ophold i de situationer, hvor disse i henhold til de fælles standarder og procedurer, der er fastsat i direktivet, skal udsendes og højst kan frihedsberøves med henblik på udsendelsens forberedelse og gennemførelse, udelukker dette ikke medlemsstaternes mulighed for under overholdelse af principperne i direktivet og dets formål at vedtage eller opretholde bestemmelser, i givet fald også strafferetlige, som regulerer den situation, hvor tvangsforanstaltningerne ikke har gjort det muligt at udsende en tredjelandstatsborger med ulovligt ophold.

Samba Diouf-sagen (dom af 28.7.2011, sag C-69/10) omhandler en tredjelandstatsborger, som ved en fremskyndet procedure fik afslag på sin ansøgning om international beskyttelse indgivet til myndighederne i en medlemsstat. Han anlagde derfor annullationssøgsmål til prøvelse bl.a. af afslaget, for så vidt som de nationale myndigheder herved havde besluttet at træffe afgørelse om hans ansøgning inden for rammerne af en fremskyndet procedure, samt om ændring eller annullation af afgørelsen, idet der herved var givet ham afslag på international beskyttelse. I forbindelse med undersøgelsen af formaliteten i sagen om de nationale myndigheders afgørelse om at træffe afgørelse efter en fremskyndet procedure anførte den nationale ret, at fortolkningen af den nationale lovgivning, der bestemmer, at en sådan afgørelse ikke kan indbringes for domstolene, rejser spørgsmål om fortolkningen af artikel 39 i direktiv 2005/85 om minimumsstandarder for procedurer for tildeling og fratagelse af flygtningestatus i medlemsstaterne⁸⁷, i forhold til anvendelsen af grundsætningen om ret til effektive retsmidler. Ved den præjudicielle forelæggelse fandt Domstolen, at artikel 39 i nævnte direktiv og princippet om effektiv domstolsbeskyttelse skal fortolkes

⁸⁶ Jf. ovenstående fodnote.

⁸⁷ Rådets direktiv 2005/85/EF af 1.12.2005 om minimumsstandarder for procedurer for tildeling og fratagelse af flygtningestatus i medlemsstaterne (EUT L 326, s. 13).

således, at de ikke er til hinder for en national bestemmelse som den i hovedsagen omhandlede, hvorefter der ikke er ret til selvstændig domstolsprøvelse af den nationale kompetente myndigheds afgørelse om at behandle en asylansøgning ved en fremskyndet procedure, når begrundelserne for, at denne myndighed har villet behandle nævnte ansøgning ved en sådan procedure effektivt, vil kunne kontrolleres judicielt under den sag, hvor det endelige afslag kan prøves, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at tage stilling til. Ifølge Domstolen er afgørelsen vedrørende spørgsmålet om proceduren, der skal anvendes ved behandlingen af en asylansøgning, således tænkt som en selvstændig afgørelse, som er uafhængig af den endelige afgørelse, hvorved ansøgningen imødekommes eller afslås, og den udgør en foreløbig afgørelse i forhold til den endelige afgørelse vedrørende ansøgningen. Under disse omstændigheder udgør en manglende søgsmålsadgang på dette tidspunkt i proceduren ikke en krænkelse af retten til effektive retsmidler, dog på betingelse af, at lovligheden af den endelige afgørelse, der er truffet ved en fremskyndet procedure, og navnlig begrundelserne for den kompetente myndigheds afslag på asylansøgningen under henvisning til, at den er grundløs, kan blive genstand for en indgående prøvelse ved den nationale domstol under et søgsmål om afslag på den nævnte ansøgning. Domstolen bemærker dog, at et sådan retsmiddels effektivitet ikke er sikret, såfremt begrundelserne for, at behandlingen hos den kompetente myndighed af asylansøgningen skulle finde sted ved en fremskyndet procedure, ikke kan være genstand for en sådan kontrol, fordi der ikke kan iværksættes retslige skridt, idet begrundelserne for at anvende en fremskyndet procedure er de samme som dem, der førte til afslaget på ansøgningen. En sådan situation gør det umuligt at efterprøve afgørelsens lovlighed med hensyn til såvel faktiske som retlige spørgsmål. Det er derfor vigtigt, at sådanne begrundelser efterfølgende kan anfægtes effektivt ved den nationale domstol og efterprøves af denne i forbindelse med det retslige skridt, som kan iværksættes over for den endelige afgørelse, der afslutter proceduren vedrørende asylansøgningen.

Stadig på det asylretlige område blev Domstolen i *NS-sagen* (dom af 21.12.2011, forenede sager C-411/10 og C-493/10) anmodet om at udtale sig om, hvorvidt medlemsstaterne kan overføre asylansøgere til andre medlemsstater, såfremt der er fare for alvorlig tilsidesættelse af de rettigheder, som Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder garanterer disse asylansøgere. I den forbindelse udtalte Domstolen sig om fortolkningen af dels artikel 1, artikel 4, 18 og 47 i chartret om grundlæggende rettigheder, dels artikel 3 i forordning nr. 343/2003⁸⁸.

Først fortolkede Domstolen artikel 4 i Den Europæiske Unions charter således, at det påhviler medlemsstaterne, herunder de nationale retter, ikke at overføre en asylansøger til »den ansvarlige medlemsstat« som omhandlet i forordning nr. 343/2003, når de ikke kan være uvidende om, at de systemmæssige mangler ved asylproceduren og modtagelsesforholdene for asylansøgere i denne medlemsstat giver alvorlig grund til at antage, at ansøgeren vil blive udsat for en reel risiko for at blive undergivet umenneskelig eller nedværdigende behandling i denne bestemmelses forstand. Ifølge Domstolen betyder det, at EU-retten er til hinder for, at der anvendes en uafkræftelig formodning for, at den medlemsstat, som i henhold til artikel 3, stk. 1, i forordning nr. 343/2003 er den ansvarlige stat, overholder Den Europæiske Unions grundlæggende rettigheder, en bedømmelse, som ikke modsiges af artikel 1, 18 og 47 i chartret om grundlæggende rettigheder.

Domstolen bemærkede videre, at med forbehold af den i artikel 3, stk. 2, i forordning nr. 343/2003 omhandlede mulighed for selv at behandle ansøgningen indebærer den omstændighed, at det er umuligt at overføre en ansøger til en anden medlemsstat i Den Europæiske Union, når denne

⁸⁸ Rådets forordning (EF) nr. 343/2003 af 18.2.2003 om fastsættelse af kriterier og procedurer til afgørelse af, hvilken medlemsstat der er ansvarlig for behandlingen af en asylansøgning, der er indgivet af en tredjelandstatsborger i en af medlemsstaterne (EUT L 50, s. 1).

stat er identificeret som den ansvarlige medlemsstat efter kriterierne i denne forordnings kapitel III, at den medlemsstat, som skulle have gennemført denne overførsel, skal gennemgå kriterierne i nævnte kapitel med henblik på at efterprøve, om et af de efterfølgende kriterier gør det muligt at identificere en anden medlemsstat som ansvarlig for behandlingen af asylansøgningen. Den medlemsstat, i hvilken asylansøgeren befinder sig, skal imidlertid drage omsorg for, at der ikke sker en forværring af en situation, hvor denne ansøgers grundlæggende rettigheder tilsidesættes, ved at proceduren med henblik på at afgøre, hvilken medlemsstat der er ansvarlig, er urimeligt langvarig. Om fornødent påhviler det denne stat selv at behandle ansøgningen i overensstemmelse med bestemmelserne i artikel 3, stk. 2, i forordning nr. 343/2003. Artikel 1, 18 og 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder fører ikke til et andet svar.

Samarbejde på det civilretlige område og inden for international privatret

Domstolen traf i 2011 flere afgørelser vedrørende forordning nr. 44/2001⁸⁹, hvoraf to fortjener særlig opmærksomhed.

Den første afgørelse, der blev afsagt i *BVG-sagen* (dom af 12.5.2011, sag C-144/10), vedrører anvendelsesområdet for artikel 22, stk. 2, i forordning nr. 44/2001, hvorefter »enekompetente, uden hensyn til bopæl, er [...] »i sager om gyldighed, ugyldighed eller opløsning af selskaber og andre juridiske personer, der har deres hjemsted på en medlemsstats område, eller om gyldighed af beslutninger truffet af disses organer, retterne i den pågældende medlemsstat«. Ifølge Domstolen finder denne regel om enekompetence ikke anvendelse på en tvist, inden for rammerne af hvilken et selskab gør gældende, at en kontrakt ikke kan gøres gældende over for det, fordi en beslutning, der er truffet af dets organer, og som har resulteret i indgåelsen af kontrakten, angiveligt er ugyldig som følge af en tilsidesættelse af selskabets vedtægter. Ethvert spørgsmål vedrørende gyldigheden af en beslutning om at indgå en kontrakt truffet af en af parternes selskabsorganer skal dermed anses for sekundær inden for rammerne af en kontraktmæssig tvist. Genstanden for en sådan kontraktmæssig tvist har således ikke nødvendigvis nogen særlig tilknytning til retten på det sted, hvor den part, som påberåber sig en angiveligt ugyldighed af en beslutning truffet af dens egne organer, har sit hjemsted. Det vil således være i strid med en ordnet retspleje at underlægge sådanne tvister en enekompetence for retterne i den medlemsstat, hvor en af de kontraherende parter har sit hjemsted.

Den anden afgørelse, som blev afsagt i sagen *eDate Advertising m.fl.* (dom af 25.10.2011, forenede sager C-509/09 og C-161/10), gav Domstolen lejlighed til at udtale sig om, hvordan udtrykket »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået eller vil kunne foregå«, der er anvendt i forordningens artikel 5, nr. 3), skal fortolkes i tilfælde af en påstået krænkelse af personlige rettigheder gennem indholdet af et internetsted. Domstolen bemærker først, at dette udtryk både omfatter stedet for den skadevoldende begivenhed og stedet for skadens indtræden. Den bemærkede derefter, at offentliggørelse på internettet adskiller sig fra en territorial spredning af en tryksag, for så vidt som denne umiddelbart kan konsulteres af et ubestemt antal internetbrugere overalt i verden. På den ene side kan en universel spredning således skærpe grovheden af den krænkelse, indehaveren af en personlig rettighed kan lide, og på den anden side gør den det uhyre vanskeligt at stedfæste den skade, der forårsager disse krænkelse. Domstolen udledte således heraf, at vanskeligheden ved i en internetkontekst at anvende det pågældende skadeskriterium kræver en tilpasning af tilknytningskriteriet. Henset til, at indvirkningen af et indhold, der offentliggøres på internettet, på en persons personlige rettigheder bedst kan vurderes af retten på det sted, hvor den angiveligt forurettede har centrum for sine interesser, udpegede Domstolen denne ret til at være kompetent

⁸⁹ Rådets forordning (EF) nr. 44/2001 af 22.12.2000 om retternes kompetence og om anerkendelse og fuldbyrdelse af retsafgørelser på det civil- og handelsretlige område (EFT 2001 L 12, s. 1).

for den skadestilføjelse, der forårsages i Den Europæiske Union. Domstolen bemærkede i den forbindelse, at det sted, hvor en person har centrum for sine interesser, i reglen svarer til dennes sædvanlige opholdssted. Domstolen tilføjede, at denne person desuden har mulighed for at anlægge erstatningssag i relation til den fuldstændige skade, som er forårsaget, ved retterne i den medlemsstat, hvor ophavsmanden til indholdet er etableret. Denne person kan ligeledes i stedet for en erstatningssag vedrørende den fuldstændige skade anlægge sag ved retterne i hver enkelt medlemsstat, på hvis område et offentliggjort indhold er tilgængeligt eller har været tilgængeligt. Disse har alene kompetence i relation til den skade, der er forårsaget på den medlemsstats område, hvor den ret, som sagen er anlagt for, er beliggende.

Domstolen udtalte sig i samme afgørelse desuden om rækkevidden af artikel 3 i direktiv 2000/31⁹⁰ med hensyn til fremgangsmåder. Ifølge Domstolen skal medlemsstaterne, hvis direktivet ikke foreskriver gennemførelse af en særlig kollisionsnorm, for så vidt angår det koordinerede område med forbehold for de tilladte undtagelser i henhold til betingelserne i artikel 3, stk. 4, i nævnte direktiv sikre, at yderen af en tjeneste vedrørende elektronisk handel ikke undergives krav, der er strengere end dem, som følger af den materielle ret, der finder anvendelse i denne tjenesteyders etableringsmedlemsstat.

Domstolen modtog desuden i *Koelzsch*-sagen (dom af 15.3.2011, sag C-29/10) for første gang en anmodning om fortolkning af artikel 6 i Romkonventionen af 19. juni 1980 om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser⁹¹, vedrørende individuelle arbejdskontrakter og dette inden for rammerne af en international tvist foranlediget af opsigelsen af en lastvognschaufførs arbejdsaftale. I henhold til artikel 6, stk. 1, i nævnte konvention »[kan] parternes lovvalg i arbejdsaftaler ikke medføre, at arbejdstageren berøves den beskyttelse, der tilkommer ham i medfør af ufravigelige regler i den lov, som i henhold til stk. 2 ville finde anvendelse i mangel af et lovvalg«. Domstolen skulle i den forbindelse fortolke tilknytningskriteriet i Romkonventionens artikel 6, stk. 2, litra a). Den fastslog, at denne bestemmelse skal fortolkes således, at såfremt arbejdstageren udfører sin virksomhed i mere end én kontraherende stat, er det land, hvor arbejdstageren ved opfyldelsen af aftalen sædvanligvis udfører sit arbejde som omhandlet i denne bestemmelse, det land, hvor eller hvorfra arbejdstageren i betragtning af samtlige de faktorer, der karakteriserer den nævnte virksomhed, i det væsentlige opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren. Dette kriterium kan således også finde anvendelse, hvor en arbejdstager udfører sin virksomhed i mere end én kontraherende stat, når det er muligt for den påkendende ret at fastlægge den stat, hvortil arbejdet har en væsentlig tilknytning. Domstolen bemærkede ligeledes, at i betragtning af Romkonventionens formål, som er at sikre arbejdstagere en passende beskyttelse, skal kriteriet om det land, hvor arbejdet sædvanligvis udføres, der er fastsat i artiklens stk. 2, litra a), fortolkes vidt. Ligesom den af Domstolen foretagne fortolkning, inden for rammerne af Bruxelleskonventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager⁹², skal kriteriet om det land, hvor arbejdet sædvanligvis udføres, i forhold til sidstnævnte konventions artikel 5, punkt 1, forstås som en henvisning til det sted, hvor eller hvorfra arbejdstageren faktisk udøver sin virksomhed, og, i mangel af et primært sted, det sted, hvor arbejdstageren udfører størstedelen af sin virksomhed. En sådan fortolkning er ligeledes forenelig

⁹⁰ Europa-Parlamentet og Rådets direktiv 2000/31/EF af 8.6.2000 om visse retlige aspekter af informationssamfundstjenester, navnlig elektronisk handel, i det indre marked (»direktivet om elektronisk handel«) (EFT L 178, s. 1).

⁹¹ Romkonventionen af 1980 om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser (konsolideret udgave) (EFT 1998 C 27, s. 34).

⁹² Bruxelleskonventionen af 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1978 L 304, s. 77).

med ordlyden af den nye bestemmelse vedrørende lovvalgsregler i forbindelse med individuelle arbejdsaftaler, der er indført ved forordning nr. 593/2008 om, hvilken lov der skal anvendes på kontraktlige forpligtelser (Rom I)⁹³, herunder navnlig med dennes artikel 8.

Hvad angår arbejdet på området for international transport tilføjede Domstolen endelig, at den forelæggende ret med henblik på afgørelsen af, i hvilken medlemsstat arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde, skal tage hensyn til samtlige de faktorer, der karakteriserer arbejdstagerens virksomhed. Med henblik herpå skal den forelæggende ret bl.a. fastlægge, i hvilken stat det sted, hvorfra arbejdstageren udfører sine transportopgaver, modtager instruktioner vedrørende disse opgaver og organiserer sit arbejde, befinder sig, samt det sted, hvor arbejdsredskaberne befinder sig. Den skal ligeledes undersøge de steder, hvor transporten hovedsageligt gennemføres, de steder, hvor varerne losses, samt det sted, hvortil arbejdstageren vender tilbage efter disse opgaver.

Politisamarbejde og retligt samarbejde i kriminalsager

På dette område er det tilstrækkeligt at henlede opmærksomheden på sagen *Gueye og Salmerón Sánchez* (dom af 15.9.2011, forenede sager C-483/09 og C-1/10), hvori Domstolen fortolkede artikel 2, 3, 8 og 10 i rammeafgørelse 2001/220⁹⁴ om ofres stilling i forbindelse med straffesager, herunder navnlig en præcisering af omfanget af retten for et offer til at blive hørt, der findes i rammeafgørelsen, og virkningerne heraf for de straffeforanstaltninger, der skal finde anvendelse på den, der har begået straffelovsovertrædelserne.

For det første fandt Domstolen, at den nævnte rammeafgørelses artikel 2, 3 og 8 ikke er til hinder for, at gerningsmænd, som har begået vold inden for familien, idømmes en obligatorisk sanktion i form af et kontaktforbud med en minimumsvarighed, der i en medlemsstats straffelovgivning er foreskrevet som tillægsstraf, selv om ofrene for volden er imod anvendelsen af en sådan sanktion.

Domstolen fastslog således på den ene side, at hvad angår forpligtelserne i rammeafgørelses artikel 2, stk. 1, har disse forpligtelser til formål at sikre, at offeret faktisk kan tage del i straffesagen i tilstrækkeligt omfang, hvilket ikke indebærer, at et obligatorisk kontaktforbud ikke kan pålægges i strid med offerets holdning hertil. På den anden side tillægger den processuelle ret til at blive hørt i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i rammeafgørelsens artikel 3, stk. 1, ikke ofrene nogen ret med hensyn til valget af, hvilken form for straf gerningsmanden i henhold til de nationale strafferetlige bestemmelser bør ifalde, og heller ingen ret med hensyn til straffens udmåling. Domstolen præciserede herefter, at den strafferetlige beskyttelse mod vold begået i hjemmet har til formål at beskytte ikke blot offerets interesser, således som de opfattes af offeret, men ligeledes almene samfundsinteresser. Endelig skal beskyttelsen i rammeafgørelsens artikel 8, der navnlig har til formål under straffesagen på passende vis at beskytte offeret mod gerningsmanden, ikke forstås således, at medlemsstaterne ligeledes er forpligtet til at beskytte ofrene mod de indirekte virkninger, som de straffe, der af den nationale ret idømmes, kan have på et senere tidspunkt.

Domstolen bemærkede desuden, at forpligtelsen til at pålægge en foranstaltning i form af et kontaktforbud i henhold til den i hovedsagerne omhandlede nationale materielle ret ikke er omfattet af rammeafgørelsens anvendelsesområde

⁹³ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 593/2008 af 17.6.2008 om lovvalgsregler for kontraktlige forpligtelser (Rom I) (EUT L 177, s. 6).

⁹⁴ Rådets rammeafgørelse 2001/220/RIA af 15.3.2001 om ofres stilling i forbindelse med straffesager (EFT L 82, s. 1).

For det andet bemærkede Domstolen, at rammeafgørelsens artikel 10, stk. 1, skal fortolkes således, at den under hensyn til den særlige karakter af lovovertrædelser begået inden for familien tillader medlemsstaterne at udelukke mægling i alle straffesager vedrørende sådanne lovovertrædelser.

Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik

Domstolen har inden for rammerne af sin begrænsede kompetence på dette område truffet tre afgørelser, som i særlig grad fortjener opmærksomhed.

På området for den fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik fastslog Domstolen i en appelsag (dom af 21.12.2011, sag C-27/09 P, Frankrig mod People's Mojahedin Organization of Iran) iværksat til prøvelse af en dom afsagt af Retten ⁹⁵, om ophævelse af afgørelse 2008/583 ⁹⁶, for så vidt den vedrørte People's Mojahedin Organization of Iran (herefter »den anfægtede afgørelse«), at når der er tale om en oprindelig afgørelse om indefrysning af midler, er institutionen ikke forpligtet til at give den omhandlede person eller enhed en forudgående meddelelse om de grunde, hvorpå denne institution har til hensigt at basere optagelsen af navnet på denne person eller enhed på den i artikel 2, stk. 3, i forordning nr. 2580/2001 omhandlede liste ⁹⁷. En sådan foranstaltning skal således, for at dens effektivitet ikke skal bringes i fare, i sagens natur kunne drage fordel af en overraskelseseffekt og finde anvendelse med øjeblikkelig virkning. I et tilfælde, hvor der er tale om en efterfølgende afgørelse om indefrysning af midler, hvorved en person eller enhed, der allerede er optaget på listen, som er omhandlet i den nævnte forordnings artikel 2, stk. 3, blot bliver opretholdt på denne liste, er denne overraskelseseffekt imidlertid ikke længere nødvendig, således at der forud for vedtagelsen af en sådan afgørelse i princippet skal fremsendes en meddelelse om grundene og om adgangen til at blive hørt for den pågældende person eller enhed. Domstolen fandt således, at Retten med rette udledte, at eftersom People's Mojahedin Organization of Iran's (herefter »PMOI«) navn ved den anfægtede afgørelse blev opretholdt på den i artikel 2, stk. 3, i forordning nr. 2580/2001 omhandlede liste, kunne Rådet ikke give meddelelse om de nye omstændigheder, som blev lagt PMOI til last, samtidig med vedtagelsen af den anfægtede afgørelse. Rådet skulle ubetinget have sikret overholdelsen af PMOI's ret til forsvar, dvs. retten til at blive underrettet om de omstændigheder, der blev lagt organisationen til last, og retten til at blive hørt, forud for vedtagelsen af denne afgørelse. Domstolen fastslog i denne henseende, at den beskyttelse, der gives med kravet om underretning om de belastende omstændigheder og retten til at fremsætte bemærkninger før vedtagelsen af en foranstaltning som den anfægtede afgørelse, der udløser anvendelsen af restriktive foranstaltninger, er et grundlæggende element, som er af afgørende betydning for retten til forsvar. Dette er så meget desto mere tilfældet, som sådanne foranstaltninger har en betydelig indvirkning på de omhandlede personers og grupperes rettigheder og friheder.

Endelig henset til den grundlæggende betydning, som retten til forsvar – som udtrykkeligt er fastslået i artikel 41, stk. 2, litra a), i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder – skal tillægges i den procedure, der går forud for vedtagelsen af en afgørelse som den anfægtede afgørelse, begik Retten ikke begik en retlig fejl, da den fastslog, at Rådet ikke havde godtgjort, at den anfægtede afgørelse skulle vedtages med en sådan hast, at det var umuligt for denne institution at give PMOI meddelelse om de nye omstændigheder, som blev lagt organisationen til last, og at give denne mulighed for at blive hørt forud for vedtagelsen af den anfægtede afgørelse.

⁹⁵ Dom af 4.12.2008, sag T-284/08, People's Mojahedin Organization of Iran mod Rådet..

⁹⁶ Rådets afgørelse 2008/583/EF af 15.7.2008 om gennemførelse af artikel 2, stk. 3, i forordning (EF) nr. 2580/2001 om specifikke restriktive foranstaltninger mod visse personer og enheder med henblik på at bekæmpe terrorisme og om ophævelse af afgørelse 2007/868/EF (EUT L 188, s. 21).

⁹⁷ Rådets forordning (EF) nr. 2580/2001 af 27.12.2001, om specifikke restriktive foranstaltninger mod visse personer og enheder med henblik på at bekæmpe terrorisme (EFT L 344, s. 70, og berigtiget i EUT 2010 L 52, s. 58).

Hvad videre angår restriktive foranstaltninger over for Den Islamiske Republik Iran med det formål at forhindre nuklear spredning, blev der for Domstolen anlagt et annullationssøgsmål af Bank Melli Iran, som er en iransk bank ejet af den iranske stat, til prøvelse af Rettens dom ⁹⁸, hvorved Rådet blev frifundet i det af Bank Melli Iran anlagte søgsmål ⁹⁹ med påstand om annullation af foranstaltninger, der vedrører den (dom af 16.11.2011, sag C-548/09 P, Bank Melli Iran mod Rådet). Domstolen fandt således, at princippet om en effektiv domstolsbeskyttelse indebærer, at en EU-myndighed, som vedtager en retsakt, der medfører restriktive foranstaltninger over for en person eller en enhed, i videst muligt omfang meddeler begrundelsen for denne retsakt til den berørte person eller enhed, enten på det tidspunkt, hvor retsakten bliver vedtaget, eller i det mindste så hurtigt som muligt herefter, med henblik på, at disse personer eller enheder sættes i stand til rettidigt at udnytte deres ret til domstolsprøvelse. Det er med henblik på at overholde dette princip, at artikel 15, stk. 3, i forordning nr. 423/2007 ¹⁰⁰ pålægger Rådet at angive individuelle og specifikke grunde til de afgørelser, der træffes efter nævnte forordnings artikel 7, stk. 2, og at meddele disse til de berørte personer, enheder og organer. Indefrysning af midler har således betydelige konsekvenser for de berørte enheder, eftersom den kan begrænse udøvelsen af deres grundlæggende rettigheder. Heraf følger, at Rådet skal opfylde den forpligtelse, som påhviler den i medfør af denne bestemmelse, ved en individuel meddelelse. Selv om en individuel meddelelse principielt er nødvendig, er det desuden tilstrækkeligt at fastslå, at der i artikel 15, stk. 3, i forordning nr. 423/2007, som kun nævner forpligtelsen til at »meddele«, ikke kræves nogen bestemt form for denne meddelelse. Det afgørende er, at denne bestemmelse får effektiv virkning, dvs. effektiv domstolsbeskyttelse for personer og enheder, som er berørt af restriktive foranstaltninger vedtaget i henhold til den nævnte forordnings artikel 7, stk. 2.

Domstolen fastslog desuden, at valget af hjemmel for en fællesskabsretsakt skal foretages på grundlag af objektive forhold, herunder bl.a. retsaktens formål og indhold, som gør det muligt at foretage en domstolskontrol. Ifølge sin titel vedrører forordning nr. 423/2007 restriktive foranstaltninger over for Den Islamiske Republik Iran. Det fremgår af betragtningerne til denne forordning og dens bestemmelser som helhed, at den har til formål at forhindre eller bremse denne stats politik på det nukleare område, henset til den risiko, den udgør, gennem restriktive foranstaltninger på det økonomiske område. Det er de risici, der er forbundet med det iranske nukleare udviklingsprogram og ikke den generelle nukleare spredning, der bekæmpes. Da formålet med og indholdet af den omhandlede retsakt klart var at vedtage økonomiske restriktioner over for Den Islamiske Republik Iran, var det ikke nødvendigt at anvende artikel 308 EF, idet artikel 301 EF var et tilstrækkeligt retsgrundlag, idet den hjemler handling fra Unionens side for helt eller delvis at afbryde eller indskrænke de økonomiske forbindelser med et eller flere tredjelande, eftersom en sådan handling kan omfatte indefrysning af midler tilhørende enheder, der, som Melli Bank Iran, er tilknyttet styret i det pågældende tredjeland. Hvad angår spørgsmålet, om det er nødvendigt at inddrage fælles holdning 2007/140 ¹⁰¹ som hjemmel, fremgår det af artikel 301 EF, at den fælles holdning eller den fælles aktion skal foreligge, for at der kan vedtages fællesskabsforanstaltninger, men ikke, at disse foranstaltninger skal være baseret på denne fælles holdning eller denne fælles aktion. Under alle omstændigheder kan en fælles holdning ikke udgøre hjemmelen for en fællesskabsretsakt. Rådets fælles holdninger på FUSP-området, såsom fælles holdning 2007/140 og 2008/479 ¹⁰², er vedtaget

⁹⁸ Dom af 14.10.2009, sag T-390/08, Bank Melli Iran mod Rådet.

⁹⁹ Søgsmål med påstand om annullation af punkt 4 i tabel B i bilaget til Rådets afgørelse 2008/475/EF af 23.6.2008 om gennemførelse af artikel 7, stk. 2, i forordning (EF) nr. 423/2007 om restriktive foranstaltninger over for Iran (EUT L 163, s. 29).

¹⁰⁰ Rådets forordning (EF) nr. 423/2007 af 19.4.2007 om restriktive foranstaltninger over for Iran (EUT L 103, s. 1).

¹⁰¹ Rådets fælles holdning 2007/140/FUSP af 27.2.2007 om restriktive foranstaltninger over for Iran (EUT L 61, s. 49).

¹⁰² Rådets fælles holdning 2008/479/FUSP af 23.6.2008 om ændring af fælles holdning 2007/140 (EUT L 163, s. 43).

inden for rammerne af nævnte EU-traktat, i overensstemmelse med dennes artikel 15, mens Rådets forordninger, såsom forordning nr. 423/2007, vedtages inden for rammerne af EF-traktaten. Rådet kunne således kun vedtage en fællesskabsretsakt på grundlag af kompetencer, som det var blevet tildelt ved EF-traktaten, i det foreliggende tilfælde artikel 60 EF og 301 EF.

Stadig vedrørende forordning nr. 423/2007¹⁰³ om restriktive foranstaltninger over for Den Islamiske Republik Iran har Domstolen på baggrund af en forelæggelse af Oberlandesgericht Düsseldorf fortolket forordningens artikel 7, stk. 3 og 4 (dom af 21.12.2011, sag C-72/11, Afrasiabi m.fl.).

Domstolen fastslog, at nævnte forordnings artikel 7, stk. 3, skal fortolkes således, at forbuddet mod indirekte at stille en i forordningens artikel 1, litra i), omhandlet økonomisk ressource til rådighed omfatter handlinger, hvorved der leveres og installeres en funktionsdygtig, men endnu ikke brugbar, sintringsovn til en tredjemand i Iran, der, idet han handler på vegne af, under kontrol af eller efter anvisninger fra en person, en enhed eller et organ, der er opført i bilag IV og V til forordningen, har til hensigt at tage denne ovn i drift for til fordel for en sådan person eller enhed eller et sådant organ at fremstille goder, der kan bidrage til den nukleare spredning i denne stat. Domstolen fandt desuden, at forordningens artikel 7, stk. 4, skal fortolkes således, at a) bestemmelsen omfatter aktiviteter, som, under dække af en formel fremtræden, der bringer dem uden for det gerningsindhold, som udgør en overtrædelse af artikel 7, stk. 3, i nævnte forordning, ikke desto mindre har til formål eller til følge direkte eller indirekte at gøre forbuddet i denne bestemmelse uvirksomt, og b) ordene »bevidst« og »forsætlig« indebærer to kumulative betingelser om henholdsvis viden og vilje, der er opfyldt, når den person, der deltager i en aktivitet med et sådant formål eller en sådan følge, med vilje søger dette eller i det mindste anser sin deltagelse for at kunne have dette formål eller denne følge og samtykkende affinder sig hermed.

¹⁰³ Jf. fodnote 100.

C – Domstolens sammensætning

(Sammensætning efter rangfølge pr. 7.10.2010)

Første række, fra venstre mod højre:

Afdelingsformand U. Løhmus, førstegeneraladvokat J. Mazák, afdelingsformændene K. Lenaerts og A. Tizzano, Domstolens præsident, V. Skouris, afdelingsformændene J.N. Cunha Rodrigues, J.-C. Bonichot, J. Malenovský og M. Safjan.

Anden række, fra venstre mod højre:

Dommerne A. Borg Barthet og E. Juhász, generaladvokat J. Kokott, dommer A. Rosas, afdelingsformand A. Prechal, dommerne R. Silva de Lapuerta, K. Schiemann, G. Arestis og M. Ilešič.

Tredje række, fra venstre mod højre:

Generaladvokaterne V. Trstenjak, Y. Bot og E. Sharpston; dommerne A. Ó Caoimh, E. Levits og L. Bay Larsen, generaladvokat P. Mengozzi, dommerne T. von Danwitz og A. Arabadjiev.

Fjerde række, fra venstre mod højre:

Dommer C.G. Fernlund, generaladvokat P. Cruz Villalón, dommerne M. Berger, J.-J. Kasel, C. Toader og D. Šváby, generaladvokat N. Jääskinen, dommer E. Jarašiūnas, justitssekretær A. Calot Escobar.

1. Domstolens medlemmer

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Vassilios Skouris

Født i 1948; juridisk eksamen fra det frie universitet i Berlin (1970); dr.jur. i forfatningsret og forvaltningsret ved Hamburgs universitet (1973); lektor ved Hamburgs universitet (1972-1977); professor i offentlig ret ved Bielefeld universitet (1978); professor i offentlig ret ved Thessalonikis universitet (1982); indenrigsminister (i 1989 og i 1996); medlem af bestyrelsen for Kretas universitet (1983-1987); direktør for Center for International Økonomisk og Europæisk Ret, Thessaloniki (1997-2005); formand for Græsk Selskab for Europæisk Ret (1992-1994); medlem af det græske forskningsråd (1993-1995); medlem af det øverste udvalg for udvælgelse af græske tjenestemænd (1994-1996); medlem af det videnskabelige råd ved akademiet for europæisk ret i Trier (fra 1995); medlem af bestyrelsen for den græske nationale dommerskole (1995-1996); medlem af udenrigsministeriets videnskabelige råd (1997-1998); formand for det græske økonomiske og sociale råd i 1998; dommer ved Domstolen siden den 8. juni 1999; Domstolens præsident siden den 7. oktober 2003.

Antonio Tizzano

Født i 1940; professor i EU-ret ved universitetet La Sapienza i Rom; professor ved universiteterne »Istituto Orientale« (1969-1979) og »Federico II« i Napoli (1979-1992), ved universitetet i Catania (1969-1977) og ved universitetet i Mogadishu (1967-1972); advokat med møderet for den italienske kassationsret; juridisk konsulent ved Den Italienske Republiks Faste Repræsentation ved De Europæiske Fællesskaber (1984-1992); medlem af den italienske delegation ved forhandlingerne om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse af De Europæiske Fællesskaber, om den europæiske fælles akt og om traktaten om Den Europæiske Union; forfatter af mange publikationer, herunder kommentarer til de europæiske traktater og værker om Den Europæiske Union; grundlægger af og siden 1996 direktør for tidsskriftet »Il Diritto dell'Unione Europea«; medlem af bestyrelsen eller redaktionskomitéen for flere juridiske tidsskrifter; rapportør ved mange internationale kongresser; konferencer og kurser ved flere internationale institutioner, herunder ved Hague Academy of International Law (1987), medlem af en uafhængig gruppe af eksperter, som blev udpeget til at undersøge Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers finanser (1999); generaladvokat ved Domstolen fra den 7. oktober 2000 til den 3. maj 2006; dommer ved Domstolen siden den 4. maj 2006.

José Narciso da Cunha Rodrigues

Født i 1940; forskellige dommerfunktioner (1964-1977); tildelt forskellige opgaver af regeringen med henblik på gennemførelsen og samordningen af undersøgelser om reformen af domstolssystemet; regeringens repræsentant ved Den Europæiske Menneske-retigheds-kommission og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (1980-1984); ekspert ved Europarådets styringsudvalg for menneskerettigheder (1980-1985); medlem af udvalget for revision af straffeloven og af lov om strafferetsplejen; Procurador-Geral da República (1984-2000); medlem af overvågningsudvalget for Det Europæiske Kontor for Bekæmpelse af Svig (OLAF) (1999-2000); dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2000.

Allan Rosas

Født i 1948; juridisk kandidateksamen fra Turku universitet (Finland); underviser i retsvidenskab ved Turku universitet (1978-1981) og ved Åbo akademi (Turku/Åbo) (1981-1996); direktør for dettes institut for menneskerettigheder (1985-1995); forskellige ledende nationale og internationale universitetsstillinger; medlem af videnskabelige selskaber; samordning af flere nationale og internationale projekter og forskningsprogrammer, navnlig på følgende områder: fællesskabsret, international ret, menneskerettigheder og grundlæggende rettigheder, forfatningsret og komparativ offentlig ret; den finske regerings repræsentant som medlem af eller konsulent for finske delegationer ved forskellige internationale konferencer og møder; har virket som ekspert i finsk ret navnlig i juridiske udvalg under Finlands regering og parlament, samt ved De Forenede Nationer, Unesco, Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE) og Europarådet; siden 1995 ledende juridisk konsulent i Europa-Kommissionens Juridiske Tjeneste med ansvar for forbindelser udadtil; siden marts 2001 vicegeneraldirektør for Europa-Kommissionens Juridiske Tjeneste; dommer ved Domstolen siden den 17. januar 2002.

Rosario Silva de Lapuerta

Født i 1954; cand.jur. (Universidad Complutense de Madrid); abogado del Estado i Malaga; abogado del Estado i transport-, turist- og kommunikationsministeriets juridiske afdeling og derefter i udenrigsministeriets juridiske afdeling; abogado del Estado for statens juridiske tjeneste i relation til sager for EF-Domstolen og vicegeneraldirektør i Abogacías General del Estados afdeling for EF-ret og international ret (justitsministeriet); medlem af Kommissionens arbejdsgruppe vedrørende EF-domstolssystemets fremtid; chef for den spanske delegation i arbejdsgruppen »Formandskabets Venner« med henblik på reformen af EF-domstolssystemet i Nicetraktaten og formand for Rådets ad hoc-udvalg vedrørende »EF-Domstolen«; underviser i EF-ret på Escuela Diplomática i Madrid; medredaktør af tidsskriftet »Noticias de la Unión Europea«. Dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2003.

Koen Lenaerts

Født i 1954; cand.jur. og dr.jur. (Katholieke Universiteit Leuven); Master of Laws og Master in Public Administration (Harvard University); assistent (1979-1983), derefter professor i EU-ret ved Katholieke Universiteit Leuven (siden 1983); referendar ved Domstolen (1984-1985); lærer ved Europa-Kollegiet, Brugge (1984-1989); advokat i Bruxelles (1986-1989); gæsteforsker ved Harvard Law School; dommer ved Retten i Første Instans fra den 25. september 1989 til den 6. oktober 2003; dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2003.

Juliane Kokott

Født i 1957; jurastudier (Bonns universitet og Genève's universitet); LL.M. (American University/Washington D.C.); dr.jur. (Heidelbergs universitet, 1985, Harvard University, 1990); gæsteforsker ved University of California, Berkeley (1991); professor i tysk og international offentlig ret, international ret og EF-ret ved Augsburgs universitet (1992), Heidelbergs universitet (1993) og Düsseldorfs universitet (1994); stedfortrædende dommer for den tyske regering i den internationale mæglings- og voldgiftsdomstol under Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE); næstformand i Wissenschaftliche Beirat der Bundesregierung Globale Umweltveränderungen (WBGU, 1996); professor i international ret, international erhvervsret og EF-ret ved universitetet i St. Gallen (1999); leder af Institut for europæisk og international erhvervsret ved universitetet i St. Gallen (2000); stedfortrædende leder af programmet for specialisering i erhvervsret ved universitetet i St. Gallen (2001); generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2003.

Konrad Hermann Theodor Schiemann

Født i 1937; jurastudier i Cambridge; barrister (1964-1980); Queen's Counsel (1980-1986); dommer ved High Court of England and Wales (1986-1995); Lord Justice of Appeal (1995-2003); siden 1985 seniormedlem og i 2003 kasserer i Honourable Society of the Inner Temple; dommer ved Domstolen siden den 8. januar 2004.

Endre Juhász

Født i 1944; juridisk eksamen fra universitetet i Szeged, Ungarn (1967); ungarsk advokateksamen (1970); studier i komparativ ret ved universitetet i Strasbourg, Frankrig (1969, 1970, 1971 og 1972); embedsmand i det juridiske kontor i ministeriet for udenrigshandel (1966-1974); direktør for lovgivningsmæssige anliggender (1973-1974); første handelsattaché ved Ungarns ambassade i Bruxelles med ansvar for fællesskabsretlige anliggender (1974-1979); direktør i ministeriet for udenrigshandel (1979-1983); første handelsattaché, senere handelsråd, ved Ungarns ambassade i Washington D.C., De Forenede Stater (1983-1989); generaldirektør i handelsministeriet og ministeriet for udenrigshandel (1989-1991); Ungarns chefforhandler i forbindelse med den associeringsaftale, der blev indgået mellem Ungarn, De Europæiske Fællesskaber og medlemsstaterne (1990-1991); generalsekretær i ministeriet for internationale økonomiske relationer; direktør for kontoret for europæiske anliggender (1992); statssekretær, ministeriet for internationale økonomiske relationer (1993-1994); statssekretær, ministeriet for industri og handel, leder af kontoret for europæiske anliggender (1994); overordentlig og befuldmægtiget ambassadør, chef for Republikken Ungarns diplomatiske mission ved Den Europæiske Union (januar 1995 – maj 2003); chefforhandler i forbindelse med Republikken Ungarns tiltrædelse af Den Europæiske Union (juli 1998 – april 2003); minister uden portefølje for koordineringen af spørgsmål vedrørende europæisk integration (siden maj 2003); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

George Arestis

Født i 1945; juridisk eksamen fra universitetet i Athen (1968); MA i Comparative Politics and Government fra University of Kent, Canterbury (1970); advokat på Cypern (1972-1982); udnævnt til District Court Judge (1982); forfremmet til President District Court (1995); Administrative President District Court i Nicosia (1997-2003); dommer ved Cyperns Højesteret (2003); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Anthony Borg Barthet U.O.M.

Født i 1947; juridisk kandidateksamen ved det kongelige universitet på Malta i 1973; ansat i den maltesiske centraladministration som Notary to Government i 1975; rådgiver for Republikken Malta i 1978, førsterådgiver for Republikken Malta i 1979, assisterende Attorney General i 1988 og af Maltas præsident udnævnt til Attorney General i 1989; ekstern lektor i civilret ved universitetet på Malta (1985-1989), medlem af bestyrelsen for universitetet på Malta (1998-2004); medlem af kommissionen for justitsforvaltningen (1994-2004); medlem af Committee of Governors for Maltas voldgiftsdomstol (1998-2004); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Marko Ilešič

Født i 1947; dr.jur. (Ljubljana universitet); specialisering i komparativ ret (Strasbourg universitet og Coimbra universitet); juridisk kandidateksamen; professor i civilret, handelsret og international privatret; prodekan (1995-2001) og dekan (2001-2004) ved det juridiske fakultet ved universitetet i Ljubljana; forfatter af adskillige juridiske publikationer; retsformand og afdelingsformand ved arbejdsretten i Ljubljana (1975-1986); præsident for idrætsvoldgiftsdomstolen i Slovenien (1978-1986); præsident for børsens voldgiftsdomstol i Ljubljana; voldgiftsdommer ved Jugoslaviens handelskammer (indtil 1991), og ved Sloveniens handelskammer (siden 1991); voldgiftsdommer ved Det Internationale Handelskammer i Paris; dommer ved UEFA's appeludvalg og ved FIFA's appeludvalg; formand for sammenslutningen af slovenske juristerforbninger (1993-2005); medlem af International Law Association, af Comité Maritime International og af flere andre selskaber inden for international ret; dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Jiří Malenovský

Født i 1950; juridisk kandidateksamen fra Karlova universitet i Prag (1975); assisterende professor (1974-1990); pro-dekan (1989-1991) og leder for afdelingen for international og europæisk ret (1990-1992) ved Masaryk universitet i Brno; dommer ved Tjekkoslaviets forfatningsdomstol (1992); ambassadør ved Europarådet (1993-1998); formand for komitéen af delegerede til Europarådet (1995); generaldirektør i udenrigsministeriet (1998-2000); formand for den tjekkiske og slovakiske afdeling af International Law Association (1999-2001); dommer ved forfatningsdomstolen (2000-2004); medlem af det lovgivende råd (1998-2000); medlem af den permanente voldgiftsdomstol i Haag (siden 2000); professor i international ret ved Masaryk universitet i Brno (2001); dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Uno Lõhmus

Født i 1952; dr.jur. i 1986; advokat (1977-1998); gæsteforsker i strafferet ved universitetet i Tartu; dommer ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (1994-1998); præsident for Estlands højesteret (1998-2004); medlem af den juridiske forfatningskommission; rådgiver for straffelovskommissionen; medlem af arbejdsgruppen til udarbejdelse af strafferetsplejeloven; forfatter af flere værker om menneskerettigheder og statsforfatningsret; dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Egils Levits

Født i 1955; juridisk og politologisk eksamen fra universitetet i Hamburg; videnskabelig medarbejder ved det juridiske fakultet ved universitetet i Kiel; rådgiver for det lettiske parlament i spørgsmål om international ret, statsforfatningsret og lovgivningsreformer; Republikken Letlands ambassadør i Tyskland og Schweiz (1992-1993) og i Østrig, Schweiz og Ungarn (1994-1995); vicestatsminister og justitsminister samt fungerende udenrigsminister (1993-1994); rådgiver for den internationale mæglings- og voldgiftsdomstol under Organisationen for Sikkerhed og Samarbejde i Europa (OSCE) (siden 1997); medlem af den permanente voldgiftsdomstol (siden 2001); valgt til dommer ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i 1995 og genvalgt i 1998 og 2001; adskillige publikationer inden for statsforfatningsret, forvaltningsret, lovgivningsreformer og fællesskabsret; dommer ved Domstolen siden den 11. maj 2004.

Aindrias Ó Caoimh

Født i 1950; bachelor i civilret (National University of Ireland, University College Dublin 1971); barrister (King's Inns, 1972); eksamensbevis efter videregående studier i fællesskabsret (University College Dublin, 1977); barrister i Irland (1972-1999); lektor i fællesskabsret (King's Inns, Dublin); Senior Counsel (1994-1999); Irlands repræsentant i en række sager for De Europæiske Fællesskabers Domstol, dommer ved High Court, Irland (fra 1999); Benchers (bestyrelsesmedlem) af Honorable Society of King's Inns (fra 1999); næstformand for det irske selskab for fællesskabsret; medlem af Foreningen for International Ret (den irske afdeling); søn af Andreas O'Keeffe (Aindrias Ó Caoimh), der var dommer ved Domstolen (1974-1985); dommer ved Domstolen siden den 13. oktober 2004.

Lars Bay Larsen

Født i 1953; eksamen i statskundskab (1976); cand.jur. (1983), Københavns Universitet; sekretær i Justitsministeriet (1983-1985); undervisningsassistent (1984-1991), herefter ekstern lektor (1991-1996) i familieret ved Københavns Universitet; fuldmægtig i Advokatsamfundet (1985-1986); fuldmægtig i Justitsministeriet (1986-1991), advokatbestalling (1991); kontorchef i Justitsministeriet (1991-1995); afdelingschef, Justitsministeriets Civil- og Politiafdeling (1995-1999), afdelingschef, Justitsministeriets Lovafdeling (2000-2003), repræsentant for Danmark i K-4-Komitéen (1995-2000), i Schengen-Centralgruppen (1996-1998) og i Europol Management Board (1998-2000); dommer ved Højesteret (2003-2006); dommer ved Domstolen siden den 11. januar 2006.

Eleanor Sharpston

Født i 1955; studier i økonomi, sprog og retsvidenskab ved King's College, Cambridge (1973-1977); assistent og forsker ved Corpus Christi College, Oxford (1977-1980); advokatbestalling (Middle Temple, 1980); barrister (1980-1987 og 1990-2005); referendar for generaladvokat, derefter dommer Sir Gordon Slynn (1987-1990); lektor i europæisk og komparativ ret (Director of European Legal Studies) ved University College London (1990-1992); lektor (Lecturer) ved juridisk fakultet (1992-1998), herefter ekstern lektor (Affiliated Lecturer) (1998-2005) ved Cambridge universitet; Fellow ved King's College, Cambridge (siden 1992); ekstern lektor og forsker (Senior Research Fellow) ved Centre for European Legal Studies, Cambridge universitet (1998-2005); Queen's Counsel (1999); Benchers of Middle Temple (2005); Honorary Fellow of Corpus Christi College, Oxford (2010), LL.D (h.c.) Glasgow (2010) og Nottingham Trent (2011); generaladvokat ved Domstolen siden den 11. januar 2006.

Paolo Mengozzi

Født i 1938; professor i international ret og indehaver af Jean Monnet-lærestolen i fællesskabsret ved universitetet i Bologna; æresdoktor ved universitetet Carlos III i Madrid; gæsteprofessor ved følgende universiteter: John Hopkins (Bologna Center), St. Johns (New York), Georgetown, Paris-II, Georgia (Athens) og Institut universitaire international (Luxembourg); koordinator af European Business Law Pallas Program på universitetet i Nijmegen; medlem af Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers Rådgivende Udvalg for Offentlige Aftaler; statssekretær for industri og handel under det italienske formandskab for Rådet; medlem af Det Europæiske Fællesskabs arbejdsgruppe vedrørende Verdenshandelsorganisationen (WTO) og leder af 1997-konferencen om Verdenshandelsorganisationen på forskningscentret ved Hague Academy of International Law; dommer ved Retten i Første Instans fra den 4. marts 1998 til den 3. maj 2006; generaladvokat ved Domstolen siden den 4. maj 2006.

Pernilla Lindh

Født i 1945; cand.jur. fra Lunds universitet; referendar og dommer ved Tingsrätten i Trollhättan (1971-1974); referendar ved Svea Hovrätt (1974-1975); dommer ved Stockholms Tingsrätt (1975); rådgiver i juridiske og administrative spørgsmål for præsidenten ved Svea Hovrätt (1975-1978); fuldmægtig ved Domstolverket (1977); rådgiver ved justitskanslerens kontor (1979-1980); hovrättsassessor ved Svea Hovrätt (1980-1981); juridisk rådgiver i handelsministeriet (1981-1982); juridisk rådgiver, derefter departementschef og departementsråd i juridiske spørgsmål i udenrigsministeriet (1982-1995); udnævnt til ambassadør i 1992; vice-præsident ved Marknadsdomstolen; ansvarlig for juridiske og institutionelle spørgsmål under EØS-forhandlingerne (vicepræsident, derefter præsident for EFTA-gruppen) og under forhandlingerne i forbindelse med Kongeriget Sveriges tiltrædelse af Den Europæiske Union; dommer ved Retten i Første Instans fra den 18. januar 1995 til den 6. oktober 2006; dommer ved Domstolen fra den 7. oktober 2006 til den 6. oktober 2011.

Yves Bot

Født i 1947; cand.jur. fra Rouens universitet; dr.jur. (université de Paris II Panthéon-Assas); assisterende professor ved Mans' universitet; fuldmægtig, og siden førstefuldmægtig ved anklagemyndigheden i Mans (1974-1982); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Dieppe (1982-1984); assisterende offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Strasbourg (1984-1986); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Bastia (1986-1988); generaladvokat ved cour d'appel de Caen (1988-1991); offentlig anklager ved tribunal de grande instance du Mans (1991-1993); tildelt forskellige opgaver af det franske justitsministeriums kabinet (1993-1995); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Nanterre (1995-2002); offentlig anklager ved tribunal de grande instance de Paris (2002-2004); offentlig anklager ved cour d'appel de Paris (2004-2006); generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Ján Mazák

Født i 1954; juridisk kandidateksamen (Pavol Jozef Safarik-universitetet, Košice, 1978); professor i civilret (1994) fællesskabsret (2004); direktør for instituttet for fællesskabsret ved Košices universitet (2004); dommer ved Krajský súd (landsret) i Košice (1980); vicepræsident (1982) og præsident (1990) for Mestský súd (byret) i Košice; medlem af den slovakiske advokatsammenslutning (1991); juridisk rådgiver for forfatningsdomstolen (1993-1998); vicejustitsminister (1998-2000); præsident for forfatningsdomstolen (2000-2006); medlem af Venedig-kommissionen (2004); generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Jean-Claude Bonichot

Født i 1955; juridisk kandidateksamen fra Metz' universitet, eksamen fra Institut d'études politiques de Paris, École nationale d'administration; Rapporteur (1982-1985), Commissaire du Gouvernement (1985-1987 og 1992-1999); assessor (1999-2000); formand for sjette underafdeling af Conseil d'États tvistemålsafdeling (2000-2006); referendar ved Domstolen (1987-1991); kabinetschef for Ministre du Travail, de l'Emploi et de la Formation professionnelle, senere kabinetschef for Ministre d'État, ministre de la Fonction publique et de la Modernisation de l'administration (1991-1992); chef for Conseil d'États juridiske kontor ved Caisse nationale d'assurance maladie des travailleurs salariés (2001-2006); adjungeret professor ved Metz' universitet (1988-2000), senere ved université de Paris I Panthéon-Sorbonne (siden 2000); forfatter til en række udgivelser om forvaltningsret, fællesskabsret og europæiske menneskerettigheder; stifter af og formand for redaktionskomitéen for *Bulletin de jurisprudence de droit de l'urbanisme*, medstifter og medlem af redaktionskomitéen for *Bulletin juridique des collectivités locales*, formand for Conseil scientifique du groupement de recherche sur les institutions et le droit de l'aménagement de l'urbanisme et de l'habitat; dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Thomas von Danwitz

Født i 1962; studier i Bonn, Genève og i Paris; juridisk statseksamen (1986 og 1992); dr.jur. (Bonns universitet, 1988); diplôme international d'administration publique (École nationale d'administration, 1990); akademisk undervisningsbeføjelse (Bonns universitet, 1996); professor i tysk offentlig ret og fællesskabsret (1996-2003), dekan for det juridiske fakultet ved Ruhr-Universität Bochum (2000-2001); professor i tysk offentlig ret og fællesskabsret (Kölns universitet, 2003-2006); direktør for institut for offentlig ret og forvaltningskundskab (2006); gæsteforsker ved Fletcher School of Law and Diplomacy (2000), ved université François Rabelais (Tours, 2001-2006) og ved université de Paris I Panthéon-Sorbonne (2005-2006); æresdoktor ved université François Rabelais (Tours, 2010); dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Verica Trstenjak

Født i 1962; juridisk kandidateksamen (1987); dr.jur. fra Ljubljana universitet (1995); professor (siden 1996) i rets- og statsteori (retslære) og privatret; forsker; doktorstudier ved Zürich universitet, ved Institut für Rechtsvergleichung ved Wien universitet, ved Max Planck Instituttet for international privatret i Hamburg og ved Vrije Universitet, Amsterdam; gæsteprofessor ved Wien universitet, Freiburg universitet (Tyskland) og ved Bucerius Law School i Hamburg, chef for juridisk tjeneste (1994-1996) og statssekretær for ministeren for videnskab og teknologi (1996-2000); generalsekretær for regeringen (2000); medlem af arbejdsgruppen for en europæisk civillovbog (Study Group on European Civil Code) siden 2003; ansvarlig for forskningsprojekt Humboldt (Humboldt Stiftung); skrevet mere end 100 juridiske artikler og bøger inden for fællesskabsret og privatret; den slovenske juristsammenslutnings pris »årets jurist 2003«; medlem af redaktionskomitéen på flere juridiske tidsskrifter; generalsekretær for den slovenske juristsammenslutning; medlem af flere juridiske foreninger, herunder Gesellschaft für Rechtsvergleichung; dommer ved Retten i Første Instans fra den 7. juli 2004 til den 6. oktober 2006; generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2006.

Alexander Arabadjiev

Født i 1949; jurastudier (St. Kliment Ohridski universitet, Sofia); dommer ved førsteinstansretten i Blagoevgrad (1975-1983); dommer ved den regionale domstol i Blagoevgrad (1983-1986); dommer ved højesteretten (1986-1991); dommer ved forfatningsdomstolen (1991-2000); medlem af Den Europæiske Menneskerettighedskommission (1997-1999); medlem af konventet om Den Europæiske Unions fremtid (2002-2003); parlamentsmedlem (2001-2006); observatørstatus i Europa-Parlamentet; dommer ved Domstolen siden den 12. januar 2007.

Camelia Toader

Født i 1963; juridisk kandidateksamen (1986), dr.jur. (1997) (Bukarest universitet); retsassessor ved førsteinstansretten i Buftea (1986-1988); dommer ved førsteinstansrettens femte afdeling i Bukarest (1988-1992); advokatbestalling (Bukarest 1992); ekstern lektor (1992-2005) og derefter fra 2005 professor i civilret og europæisk kontraktsret ved Bukarest universitet; flere doktorstudier samt forskning ved Max Planck Institutet for international privatret i Hamburg (1992-2004); afdelingschef for europæisk integration i justitsministeriet (1997-1999); dommer ved kassationsdomstolen (1999-2007); gæsteprofessor ved Wien universitet (2000 og 2011); underviser i fællesskabsret ved det nationale institut for dommerstanden (2003 og 2005-2006); medlem af redaktionskomitéer for flere juridiske tidsskrifter; fra 2010 associeret medlem af Det internationale akademi for komparativ ret og æresforsker ved centeret for europæretlige studier ved det rumænske akademis juridiske forskningsinstitut; dommer ved Domstolen siden den 12. januar 2007.

Jean-Jacques Kasel

Født i 1946; juridisk kandidateksamen, overbygningsgrad i forvaltningsret (ULB, 1970); afgangseksamen fra Institut d'études politiques de Paris (Ecofin, 1972); advokatfuldmægtig; juridisk konsulent ved Banque de Paris et des Pays-Bas (1972-1973); attaché og senere legationssekretær i udenrigsministeriet (1973-1976); formand for Ministerrådets arbejdsgrupper (1976); første ambassadesekretær (Paris), assisterende fast repræsentant ved OECD (forbindelsesofficer ved UNESCO, 1976-1979); kabinetschef for regeringens viceformand (1979-1980); formand for arbejdsgrupperne i EPS (Asien, Afrika, Latinamerika); rådgiver og derefter vicekabinetschef for formanden for Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1981); direktør for budgettet og vedtægten ved Ministerrådets Generalsekretariat (1981-1984); fuldmægtig ved den faste repræsentation ved De Europæiske Fællesskaber (1984-1985); formand for budgetkomitéen; befuldmægtiget minister, direktør for politiske og kulturelle anliggender (1986-1991); diplomatisk rådgiver for premierministeren (1986-1991); ambassadør i Grækenland (1989-1991, ikke bosat i Grækenland), formand for den politiske komité (1991); ambassadør, fast repræsentant ved De Europæiske Fællesskaber (1991-1998); formand for Coreper (1997); ambassadør (Bruxelles, 1998-2002); fast repræsentant ved NATO (1998-2002); hofmarskal og kabinetschef for hans kongelige højhed storhertugen (2002-2007); dommer ved Domstolen siden den 15. januar 2008.

Marek Safjan

Født i 1949; dr.jur. (Warszawas universitet 1980); doktor i juridisk videnskab (Warszawas universitet 1980); juridisk professor (1998-2009); direktør for institut for civilret ved Warszawas universitet (1992-1996); vicerector for Warszawas universitet (1994-1997); generalsekretær for den polske afdeling af foreningen Henri Capitant; venner af den franske retskultur (1994-1998); Polens repræsentant ved Europarådets Komité for Bioetik (1991-1997); præsident for Det Videnskabelige Råd ved Juridisk Institut (1998); dommer ved forfatningsdomstolen (1997-1998), derefter retspræsident for samme domstol (1998-2006); medlem af Det Internationale Akademi for komparativ ret (siden 1994); medlem af Den Internationale Forening for Jura, Etik og Videnskab (siden 1995); medlem af den polske komité i Helsinki, medlem af det polske kunst- og litteraturakademi; fortjenstmedalje tildelt af Europarådets generalsekretær (2007); forfatter af adskillige artikler vedrørende civilret, lægeret og EU-ret; dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Daniel Šváby

Født i 1951; juridisk kandidateksamen (Bratislava universitet); dommer ved førsteinstansretten i Bratislava; dommer ved appelretten med civile retssager som ansvarsområde og vicepræsident for appelretten i Bratislava; medlem af afdelingen for civil- og familieret ved justitsministeriets juridiske tjeneste; konstitueret dommer ved højesteret med erhvervsret som ansvarsområde; medlem af Den Europæiske Menneskerettighedskommission (Strasbourg); dommer ved forfatningsdomstolen (2000-2004); dommer ved Retten i Første Instans fra den 12. maj 2004 til den 6. oktober 2009, dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Maria Berger

Født i 1956; jura- og økonomistudier (1975-1979); juridisk kandidateksamen; assistent og ansvarlig for undervisningen ved institut for offentlig ret og statskundskab ved Innsbruck Universitet (1979-1984); fuldmægtig i Forbundsministeriet for videnskab og forskning, senest vicekontorchef (1984-1988); ansvarlig for spørgsmål vedrørende Den Europæiske Union ved Forbundskancelliet (1988-1989); kontorchef for »Europæisk Integration« i Forbundskancelliet (forberedelse af Østrigs tiltrædelse af Den Europæiske Union) (1989-1992); direktør for EFTA-Tilsynsmyndigheden i Genève og i Bruxelles (1993-1994); vicerektor for Donau universitet i Krems (1995-1996); medlem af Europa-Parlamentet (november 1996 – januar 2007 og december 2008 – juli 2009); medlem af Udvalget om Retlige Anliggender og suppleant ved Det Europæiske Konvent om Europas fremtid (februar 2002 – juli 2003); medlem af kommunalbestyrelsen i Perg (september 1997 – september 2009); forbundsjustitsminister (januar 2007 - december 2008); dommer ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Niilo Jääskinen

Født i 1958; lic.jur. (1980); diplom i videregående retsstudier (1982); doktorafhandling (2008) fra Helsinki universitet; undervisningsansvarlig ved Helsinki universitet (1980-1986); referendar og vikarierende dommer ved førsteinstansretten i Rovaniemi (1983-1984); juridisk rådgiver (1987-1989), derefter chef for afdelingen for EU-ret (1990-1995) i justitsministeriet; juridisk rådgiver ved udenrigsministeriet (1989-1990); rådgiver og sekretær for europasager i den høje kommission ved den finske parlament (1995-2000); vikarierende dommer (juli 2000 – december 2002), derefter dommer (januar 2003 – september 2009) ved den højeste forvaltningsdomstol; ansvarlig for juridiske og institutionelle spørgsmål under forhandlingerne om Republikken Finlands tiltrædelse af Den Europæiske Union; generaladvokat ved Domstolen siden den 7. oktober 2009.

Pedro Cruz Villalón

Født i 1946; juridisk eksamen (1963-1968) og dr.jur. (1975) fra Sevillas universitet; studier ved universitetet i Freiburg im Breisgau (1969-1971); lektor i politisk ret ved Sevillas universitet (1978-1986); indehaver af lærestolen i forfatningsret ved Sevillas universitet (1986-1992); referendar ved Tribunal Constitucional (1986-1987); Letrado ved Tribunal Constitucional (1992-1998); præsident for Tribunal Constitucional (1998-2001); Fellow ved Wissenschaftskolleg i Berlin (2001-2002); indehaver af lærestolen i forfatningsret ved Universidad Autónoma i Madrid (2002-2009); valgt medlem af Consejo de Estado (2004-2009); forfatter af adskillige publikationer; generaladvokat ved Domstolen siden den 14. december 2009.

Alexandra (Sacha) Prechal

Født i 1959; jurastudier (Groningen Universitet, 1977-1983); dr.jur. (Amsterdam universitet, 1995); underviser i jura ved det juridiske fakultet i Maastricht (1983-1987); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1987-1991); underviser ved Europa-Instituttet under det juridiske fakultet ved Amsterdam universitet (1991-1995); professor i EU-ret ved det juridiske fakultet ved Tilburg universitet (1995-2003); professor i EU-ret ved det juridiske fakultet ved Utrecht universitet og bestyrelsesmedlem ved Europa-Instituttet ved Utrecht universitet (siden 2003); medlem af redaktionskomitéen for flere nationale og internationale juridiske tidsskrifter; forfatter af adskillige publikationer; medlem af Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen; dommer ved Domstolen siden den 10. juni 2010.

Egidijus Jarašiūnas

Født i 1952; juridisk kandidateksamen fra universitetet i Vilnius (1974-1979); doktor i juridisk videnskab ved Litauens Akademi for Retsvidenskab (1999); advokat i Litauen (1979-1990); parlamentsmedlem i Republikken Litauens parlament (1990-1992), herefter medlem af Republikken Litauens parlament Seimas og medlem af Rådet for stat og ret (1992-1996); dommer ved Republikken Litauens forfatningsdomstol (1996-2005), herefter rådgiver for præsidenten for Republikken Litauens forfatningsdomstol (siden 2006); assistent for lærestolen i forfatningsret ved det juridiske fakultet ved universitetet Mykolas Romeris (1997-2000), herefter assisterende professor (2000-2004), dernæst professor ved lærestolen (siden 2004) og endelig formand for denne lærestol i forfatningsret (2005-2007); dekan for det juridiske fakultet ved universitetet Mykolas Romeris (2007-2010); medlem af Venedig-kommissionen (2006-2010); underskriver af retsakten af 11. marts 1990 om genopretning af Litauens selvstændighed; forfatter af adskillige juridiske publikationer; dommer ved Domstolen siden den 6. oktober 2010.

Carl Gustav Fernlund

Født i 1950; juridisk kandidateksamen fra Lunds Universitet (1975); justitssekretær ved Landskrona tingsrätt (1976-1978); kammarrättsfiskal (1978-1982); kammarrättsassessor (1982); juridisk rådgiver for det faste udvalg Konstitutionsutskottet i Sveriges riksdag (1983-1985); juridisk rådgiver i finansministeriet (1985-1990); departementsråd og leder af finansministeriets afdeling for personlig indkomstskat (1990-1996); leder af finansministeriets afdeling for punktafgifter (1996-1998); økonomisk råd ved Sveriges faste repræsentation ved Den Europæiske Union (1998-2000); finansråd og leder af finansministeriets skatte- og tolddepartementet (2000-2005); regeringsråd (2005-2009); præsident for Kammarrätten i Göteborg (2009-2011); dommer ved Domstolen siden den 6. oktober 2011.

Alfredo Calot Escobar

Født i 1961; juridisk kandidateksamen fra Valencias Universitet (1979-1984); forretningsanalytiker ved rådet for handelskamrene i den selvstyrende region Valencia (1986); jurist-lingvist ved Domstolen (1986-1990); juridisk revisor ved Domstolen (1990-1993); fuldmægtig i Domstolens Presse- og Informationstjeneste (1993-1995); fuldmægtig i sekretariatet for Europa-Parlamentets Udvalg om Institutionelle Spørgsmål (1995-1996); attaché ved Domstolens justitssekretær (1996-1999); referendar ved Domstolen (1999-2000); chef for den spanske oversættelsesafdeling ved Domstolen (2000-2001); direktør, herefter generaldirektør, for oversættelsesdirektoratet ved Domstolen (2001-2010); justitssekretær ved Domstolen siden den 7. oktober 2010.

2. Ændringer i Domstolens sammensætning i 2011

Højtideligt retsmøde den 6. oktober 2011

Som følge af Pernilla Lindhs afgang har repræsentanter for regeringerne i Den Europæiske Unions medlemsstater ved afgørelse af 8. september 2011 udnævnt Carl Gustav Fernlund til dommer ved Den Europæiske Unions Domstol for den resterende periode af Pernilla Lindhs mandat, dvs. indtil den 6. oktober 2012.

3. Domstolens sammensætning efter rangfølge

fra den 1. januar 2011 til den 6. oktober 2011

V. SKOURIS, Domstolens præsident
A. TIZZANO, formand for Første Afdeling
J.N. CUNHA RODRIGUES, formand for Anden Afdeling
K. LENAERTS, formand for Tredje Afdeling
J.-C. BONICHOT, formand for Fjerde Afdeling
Y. BOT, førstegeneraladvokat
K. SCHIEMANN, formand for Ottende Afdeling
A. ARABADJIEV, formand for Sjette Afdeling
J.-J. KASEL, formand for Femte Afdeling
D. ŠVÁBY, formand for Syvende Afdeling
A. ROSAS, dommer
R. SILVA de LAPUERTA, dommer
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, dommer
G. ARESTIS, dommer
A. BORG BARTHET, dommer
M. ILEŠIČ, dommer
J. MALENOVSKÝ, dommer
U. LÖHMUS, dommer
E. LEVITS, dommer
A. Ó CAOIMH, dommer
L. BAY LARSEN, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
P. LINDH, dommer
J. MAZÁK, generaladvokat
T. von DANWITZ, dommer
V. TRSTENJAK, generaladvokat
C. TOADER, dommer
M. SAFJAN, dommer
M. BERGER, dommer
N. JÄÄSKINEN, generaladvokat
P. CRUZ VILLALÓN, generaladvokat
A. PRECHAL, dommer
E. JARAŠIŪNAS, dommer

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

fra den 7. oktober 2011 til den 31. december 2011

V. SKOURIS, Domstolens præsident
A. TIZZANO, formand for Første Afdeling
J.N. CUNHA RODRIGUES, formand for Anden Afdeling
K. LENAERTS, formand for Tredje Afdeling
J.-C. BONICHOT, formand for Fjerde Afdeling
J. MAZÁK, førstegeneraladvokat
J. MALENOVSKÝ, formand for Syvende Afdeling
U. LÖHMUS, formand for Sjette Afdeling
M. SAFJAN, formand for Femte Afdeling
A. PRECHAL, formand for Ottende Afdeling
A. ROSAS, dommer
R. SILVA de LAPUERTA, dommer
J. KOKOTT, avocat général
K. SCHIEMANN, dommer
E. JUHÁSZ, dommer
G. ARESTIS, dommer
A. BORG BARTHET, dommer
M. ILEŠIČ, dommer
E. LEVITS, dommer
A. Ó CAOIMH, dommer
L. BAY LARSEN, dommer
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
T. von DANWITZ, dommer
V. TRSTENJAK, generaladvokat
A. ARABADJIEV, dommer
C. TOADER, dommer
J.-J. KASEL, dommer
D. ŠVÁBY, dommer
M. BERGER, dommer
N. JÄÄSKINEN, generaladvokat
P. CRUZ VILLALÓN, generaladvokat
E. JARAŠIŪNAS, dommer
C.G. FERNLUND, dommer

A. CALOT ESCOBAR, justitssekretær

4. Tidligere medlemmer af Domstolen

Massimo Pilotti, dommer (1952-1958), præsident 1952-1958
Petrus Serrarens, dommer (1952-1958)
Adrianus Van Kleffens, dommer (1952-1958)
Jacques Rueff, dommer (1952-1959 og 1960-1962)
Otto Riese, dommer (1952-1963)
Maurice Lagrange, generaladvokat (1952-1964)
Louis Delvaux, dommer (1952-1967)
Charles Léon Hammes, dommer (1952-1967), præsident 1964-1967
Karl Roemer, generaladvokat (1953-1973)
Nicola Catalano, dommer (1958-1962)
Rino Rossi, dommer (1958-1964)
Andreas Matthias Donner, dommer (1958-1979), præsident 1958-1964
Alberto Trabucchi, dommer (1962-1972), derefter generaladvokat (1973-1976)
Robert Lecourt, dommer (1962-1976), præsident 1967-1976
Walter Strauss, dommer (1963-1970)
Joseph Gand, generaladvokat (1964-1970)
Riccardo Monaco, dommer (1964-1976)
Josse J. Mertens de Wilmars, dommer (1967-1984), præsident 1980-1984
Pierre Pescatore, dommer (1967-1985)
Alain Louis Dutheil de Lamothe, generaladvokat (1970-1972)
Hans Kutscher, dommer (1970-1980), præsident 1976-1980
Henri Mayras, generaladvokat (1972-1981)
Cearbhall O'Dalaigh, dommer (1973-1974)
Max Sørensen, dommer (1973-1979)
Gerhard Reischl, generaladvokat (1973-1981)
Jean-Pierre Warner, generaladvokat (1973-1981)
Alexander J. Mackenzie Stuart, dommer (1973-1988), præsident 1984-1988
Aindrias O'Keeffe, dommer (1974-1985)
Adolphe Touffait, dommer (1976-1982)
Francesco Capotorti, dommer (1976), derefter generaladvokat (1976-1982)
Giacinto Bosco, dommer (1976-1988)
Thymen Koopmans, dommer (1979-1990)
Ole Due, dommer (1979-1994), præsident 1988-1994
Ulrich Everling, dommer (1980-1988)
Alexandros Chloros, dommer (1981-1982)
Simone Rozès, generaladvokat (1981-1984)
Pieter Verloren van Themaat, generaladvokat (1981-1986)
Sir Gordon Slynn, generaladvokat (1981-1988), derefter dommer (1988-1992)
Fernand Grévisse, dommer (1981-1982 og 1988-1994)
Kai Bahlmann, dommer (1982-1988)
Yves Galmot, dommer (1982-1988)
G. Federico Mancini, generaladvokat (1982-1988), derefter dommer (1988-1999)
Kakouris Constantinos, dommer (1983-1997)

Marco Darmon, generaladvokat (1984-1994)
René Joliet, dommer (1984-1995)
Carl Otto Lenz, generaladvokat (1984-1997)
Thomas Francis O'Higgins, dommer (1985-1991)
Fernand Schockweiler, dommer (1985-1996)
José Luís Da Cruz Vilaça, generaladvokat (1986-1988)
José Carlos De Carvalho Moithinho de Almeida, dommer (1986-2000)
Jean Mischo, generaladvokat (1986-1991 og 1997-2003)
Gil Carlos Rodríguez Iglesias, dommer (1986-2003), præsident 1994-2003
Manuel Díez de Velasco, dommer (1988-1994)
Manfred Zuleeg, dommer (1988-1994)
Walter Van Gerven, generaladvokat (1988-1994)
Giuseppe Tesauro, generaladvokat (1988-1998)
Francis Geoffrey Jacobs, generaladvokat (1988-2006)
Paul Joan George Kapteyn, dommer (1990-2000)
John L. Murray, dommer (1991-1999)
Claus Christian Gulmann, generaladvokat (1991-1994), derefter dommer (1994-2006)
David Alexander Ogilvy Edward, dommer (1992-2004)
Michael Bendik Elmer, generaladvokat (1994-1997)
Günter Hirsch, dommer (1994-2000)
Georges Cosmas, generaladvokat (1994-2000)
Antonio Mario La Pergola, dommer (1994 og 1999-2006), generaladvokat (1995-1999)
Jean-Pierre Puissechet, dommer (1994-2006)
Philippe Léger, generaladvokat (1994-2006)
Hans Ragnemalm, dommer (1995-2000)
Nial Fennelly, generaladvokat (1995-2000)
Leif Sevón, dommer (1995-2002)
Melchior Wathelet, dommer (1995-2003)
Peter Jann, dommer (1995-2009)
Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer, generaladvokat (1995-2009)
Romain Schintgen, dommer (1996-2008)
Krateros Ioannou, dommer (1997-1999)
Siegbert Alber, generaladvokat (1997-2003)
Antonio Saggio, generaladvokat (1998-2000)
Macken Fidelma O'Kelly, dommer (1999-2004)
Stig Von Bahr, dommer (2000-2006)
Ninon Colneric, dommer (2000-2006)
Leendert A. Geelhoed, generaladvokat (2000-2006)
Christine Stix-Hackl, generaladvokat (2000-2006)
Christiaan Willem Anton Timmermans, dommer (2000-2010)
Luís Miguel Póaires Pessoa Maduro, generaladvokat (2003-2009)
Jerzy Makarczyk, dommer (2004-2009)
Ján Klučka, dommer (2004-2009)
Pranas Kūris, dommer (2004-2010)
Pernilla Lindh, dommer (2006-2011)

Præsidenter

Massimo Pilotti (1952-1958)
Andreas Matthias Donner (1958-1964)
Charles Léon Hammes (1964-1967)
Robert Lecourt (1967-1976)
Hans Kutscher (1976-1980)
Josse J. Mertens de Wilmars (1980-1984)
Stuart Alexander John Mackenzie (1984-1988)
Ole Due (1988-1994)
Gil Carlos Rodríguez Iglésias (1994-2003)

Justitssekretærer

Albert Van Houtte (1953-1982)
Paul Heim (1982-1988)
Jean-Guy Giraud (1988-1994)
Roger Grass (1994-2010)

D – Statistik over retssagerne ved Domstolen

Samlet oversigt for Domstolen

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2007-2011)

Indbragte sager

2. Sagstyper (2007-2011)
3. Sagernes genstand (2011)
4. Traktatbrudssøgsmål (2007-2011)

Afsluttede sager

5. Sagstyper (2007-2011)
6. Domme, kendelser, udtalelser (2011)
7. Dommerkollegierne (2007-2011)
8. Afsluttede sager ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse (2007-2011)
9. Sagernes genstand (2007-2011)
10. Sagernes genstand (2011)
11. Traktatbrudssøgsmål: sagernes udfald (2007-2011)
12. Sagsbehandlingstid (domme og kendelser med karakter af afgørelse) (2007-2011)

Verserende sager pr. 31. december

13. Sagstyper (2007-2011)
14. Dommerkollegierne (2007-2011)

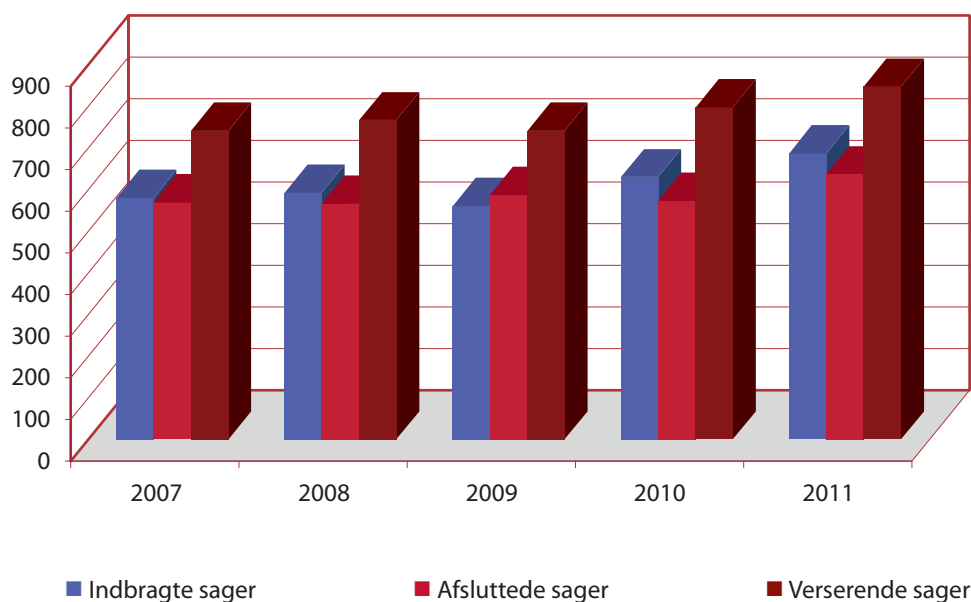
Diverse

15. Fremskyndede procedurer (2007-2011)
16. Præjudicielle hasteprocedurer (2008-2011)
17. Afgørelser vedrørende foreløbige forholdsregler (2011)

Den almindelige udvikling (1952-2011)

18. Indbragte sager og domme
19. Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. år)
20. Indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. retsinstans)
21. Indbragte traktatbrudssøgsmål

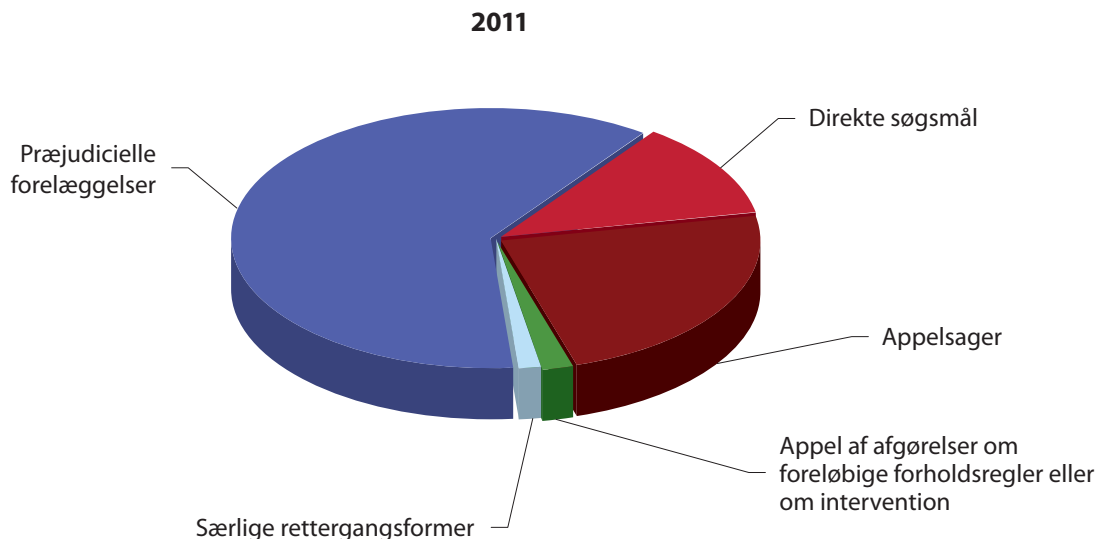
1. Samlet oversigt for Domstolen – indbragte, afsluttede, verserende sager (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Indbragte sager	581	593	562	631	688
Afsluttede sager	570	567	588	574	638
Verserende sager	742	768	742	799	849

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

2. Indbragte sager – sagstyper (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Præjudicielle forelæggelser	265	288	302	385	423
Direkte søgsmål	222	210	143	136	81
Appelsager	79	78	105	97	162
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	8	8	2	6	13
Udtalelser		1	1		
Særlige rettergangsformer ²	7	8	9	7	9
I alt	581	593	562	631	688
Begæringer om foreløbige forholdsregler	3	3	2	2	3

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

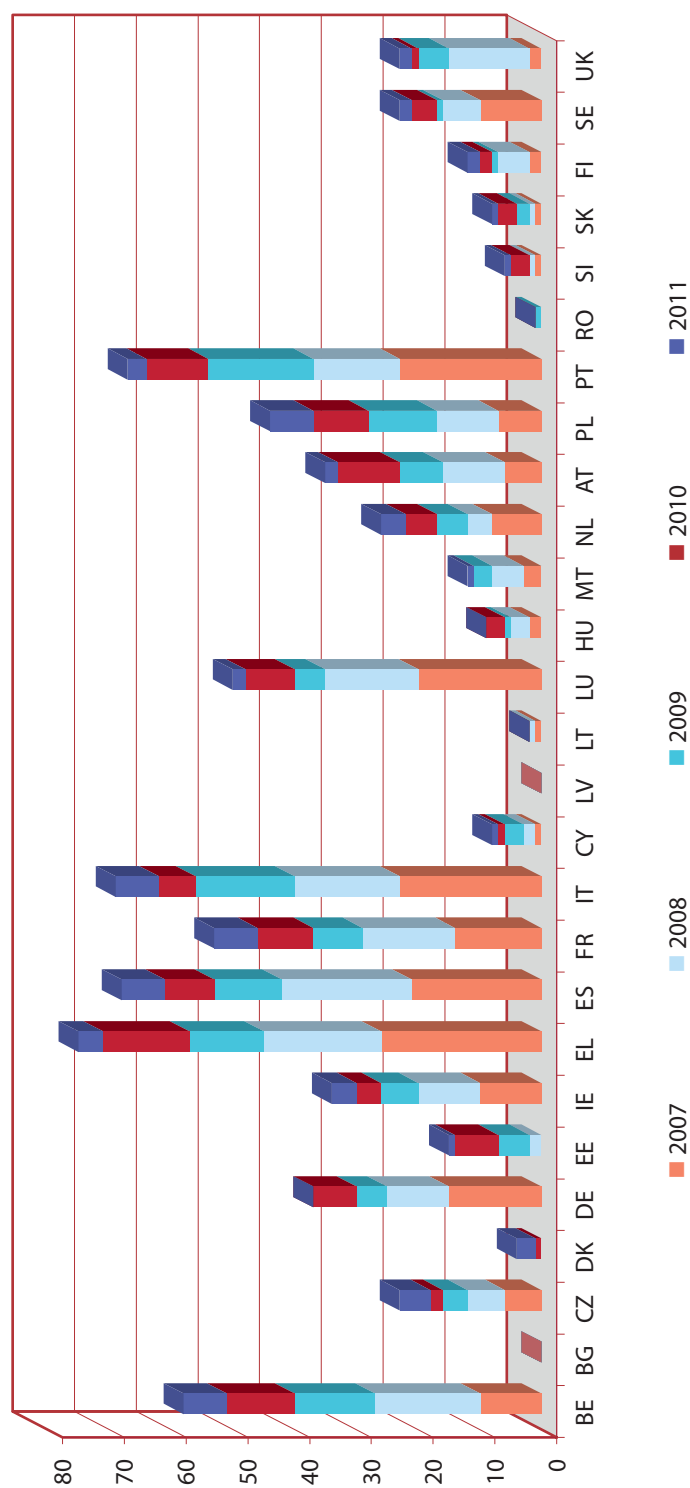
² »Særlige rettergangsformer« omfatter: berigtigelse af en dom (procesreglementets artikel 66), fastsættelse af sagsomkostninger (procesreglementets artikel 74), fri proces (procesreglementets artikel 76), begæring om genoptagelse af en dom (procesreglementets artikel 94), tredjemandsindsigelse (procesreglementets artikel 97), ekstraordinær genoptagelse (procesreglementets artikel 98), fortolkning af en dom (procesreglementets artikel 102), prøvelse af et af førstegeneraladvokaten fremsat forslag om fornyet prøvelse af en afgørelse, der er truffet af Retten (artikel 62 i statuten for Domstolen), begæring om udlæg eller arrest (protokollen vedrørende privilegier og immuniteter) og sager om immunitetsspørgsmål (protokollen vedrørende privilegier og immuniteter).

3. Indbragte sager – sagernes genstand (2011) ¹

	Direkte søgsmål	Præjudicielle forelæggelser	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	I alt	Særlige rettergangsgangformer
Aktindsigt			6		6	
Den Europæiske Unions optræden udadtil	1	5	1		7	
Etableringsfrihed	4	11			15	
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik	1	9	6	1	17	
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...)	1	3			4	
Fiskale bestemmelser	19	66			85	
Folkesundhed		2			2	
Forbrugerbeskyttelse	2	21			23	
Fri bevægelighed for personer	1	11	2		14	
Fri udveksling af tjenesteydelser	1	12	3		16	
Frie kapitalbevægelser	3	19			22	
Frie varebevægelser	3	2			5	
Grundlæggende EU-retlige principper		9	2		11	
Handelspolitik		2	2		4	
Industripolitik	3	7			1	
Intellectuel og industriel ejendomsret	2	17	39		58	
Konkurrence		7	52	1	60	
Landbrug	3	23	5		31	
Miljø	20	19	3		42	
Nye staters tiltrædelse		2			2	
Offentlige kontrakter		9	3		12	
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed		44			44	
Regler for institutionerne	7	2	17	10	36	1
Regler for virksomhederne	2	1			3	
Social sikring af vandrende arbejdstagere		11			11	
Socialpolitik	3	37	1		41	
Statsstøtte	2	3	14		19	
Tilnærmelse af lovgivningerne		15			15	
Toldunion og fælles toldtarif		19			19	
Transport	2	19			21	
Turisme		1			1	
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport		1			1	
Unionsborgerskab	1	12			13	
Økonomisk og monetær politik			1		1	
Økonomisk, social og territorial samhørighed		2	4		6	
TEUF	81	423	161	12	677	1
Regler for institutionerne				1	1	
Privilegier og immuniteter						1
Procedure						7
Tjenestemandsvedtægten			1		1	
Diverse			1	1	2	8
I ALT	81	423	162	13	679	9

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

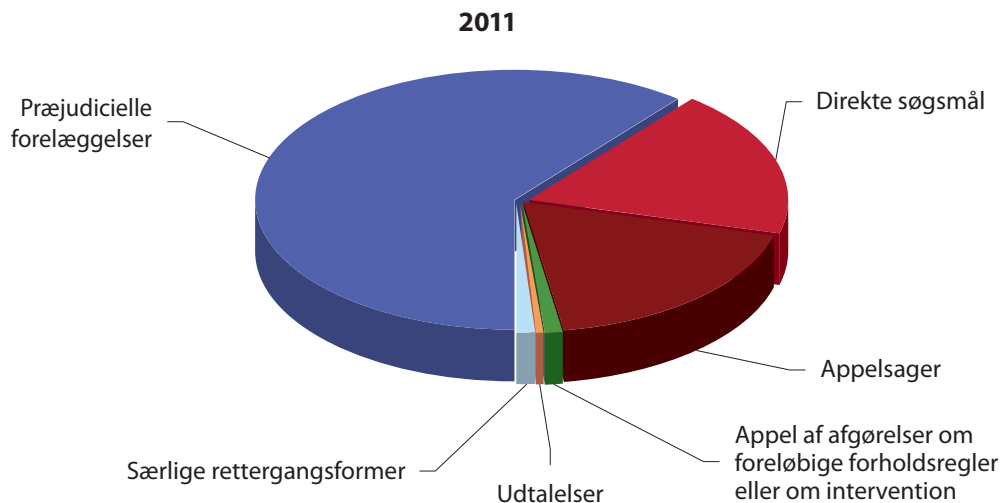
4. Indbragte sager – traktatbrudssøgsmål (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Belgien	10	17	13	11	7
Bulgarien					
Den Tjekkiske Republik	6	6	4	2	5
Danmark				1	3
Tyskland	15	10	5	7	
Estland		2	5	7	1
Irland	10	10	6	4	4
Grækenland	26	19	12	14	4
Spanien	21	21	11	8	7
Frankrig	14	15	8	9	7
Italien	23	17	16	6	7
Cypern	1	2	3	1	1
Letland					
Litauen	1	1			
Luxembourg	20	15	5	8	2
Ungarn	2	3	1	3	
Malta	3	5	3		1
Nederlandene	8	4	5	5	4
Østrig	6	10	7	10	2
Polen	7	10	11	9	7
Portugal	23	14	17	10	3
Rumænien			1		
Slovenien	1	1		3	1
Slovakiet	1	1	2	3	1
Finland	2	5	1	2	2
Sverige	10	6	1	4	2
Det Forenede Kongerige					
I alt	212	207	142	128	73

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

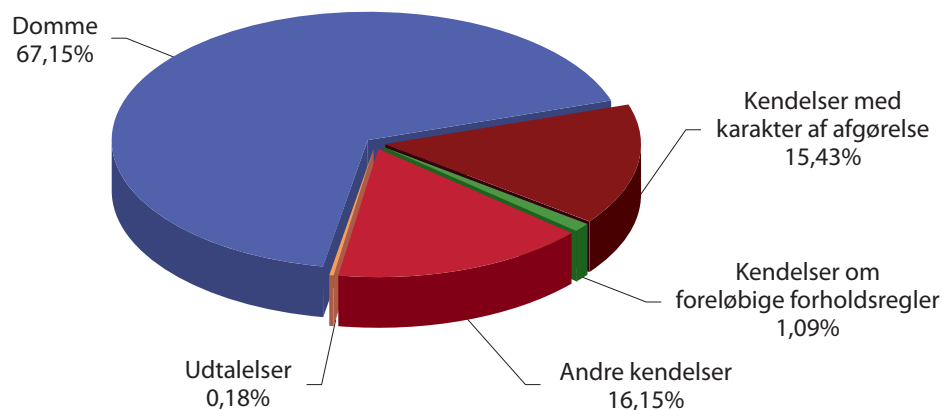
5. Afsluttede sager – sagstyper (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Præjudicielle forelæggelser	235	301	259	339	388
Direkte søgsmål	241	181	215	139	117
Appelsager	88	69	97	84	117
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	2	8	7	4	7
Udtalelser			1		1
Særlige rettergangsformer	4	8	9	8	8
I alt	570	567	588	574	638

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

6. Afsluttede sager – domme, kendelser, udtalelser (2011) ¹

	Domme	Kendelser med karakter af afgørelse ²	Kendelser om foreløbige forholdsregler ³	Andre kendelser ⁴	Udtalelser	I alt
Præjudicielle forelæggelser	237	38		45		320
Direkte søgsmål	82	1		34		117
Appelsager	51	41	2	5		99
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention			4	3		7
Udtalelser					1	1
Særlige rettergangsformer		5		2		7
I alt	370	85	6	89	1	551

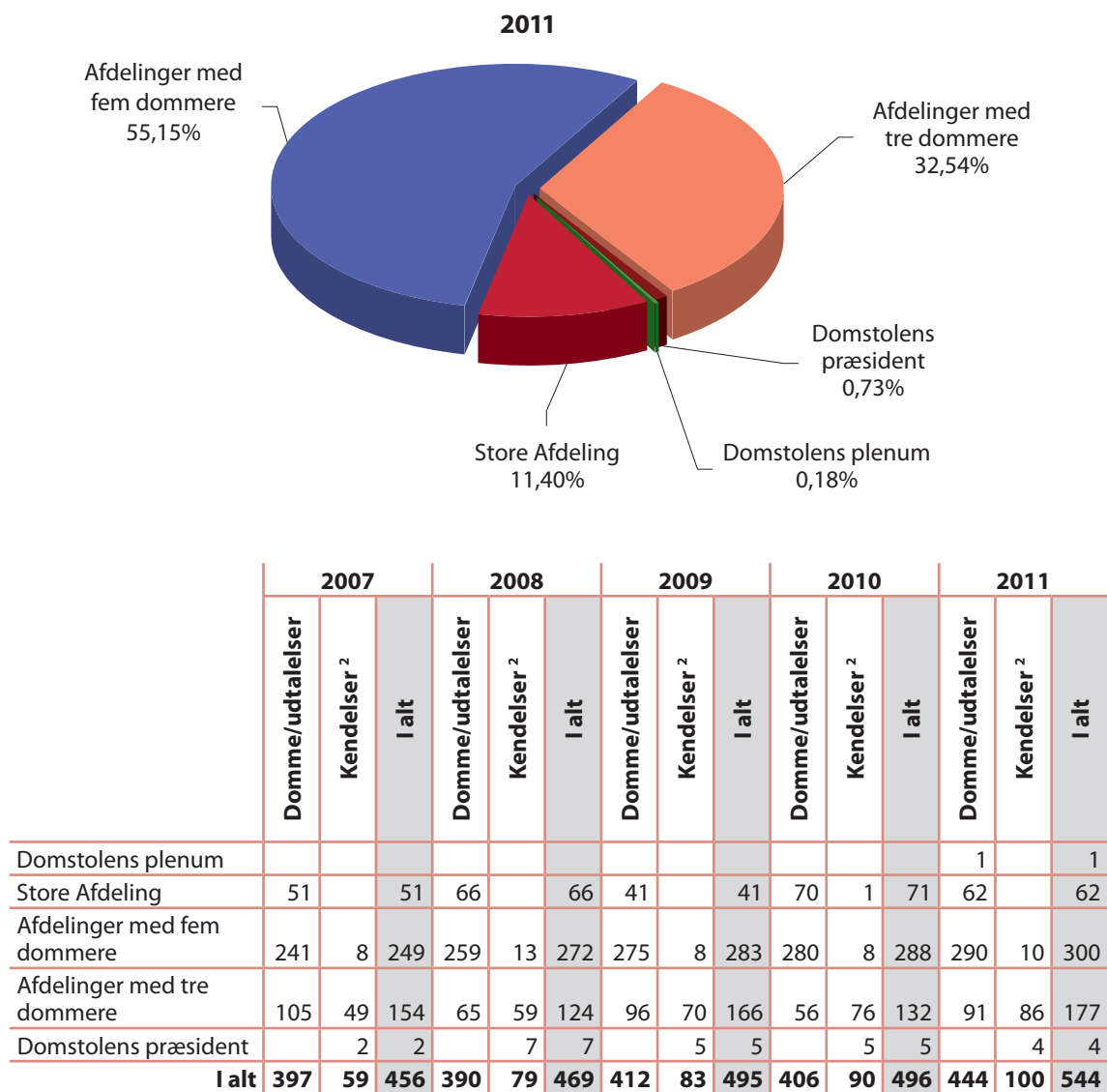
¹ Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

³ Kendelser afsagt i sager vedrørende begæringer i medfør af artikel 278 TEUF eller 279 TEUF (tidligere artikel 242 EF og 243 EF) eller artikel 280 TEUF (tidligere artikel 244 EF) eller i medfør af de tilsvarende bestemmelser i Euratomtraktaten eller i sager angående appel af en kendelse om foreløbige forholdsregler eller om intervention.

⁴ Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

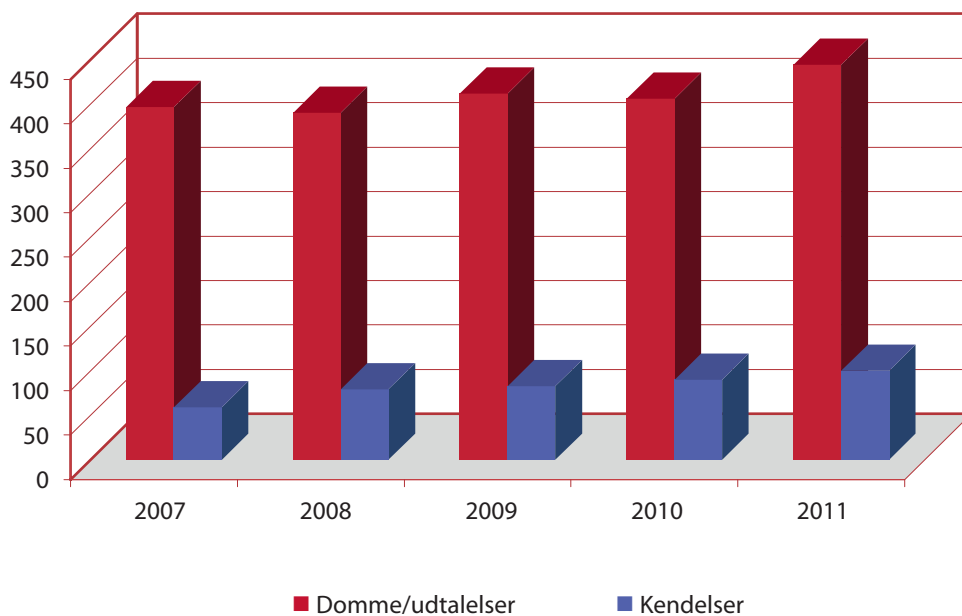
7. Afsluttede sager – dommerkollegierne (2007-2011) ¹

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforuden, eller hjemvisning til Retten.

8. Sager afsluttet ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse (2007-2011) ^{1 2}

	2007	2008	2009	2010	2011
Domme/udtalelser	397	390	412	406	444
Kendelser	59	79	83	90	100
I alt	456	469	495	496	544

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

9. Sager afsluttet ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse – sagernes genstand (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Aktindsigt					2
Bruxelleskonventionen	2	1	2		
De Europæiske Fællesskabers budget ²				1	
Den Europæiske Unions optræden udadtil	9	8	8	10	8
Energi	4	4	4	2	2
Etableringsfrihed	19	29	13	17	21
Fælles fiskeripolitik	6	6	4	2	1
Fælles toldtarif ⁴	10	5	13	7	2
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik	4	2	2	2	4
Fællesskabernes egne indtægter ²	3		10	5	2
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...) ²				1	4
Fiskale bestemmelser	44	38	44	66	49
Folkesundhed					3
Forbrugerbeskyttelse ³				3	4
Forskning, information, uddannelse og statistik				1	
Fri bevægelighed for personer	19	27	19	17	9
Fri udveksling af tjenesteydelser	24	8	17	30	27
Frie kapitalbevægelser	13	9	7	6	14
Frie varebevægelser	14	12	13	6	8
Grundlæggende EU-retlige principper	4	4	4	4	15
Handelspolitik	1	1	5	2	2
Industripolitik	11	12	6	9	9
Intellectuel og industriel ejendomsret	21	22	31	38	47
Konkurrence	17	23	28	13	19
Landbrug	23	54	18	15	23
Miljø ³				9	35
Miljø og forbrugerbeskyttelse ³	50	43	60	48	25
Nye staters tiltrædelse	1		1		1
Offentlige kontrakter					7
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	17	4	26	24	23
Privilegier og immuniteter	1	2			
Regionalpolitik	7	1	3	2	
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)					1
Regler for institutionerne	6	15	29	26	20
Regler for virksomhederne	16	17	17	17	8
Retlige og indre anliggender		1			
Romkonventionen			1		
Social sikring af vandrende arbejdstagere	7	5	3	6	8
Socialpolitik	26	25	33	36	36
Statsstøtte	9	26	10	16	48

>>>

	2007	2008	2009	2010	2011
Tilnærmelse af lovgivningerne	21	21	32	15	15
Toldunion og fælles toldtarif ⁴	12	8	5	15	19
Transport	6	4	9	4	7
Unionsborgerskab	2	7	3	6	7
Økonomisk og monetær politik	1	1	1	1	
EF-traktaten/TEUF	430	445	481	482	535
EU-traktaten	4	6	1	4	1
KS-traktaten	1	2			1
EA-traktaten	1				
Privilegier og immuniteter					2
Procedure	3	5	5	6	5
Tjenestemandsvedtægten	17	11	8	4	
Diverse	20	16	13	10	7
I ALT	456	469	495	496	544

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

² Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

³ Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opslittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

⁴ Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

10. Sager afsluttet ved dom, udtalelse eller kendelse med karakter af afgørelse – sagernes genstand (2011) ¹

	Domme/ udtalelser	Kendelser ²	I alt
Aktindsigt		2	2
Den Europæiske Unions optræden udadtil	7	1	8
Energi	2		2
Etableringsfrihed	20	1	21
Fælles fiskeripolitik	1		1
Fælles toldtarif ⁵	2		2
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik	4		4
Fællesskabernes egne indtægter ³	2		2
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig, ...) ³	4		4
Fiskale bestemmelser	39	10	49
Folkesundhed	1	2	3
Forbrugerbeskyttelse ⁴	2	2	4
Fri bevægelighed for personer	9		9
Fri udveksling af tjenesteydelser	26	1	27
Frie kapitalbevægelser	13	1	14
Frie varebevægelser	8		8
Grundlæggende EU-retlige principper	7	8	15
Handelspolitik	2		2
Industripolitik	8	1	9
Intellektuel ejendomsret	26	21	47
Konkurrence	17	2	19
Landbrug	21	2	23
Miljø ⁴	34	1	35
Miljø og forbrugerbeskyttelse ⁴	21	4	25
Nye staters tiltrædelse	1		1
Offentlige kontrakter	3	4	7
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	22	1	23
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)	1		1
Regler for institutionerne	8	12	20
Regler for virksomhederne	7	1	8
Social sikring af vandrende arbejdstagere	8		8
Socialpolitik	28	8	36
Statsstøtte	42	6	48
Tilnærmelse af lovgivningerne	13	2	15
Toldunion og fælles toldtarif ⁵	18	1	19
Transport	6	1	7
Unionsborgerskab	7		7

>>>

EF-traktaten/TEUF	440	95	535
EU-traktaten	1		1
KS-traktaten	1		1
Privilegier og immuniteter	2		2
Procedure		5	5
Diverse	2	5	7
I ALT	444	100	544

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

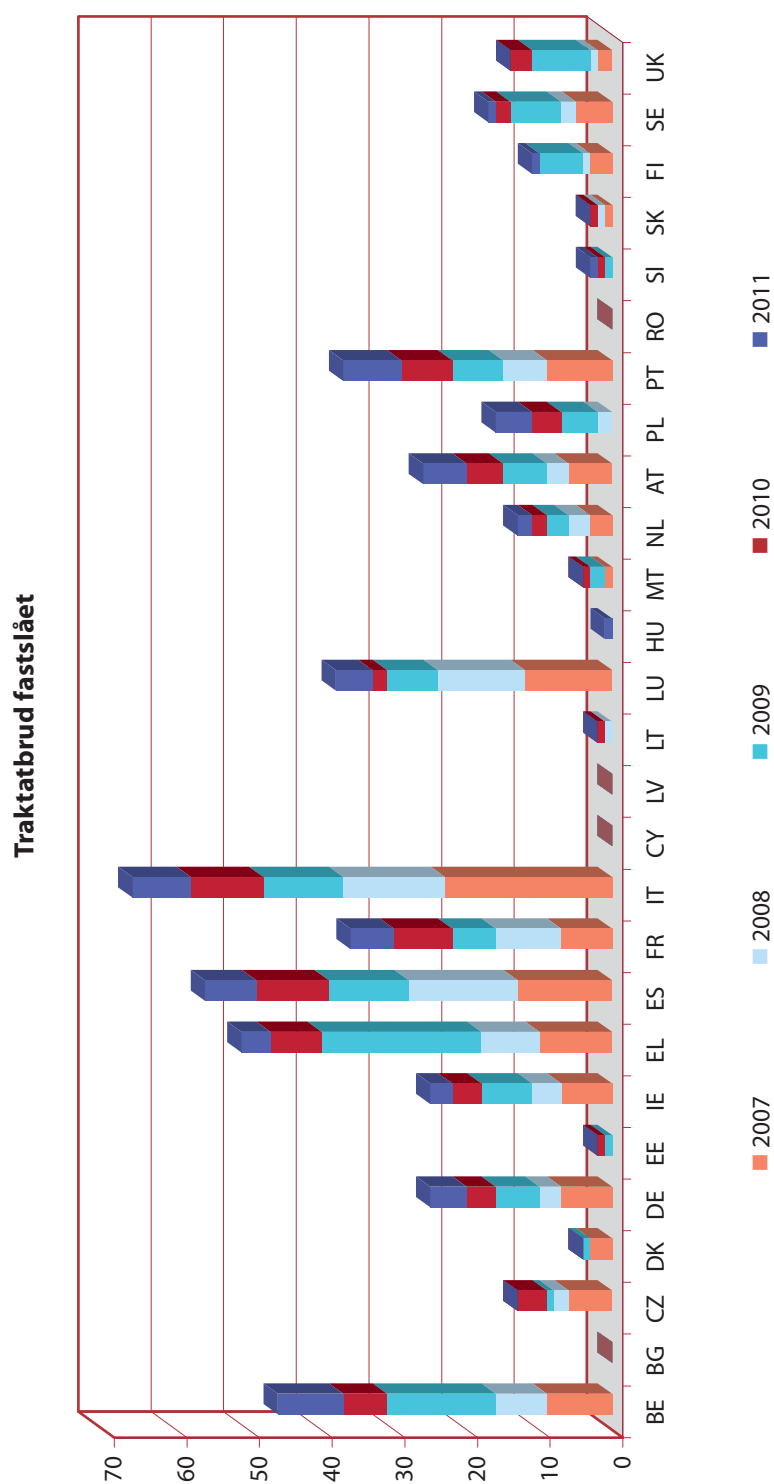
² Kendelser om afslutning af sager på grund af slettelse, at stillingtagen til sagen er uforholdsmæssig, eller hjemvisning til Retten.

³ Kategorierne »Fællesskabernes almindelige budget« og »Fællesskabernes egne indtægter« er blevet samlet i en enkelt kategori, »Finansielle bestemmelser«, for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

⁴ Kategorien »Miljø og forbrugerbeskyttelse« er blevet opslittet i to særskilte kategorier for så vidt angår sager, der er indbragt efter den 1.12.2009.

⁵ Kategorierne »Fælles toldtarif« og »Toldunion« er blevet samlet i en enkelt kategori for så vidt angår sager, der er blevet indbragt efter den 1.12.2009.

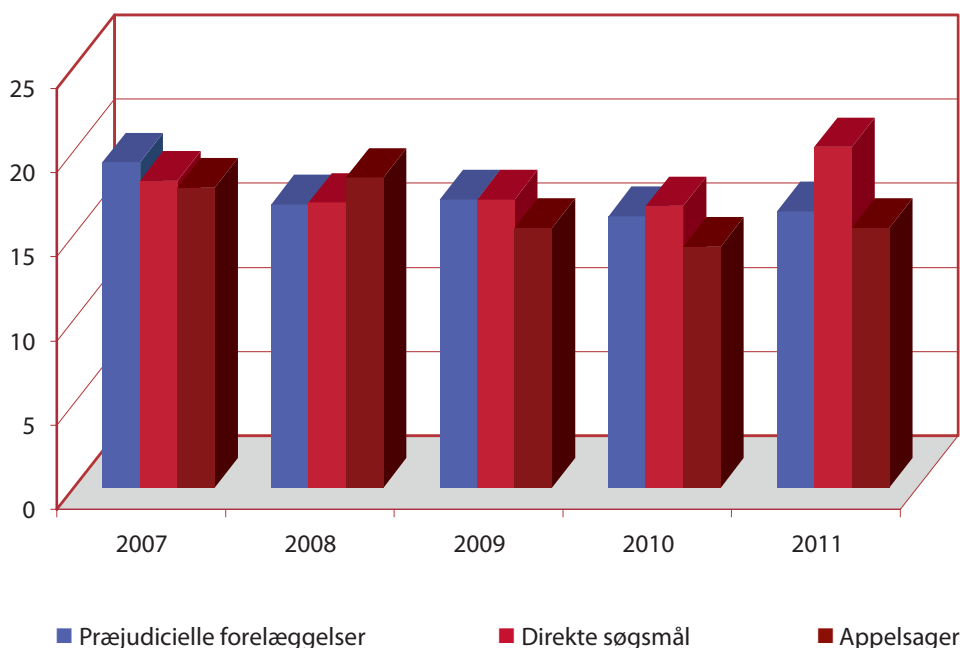
11. Afsluttede sager – traktatbrudssøgsmål: sagernes udfald (2007-2011) ¹

	2007		2008		2009		2010		2011	
	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse	Traktatbrud fastslået	Frifindelse
Belgien	9	1	7		15	1	6	1	9	1
Bulgarien										
Den Tjekkiske Republik	6		2		1		4			
Danmark	3				1					
Tyskland	7	1	3	3	6	2	4	2	5	
Estland					1		1			
Irland	7	2	4		7		4		3	
Grækenland	10	3	8	1	22		7		4	
Spanien	13	1	15	1	11		10	2	7	1
Frankrig	7		9	1	6		8	2	6	
Italien	23	2	14	1	11	4	10		8	1
Cypern										1
Letland										
Litauen			1				1			
Luxembourg	12		12		7		2		5	
Ungarn									1	1
Malta	1				2		1	1		1
Nederlandene	3	1	3		3		2	1	2	
Østrig	6		3		6		5		6	
Polen			2		5		4	1	5	
Portugal	9		6		7	1	7	1	8	1
Rumænien										1
Slovenien					1		1		1	
Slovakiet	1		1				1			1
Finland	3	1	1	1	6	1			1	
Sverige	5		2	1	7		2		1	
Det Forenede Kongerige	2	4	1		8	1	3	1		
I alt	127	16	94	9	133	10	83	12	72	9

¹ Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

12. Afsluttede sager – sagsbehandlingstid (2007-2011) ¹ (domme og kendelser med karakter af afgørelse)

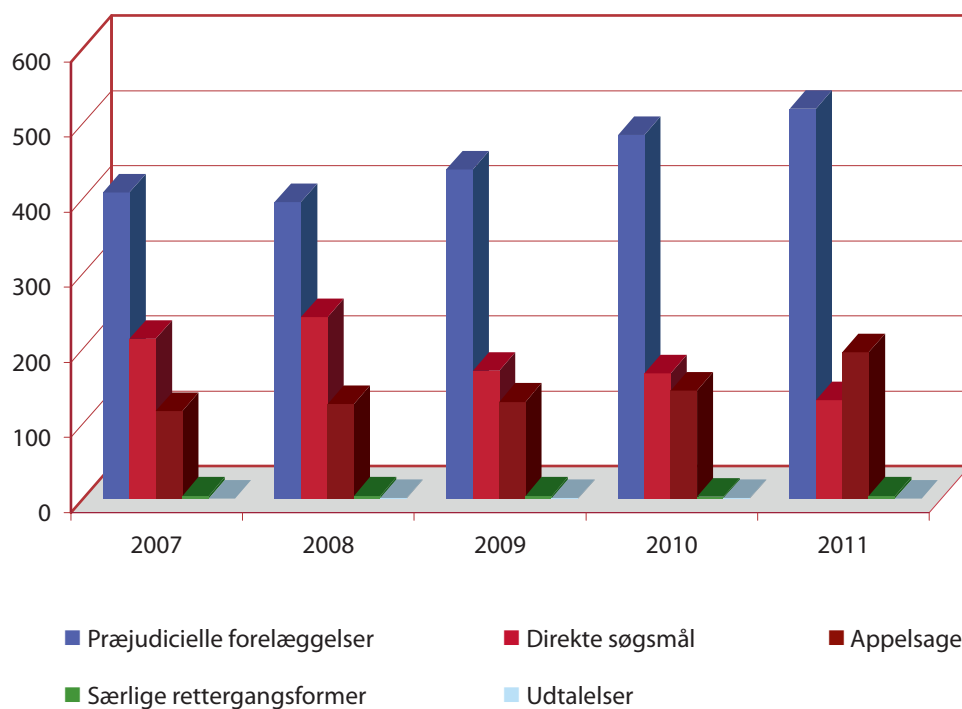

	2007	2008	2009	2010	2011
Præjudicielle forelæggelser	19,3	16,8	17,1	16,1	16,4
Præjudicielle hasteprocedurer		2,1	2,5	2,1	2,5
Direkte søgsmål	18,2	16,9	17,1	16,7	20,2
Appelsager	17,8	18,4	15,4	14,3	15,4

¹ Varigheden angives i måneder og tiendedele af måneder.

Undtaget fra beregningen af sagsbehandlingstiden er sager, hvori der er afsagt en mellemafgørelse, truffet en foranstaltning til sagens oplysning, afgivet udtalelse, sager, der indebærer en særlig rettergangsform (dvs. fastsættelse af sagsomkostninger, fri proces, begæring om genoptagelse af en dom, tredjemandsindsigelse, fortolkning af en dom, ekstraordinær genoptagelse, berigtigelse af en dom, begæring om udlæg eller arrest), samt sager, der afsluttes ved en kendelse om slettelse, om, at det er ufornuddent at træffe afgørelse i sagen, om hjemvisning eller henvisning til Retten, begæringer om foreløbige forholdsregler samt appelsager om begæringer om foreløbige forholdsregler eller om intervention.

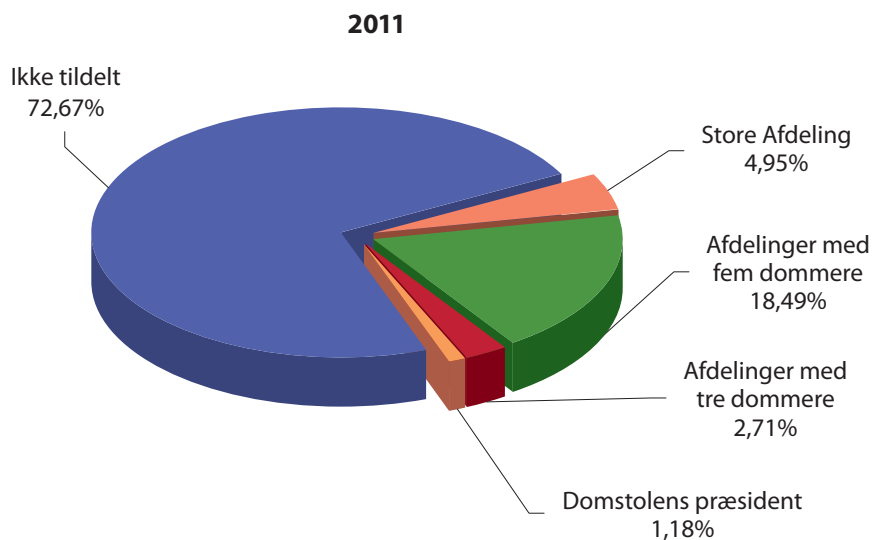
13. Verserende sager pr. 31. december – sagstyper (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Præjudicielle forelæggelser	408	395	438	484	519
Direkte søgsmål	213	242	170	167	131
Appelsager	117	126	129	144	195
Særlige rettergangsformer	4	4	4	3	4
Udtalelser		1	1	1	
I alt	742	768	742	799	849

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

14. Verserende sager pr. 31. december – dommerkollegierne (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Ikke tildelt	481	524	490	519	617
Domstolens plenum				1	
Store Afdeling	59	40	65	49	42
Afdelinger med fem dommere	170	177	169	193	157
Afdelinger med tre dommere	24	19	15	33	23
Domstolens præsident	8	8	3	4	10
I alt	742	768	742	799	849

¹ Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

15. Diverse – fremskyndede procedurer (2007-2011) ¹

	2007		2008		2009		2010		2011	
	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet
Direkte søgsmål		1						1		
Præjudicielle forelæggelser		5	2	6	1	3	4	7	2	6
Appelsager		1				1				5
Særlige rettergangsformer						1				
I alt		7	2	6	1	5	4	8	2	11

16. Diverse – præjudicielle hasteprocedurer (2008 og 2011) ²

	2008		2009		2010		2011	
	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet	Antaget	Forkastet
Landbrug		1						
Politisamarbejde og retligt samarbejde i kriminalsager	2	1		1				
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	1	1	2		5	1	2	3
I alt	3	3	2	1	5	1	2	3

¹ Siden den 1.7.2000 kan en sag underkastes en fremskyndet procedure i henhold til bestemmelserne i procesreglementets artikel 62a og 104a.

² Siden den 1.3.2008 kan en præjudiciel hasteprocedure i medfør af procesreglementets artikel 104b bringes i anvendelse i sager i sager vedrørende området med frihed, sikkerhed og retfærdighed.

17. Diverse – afgørelser vedrørende foreløbige forholdsregler (2011) ¹

	Indbragte sager om foreløbige forholdsregler	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Sagernes udfald		
			Forkastet	Antaget	Slettelse eller uforstående stilling
Aktindsigt			1		
Den Europæiske Unions optræden udadtil	1				
Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik		1			
Handelspolitik					1
Intellectuel og industriel ejendomsret	2				
Konkurrence		1			1
Miljø					1
Regler for institutionerne		11	3		1
Statsstøtte			1		
I ALT	3	13	5		4

¹ Tallene (nettotal) angiver antallet af sager under hensyntagen til, at visse sager er blevet forenet (en række forenede sager = en sag).

18. Den almindelige udvikling (1952-2011) – indbragte sager og domme

År	Indbragte sager ¹							Domme/ udtalelser ²
	Direkte søgsmål	Præjudicielle forelæggelser	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Anmodninger om udtalelse	I alt	Begæringer om foreløbige forholdsregler	
1953	4					4		
1954	10					10		2
1955	9					9	2	4
1956	11					11	2	6
1957	19					19	2	4
1958	43					43		10
1959	46				1	47	5	13
1960	22				1	23	2	18
1961	24	1			1	26	1	11
1962	30	5				35	2	20
1963	99	6				105	7	17
1964	49	6				55	4	31
1965	55	7				62	4	52
1966	30	1				31	2	24
1967	14	23				37		24
1968	24	9				33	1	27
1969	60	17				77	2	30
1970	47	32				79		64
1971	59	37				96	1	60
1972	42	40				82	2	61
1973	131	61				192	6	80
1974	63	39				102	8	63
1975	61	69			1	131	5	78
1976	51	75			1	127	6	88
1977	74	84				158	6	100
1978	146	123			1	270	7	97
1979	1 218	106				1 324	6	138
1980	180	99				279	14	132
1981	214	108				322	17	128
1982	217	129				346	16	185
1983	199	98				297	11	151
1984	183	129				312	17	165
1985	294	139				433	23	211
1986	238	91				329	23	174
1987	251	144				395	21	208
1988	193	179				372	17	238
1989	244	139				383	19	188

>>>

År	Indbragte sager ¹							Domme/ udtalelser ²
	Direkte søgsmål	Præjudicielle forelæggelser	Appelsager	Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention	Anmodninger om udtalelse	I alt	Begæringer om foreløbige forholdsregler	
1990	221	141	15	1		378	12	193
1991	140	186	13	1	2	342	9	204
1992	251	162	24	1	2	440	5	210
1993	265	204	17			486	13	203
1994	125	203	12	1	3	344	4	188
1995	109	251	46	2		408	3	172
1996	132	256	25	3		416	4	193
1997	169	239	30	5		443	1	242
1998	147	264	66	4		481	2	254
1999	214	255	68	4		541	4	235
2000	197	224	66	13	2	502	4	273
2001	187	237	72	7		503	6	244
2002	204	216	46	4		470	1	269
2003	277	210	63	5	1	556	7	308
2004	219	249	52	6	1	527	3	375
2005	179	221	66	1		467	2	362
2006	201	251	80	3		535	1	351
2007	221	265	79	8		573	3	379
2008	210	288	77	8	1	584	3	333
2009	143	302	104	2	1	552	1	377
2010	136	385	97	6		624	2	370
2011	81	423	162	13		679	3	371
I alt	8 682	7 428	1 280	98	19	17 507	354	9 008

¹ Bruttototal, ekskl. særlige rettergangsformer.

² Nettototal.

19. Den almindelige udvikling (1952-2011) –
indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. år) ¹

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andet ¹	I alt
1961																		1											1
1962																		5											5
1963															1			5											6
1964											2							4											6
1965					4				2									1											7
1966																		1											1
1967	5				11				3						1			3											23
1968	1				4				1	1								2											9
1969	4				11				1						1														17
1970	4				21				2	2								3											32
1971	1				18				6	5					1			6											37
1972	5				20				1	4								10											40
1973	8				37				4	5					1			6											61
1974	5				15				6	5								7								1			39
1975	7			1	26				15	14					1			4								1			69
1976	11				28		1		8	12								14							1				75
1977	16			1	30		2		14	7								9							5				84
1978	7			3	46		1		12	11								38							5				123
1979	13			1	33		2		18	19					1			11							8				106
1980	14			2	24		3		14	19								17							6				99
1981	12			1	41				17	11					4			17							5				108
1982	10			1	36				39	18								21							4				129
1983	9			4	36		2		15	7								19							6				98
1984	13			2	38		1		34	10								22							9				129
1985	13				40		2		45	11					6			14							8				139
																													>>>

>>>

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andet ¹	I alt
1986	13			4	18		4	2	1	19	5				1			16									8		91
1987	15			5	32		2	17	1	36	5				3			19									9		144
1988	30			4	34				1	38	28				2			26									16		179
1989	13			2	47		1	2	2	28	10				1			18			1						14		139
1990	17			5	34		4	2	6	21	25				4			9			2						12		141
1991	19			2	54		2	3	5	29	36				2			17			3						14		186
1992	16			3	62			1	5	15	22				1			18			1						18		162
1993	22			7	57		1	5	7	22	24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36	46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43	58				2			19	2		5				6	6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24	70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10	50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16	39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17	43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12	50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15	40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8	37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9	45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24			4	50		1	18	8	21	48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21		1	4	51		2	11	10	17	18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17		3	3	77		1	14	17	24	34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26	43			1		2		19	20	7	3	1		1	5	6	16		265
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12	39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28	29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33	49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31	44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
I alt	685	40	20	141	1 885	7	62	160	271	847	1 100	2	20	11	75	46	1	789	387	43	88	33	4	11	76	91	531	2	7 428

¹ Sag C-265/00, Campina Melkunie (Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof).

Sag C-196/09, Miles m.fl. (Europaskolernes Klagenævn).

20. Den almindelige udvikling (1952-2011) – indbragte præjudicielle forelæggelser (pr. medlemsstat og pr. retsinstans)

			I alt
Belgien	Cour constitutionnelle	21	
	Cour de cassation	85	
	Conseil d'État	64	
	Øvrige retsinstanser	515	685
Bulgarien	Софийски градски съд Търговско отделение	1	
	Øvrige retsinstanser	39	40
Den Tjekkiske Republik	Nejvyššího soudu		
	Nejvyšší správní soud	10	
	Ústavní soud		
	Øvrige retsinstanser	10	20
Danmark	Højesteret	30	
	Øvrige retsinstanser	111	141
Tyskland	Bundesgerichtshof	148	
	Bundesverwaltungsgericht	105	
	Bundesfinanzhof	279	
	Bundesarbeitsgericht	23	
	Bundessozialgericht	74	
	Staatsgerichtshof des Landes Hessen	1	
	Øvrige retsinstanser	1 255	1 885
Estland	Riigikohus	2	
	Øvrige retsinstanser	5	7
Irland	Supreme Court	19	
	High Court	20	
	Øvrige retsinstanser	23	62
Grækenland	Αρειος Πάγος	10	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	50	
	Øvrige retsinstanser	100	160
Spanien	Tribunal Supremo	46	
	Audiencia Nacional	1	
	Juzgado Central de lo Penal	7	
	Øvrige retsinstanser	217	271
Frankrig	Cour de cassation	95	
	Conseil d'État	75	
	Øvrige retsinstanser	677	847
Italien	Corte suprema di Cassazione	110	
	Corte Costituzionale	1	
	Consiglio di Stato	75	
	Øvrige retsinstanser	914	1 100
Cypern	Ανώτατο Δικαστήριο	2	
	Øvrige retsinstanser		2
Letland	Augstākā tiesa	18	
	Satversmes tiesa		
	Øvrige retsinstanser	2	20

>>>

			I alt
Litauen	Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas	1	
	Lietuvos Auksciausiasis	3	
	Lietuvos vyriausiasis administracinis Teismas	3	
	Øvrige retsinstanser	4	11
Luxembourg	Cour supérieure de justice	10	
	Cour de cassation	8	
	Conseil d'État	13	
	Cour administrative	8	
	Øvrige retsinstanser	36	75
Ungarn	Legfelsőbb Bíróság	3	
	Fővárosi Ítéltábla	2	
	Szegedi Ítéltábla	1	
	Øvrige retsinstanser	40	46
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Øvrige retsinstanser	1	1
Nederlandene	Raad van State	74	
	Hoge Raad der Nederlanden	207	
	Centrale Raad van Beroep	49	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	140	
	Tariefcommissie	34	
	Øvrige retsinstanser	285	789
Østrig	Verfassungsgerichtshof	4	
	Oberster Gerichtshof	87	
	Oberster Patent- und Markensenat	3	
	Bundesvergabeamt	24	
	Verwaltungsgerichtshof	66	
	Vergabekontrollsenat	4	
	Øvrige retsinstanser	199	387
Polen	Sąd Najwyższy	5	
	Naczelny Sąd Administracyjny	15	
	Trybunał Konstytucyjny		
	Øvrige retsinstanser	23	43
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	2	
	Supremo Tribunal Administrativo	45	
	Øvrige retsinstanser	41	88
Rumænien	Tribunal Dâmbovița	3	
	Curtea de Apel	14	
	Øvrige retsinstanser	16	33
Slovenien	Vrhovno sodišče	1	
	Ustavno sodišče		
	Øvrige retsinstanser	3	4

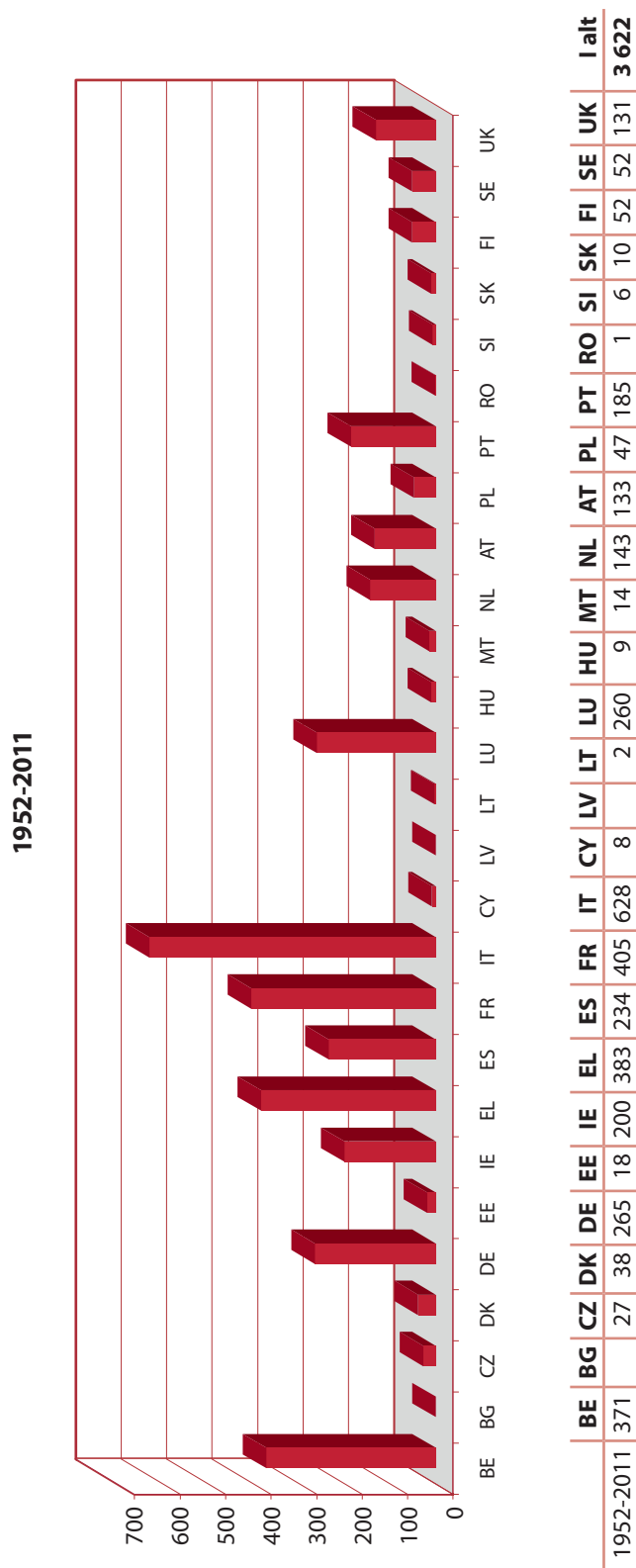
>>>

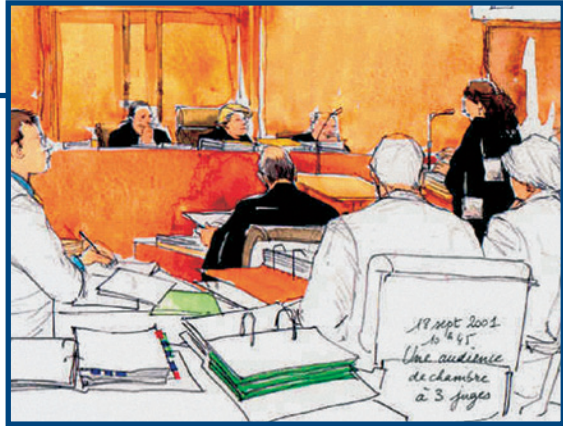
			I alt
Slovakiet	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd	6	
	Øvrige retsinstanser	5	11
Finland	Korkein hallinto-oikeus	38	
	Korkein oikeus	12	
	Øvrige retsinstanser	26	76
Sverige	Högsta Domstolen	14	
	Marknadsdomstolen	5	
	Regeringsrätten	24	
	Øvrige retsinstanser	48	91
Det Forenede Kongerige	House of Lords	40	
	Supreme Court	3	
	Court of Appeal	69	
	Øvrige retsinstanser	419	531
Øvrige	Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof ¹	1	1
	Europaskolernes Klagenævn ²	1	1
I alt			7 428

¹ Sag C-265/00, Campina Melkunie.

² Sag C-196/09, Miles m.fl.

21. Den almindelige udvikling (1952-2011) – indbragte traktatbrudssøgsmål

Kapitel II

Retten

A – Arbejdet ved Retten i 2011

Ved Rettens præsident, Marc Jaeger

Til trods for, at 2011 ikke har været et år med delvis fornyelse, har året budt på forandringer for Rettens vedkommende for så vidt angår dommerkollegiets sammensætning. Retten har således budt velkommen til M. Kancheva, som blev udnævnt til erstatning for T. Tchipev, der fratrådte i juni 2010, og Retten har ligeledes med beklagelse måttet tage afsked med E. Moavero Milanese. Disse ændringer, som har fundet sted uden for de planlagte treårige fornyelser, er blevet tilbagevendende begivenheder for Retten, som hver gang skal ledsages af hensigtsmæssige organisatoriske og administrative foranstaltninger.

For så vidt angår statistikken er 2011 utvivlsomt et rekordår. Således udgør de 722 registrerede nye sager en stigning på næsten 15% i forhold til 2010 (636 anlagte sager), som også var et år, hvor antallet af nye sager nåede op på et hidtil uset niveau. Ligeledes er den bemærkelsesværdige fremgang i antallet af afsluttede sager (+ 35%) udtryk for et aktivitetsniveau uden fortilfælde for Retten med 714 afsluttede sager (mod 527 i 2010), hvortil kommer 52 begæringer om foreløbige forholdsregler. Denne fremgang må ses som resultatet af de store reformer, som Retten har iværksat, både for så vidt angår *case management*, i bred forstand, som udvikling af edb-værktøjer og redaktionelle metoder.

Selv om Retten skal bestræbe sig på at fastholde tempoet fra 2011 også på sigt, gør konjunkturmæssige faktorer det imidlertid ikke muligt at sikre, at tempoet systematisk kan opretholdes fra år til år. Reformerne skal derfor videreføres, således at Retten ikke blot kan imødegå den systemiske stigning i antallet af anlagte sager, men ligeledes reducere efterslæbet i sager. Det bemærkes således, at antallet af verserende sager, til trods for de ovenfor beskrevne ekstraordinære resultater, er steget til 1 308, og sagsbehandlingstiden har været stigende med et gennemsnit på 26,7 måneder (mod 24,7 måneder i 2010).

Eftersom mulighederne for interne reformer er fuldt ud udnyttede, skal overvejelserne rettes mod en modernisering af Rettens procesreglement, med det formål at sikre en højere grad af effektivitet og større fleksibilitet i den processuelle behandling af de forskellige sagstyper for Retten, og dette under overholdelse af parternes processuelle rettigheder. Det statistiske resultat for 2011 viser dog frem for alt, ud over disse forbedringer, som naturligvis er påkrævede, at Retten i et fremtidsperspektiv nødvendigvis må undergå en strukturel udvikling og tilføjelse af nye ressourcer i en økonomisk, finansiel og budgetmæssig kontekst, som imidlertid ikke for tilfældet er egnet med henblik herpå.

Det bemærkes, at med hensyn til de forskellige sagstyper, der blev indbragt for Retten i 2011, skete der en stigning i antallet af sager om statsstøtte (67 anlagte sager), den store andel af sager om intellektuel ejendomsret (219 sager, dvs. 30% af det samlede antal sager) blev bekræftet, og der skete en pludselig og væsentlig tilstrømning af søgsmål vedrørende restriktive foranstaltninger vedtaget af Den Europæiske Union i forbindelse med situationen i visse tredjelande (93 anlagte sager), hvilket særdeles tydeligt viser den direkte indvirkning af Unionens lovgivningsmæssige virksomhed på Rettens situation. Generelt set har sagerne ligeledes været præget af en stigende diversificering og kompleksitet, hvilket den følgende fremstilling, som vedrører Rettens forskellige aktivitetsområder i forbindelse med dens prøvelse af retsakters lovlighed (I), erstatningssøgsmål (II), appelsager (III) og begæringer om foreløbige forholdsregler (IV), vidner om.

I. Søgsmål vedrørende retsakters lovlighed

Formaliteten vedrørende søgsmål anlagt i henhold til artikel 263 TEUF

1. Søgsmålsfrist

Antagelse af annulationssøgsmål til realitetsbehandling er betinget af iagttagelse af fristen i artikel 263, stk. 6, TEUF, hvorefter annulationssøgsmål skal indgives inden to måneder efter at retsaken, alt efter sin art, er offentliggjort eller meddelt klageren, eller i mangel heraf senest to måneder efter at klageren har fået kendskab til den. I henhold til artikel 102, stk. 1, i Rettens procesreglement begynder denne frist at løbe, såfremt den anfægtede retsakt er genstand for en offentliggørelse, fra udløbet af fjortendedagen efter datoen for nævnte offentliggørelse.

I sagen *PPG og SNF mod ECHA* (kendelse af 21.9.2011, sag T-268/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel, afsagt af en udvidet afdeling) var der tale om anfægtelse af en afgørelse truffet af Det Europæiske Kemikalieagentur, som i overensstemmelse med den forpligtelse, som påhviler agenturet i henhold til REACH-forordningen ¹, var blevet offentliggjort på agenturets hjemmeside. Retten fastslog, at procesreglementets artikel 102, stk. 1, kun vedrører afgørelser offentliggjort i *Den Europæiske Unions Tidende*, og at ingen bestemmelse i det foreliggende tilfælde krævede en offentliggørelse af den anfægtede afgørelse i *Den Europæiske Unions Tidende* (i modsætning til – eksempelvis – afgørelser vedrørende statsstøtte), hvorfor en forlængelse af fristen på 14 dage ikke fandt anvendelse. Retten afviste således sagen.

I kendelse af 1. april 2011, *Doherty mod Kommissionen* (sag T-468/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), fastslog Retten desuden, at det tidspunkt, der skal tages i betragtning ved indleveringen af stævningen, er det tidspunkt, der er registreret på Rettens Justitskontor, henset til bestemmelserne i procesreglementets artikel 43, stk. 3 (hvorefter alene datoen for indleveringen til Justitskontoret er afgørende for beregningen af procesfristerne). Dette tidspunkt er luxembourgsk tid, henset til, at hjemstedet for Den Europæiske Unions Domstol er Luxembourg, jf. protokol nr. 6 til EUF-traktaten.

I kendelse af 22. juni 2011, *Evropaïki Dynamiki mod Kommissionen* (sag T-409/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), fastslog Retten endelig, at fristen på ti dage under hensyn til afstanden i procesreglementets artikel 102, stk. 2, kun vedrører procesfristerne og ikke den femårige forældelsesfrist, der er fastsat i artikel 46 i statutten for Den Europæiske Unions Domstol, hvis udløb bevirker fortabelse af krav på erstatning uden for kontrakt. Procesfristerne, såsom søgsmålsfristerne, og den femårige forældelsesfrist for krav mod Unionen om erstatning uden for kontraktforhold er således pr. definition forskellige. Søgsmålsfristerne er nemlig ufravigelige procesforudsætninger og ikke undergivet parternes eller retsinstansernes rådighed, da de har til formål at tilvejebringe klarhed og retssikkerhed. Det tilkommer derfor EU's retsinstanser, endog ex officio, at efterprøve, om søgsmålet faktisk er anlagt inden for de fastsatte frister. Derimod kan disse retsinstanser ikke ex officio prøve spørgsmålet om forældelse af adgangen til erstatningssøgsmål uden for kontraktforhold.

¹ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1907/2006 af 18.12.2006 om registrering, vurdering og godkendelse af samt begrænsninger for kemikalier (REACH), om oprettelse af et europæisk kemikalieagentur og om ændring af direktiv 1999/45/EF og ophævelse af Rådets forordning (EØF) nr. 793/93 og Kommissionens forordning (EF) nr. 1488/94 samt Rådets direktiv 76/769/EØF og Kommissionens direktiv 91/155/EØF, 93/67/EØF, 93/105/EF og 2000/21/EF (EUT L 396, s. 1).

2. Artikel 263, stk. 4, TEUF – første anvendelse

a) Begrebet regelfastsættende retsakt

Ifølge artikel 230, stk. 4, EF er antagelsen til realitetsbehandling af annulationssøgsmål til prøvelse af retsakter, anlagt af privatpersoner, der ikke er adressater for den pågældende retsakt, underlagt to betingelser, nemlig at sagsøgerne er umiddelbart og individuelt berørt af den anfægtede retsakt. Ifølge retspraksis kan andre fysiske eller juridiske personer end en beslutnings adressater kun gøre gældende, at de berøres individuelt, hvis denne beslutning rammer dem på grund af visse egenskaber, som er særlige for dem, eller på grund af en faktisk situation, der adskiller dem fra alle andre og derfor individualiserer dem på lignende måde som adressaten ².

Med Lissabontraktatens ikrafttrædelse den 1. december 2009 blev betingelserne for antagelse af et annulationssøgsmål til realitetsbehandling ændret. I henhold til artikel 263, stk. 4, TEUF kan enhver fysisk og juridisk person således anlægge sag med henblik på prøvelse af retsakter, som berører denne umiddelbart og individuelt, samt af regelfastsættende retsakter, der berører vedkommende umiddelbart, og som ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger. Denne nye bestemmelse, som har til formål at lette privatpersoners adgang til EU's retsinstanser, blev for første gang fortolket af Retten.

I sagen *Inuit Tapiriit Kanatami m.fl. mod Parlamentet og Rådet* (kendelse af 6.9.2011, sag T-18/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, afsagt af en udvidet afdeling) definerede Retten således for første gang begrebet »regelfastsættende retsakt« som omhandlet i artikel 263, stk. 4, TEUF. Retten bemærkede i forbindelse med fortolkningen af sidstnævnte bestemmelse, at bestemmelsen selv ved udeladelse af ordet »beslutning« gjorde det muligt at anlægge søgsmål for det første til prøvelse af individuelle retsakter, for det andet til prøvelse af almengyldige retsakter, som vedrører en fysisk eller juridisk person umiddelbart og individuelt, samt endelig til prøvelse af regelfastsættende retsakter, der berører vedkommende umiddelbart og som ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger. Ifølge Retten følger det af den almindelige betydning af ordet »regelfastsættende«, at de retsakter, der er omfattet af denne tredje mulighed, også er almengyldige. Denne mulighed vedrører imidlertid ikke samtlige almengyldige retsakter, men kun dem, der ikke er lovgivningsmæssige, således som det fremgår af opbygningen af artikel 263 og af tilblivelseshistorien for den procedure, der førte til vedtagelsen af denne bestemmelse, der oprindeligt blev foreslået som artikel III-365, stk. 4, i udkastet til traktat om indførelse af en forfatning for Europa. Retten, som herefter foretog en formålsfortolkning, tilføjede, at det er i overensstemmelse med denne bestemmelses formål – nemlig at gøre det muligt for en privatperson at anlægge et søgsmål til prøvelse af almengyldige retsakter, som ikke er lovgivningsmæssige, og således undgå de tilfælde, hvor denne skal tilsidesætte loven for at have adgang til en af EU's retsinstanser – at betingelserne for antagelse til realitetsbehandling af et søgsmål til prøvelse af en lovgivningsmæssig retsakt fortsat er mere restriktive end betingelserne for antagelse af et søgsmål til prøvelse af en regelfastsættende retsakt.

I det foreliggende tilfælde bemærkede Retten, at den anfægtede retsakt, dvs. forordningen om handel med sælprodukter ³, var blevet vedtaget på grundlag af den fælles beslutningsprocedure inden for rammerne af EF-traktaten (artikel 251 EF). Retten understregede, at det fremgår af artikel 289 TEUF, at retsakter vedtaget ifølge den procedure, der er fastlagt i artikel 294 TEUF (den almindelige lovgivningsprocedure), er lovgivningsmæssige retsakter, og at denne procedure i det

² Domstolens dom af 15.7.1963, sag 25/62, Plaumann mod Kommissionen, Sml. 1954-1964, s. 411.

³ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1007/2009 af 16.9.2009 om handel med sælprodukter (EUT L 286, s. 36).

væsentlige er en gengivelse af den fælles beslutningsprocedure, og konkluderede, henset til de forskellige kategorier af retsakter, der er fastsat bestemmelse om i EUF-traktaten, at den anfægtede forordning skulle betegnes som en lovgivningsmæssig retsakt. Betegnelsen lovgivningsmæssig retsakt eller regelfastsættende retsakt ifølge EUF-traktaten hviler således på kriteriet om, hvilken procedure, lovgivningsprocedure eller ej, der har ført til dens vedtagelse. Antagelsen til realitetsbehandling af det af sagsøgerne anlagte søgsmål afhang derfor i det foreliggende tilfælde af, at de påviste, at de var umiddelbart og individuelt berørt af denne forordning, idet der herved var tale om den anden af de ovennævnte kategorier, der er omfattet af artikel 263, stk. 4, TEUF.

b) Umiddelbart berørt og begrebet retsakt, der omfatter gennemførelsesforanstaltninger

Det er på grundlag af denne definition af begrebet regelfastsættende retsakt, at Retten i dom af 25. oktober 2011, *Microban International og Microban (Europe) mod Kommissionen* (sag T-262/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), fastslog, at et søgsmål anlagt til prøvelse af Kommissionens afgørelse om afvisning af at optage triklosan, et kemisk stof fremstillet af sagsøgerne, på EU-listen over additiver, der kan anvendes ved fremstilling af plastmaterialer og -genstande bestemt til kontakt med fødevarer, kunne antages til realitetsbehandling.

Retten konstaterede dels, at den anfægtede afgørelse var blevet vedtaget af Kommissionen i forbindelse med udøvelsen af gennemførelsesbeføjelser og ikke i forbindelse med udøvelsen af lovgivningsbeføjelser, dels at denne afgørelse var generel, for så vidt som den fandt anvendelse på objektive fastlagte situationer og havde retsvirkning over for en generelt og abstrakt afgrænset personkreds. Retten konkluderede således heraf, at den anfægtede afgørelse var en regelfastsættende retsakt som omhandlet i artikel 263, stk. 4, TEUF.

Retten bemærkede, at artikel 263, stk. 4, TEUF, idet bestemmelsen gør det muligt for en fysisk eller juridisk person at anlægge et søgsmål til prøvelse af regelfastsættende retsakter, der berører vedkommende umiddelbart, og som ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger, forfølger et formål om åbning af vilkårene for anlæggelse af direkte søgsmål, og fastslog, at begrebet umiddelbart berørt, som blev indført i denne bestemmelse, ikke kan være genstand for en mere restriktiv fortolkning end den fortolkning, der fandt anvendelse på begrebet umiddelbart berørt, således som dette fremgik af artikel 230, stk. 4, EF. Retten fastslog, at sagsøgerne var umiddelbart berørt af den anfægtede afgørelse ifølge den definition af begrebet umiddelbart berørt, som fremgik af artikel 230, stk. 4, EF, og udledte heraf, at sagsøgerne ligeledes var umiddelbart berørt af den anfægtede afgørelse ifølge definitionen af begrebet »berører [...] umiddelbart«, således som dette begreb nu fremgår af artikel 263, stk. 4, TEUF.

For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt den anfægtede afgørelse omfatter gennemførelsesforanstaltninger, konstaterede Retten, at det i henhold til direktiv 2002/72/EF⁴ alene er de additiver, der fremgår af den foreløbige liste, som fortsat kan anvendes efter den 1. april 2010. I henhold til dette direktiv tilbagetrækkes et additiv desuden fra den foreløbige liste, når Kommissionen træffer afgørelse om ikke at optage dette på positivlisten. Følgelig havde afgørelsen om ikke-optagelse en tilbagetrækning fra den foreløbige liste som øjeblikkelig konsekvens og indebar et forbud mod forhandling af triklosan, uden at det var nødvendigt, at medlemsstaterne vedtog nogen form for gennemførelsesforanstaltning. I øvrigt nødvendiggjorde overgangsforanstaltningen, for så vidt som den gjorde det muligt at forlænge muligheden for at forhandle triklosan indtil den

⁴ Kommissionens direktiv 2002/72/EF af 6.8.2002 om plastmaterialer og -genstande bestemt til at komme i berøring med levnedsmidler (EFT L 220, s. 18).

1. november 2011, ikke i sig selv nogen gennemførelsesforanstaltning fra medlemsstaternes side, idet sidstnævntes intervention med henblik på at foregribe fristen den 1. november 2011 var ren fakultativ. Endelig understregede Retten, at selv om overgangsforanstaltningen i dette sidstnævnte tilfælde kunne give anledning til gennemførelsesforanstaltninger fra medlemsstaternes side, havde nævnte overgangsforanstaltning udelukkende til formål at lette gennemførelsen af den anfægtede afgørelse. Der er derfor tale om et underordnet formål i forhold til hovedformålet med den anfægtede afgørelse, som er et forbud mod forhandling af triklosan.

Retten fastslog, at den anfægtede afgørelse er en regelfastsættende retsakt, som umiddelbart vedrører sagsøgerne, og som ikke omfatter gennemførelsesforanstaltninger, og fastslog herefter på grundlag af de nye bestemmelser i artikel 263 TEUF, at søgsmålet kunne antages til realitetsbehandling.

3. Rettens kompetence vedrørende annulation af afgørelser, som gennemfører de tvangsbøder, der pålægges af Domstolen ved manglende opfyldelse af en dom i en traktatbrudssag

I sagen *Portugal mod Kommissionen* (dom af 29.3.11, sag T-33/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) tog Retten stilling til en påstand om annulation af en beslutning fra Kommissionen, hvorved Kommissionen krævede betaling af den tvangsbøde, der var blevet pålagt ved Domstolens dom af 10. januar 2008, *Kommissionen mod Portugal*⁵, der for sin del blev afsagt efter en første dom⁶, som fastslog, at denne stat havde gjort sig skyldig i traktatbrud ved ikke at have ophævet sin nationale lovgivning, som betinger erstatning på grund af tilsidesættelse af EU-retten af, at de skadelidte personer godtgør, at de retsstridige handlinger på området for offentlige kontrakter er udført uagtsomt eller forsætligt.

Retten konstaterede i denne henseende, at traktaten ikke fastsætter særlige bestemmelser vedrørende løsning af tvister, der opstår mellem en medlemsstat og Kommissionen i anledning af tilbagesøgning af beløb, som skyldes i forbindelse med opfyldelse af en dom i en traktatbrudssag afsagt af Domstolen, hvorved medlemsstaten tilpligtes at betale Kommissionen en tvangsbøde i tilfælde af manglende opfyldelse af en første dom om traktatbrud. Det følger heraf, at de retsmidler, der er fastsat ved EF-traktaten, finder anvendelse, og at den beslutning, hvorved Kommissionen fastsætter størrelsen af det beløb, som medlemsstaten skylder i form af tvangsbøder, som den er blevet pålagt, kan gøres til genstand for et annulationssøgsmål, som henhører under Rettens beføjelse.

Ved udøvelsen af denne beføjelse må Retten imidlertid ikke gribe ind i den enekompetence, som er forbeholdt Domstolen på området for traktatbrudssøgsmål. Retten kan således ikke under et annulationssøgsmål anlagt til prøvelse af en beslutning truffet af Kommissionen vedrørende opfyldelse af en sådan dom fra Domstolen tage stilling til et spørgsmål om en medlemsstats tilsidesættelse af sine forpligtelser i henhold til traktaten, som ikke først er blevet behandlet af Domstolen.

Retten bemærkede i øvrigt, at i forbindelse med opfyldelse af en dom fra Domstolen, som pålægger en medlemsstat en tvangsbøde, skal Kommissionen kunne vurdere de foranstaltninger, som medlemsstaten har vedtaget for at opfylde Domstolens dom, uden at tilsidesætte hverken medlemsstaternes rettigheder, således som disse følger af traktatbrudsproceduren, eller Domstolens enekompetence til at træffe afgørelse vedrørende en national lovgivnings forenelighed med

⁵ Sag C-70/06, Rec. I, s. 1. En tvist af samme karakter gav anledning til dommen af 19.10.2011 i sagen *Frankrig mod Kommissionen* (sag T-139/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser).

⁶ Domstolens dom af 14.10.2004, sag C-275/03, *Kommissionen mod Portugal*, ikke trykt i Samling af Afgørelser.

EU-retten. Kommissionen er derfor forpligtet til forud for opkrævningen af en tvangsbøde at undersøge, om de klagepunkter, der er lagt til grund af Domstolen i forbindelse med en dom afsagt ved afslutningen af traktatbrudsproceduren, fortsat er gældende på datoen for udløbet af den af Domstolen fastsatte frist for medlemsstaten til at bringe traktatbruddet til ophør. Kommissionen kan imidlertid ikke i denne forbindelse beslutte, at de foranstaltninger, en medlemsstat har truffet til opfyldelse af en dom, ikke er i overensstemmelse med EU-retten med henblik på at drage konsekvenserne heraf ved beregningen af den tvangsbøde, som blev pålagt af Domstolen. Hvis den finder, at den nye retlige ordning indført af en medlemsstat fortsat ikke udgør en korrekt gennemførelse af et direktiv, bør den indlede en traktatbrudsprocedure.

I det foreliggende tilfælde bemærkede Retten, at det følger af Domstolens dom af 10. januar 2008, *Kommissionen mod Portugal* (sag C-70/06), at denne medlemsstat skulle ophæve den omtvistede nationale lovgivning, og at tvangsbøden skulle betales frem til datoen for denne ophævelse. Denne lovgivning blev ophævet ved en lov, der trådte i kraft den 30. januar 2008. Kommissionen afviste imidlertid at anerkende, at traktatbruddet var ophørt på denne dato, men var af den opfattelse, at traktatbruddet ophørte den 18. juli 2008, som var datoen for en ny lovgivnings ikrafttrædelse. Retten konstaterede, at Kommissionen således havde tilsidesat nævnte doms konklusion, og annullerede den anfægtede beslutning.

Konkurrenceregler for virksomheder

1. Generelt

a) Begrebet virksomhed

I sagen *Gosselin mod Kommissionen* og *Stichting Administratiekantoor Portielje mod Kommissionen* (dom af 16.6.2011, forenede sager T-208/08 og T-209/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) præciserede Retten betingelserne for anvendelse af den retspraksis, hvorefter en enhed, der direkte eller indirekte griber ind i den erhvervmæssige aktivitet i en virksomhed, som enheden ejer kontrollerende kapitalandele i, kan kvalificeres som en virksomhed i konkurrenceretlig forstand. Kommissionen havde i sin beslutning vurderet, at Portielje, der er en fond, som på vegne af rettighedshaverne forvalter aktier i Gosselin, indirekte havde taget del i sidstnævntes erhvervmæssige aktivitet. Retten bemærkede imidlertid, at da der ikke i retspraksis er opstillet nogen formodning for »indblanding« i en virksomheds ledelse, påhviler det Kommissionen at løfte bevisbyrden for en sådan omstændighed. Imidlertid havde Kommissionen i denne sag ifølge Retten kun påberåbt sig argumenter om organisationen – idet den blot havde anført, at Portielje ejede næsten hele kapitalen i Gosselin, og at de tre hovedmedlemmer af virksomhedens direktion samtidigt var medlemmer af Gosselins bestyrelse – og ikke fremlagt nogen konkrete beviser, der kunne påvise, at Portielje faktisk havde blandet sig i ledelsen af Gosselin. Som følge heraf fastslog Retten, at Kommissionen ikke havde godtgjort, at Portielje var en virksomhed.

b) Begrænsning af konkurrencen – potentiel konkurrence

I sagen *Visa Europe og Visa International Service mod Kommissionen* (dom af 14.4.2011, sag T-461/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) foreholdt sagsøgerne Kommissionen, at den havde vurderet indvirkningen på konkurrencen af den ulovlige adfærd, som var blevet påtalt over for dem, på grundlag af et forkert økonomisk og juridisk kriterium, nemlig muligheden for at øge den eksisterende konkurrence på det pågældende marked. Retten forkastede dette argument med den begrundelse, at den omstændighed, at Kommissionen havde medgivet, at konkurrencen på det pågældende marked ikke var ineffektiv, ikke er til hinder for, at den kunne straffe en adfærd, som bevirkede, at en potentiel konkurrent blev holdt ude fra markedet. Vurderingen af

konkurrencevilkårene på et givent marked bygger nemlig ikke kun på den nuværende konkurrence mellem virksomheder, der i forvejen er på markedet, men også på den potentielle konkurrence. Følgelig bekræftede Retten Kommissionens opfattelse, som var baseret på en vurdering af de konkurrencebegrænsende virkninger på den potentielle konkurrence og på det pågældende markeds opbygning.

Denne dom gav ligeledes Retten anledning til at præcisere afgrænsningen af begrebet potentiel konkurrence. Den bemærkede således, at selv om en virksomheds hensigt om at komme ind på et marked eventuelt kan være af relevans ved vurderingen af, om virksomheden kan anses for at være en potentiel konkurrent, skal hovedkriteriet for en sådan kvalificering dog være, hvorvidt virksomheden formår at komme ind på det pågældende marked.

c) Rimelig frist

Af dommene af 16. juni 2011, *Heineken Nederland og Heineken mod Kommissionen* samt *Bavaria mod Kommissionen* (sag T-240/07 og sag T-235/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), som blev afsagt vedrørende et kartel på markedet for nederlandsk øl, fremgår, at Kommissionen havde nedsat den bøde, den havde pålagt den enkelte virksomhed, med 100 000 EUR på grund af den urimeligt lange administrative procedure, som havde varet i mere end syv år efter kontrolbesøgene. I denne henseende fastslog Retten, at den administrative procedure varighed udgjorde en tilsidesættelse af princippet om en rimelig frist, og at Kommissionen ikke ved nedsættelsen med et standardbeløb havde taget hensyn til størrelsen af de bøder, virksomhederne var blevet pålagt – nemlig 219,28 mio. EUR for Heineken NV's vedkommende og 22,85 mio. EUR for dets datterselskab Bavaria NV's vedkommende – hvorfor nedsættelsen ikke var en tilstrækkelig godtgørelse for denne tilsidesættelse. Følgelig udvidede Retten nedsættelsen til 5% af bødens størrelse.

2. Bidrag vedrørende artikel 101 TEUF

a) Bevisførelse

Retten fik ved afsigelsen af domme vedrørende et kartel for gasisoleret koblingsudstyr lejlighed til at foretage en række præciseringer af bevisbyrdeordningen for så vidt angår karteller.

– Formaliteten

I sagen *Fuji Electric mod Kommissionen* (dom af 12.7.2011, sag T-132/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) gjorde Kommissionen gældende, at såvel klagepunkter, der ikke var fremført under den administrative procedure, som dokumenter, der ikke var fremlagt under denne procedure, men som sagsøgeren for første gang fremlagde for Retten, ikke kunne antages til realitetsbehandling. Retten forkastede denne opfattelse og fremhævede, at de regler, der opregner virksomhedernes rettigheder og pligter under en administrativ procedure i henhold til konkurrenceretten, ikke kan fortolkes således, at en person har pligt til at samarbejde og til som svar på den klagepunktsmeddelelse, Kommissionen har tilsendt den, fra og med den administrative procedure at fremføre samtlige de klagepunkter, som personen kunne forestille sig at ville påberåbe sig til støtte for et annulationssøgsmål.

Tilsvarende havde Kommissionen nedlagt påstand om, at klagepunkter, der rejste tvivl om faktiske eller retlige omstændigheder, som sagsøgeren havde erkendt under den administrative procedure, ikke kunne antages til realitetsbehandling. Retten bemærkede imidlertid, at når den berørte person af egen fri vilje har besluttet at ville samarbejde, og når vedkommende under den administrative procedure udtrykkeligt eller implicit erkender omstændigheder, der taler for den overtrædelse,

som er påtalt over for personen, er den adgang til at anlægge sag, som tilkommer vedkommende i henhold til traktaten, ikke indskrænket. Da der ikke er nogen udtrykkelig hjemmel herfor, ville en sådan begrænsning være i strid med de grundlæggende principper om legalitet og beskyttelsen af retten til forsvar.

– Vidneerklæringer

I dommen af 12. juli 2011, *Hitachi m.fl. mod Kommissionen* (sag T-112/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), bemærkede Retten først, at en erklæring, som er afgivet af en virksomhed, der foreholdes at have deltaget i et kartel, og som flere andre berørte virksomheder har bestridt rigtigheden af, ikke kan anses for at udgøre et tilstrækkeligt bevis på, at der foreligger en overtrædelse begået af sidstnævnte virksomheder, medmindre andet bevismateriale understøtter dette. Derefter præciserede Retten, at skriftlige vidneerklæringer, som er afgivet af et selskabs medarbejdere, men hvis udformning er kontrolleret af selskabet, og som er fremlagt af selskabet til brug for dets forsvar under en af Kommissionen indledt administrativ procedure, i princippet ikke kan anses for at være forskellige fra og uafhængige af selskabets erklæringer. De kan kun supplere selskabets erklæringer, hvis indhold de kan præcisere og konkretisere. Følgelig skal de også støttes af andet bevismateriale.

– Beviser, der støttes på sammenhængen

I dommene af 12. juli 2011, *Hitachi m.fl. mod Kommissionen*, *Toshiba mod Kommissionen* (sag T-113/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) og *Mitsubishi Electric mod Kommissionen* (sag T-133/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), bemærkede Retten, at når Kommissionen udelukkende har baseret sin antagelse af, at der foreligger en overtrædelse, på de berørte virksomheders markedsadfærd, kan disse virksomheder nøjes med at påvise, at der foreligger andre omstændigheder, som kaster et andet lys over de af Kommissionen godtgjorte faktiske omstændigheder, og som således giver en anden plausibel forklaring på de faktiske omstændigheder end den, som Kommissionen har lagt til grund. Hvis manglen på dokumentbeviser viser sig at være af relevans for den samlede vurdering af den række af indicier, som Kommissionen har påberåbt sig, kan denne mangel imidlertid ikke i sig selv bevirke, at den berørte virksomhed kan så tvivl om Kommissionens antagelser ved at fremlægge en alternativ forklaring på de faktiske omstændigheder. Dette er kun tilfældet, når det ikke på grundlag af de af Kommissionen fremlagte beviser er muligt utvetydigt og uden fortolkning at fastslå, at der foreligger en overtrædelse.

– Rettens efterprøvelse

I sagen *Mitsubishi Electric mod Kommissionen* havde sagsøgeren anfægtet den retspraksis, hvorefter der på grund af de vanskeligheder, der for Kommissionen er forbundet med at bevise en overtrædelse, stilles mildere krav til bevisførelsen. Sagsøgeren havde til støtte for sin argumentation anført, at de bøder, der var blevet pålagt i kartelsager i de seneste år, havde været støt stigende, hvilket burde bevirke en mere intensiv prøvelse af Kommissionens afgørelser. Retten forkastede dette argument, idet den bemærkede, at stigningen i bødernes størrelse ganske vist kan bevirke alvorligere konsekvenser for de parter, som bøderne pålægges, men eftersom Kommissionens initiativret i denne henseende er almindeligt kendt, er resultatet deraf, at hvis en virksomhed gør sig skyldig i en overtrædelse, sørger den så meget desto mere for, at der vil være så få brugbare beviser som muligt, hvilket vanskeliggør Kommissionens opgave.

I dommen af 25. oktober 2011, *Aragonesas Industrias y Energía mod Kommissionen* (sag T-348/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), bemærkede Retten ligeledes, at lige så vel som det tilkommer den at vurdere, om de beviser og andre forhold, Kommissionen har påberåbt sig i den

anfægtede beslutning, er tilstrækkelige til at godtgøre, om der foreligger en overtrædelse, påhviler det den at identificere de beviser, der er anvendt i den anfægtede beslutning, med henblik på at påvise sagsøgerens deltagelse i den pågældende overtrædelse. I denne forbindelse må undersøgelsen af de nævnte beviser kun vedrøre den del af den anfægtede beslutnings begrundelse, hvori Kommissionen beskriver den kontradiktoriske fase i den administrative procedure.

b) Deltagelse i en samlet og vedvarende overtrædelse

I dommen af 16. juni 2011, *Verhuizingen Coppens mod Kommissionen* (sag T-210/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), bemærkede Retten, at en virksomhed kun kan holdes ansvarlig for en samlet og vedvarende overtrædelse, hvis den havde kendskab til den ulovlige adfærd, som de andre deltagere i overtrædelsen udviste. Den bemærkede først og fremmest, at sagsøgeren i denne sag ganske vist havde taget del i udarbejdelsen af falske flyttetilbud, men at sagsøgeren derimod ikke havde haft kendskab til de andre virksomheders konkurrencebegrænsende aktiviteter vedrørende aftaler om økonomisk kompensation i tilfælde af, at et tilbud blev afvist, eller af at en karteldeltager afstod fra at afgive et tilbud. For så vidt som det klart fremgik af begrundelsen for Kommissionens beslutning – uanset konklusionen – at den havde anset disse aktiviteter for at udgøre en samlet og vedvarende overtrædelse, annullerede Retten både konstateringen af overtrædelsen og den pålagte bøde.

c) Beregning af bøden

2011 har været præget af et meget stort antal kartelsager, som har aktualiseret adskillige problemstillinger vedrørende beregningen af den pålagte bøde og har givet anledning til de første sager, hvor Retten har skullet fortolke retningslinjerne fra 2006 ⁷.

– Afsætningens værdi

Dommen af 16. juni 2011, *Team Relocations m.fl. mod Kommissionen* (forenede sager T-204/08 og T-212/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), gav Retten anledning til at præcisere fortolkningen af begrebet »afsætning«, som der skal tages hensyn til ved anvendelsen af retningslinjerne fra 2006. Retten forkastede i denne forbindelse sagsøgerens opfattelse, hvorefter kun værdien af den afsætning, der kan tilskrives de tjenesteydelser, som faktisk er blevet påvirket af den ulovlige adfærd, skal tages i betragtning. Retten fastslog således, at det er værdien af den faktisk opnåede afsætning på det relevante marked, der skal tages i betragtning i retningslinjernes forstand.

– Grovhed

I sagen *Ziegler mod Kommissionen* (dom af 16.6.2011, sag T-199/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) havde sagsøgeren gjort gældende, at en mangelfuld begrundelse havde påvirket beregningen af bødens grundbeløb. Retten bemærkede i denne forbindelse, at retningslinjerne fra 2006 indebar »en grundlæggende forandring af metoden for beregning af bøder«. Navnlig er inddelingen af overtrædelserne i tre kategorier (»mindre alvorlig«, »alvorlig« og »meget alvorlig«) blevet afskaffet, og der er blevet indført en skala fra 0 til 30% for at muliggøre en mere detaljeret differentiering. Endvidere »[fastsættes] [b]ødens grundbeløb herefter på basis af en bestemt del af afsætningens værdi, som afhænger af overtrædelsens grovhed og multipliceres

⁷ Retningslinjerne for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003, som blev vedtaget den 1.9.2006 (EUT C 210, s. 2).

med det antal år, overtrædelsen har varet«. »Normalt vil den del af afsætningens værdi, der skal tages i betragtning, blive fastsat til et niveau, der kan udgøre op til 30%.« Horisontale aftaler om prisfastsættelse, markedsdeling og begrænsning af produktionen »betragtes på grund af deres art som de mest alvorlige konkurrencebegrænsninger«, og den del af afsætningen, der tages i betragtning, befinder sig derfor normalt »på den øvre del af skalaen«. Kommissionen har under disse omstændigheder og som en logisk følge af dens skønsmæssige på området pligt til at begrunde valget af den del af afsætningens værdi, den tager i betragtning, og kan ikke nøjes med udelukkende at begrunde sin betegnelse af en overtrædelse som »meget alvorlig«. Retten fastslog, at beslutningen på dette punkt var tilstrækkeligt begrundet, henset til den eksisterende retspraksis, og understregede samtidig i mere generelle vendinger, at nævnte retspraksis navnlig omhandler de forrige retningslinjer, og opfordrede derfor Kommissionen til i forbindelse med anvendelsen af retningslinjerne fra 2006 at give mere udførlige begrundelser for beregningen af bøder, især for at give virksomhederne mulighed for at få et indgående kendskab til, hvordan størrelsen af de bøder, som de pålægges, beregnes.

I dommen i sagen *Team Relocations m.fl. mod Kommissionen* bemærkede Retten, at retningslinjerne fra 2006 havde afskaffet såvel inddelingen af overtrædelserne i kategorier som de faste beløb og indført et system, der muliggør en mere detaljeret differentiering på grundlag af overtrædelsernes grovhed, og Retten fastslog derefter, at Kommissionen frit kan vælge at anlægge en individuel vurdering af grovheden af den enkelte virksomheds rolle enten ved fastsættelsen af en del af afsætningens værdi eller ved vurderingen af formildende og skærpende omstændigheder. I sidstnævnte tilfælde skal vurderingen af de nævnte omstændigheder imidlertid indebære mulighed for en passende hensyntagen til den relative grovhed af deltagelsen i en samlet overtrædelse og til, at denne grovhed kan variere over tid.

– Varighed

I sagen *Team Relocations m.fl. mod Kommissionen* blev den ordning, der er fastsat i retningslinjerne fra 2006, hvorefter det beløb, der fastsættes på grundlag af afsætningens værdi, multipliceres med det antal år, en virksomhed har deltaget i overtrædelsen, bestridt, for så vidt som ordningen giver den varighed, overtrædelsen påstås at have varet, en uforholdsmæssigt stor betydning i forhold til andre relevante faktorer, navnlig overtrædelsens grovhed. Som anført i forbindelse med overtrædelsens grovhed, bemærkede Retten, at Kommissionens nye fremgangsmåde også i denne henseende indebar en grundlæggende forandring af metoden i og med, at multiplikationen med det antal år, som en deltagelse i overtrædelsen har varet, svarer til at forhøje beløbet med 100% pr. år, men Retten understregede imidlertid, at artikel 23, stk. 3, i forordning (EF) nr. 1/2003⁸ ikke er til hinder for denne udvikling.

I dommen i sagen *Gosselin Group og Stichting Administratiekantoor Portielje mod Kommissionen*, som blev afsagt samme dag, drog Retten derimod en konsekvens af denne forandring af Kommissionens arbejdsmåde. Således præciserede Retten, at det følger af fast retspraksis, at bevisbyrden for overtrædelser af artikel [101], stk. 1, [TEUF] påhviler Kommissionen, og at den skal fremlægge præcise og samstemmende beviser for sin faste overbevisning om, at den påståede overtrædelse har fundet sted, hvilket særligt gælder beviser for overtrædelsens varighed, da dette kriterium i retningslinjerne fra 2006 er blevet tillagt en væsentligt større betydning.

⁸ Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16.12.2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [...] artikel 81 [EF] og 82 [EF] (EFT 2003 L 1, s. 1).

– Ligebehandling – den relevante omsætning

I dommen i sagen *Toshiba mod Kommissionen* og i sagen *Mitsubishi Electric mod Kommissionen* konstaterede Retten, at Kommissionen havde anvendt 2001 som referenceår ved fastsættelsen af værdien af den verdensomspændende afsætning og ved beregningen af udgangsbetøbet for de bøder, som den havde pålagt Toshiba og Mitsubishi Electric, hvis aktivitet på området for gasisoleret koblingsudstyr var blevet overtaget af deres fælles virksomhed TM T & D i 2002, mens den havde anvendt 2003, som var det sidste hele år, overtrædelsen varede, i forhold til de europæiske producenter. Denne forskel afspejlede ifølge Kommissionen, at den ville tage hensyn til den omstændighed, at Toshiba i størsteparten af den periode, overtrædelsen havde varet, havde en betydeligt mindre andel af verdensmarkedet for denne vare, end Mitsubishi. Selv om Retten fandt, at et sådant hensyn var lovligt, vurderede den imidlertid, at dette hensyn kunne være blevet varetaget på andre måder, som ikke ville have indebåret forskelsbehandling, idet der kunne have været foretaget en opdeling af udgangsbetøbet for bøden beregnet på grundlag af omsætningen i 2003 i overensstemmelse med omfanget af afsætningen af den berørte vare i det sidste år, før den fælles virksomhed blev etableret. Da Kommissionen havde tilsidesat ligebehandlingsprincippet, og da der ikke var grundlag for, at Retten kunne foretage en ny beregning af bødernes størrelse, annullerede Retten de bøder, der var blevet pålagt disse to virksomheder.

– Afskrækkende virkning

I sagen *Arkema France m.fl. mod Kommissionen* (dom af 7.6.2011, sag T-217/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) havde Kommissionen, for at sikre bødestrafen en tilstrækkeligt afskrækkende virkning, anvendt en forhøjelse på 200%, henset til den berørte virksomheds størrelse og økonomiske kapacitet. Denne forhøjelse var baseret på omsætningen på verdensplan for Total, som var sagsøgerens moderselskab. Retten bemærkede imidlertid, at Total var ophørt med at have den bestemmende indflydelse på sagsøgeren, nogle dage før Kommissionen vedtog sin beslutning, og Retten fastslog som følge heraf, at forhøjelsen af bøden med henblik på den afskrækkende virkning ikke var begrundet. Retten mindede om, at nødvendigheden af at sikre bøden en tilstrækkeligt afskrækkende virkning bl.a. kræver, at bøden tilpasses under hensyn til den virkning, der tilstræbes over for den virksomhed, den pålægges, således at bøden ikke bliver ubetydelig, eller tværtimod uforholdsmæssigt stor, navnlig i forhold til virksomhedens økonomiske kapacitet. Følgelig kan formålet vedrørende afskrækkelse kun gyldigt opfyldes, hvis der tages hensyn til virksomhedens situation den dag, bøden pålægges. For så vidt som Arkema og Total var ophørt med at udgøre en økonomisk enhed, før beslutningen blev vedtaget, kunne sidstnævnte selskabs midler ikke tages i betragtning ved fastsættelsen af forhøjelsen af den bøde, som Arkema og dets datterselskaber blev pålagt. Retten fastslog som følge heraf, at forhøjelsen med 200% var uforholdsmæssigt stor i forhold til disse virksomheder, og at en forhøjelse med 25% var passende med henblik på at sikre en tilstrækkeligt afskrækkende virkning af den bøde, som de var blevet pålagt. På det grundlag besluttede Retten at nedsætte den bøde, som Arkema var blevet pålagt, fra 219,1 til 113,3 mio. EUR.

– Samarbejde

I dommen i sagen *Fuji Electric mod Kommissionen* præciserede Retten, at selv om det er rigtigt, at datoen for, hvornår bevismateriale fremlægges for Kommissionen, har betydning for, om bevismaterialet kan anses for at have en betydelig merværdi, i det omfang denne kvalificering afhænger af, hvilket bevismateriale der allerede findes i Kommissionens sagsakter på det tidspunkt, hvor materialet fremlægges, er den omstændighed, at sådant materiale fremlægges efter, at klagepunktsmeddelelsen er udsendt, imidlertid ikke i sig selv til hinder for, at materialet stadig kan tilføre en merværdi trods den administrative procedures fremskredne stadie. Særligt kan en virksomhed i en

anmodning, indgivet i henhold til samarbejdsmeddelelsen efter udsendelsen af klagepunktsmeddelelsen, rette fokus mod de faktiske omstændigheder, som der efter dens opfattelse ikke er ført tilstrækkeligt bevis for, med henblik på at tilføre det bevismateriale, Kommissionen allerede er i besiddelse af, en betydelig merværdi.

I sagen *Deltafina Kommissionen* (dom af 9.9.2011, sag T-12/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) havde Kommissionen for første gang besluttet at indrømme sagsøgeren betinget bødefritagelse i henhold til samarbejdsmeddelelsen. Retten bemærkede, at det i betragtning af, at indrømmelse af fuldstændig bødefritagelse udgør en undtagelse fra princippet om en virksomheds individuelle ansvar for en overtrædelse af konkurrencereglerne, er logisk, at Kommissionen til gengæld kan kræve, at virksomheden ikke undlader at informere den om de relevante faktiske omstændigheder, som den har kendskab til, og som kan påvirke den administrative procedures forløb samt undersøgelsens effektivitet. Retten påpegede imidlertid, at sagsøgeren under et møde med sine konkurrenter på eget initiativ og uden at informere Kommissionen herom havde gjort dem bekendt med sin indgivelse af en anmodning om bødefritagelse til Kommissionens tjenestegrene, før sidstnævnte havde haft lejlighed til at iværksætte en kontrolundersøgelse af det pågældende kartel. Da en sådan adfærd ikke vidner om en reel samarbejdsvillighed, fastslog Retten, at Kommissionen ikke havde begået nogen fejl ved ikke at indrømme Deltafina fuldstændig bødefritagelse.

– Skærpende omstændigheder

I dommen af 17. maj 2011, *Arkema France mod Kommissionen* (sag T-343/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), fastslog Retten, at selv om der ikke er nogen forældelsesfrist, som er til hinder for, at Kommissionen konstaterer, at der foreligger et gentagelsestilfælde, forholder det sig ikke desto mindre således i henhold til proportionalitetsprincippet, at Kommissionen ikke kan tage en eller flere tidligere beslutninger, hvorved en virksomhed sanktioneres, i betragtning uden nogen tidsmæssig begrænsning. I denne sag fastslog Retten, at sagsøgeren havde tilsidesat konkurrencereglerne ved sin fortsatte deltagelse i karteller fra 1961 indtil maj 1984, for hvilke virksomheden var blevet pålagt bøder først i 1984, dernæst i 1986 og endelig i 1994, og at virksomheden til trods for denne række af beslutninger havde gentaget sin ulovlige adfærd ved at deltage i et nyt kartel, som var blevet sanktioneret i den anfægtede beslutning, fra den 17. maj 1995 til den 9. februar 2000. Som følge heraf havde Kommissionen forhøjet grundbeløbet for den bøde, som sagsøgeren var blevet pålagt, med 90%. Retten godkendte Kommissionens fremgangsmåde, idet den bemærkede, at eftersom denne serie af beslutninger, som var blevet vedtaget med korte mellemrum, og hvoraf den sidste beslutning var blevet vedtaget et år inden virksomheden på ny deltog i den overtrædelse, som blev sanktioneret i den anfægtede beslutning, vidner om sagsøgerens tilbøjelighed til at overtræde konkurrencereglerne, havde Kommissionen ikke tilsidesat proportionalitetsprincippet ved at tage hensyn til de nævnte beslutninger inden for rammerne af vurderingen af, om sagsøgeren havde begået gentagne overtrædelser.

I den beslutning, som blev anfægtet i sagen *ENI mod Kommissionen* og sagen *Polimeri Europa mod Kommissionen* (domme af 13.7.2011, sag T-39/07 og sag T-59/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), havde Kommissionen konstateret, at virksomheden EniChem allerede var blevet pålagt sanktioner for sin deltagelse i to tidligere karteller, og vurderet, at grundbeløbet for den bøde, som var pålagt sagsøgerne, Eni og dette selskabs datterselskab Polimeri, skulle forhøjes med 50% på grund af den skærpende omstændighed, at der var tale om et gentagelsestilfælde. Kommissionen havde vurderet, at selv om de samme juridiske personer ikke havde været involveret i de pågældende overtrædelser, havde den samme virksomhed imidlertid gentaget den omhandlede ulovlige adfærd. Retten bemærkede dog, at da de berørte selskabers struktur og ledelse havde været genstand for en kompleks udvikling, påhvilede det Kommissionen at være særligt nøjagtig og fremkomme med samtlige de omstændigheder, der var fornødne for at kunne påvise, at de

selskaber, der var omhandlet i den anfægtede beslutning, og de selskaber, som var omhandlet i de foregående beslutninger, udgjorde én og samme »virksomhed« i den forstand, hvori udtrykket anvendes i artikel [101 TEUF]. Retten fastslog, at det ikke var tilfældet i denne sag, og at det følgelig ikke var blevet godtgjort, at der var tale om et gentagelsestilfælde. Den nedsatte derfor bøden fra 272,25 til 181,5 mio. EUR.

I sagen *ThyssenKrupp Liften Ascenseurs m.fl. mod Kommissionen* (forenede sager T-144/07, T-147/07 – T-150/07 og T-154/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), hvori der blev afsagt dom samme dag, henviste Retten til, at Kommissionen havde forhøjet de bøder, der var blevet pålagt moderselskabet ThyssenKrupp AG, dets datterselskab ThyssenKrupp Elevator AG og visse nationale datterselskaber, med 50% med henvisning til, at der var tale om gentagelsestilfælde, idet visse selskaber, som indgik i ThyssenKrupp-koncernen, allerede var blevet pålagt sanktioner i 1998 for deres deltagelse i et kartel på markedet for legeringstillæg. Hertil bemærkede Retten, at Kommissionen i sin beslutning kun havde fastslået, at en overtrædelse var begået af selskaberne i koncernen, hvori ThyssenKrupp AG var den økonomiske og juridiske efterfølger, med undtagelse af deres respektive moderselskaber på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i sagen. Kommissionen havde desuden ikke antaget, at datterselskaberne og moderselskaberne udgjorde en økonomisk enhed. Endvidere konstaterede Retten, at de datterselskaber, som var blevet pålagt bøder for kartellet i sektoren for legeringstillæg, ikke var en del af de virksomheder, som var blevet pålagt sanktioner ved den anfægtede beslutning. Derfor kunne de fastslåede overtrædelser ikke anses for at være gentagelsestilfælde for den samme virksomhed.

– Formildende omstændigheder

I den sag, der lå til grund for dommen i sagen *Ziegler mod Kommissionen*, havde sagsøgeren som formildende omstændighed påberåbt sig, at den ulovlige praksis var bragt til ophør. Retten bemærkede, at selv om det i retningslinjerne fra 2006 er fastsat, at grundbeløbet for bøden kan nedsættes af den grund, »gælder [dette] ikke for hemmelige aftaler eller hemmelig praksis (især karteller)«. Desuden kan denne formildende omstændighed kun påberåbes i tilfælde, hvor overtrædelsen er bragt til ophør, så snart Kommissionen greb ind. Efter at have konstateret, at sagsøgeren havde taget del i overtrædelsen indtil den 8. september 2003, mens kontrolbesøgene havde fundet sted efter denne dato, nemlig den 16. september 2003, forkastede Retten det af sagsøgeren fremføre klagepunkt.

I samme sag havde sagsøgeren anført, at den omstændighed, at Kommissionen i årevis havde haft kendskab til og tolereret den ulovlige praksis, havde givet sagsøgeren en berettiget, om end fejlagtig, tro på, at det var en tilladt praksis. I denne henseende understregede Retten, at Kommissionens blotte kendskab til en konkurrencebegrænsende praksis ikke indebærer, at Kommissionen indirekte har »tilladt eller fremmet« denne adfærd i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i retningslinjerne fra 2006. En påstået undladelse kan nemlig ikke sidestilles med en aktiv handling, såsom en tilladelse eller tilskyndelse, der fører til anerkendelse af, at der foreligger en formildende omstændighed.

I den sag, der lå til grund for dommen i sagen *Arkema France mod Kommissionen*, havde sagsøgeren gjort gældende, at Kommissionen havde begået en fejl ved ikke at have indrømmet sagsøgeren en bødenedsættelse for virksomhedens samarbejde uden for anvendelsesområdet for en samarbejdsmeddelelse. Retten præciserede, at for at sikre den effektive virkning af denne type meddelelse er det således kun i usædvanlige situationer, at Kommissionen har pligt til at indrømme en nedsættelse af bøden til en virksomhed på et andet grundlag. Den anførte, at dette navnlig er tilfældet, når en virksomheds samarbejde, som går ud over dens retlige pligt til at samarbejde uden imidlertid at give virksomheden ret til en bødenedsættelse i medfør af den nævnte meddelelse,

er af objektiv nytte for Kommissionen. En sådan nytte bør konstateres, når Kommissionen baserer sin endelige afgørelse på beviser, uden hvilke Kommissionen helt eller delvist ikke ville have været i stand til at sanktionere den omhandlede overtrædelse.

– Særlige omstændigheder

I dommen i sagen *Ziegler mod Kommissionen* efterprøvede Retten anvendelsen af retningslinjerne fra 2006 for så vidt angår hensyntagen til den berørte virksomheds betalingsevne. Den bemærkede i denne henseende, at en særlig bødenedsættelse på grund af økonomiske vanskeligheder i henhold til disse retningslinjer foruden en anmodning herom forudsætter opfyldelse af to kumulative betingelser, nemlig for det første, at det er uoverkommeligt at betale bøden, og for det andet, at der foreligger en »særlig social og økonomisk kontekst«. Med hensyn til den første betingelse fastslog Retten imidlertid, at Kommissionen havde begrænset sig til at konstatere, at bøden kun svarede til 3,76% af virksomhedens omsætning på verdensplan i 2006, som grundlag for sin konklusion, hvorefter sanktionen ikke kunne medføre ubodelig skade for den pågældende virksomheds økonomiske levedygtighed. Retten fastslog dels, at denne vurdering var abstrakt og ikke tog hensyn til sagsøgerens konkrete situation, dels at den blotte beregning af, hvor stor en andel af sagsøgerens omsætning på verdensplan bøden udgjorde, ikke i sig selv kunne begrunde konklusionen, hvorefter denne bøde ikke kunne medføre ubodelig skade for sidstnævntes økonomiske levedygtighed. Da den anden betingelse ikke var opfyldt, konkluderede Retten imidlertid, at Kommissionen med rette havde forkastet sagsøgerens argumenter.

– Loftet på 10% af virksomhedens omsætning

I dommen af 16. juni 2011, *Putters International mod Kommissionen* (sag T-211/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), bemærkede Retten, at den omstændighed alene, at den endelige bøde, der var blevet pålagt sagsøgeren, svarede til 10% af dennes omsætning, mens denne procent-sats var mindre for andre karteldeltageres vedkommende, ikke kunne anses for at udgøre en tilsidesættelse af princippet om ligebehandling eller af proportionalitetsprincippet. Dette er nemlig en naturlig konsekvens af den fortolkning, hvorefter loftet på 10% ganske enkelt er en maksimumsgrænse, der finder anvendelse efter en eventuel bødenedsættelse på grund af formildende omstændigheder eller proportionalitetsprincippet. Retten bemærkede imidlertid, at et system, hvorefter det beløb, som fastsættes på grundlag af afsætningens værdi, ganges med det antal år, virksomheden har taget del i overtrædelsen, kan indebære, at anvendelsen af loftet på 10% inden for rammerne af retningslinjerne fra 2006 snarere bliver reglen end undtagelsen for enhver virksomhed, der hovedsageligt er aktør på ét marked, og som har deltaget i et kartel i mere end ét år. I disse tilfælde kan differentiering på grund af alvorsgraden eller formildende omstændigheder normalt ikke længere indvirke på en bøde, som er blevet nedsat for ikke at overstige de 10%. Dermed understregede Retten, at den manglende differentiering af de deraf følgende endelige bøder er problematisk i forhold til det princip om individuelle straffe og sanktioner, som gennemsyrrer den nye metode.

d) Ansvar for ulovlig adfærd og solidarisk ansvar

– Betingelser for anvendelse af formodningen for, at et moderselskab er ansvarligt for sits datterselskabs adfærd

I dommen af 15. september 2011, *Koninklijke Grolsch mod Kommissionen* (sag T-234/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), bemærkede Retten, at Kommissionen ikke havde ført bevis for sagsøgerens direkte deltagelse i kartellet. Sagsøgeren var blevet sidestillet med sit 100%-ejede datterselskab, uden at Kommissionen imidlertid havde sondret mellem de juridiske personer eller anført

nogen begrundelse for, hvorfor overtrædelsen skulle tilregnes sagsøgeren. Retten fastslog, at Kommissionen ved ikke at nævne de økonomiske, organisatoriske og juridiske forbindelser mellem sagsøgeren og dets datterselskab havde frataget sagsøgeren dennes mulighed for eventuelt for Retten at gøre gældende, at denne tilregnelser var ubegrundet, for at afkræfte formodningen for, at sagsøgeren reelt udøvede afgørende indflydelse på datterselskabet, og Kommissionen havde dermed ikke gjort det muligt for Retten at udøve sin prøvelsesret, hvilket begrundede annullation af beslutningen.

– Afkræftelse af formodningen

I dommene af 16. juni 2011, *L'Air liquide mod Kommissionen* og *Edison mod Kommissionen* (sag T-185/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, og sag T-196/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), konstaterede Retten først, at Kommissionen med føje havde kunnet lægge til grund, at sagsøgerne reelt havde udøvet en bestemmende indflydelse på deres respektive datterselskaber, henset til det ubestridte ejerskab med 100%, som forenede selskaberne. Den bemærkede herefter, at sagsøgerne havde påberåbt sig en særlig begrundelse for at godtgøre deres respektive datterselskabers selvstændighed. Som svar herpå havde Kommissionen imidlertid begrænset sig til at henvise til visse yderligere indicier på sagsøgernes udøvelse af en bestemmende indflydelse over deres respektive datterselskaber. Retten vurderede, at Kommissionen dermed ikke i den anfægtede beslutning havde angivet grundene til, at de af sagsøgerne fremlagte forhold ikke var tilstrækkelige til at afkræfte den pågældende formodning. Kommissionens forpligtelse til at begrunde sin beslutning på dette punkt følger imidlertid klart af, at den pågældende formodning kan afkræftes, hvilket forudsætter, at sagsøgerne fremlægger bevis for samtlige de økonomiske, organisatoriske og juridiske forbindelser mellem dem og deres respektive datterselskaber. Da Kommissionen ikke havde uddybet sin holdning dertil, annullerede Retten den anfægtede beslutning på grund af tilsidesættelse af begrundelsespligten.

I den ovennævnte sag *Gosselin mod Kommissionen* og *Stichting Administratiekantoor Portielje mod Kommissionen* havde Kommissionen lagt den formodning til grund, at Portielje reelt udøvede en bestemmende indflydelse på Gosselin, for så vidt som moderselskabet ejede næsten hele kapitalen i sit datterselskab. Retten bemærkede imidlertid, at det på grundlag af det af Portielje fremlagte bevismateriale var muligt at afkræfte formodningen. Retten fremhævede nærmere bestemt den omstændighed, at moderselskabets eneste mulighed for at udøve indflydelse på sit datterselskab ville have været at benytte sig af den stemmeret, der var forbundet med de aktier, som det ejede, under en generalforsamling i datterselskabet. Retten konstaterede imidlertid, at der ikke havde været afholdt nogen generalforsamling i aktieselskabet i overtrædelsesperioden. Derfor annullerede Retten Kommissionens beslutning, for så vidt som den vedrørte Portielje.

– Ansvars omfang

I sagen *Tomkins mod Kommissionen* (dom af 24.3.2011, sag T-382/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) var ansvaret for den ulovlige adfærd udvist af datterselskabet Pegler blevet tilregnet sagsøgerne, fordi dette selskab ejede 100% af datterselskabets kapital. Sagsøgeren havde bl.a. bestridt, at datterselskabet skulle have deltaget i kartellet i en del af overtrædelsesperioden. Ved den dom, som blev afsagt samme dag i sagen *Pegler mod Kommissionen* (sag T-386/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), annullerede Retten Kommissionens afgørelse vedrørende Peglers deltagelse i kartellet for kobberfittings for så vidt angår en større del af overtrædelsesperioden end den del, der var gjort gældende af moderselskabet Tomkins. Retten henviste i denne forbindelse til, at da EU's retsinstanser ikke kan træffe afgørelse ultra petita, ville beslutningen kun kunne annulleres, i det omfang sagsøgeren havde nedlagt påstand herom. Set fra et konkurrenceretligt synspunkt udgjorde sagsøgeren dog sammen med datterselskabet én enkelt enhed, hvis

påstande delvist var blevet taget til følge inden for rammerne af annulationssøgsmålet i sagen *Pegler mod Kommissionen*. Følgelig indebar den ansvarstilregnelser, som Kommissionen havde foretaget i forhold til sagsøgeren, at denne sidstnævnte også kunne drage fordel af den delvise annullation af den i sagen anfægtede beslutning. Sagsøgeren havde nemlig fremsat et eneste anbringende, hvorved den bestred varigheden af Peglers deltagelse i overtrædelsen og havde nedlagt påstand om, at den anfægtede beslutning blev annulleret på dette grundlag. Retten – for hvilken et annulationssøgsmål var anlagt særskilt af et moderselskab og af dets datterselskab – vurderede således, at der ikke var tale om en afgørelse ultra petita, når den tog hensyn til udfaldet af den sag, som datterselskabet havde anlagt, idet påstandene i den sag, som moderselskabet havde anlagt, havde samme genstand.

Derimod havde Tomkins i den sag, der førte til samme dom, udtrykkeligt frafaldet klagepunktet om et urigtigt skøn vedrørende forhøjelse af bøden på grundlag af den afskrækkende virkning. Deraf udledte Retten, at den ikke kunne træffe afgørelse vedrørende dette punkt uden at gå ud over sagens rammer, således som de var fastlagt af parterne i denne sag, selv om den i den sag, der gav anledning til dommen i sagen *Pegler mod Kommissionen*, havde udtalt, at det var med urette, at Kommissionen havde anvendt denne multiplikationskoefficient.

– Solidarisk hæftelse

I dommen af 12. oktober 2011, *Alliance One International mod Kommissionen* (sag T-41/05, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), fastslog Retten, at sagsøgeren ikke kunne holdes ansvarlig for overtrædelsen begået af Agroexpansión i perioden forud for den 18. november 1997, eftersom sagsøgeren først efter denne dato udgjorde en økonomisk enhed med sidstnævnte og dermed en virksomhed i den forstand, hvori udtrykket anvendes i artikel [101 TEUF]. Da den fælles hæftelse for bøden kun kunne dække den overtrædelsesperiode, hvori moderselskabet og dets datterselskab udgjorde en sådan virksomhed, havde Kommissionen med urette pålagt sagsøgeren at hæfte solidarisk sammen med Agroexpansión for hele den bøde på 2 592 000 EUR, som sidstnævnte var blevet pålagt, dvs. et beløb svarende til hele overtrædelsesperioden. Følgelig nedsatte Retten den forhøjelse, der var foretaget på baggrund af varigheden, fra 50 til 35%.

e) Fuld prøvelsesret

I henhold til artikel 261 TEUF og artikel 31 i forordning nr. 1/2003 har Retten fuld prøvelsesret, hvilket giver den beføjelse til – ud over en simpel legalitetskontrol af sanktionen, som kun tillader, at annulationssøgsmålet forkastes, eller at den appellerede retsakt annulleres – at omgøre den anfægtede retsakt, også selv om den ikke annulleres, under hensyntagen til alle faktiske omstændigheder, ved eksempelvis at ændre størrelsen af den pålagte bøde⁹.

I dommen i sagen *Arkema France m.fl. mod Kommissionen* bemærkede Retten, at Kommissionen ikke havde bestridt rigtigheden af det af sagsøgerne anførte, hvorefter de ikke var kontrolleret af Total og Elf Aquitaine efter den 18. maj 2006, hvilket var en faktisk omstændighed, som allerede fremgik af stævningen. På baggrund af, at sagsøgerne havde opfordret Retten til at udøve sin fulde prøvelsesret med henblik på at nedsætte bøden, henset til denne faktiske omstændighed, begrænsede Retten faktisk den forhøjelse af bøden fra 200 til 25%, som var foretaget for at sikre en tilstrækkeligt afskrækkende virkning af bøden, idet den fandt forhøjelsen uforholdsmæssig, da den

⁹ Jf. bl.a. Domstolens dom af 15.10.2002, forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P – C-252/99 P og C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8375, præmis 692.

var beregnet på grundlag af moderselskabets omsætning på verdensplan. Som følge heraf blev den bøde, som Arkema var blevet pålagt, nedsat til 105,8 mio. EUR.

I dommene i sagerne *Ziegler mod Kommissionen* og *Team Relocations m.fl. mod Kommissionen* præciserede Retten, at den udvidede begrundelse for beregningen af bøden, som blev nødvendiggjort af den grundlæggende forandrede metode, som blev indført ved retningslinjerne fra 2006, også har til formål at lette Rettens udøvelse af sin fulde prøvelsesret, hvilket skal give den mulighed for at vurdere ikke bare den anfægtede beslutnings lovlighed, men også hensigtsmæssigheden af den pålagte bøde.

I dommen i sagen *Putters International mod Kommissionen* udtalte Retten, at den manglende differentiering af den endelige bøde, som nogle gange vil være resultatet af den metode, der er indført ved retningslinjerne fra 2006, kan nødvendiggøre, at Retten udøver sin fulde prøvelsesret i de konkrete tilfælde, hvor den blotte anvendelse af disse retningslinjer ikke gør det muligt at foretage en passende differentiering.

I dommen af 5. oktober 2011, *Romana Tabacchi mod Kommissionen* (sag T-11/06, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), fastslog Retten, at Kommissionen dels havde anlagt en urigtig vurdering af de faktiske omstændigheder vedrørende varigheden af sagsøgerens deltagelse i kartellet, dels havde tilsidesat ligebehandlingsprincippet ved vurderingen af denne deltagelses konkrete betydning, og Retten rådede bod herpå ved at udøve sin fulde prøvelsesret. Således vurderede Retten, idet den tog hensyn til navnlig den kumulative virkning af de tidligere fastslåede overtrædelser og af sagsøgerens svage økonomiske ydeevne, at det ville være udtryk for en hensigtsmæssig hensyntagen til samtlige faktiske omstændigheder i sagen at fastsætte den endelige bøde, som sagsøgeren var blevet pålagt, til 1 mio. EUR frem for 2,05 mio. EUR. Den præciserede i denne henseende, dels at en bøde af denne størrelse effektivt kunne hæmme sagsøgerens ulovlige adfærd på en ikke ubetydelig måde og med en tilstrækkeligt afskrækkende virkning, dels at enhver større bøde ud fra en samlet bedømmelse ville være uforholdsmæssig i forhold til den overtrædelse, som var blevet påtalt over for sagsøgeren.

3. Praksis på fusionsområdet

I dom af 12. oktober 2011, *Association belge des consommateurs test-achats mod Kommissionen* (sag T-224/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), præciserede Retten betingelserne for antagelse til realitetsbehandling af en sag anlagt af tredjemand dels til prøvelse af en beslutning, hvorved Kommissionen havde erklæret en fusion (i denne sag mellem EDF og Segebel) forenelig med fællesmarkedet, dels til prøvelse af afvisningen af en anmodning fra de nationale myndigheder om at få sagen delvist henvist til dem til undersøgelse af fusionen (beslutning om afslag på henvisning).

a) Tredjemands søgsmålskompetence

Retten henviste i denne henseende til, at det fremgår af retspraksis, at kompetencen for en tredjemand, der er berørt af en fusion, til at anlægge sag til prøvelse af en kommissionsbeslutning vedrørende en fusions forenelighed med fællesmarkedet skal bedømmes forskelligt, afhængigt af dels, om tredjemanden enten har påberåbt sig fejl, der påvirker beslutningens indhold (berørt tredjemand i »første kategori«), eller dels har gjort gældende, at Kommissionen har tilsidesat processuelle rettigheder, som er tillagt ham i henhold til de EU-retsakter, der regulerer fusioner (berørt tredjemand i »anden kategori«).

Med hensyn til den første kategori skal tredjemand være berørt af den anfægtede beslutning på grund af visse egenskaber, som er særlige for ham, eller på grund af en faktisk situation, der

adskiller ham fra alle andre og individualiserer ham på lignende måde som adressaten. Sagsøgeren i denne sag hørte imidlertid ikke til i den første kategori, da sagsøgeren ikke var individuelt berørt af Kommissionens beslutning. Med hensyn til spørgsmålet, om sagsøgeren hørte til i den anden kategori, præciserede Retten, at der tilkommer forbrugerorganisationer en processuel ret, nemlig retten til at blive hørt, inden for rammerne af en administrativ procedure vedrørende undersøgelse af en fusion på to betingelser: For det første skal fusionen vedrøre varer eller tjenesteydelser, som den endelige forbruger gør brug af, og for det andet skal organisationen faktisk have indgivet en skriftlig anmodning om at blive hørt af Kommissionen under undersøgelsesproceduren.

Retten fastslog, at sagsøgeren opfyldte den første betingelse, idet den omhandlede fusion kunne påvirke forbrugerne, i det mindste indirekte, men ikke den anden betingelse. I den forbindelse fremhævede Retten, at de skridt, tredjemand skal tage for at blive inddraget i fusionskontrolproceduren, skal tages fra det tidspunkt, hvor fusionen formelt er anmeldt. Dette er i tredjemands interesse, da det giver ham mulighed for at undgå at indgive en anmodning, før genstanden for den af Kommissionen indledte kontrolprocedure er blevet fastlagt i forbindelse med anmeldelsen af den omhandlede økonomiske transaktion. Derved undgås det desuden, at Kommissionen systematisk skal have besvær med, blandt de anmodninger, den modtager, at sortere dem fra, der vedrører økonomiske transaktioner, som er rent hypotetiske eller kun baseret på rygter, i modsætning til dem, der vedrører transaktioner, som ender med at blive anmeldt. I denne sag havde sagsøgeren anmodet Kommissionen om at blive hørt i forbindelse med fusionskontrollen, to måneder før fusionen blev anmeldt. Dette kunne dog ifølge Retten ikke ændre og udbedre det forhold, at sagsøgeren ikke havde indgivet en fornyet anmodning eller truffet nogen anden foranstaltning efter, at den planlagte økonomiske transaktion mellem EDF og Segebel faktisk var blevet behørigt anmeldt.

b) Anfægtelse af en beslutning om afslag på henvisning

Ifølge fast retspraksis kan en tredjemand, som berøres af en fusion, anlægge sag for Retten til prøvelse af den beslutning, hvorved Kommissionen har taget en begæring om henvisning, indgivet af en national konkurrencemyndighed, til følge. Derimod fastslog Retten, at en berørt tredjemand ikke kan anlægge sag til prøvelse af en beslutning, hvorved Kommissionen har afslået en begæring om henvisning indgivet af en national konkurrencemyndighed. De processuelle rettigheder og den domstolsbeskyttelse, som ifølge EU-retten tilkommer en sådan tredjemand, bringes nemlig på ingen måde i fare af en beslutning om afslag på henvisning. Tværtimod sikrer en sådan beslutning en tredjemand, som berøres af en fusion med fællesskabsdimension, dels at beslutningen bliver undersøgt af Kommissionen i forhold til EU-retten, dels at Retten vil være den kompetente retsinstans til at påkende et eventuelt søgsmål til prøvelse af Kommissionens endelige beslutning, der afslutter den administrative procedure.

Statsstøtte

1. Formaliteten

Der er i dette års retspraksis sket en række præciseringer bl.a. hvad angår begreberne en retsakt, der skaber bindende retsvirkninger, og søgsmålsinteresse.

I dom af 8. december 2011, *Deutsche Post mod Kommissionen* (sag T-421/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), afviste Retten det af Deutsche Post anlagte søgsmål til prøvelse af Kommissionens beslutning om at indlede den formelle undersøgelsesprocedure vedrørende den støtte, som selskabet var blevet tildelt af Forbundsrepublikken Tyskland. Retten fastslog, at den anfægtede beslutning, efter at der i 1999 var blevet truffet en første beslutning om at indlede den formelle undersøgelsesprocedure, ikke udgjorde en anfægtelig retsakt.

Kommissionens beslutning om at indlede den formelle procedure – en forberedende retsakt i forhold til den endelige beslutning – har ifølge Retten selvstændige retsvirkninger og udgør derfor en anfægtelig retsakt, ikke blot i det tilfælde, hvor sagsøgeren har anfægtet klassificeringen af støtten som ny støtte, men også hvor sagsøgeren anfægter selve kvalifikationen af den omtvistede foranstaltning som statsstøtte som omhandlet i artikel 87, stk. 1, EF.

Retten fastslog imidlertid i det foreliggende tilfælde, at den anfægtede retsakt i form af en anden beslutning om at indlede den formelle undersøgelsesprocedure ikke udgjorde en anfægtelig retsakt, idet den ikke havde selvstændige retsvirkninger i forhold til den første beslutning om at indlede procedure. Den anfægtede retsakt vedrørte de samme foranstaltninger som dem, der allerede havde været genstand for den tidligere beslutning om at indlede proceduren. Desuden havde Kommissionen allerede nævnt den omstændighed, at de omtvistede foranstaltninger kunne være omfattet af anvendelsesområdet for forbuddet i artikel 87, stk. 1, EF, og at de selvstændige retsvirkninger, knyttet til den anfægtede retsakt, følgelig allerede var indtrådt som følge af nævnte beslutning om at indlede proceduren. Retten bemærkede endvidere, at ved vedtagelsen af den anfægtede retsakt var den formelle undersøgelsesprocedure, der var blevet indledt i 1999 med hensyn til de omtvistede foranstaltninger, endnu ikke blevet afsluttet, og at den anfægtede retsakt således hverken havde ændret den juridiske rækkevidde af de omtvistede foranstaltninger eller sagsøgerens retsstilling.

I sagen *Freistaat Sachsen og Land Sachsen-Anhalt og Mitteldeutsche Flughafen og Flughafen Leipzig-Halle mod Kommissionen* (dom af 24.3.2011, forenede sager T-443/08 og T-455/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) blev kvalificeringen af en kapitaltilførsel som statsstøtte anfægtet ved Retten ved to søgsmål anlagt til prøvelse af Kommissionens beslutning, som erklærede støtten fra Forbundsrepublikken Tyskland til Leipzig/Halle Lufthavn forenelig med fællesmarkedet, det første søgsmål anlagt af de offentlige aktionærer i lufthavnens driftsselskaber (sag T-443/08), og det andet anlagt af lufthavnens to driftsselskaber (sag T-455/08).

Retten afviste de offentlige aktionærers søgsmål i sag T-443/08 med henvisning til manglende søgsmålsinteresse. Retten bemærkede indledningsvis, at et annullationssøgsmål anlagt af en fysisk eller juridisk person kun kan antages til realitetsbehandling, såfremt sagsøgeren har interesse i, at den anfægtede retsakt annulleres. Det skal herved godtgøres, at den pågældende har en eksisterende og faktisk interesse, og interessen skal bedømmes på det tidspunkt, hvor søgsmålet er anlagt. Retten bemærkede ligeledes, at den omstændighed alene, at en kommissionsbeslutning kender en støtte forenelig med fællesmarkedet og således i princippet ikke er bebyrdenende for de virksomheder, der har modtaget støtte, ikke fritager EU's retsinstanser fra at undersøge, om Kommissionens vurdering skaber bindende retsvirkninger, som kan berøre de nævnte virksomheders interesser.

Retten fastslog for det første, at det forhold, at beslutningen ikke stemmer overens med den holdning, som er udtrykt af sagsøgerne under den administrative procedure, ikke i sig selv skaber nogen retligt forpligtende virkning, som kan have indflydelse på deres interesser, og således ikke i sig selv kan danne noget grundlag for retlig interesse. Proceduren for kontrol med statsstøtte er således, henset til dens almindelige opbygning, en procedure, der indledes over for den medlemsstat, som er ansvarlig for at have ydet statsstøtten. De virksomheder, der har modtaget støtte, og de lokale eller regionale enheder under statsligt niveau, som har ydet støtten, betragtes, ligesom støttemodtagernes konkurrenter, alene som »interesserede parter« i denne procedure. Retten tilføjede, at sådanne sagsøgere langt fra vil være frataget enhver effektiv retsbeskyttelse i forhold til Kommissionens beslutning, som kvalificerer en kapitaltilførsel som statsstøtte. Selv om søgsmålet blev afvist, afskærer således intet de nævnte sagsøgere fra i forbindelse med en retstvist ved en national domstol, hvor de eventuelt må svare for at påtage sig følgerne af den påståede ugyldighed

af kapitaltilførslen, som de påberåber sig, at foreslå en præjudiciel forelæggelse i medfør af artikel 234 EF med henblik på at drage gyldigheden af Kommissionens beslutning i tvivl, for så vidt som den erklærer, at den pågældende foranstaltning udgør en statsstøtte.

Hvad for det andet angår de påståede negative konsekvenser af kvalificeringen af kapitaltilførslen som statsstøtte fandt Retten, at en sagsøger ikke kan påberåbe sig fremtidige og uvisse situationer med henblik på at godtgøre sin interesse i annullation af den anfægtede retsakt. Den omstændighed, at en sagsøger henviser til »mulige« konsekvenser af den påståede ugyldighed af kapitaltilførslen på området for selskabsret og konkursret, men ikke til sikre konsekvenser, er således utilstrækkelig til at anerkende en sådan interesse. I øvrigt bemærkede Retten, at sagsøgerne, der er offentlige aktionærer i støttemodtagerne, ikke havde påvist, at de har en særlig interesse, der er forskellig fra støttemodtagerens, i at kræve annullation af beslutningen. Medmindre en person kan godtgøre en søgsmålsinteresse, der er forskellig fra interessen for den virksomhed, der er berørt af en EU-retsakt, og i hvilket selskab den pågældende person har kapitalandele, kan denne person alene forsvare sine interesser i forhold til denne retsakt ved at udøve sine interesser som deltager i virksomheden.

I dom af 20. september 2011, *Regione autonoma della Sardegna m.fl. mod Kommissionen* (forenede sager T-394/08, T-408/08, T-453/08 og T-454/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), forkastede Retten Kommissionens formalitetsindsigelse og fastslog, at den omstændighed, at sagsøgerne og intervenienterne ikke inden for den fastsatte søgsmålsfrist havde anlagt sag til prøvelse af en ændringsbeslutning, der har det samme formål og indhold som en beslutning om at indlede den formelle undersøgelsesprocedure, ikke forhindrede dem i at fremsætte anbringender om ulovligheden af sidstnævnte beslutning i forbindelse med en indsigelse mod Kommissionens endelige beslutning.

En beslutning om at afslutte den formelle undersøgelsesfase skaber således bindende retsvirkninger, som kan påvirke de berørte parter interesser, idet den afslutter den omhandlede procedure og endeligt afgør de undersøgte foranstaltningers forenelighed med bestemmelserne om statsstøtte. De berørte parter kan derfor altid anfægte denne beslutning og skal herved kunne anfægte de forskellige forhold, der ligger til grund for Kommissionens endelige afgørelse. Retten tilføjede, at denne mulighed er uafhængig af, om beslutningen om at indlede den formelle undersøgelsesprocedure kan gøres til genstand for et annullationssøgsmål. Det er ganske vist muligt at anfægte indledningsbeslutningen, når denne har endelige retsvirkninger, hvilket er tilfældet, når Kommissionen indleder den formelle undersøgelsesprocedure med hensyn til en foranstaltning, som den foreløbigt har kvalificeret som ny støtte. Denne mulighed for at anfægte en indledningsbeslutning kan imidlertid ikke bevirke, at de berørte parter processuelle rettigheder forringes ved, at de forhindres i at anfægte den endelige beslutning eller i til støtte for deres påstande at henvise til fejl under den procedure, der førte til beslutningens vedtagelse.

2. Materielle bestemmelser

a) Statsstøttebegrebet

I dom af 12. maj 2011, *Région Nord-Pas-de-Calais og Communauté d'Agglomération du Douaisis mod Kommissionen* (forenede sager T-267/08 og T-279/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), gav Retten retsninglinjer vedrørende begrebet statsmidler, bl.a. for betingelsen om, hvorvidt de pågældende foranstaltninger kan tilregnes staten.

Retten gjorde i denne forbindelse opmærksom på, at den omstændighed, at der blev udbetalt forskud af regionen og Communauté d'Agglomération – altså af lokale myndigheder og ikke af et

statsorgan – ikke i sig selv kan indebære, at disse foranstaltninger falder uden for artikel 107, stk. 1, TEUF's anvendelsesområde. Retten præciserede desuden, at den omstændighed, at finansieringen af de omtvistede foranstaltninger af regionen og communauté d'agglomérations egne midler ikke er af skattemæssig eller skattelignende art, heller ikke kan bevirke, at foranstaltningerne falder uden for begrebet statsstøtte. Det afgørende kriterium vedrørende statsmidler er nemlig den offentlige kontrol, og artikel 107, stk. 1, TEUF omfatter alle økonomiske midler, uanset om de følger af obligatoriske bidrag, som den offentlige sektor faktisk kan anvende til at støtte virksomheder.

I dom af 20. september 2011, *Regione autonoma della Sardegna m.fl. mod Kommissionen*, blev det gjort gældende, at Kommissionen fejlagtigt havde kvalificeret de omtvistede foranstaltninger som ny ulovlig støtte, idet de ikke blev anmeldt, frem for eksisterende støtte, der blev misbrugt.

Retten bemærkede, at når ændringen påvirker selve indholdet af den oprindelige ordning, bliver denne ordning en ny støtteordning. Hvis ændringen derimod ikke er væsentlig, er det kun ændringen som sådan, der kan kvalificeres som ny støtte. I det foreliggende tilfælde nævnte godkendelsesbeslutningen udtrykkeligt betingelsen om, at støtteansøgningen ligger forud for indledningen af investeringsprojekternes gennemførelse. Ved at fastslå, at regionen Sardinien på grundlag af den ikke anmeldte foranstaltning kunne yde støtte til projekter, der var blevet iværksat inden indsendelsen af støtteansøgninger, fandt Retten, at den ordning, som blev anvendt, var blevet ændret i forhold til den ordning, som var blevet godkendt. Denne ændring kunne imidlertid ifølge Retten ikke kvalificeres som begrænset eller ubetydelig. Eftersom Kommissionen, som det fremgår af retningslinjerne af 1998¹⁰, gør dens godkendelse af støtteordninger med regionalt sigte betinget af, støtteansøgningen ligger forud for indledningen af projekternes gennemførelse, kunne ophævelsen af denne betingelse påvirke vurderingen af støtteforanstaltningens forenelighed med fællesmarkedet. Retten fastslog på denne baggrund, at den omtvistede støtte var ny støtte og ikke eksisterende støtte. Denne nye støtte var ulovlig, idet ændringen af den godkendte ordning ikke var blevet anmeldt til Kommissionen.

Endelig præciserede Retten, at den omtvistede støtte ikke kunne kvalificeres som misbrug af støtte, idet denne kvalificering henviser til en situation, hvor støttemodtageren anvender støtten i strid med den beslutning, hvorved den blev godkendt. I det foreliggende tilfælde kunne tilsidesættelsen af godkendelsesbeslutningen imidlertid ikke tilskrives støttemodtagerne, men regionen Sardinien.

b) Kommissionens skønsmisbrug – undersøgelse af en støtteordning – fritagelsesforordning

I dom af 14. juli 2011, *Freistaat Sachsen mod Kommissionen* (sag T-357/02 RENV, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) forkastede Retten sagsøgerens anbringende, hvorefter Kommissionen ikke udøvede sit skøn ved undersøgelsen af den pågældende støtteordning og havde begrænset sig til at anvende kriterierne i fritagelsesforordningen for SMV¹¹.

Retten konstaterede, at formålet med fritagelsesforordningen for SMV både er at erklære, at støtte til små og mellemstore virksomheder (SMV) er forenelig med fællesmarkedet, og at fritage medlemsstaterne for forpligtelsen til at anmelde denne støtte. Dette betyder imidlertid ikke, at ingen støtte til SMV kan erklæres forenelig med fællesmarkedet efter Kommissionens undersøgelse efter

¹⁰ Retningslinjer af 10.3.1998 for statsstøtte med regionalt sigte (EFT C 74, s. 9).

¹¹ Kommissionens forordning (EF) nr. 70/2001 af 12.1.2001 om anvendelse af artikel 87 [EF] og 88 [EF] på statsstøtte til små og mellemstore virksomheder (EFT L 10, s. 33).

kriterierne i artikel 87, stk. 3, EF, efter den af medlemsstaten foretagne anmeldelse. Retten fastslog desuden, at selv om Kommissionen kan fastsætte generelle håndhævelsesbestemmelser, som strukturerer udøvelsen af dens skøn efter artikel 87, stk. 3, EF, kan den ikke i et særligt tilfælde fuldstændigt fratage sig selv det nævnte skøn, i hvert fald ikke hvad angår de tilfælde, som den ikke udtrykkeligt har nævnt eller undladt at udstede regler for i de generelle håndhævelsesbestemmelser. Dette skøn udtømmes derfor ikke ved vedtagelsen af sådanne generelle regler, og der er i princippet ikke nogen hindring for en eventuel individuel vurdering uden for rammerne af de nævnte regler, dog på betingelse af, at Kommissionen overholder de trindhøjere retsregler, såsom traktatens bestemmelser samt EU-retten almindelige principper. I det foreliggende tilfælde konstaterede Retten, at Kommissionen havde udøvet dette skøn ved at undersøge foranstaltningens forenelighed ikke kun ud fra de kriterier, der er fastlagt i fritagelsesforordningen for SMV, men ligeledes på grundlag af artikel 87, stk. 3, EF.

c) Begrebet alvorlige vanskeligheder

I dom af 27. september 2011, *3F mod Kommissionen* (sag T-30/03 RENV, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), havde sagsøgeren nedlagt påstand om annullation af Kommissionens beslutning om ikke at gøre indsigelser over for den pågældende danske skatteordning. Retten fri fandt Kommissionen med henvisning til, at sagsøgeren ikke havde bevist, at Kommissionen stod over for alvorlige vanskeligheder og burde have indledt den formelle undersøgelsesprocedure.

Den formelle undersøgelsesprocedure er ifølge Retten uundværlig når Kommissionen støder på alvorlige vanskeligheder ved undersøgelsen af, om en støtte er forenelig med fællesmarkedet. Begrebet alvorlige vanskeligheder skal fastlægges objektivt, idet det både med udgangspunkt i omstændighederne ved vedtagelsen af den anfægtede retsakt og i dens indhold skal undersøges, om der – på et objektivt grundlag ved at sammenholde beslutningens begrundelse med de oplysninger, som Kommissionen havde til rådighed, da den traf afgørelse om den omtvistede støttes forenelighed med fællesmarkedet – foreligger sådanne vanskeligheder. Det følger heraf, at den legalitetskontrol, Retten foretager af, om der foreligger alvorlige vanskeligheder, i sagens natur går ud over at undersøge, om der er anlagt en åbenbart urigtig vurdering. Sagsøgeren har bevisbyrden for, at der foreligger alvorlige vanskeligheder, og kan føre bevis herfor på grundlag af en række samstemmende indicier om dels omstændighederne ved og varigheden af den indledende undersøgelsesprocedure, dels indholdet af den anfægtede beslutning.

Med henblik på at fastslå, at der foreligger alvorlige vanskeligheder, blev der navnlig henvist til varigheden af den indledende undersøgelsesprocedure. Retten præciserede i denne henseende, at selv om Kommissionen ikke er forpligtet til at iværksætte en indledende undersøgelse inden for en bestemt frist, når de statslige foranstaltninger ikke er blevet anmeldt, således som det var tilfældet i det foreliggende tilfælde, er den dog forpligtet til at gennemføre en påpasselig og upartisk undersøgelse af de modtagne klager mod de ikke anmeldte statslige foranstaltninger og kan ikke lade den indledende undersøgelse fortsætte i det uendelige. Det må vurderes ud fra hver enkelt sag, om varigheden af proceduren kan anses for rimelig.

I det foreliggende tilfælde var det Rettens opfattelse, at selv om en indledende undersøgelse, der havde varet mere end fire år, i sin helhed kunne anses for at have varet længere end den tid, der normalt er påkrævet for en første undersøgelse, var varigheden i vidt omfang begrundet i procedurens omstændigheder og sammenhæng. Der blev navnlig taget højde for, at den pågældende skatteordning havde været genstand for en lovændring, som gav anledning til talrige drøftelser og korrespondance mellem medlemsstaten og Kommissionen. Selv om varigheden af den indledende undersøgelse endvidere kan være et indicium for, at der er alvorlige vanskeligheder, er den ikke i sig selv tilstrækkelig til at bevise eksistensen af sådanne vanskeligheder. Det er alene,

hvis det understøttes af andre forhold, at det, når der forløber endog betydeligt længere tid, end der normalt er påkrævet for at foretage en første indledende undersøgelse, kan føre til, at det må fastslås, at Kommissionen er stødt på alvorlige vanskeligheder i sin bedømmelse, der kræver, at den formelle undersøgelsesprocedure må indledes.

d) Begrebet økonomisk virksomhed

I sagerne *Freistaat Sachsen og Land Sachsen-Anhalt og Mitteldeutsche Flughafen og Flughafen Leipzig-Halle mod Kommissionen* var Retten blevet anmodet om at tage stilling til, om indretningen af lufthavnsinfrastrukturer, når sidstnævnte stilles til rådighed for infrastrukturforvaltere, er økonomisk virksomhed.

På konkurrencerettens område omfatter begrebet virksomhed enhver enhed, som udøver økonomisk virksomhed, uanset denne enheds retlige status og dens finansieringsmåde. Enhver virksomhed, hvorved der udbydes varer og tjenesteydelser på et bestemt marked, udgør økonomisk virksomhed. I denne forbindelse fastslog Retten for det første, at forvaltningen af lufthavnsinfrastrukturer udgør økonomisk virksomhed, bl.a. når virksomheden tilbyder lufthavnstjenester imod betaling af lufthavnsafgifter, idet disse må anses for at udgøre en modydelse for de tjenesteydelser, som leveres af lufthavnens koncessionshaver. Retten præciserede også, at den omstændighed, at en virksomhed forvalter en regional lufthavn og ikke en international lufthavn, ikke kan så tvivl om den økonomiske karakter af dens virksomhed, eftersom den økonomiske karakter består i at tilbyde tjenester imod betaling på markedet for regionale lufthavnstjenester. Driften af en bane bidrager til forvaltningsorganets økonomiske virksomhed, bl.a. når den drives kommercielt. Retten fastslog for det andet, at med henblik på undersøgelsen af den økonomiske karakter af selskabets virksomhed i sammenhæng med den offentlige finansiering af udvidelsen af en bane kan den virksomhed, der består i at anlægge eller udvide en infrastruktur, ikke adskilles fra den brug, der efterfølgende gøres heraf, idet det er den økonomiske eller ikke-økonomiske karakter af den efterfølgende anvendelse af den anlagte infrastruktur, der nødvendigvis bestemmer karakteren af den virksomhed, som består i udvidelse. Landingsbaner og startbaner er grundlæggende elementer for den økonomiske virksomhed, som udøves af en lufthavnsoperatør. Anlæggelse af landings- og startbaner gør det muligt for en lufthavn at udøve sin grundlæggende økonomiske virksomhed, eller, når det drejer sig om anlæggelse af en yderligere bane eller udvidelse af en eksisterende bane, at udvikle denne virksomhed.

e) Kriteriet om den private investor i en markedsøkonomi

I dommen i sagen *Région Nord-Pas-de-Calais og Communauté d'Agglomération du Douaisis mod Kommissionen* fastslog Retten, at Kommissionen, sådan som den var forpligtet til, havde foretaget en undersøgelse for at sikre, at støttemodtageren ikke ville have kunnet opnå et lån på lignende vilkår på lånemarkedet. Retten bemærkede, at med henblik på at bedømme, om en statslig foranstaltning udgør støtte, skal det fastlægges, om den virksomhed, foranstaltningen er rettet til, opnåede en økonomisk fordel, som den ikke ville have opnået under normale markedsvilkår. Det er med henblik herpå relevant at anvende det kriterium, der er baseret på den støttemodtagende virksomheds muligheder for at opnå de pågældende beløb på lignende vilkår på lånemarkedet. Der opstår navnlig det spørgsmål, om en privat investor ville have foretaget den pågældende transaktion på de samme betingelser. Retten bemærkede, at Kommissionen i det foreliggende tilfælde støttede sig på den kendsgerning, at selskabet Arbel Fauvet Rail under hensyn til dets økonomiske situation ikke ville have kunnet opnået lån på kreditmarkedet på betingelser, der er lige så fordelagtige som dem, sagsøgerne opnåede, idet de omtvistede forskud var ydet uden sikkerhed for tilbagebetaling, selv om de dertil knyttede renter svarede til de sædvanlige renter for lån med normal sikkerhedsstillelse. Retten understregede i øvrigt, at det forhold, at en debitor kan opnå en kortfristet kredit,

ikke gør det muligt at vurdere debtors muligheder for at opnå en kredit med længere løbetid, hvis tilbagebetaling afhænger af debtors overlevelsesevne.

I dom af 17. maj 2011, *Buczek Automotive mod Kommissionen* (sag T-1/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), fastslog Retten, at Kommissionens anvendelse af den hypotetiske private investortest var i strid med artikel 87, stk. 1, EF, og at Kommissionen ikke i tilstrækkelig grad havde fastslået eksistensen af en statsstøtte.

Retten bemærkede således, at når en virksomhed, som står over for en væsentlig forringelse af sin økonomiske situation, foreslår en aftale eller en række aftaler om omstrukturering af dens gæld til sine kreditorer med henblik på at genoprette sin økonomiske situation og undgå afvikling, må hver enkelt kreditor træffe et valg dels med hensyn til det beløb, der bliver tilbudt ham i den foreslåede aftale, dels med hensyn til det beløb, som han forventer at kunne opnå i forbindelse med virksomhedens eventuelle afvikling. Dette valg er påvirket af en række faktorer, såsom hvorvidt kravet er pantesikret, privilegeret eller simpelt, arten og omfanget af eventuel anden sikkerhed, en vurdering af mulighederne for genopretning af virksomheden og det udbytte, han vil kunne opnå ved en afvikling. Heraf følger, at det påhviler Kommissionen – for hvert af de offentlige organer og under hensyn til ovennævnte faktorer – at afgøre, om gælds eftergivelsen var klart mere omfattende end den, som en tænkt privat kreditor, der i videst muligt omfang antages at indtage den samme stilling i forhold til sagsøgeren som det pågældende offentlige organ, og som søger at inddrive de beløb, han har til gode, ville være gået med til.

Kommissionen var således i det foreliggende tilfælde forpligtet til på grundlag heraf at afgøre, om en privat kreditor på samme måde som offentlige organer ville have foretrukket den lovbestemte procedure for inddrivelse af fordringerne frem for en konkursprocedure. Retten bemærkede imidlertid, at Kommissionen på tidspunktet for vedtagelsen af den anfægtede beslutning ikke havde oplysninger om de materielle forhold, der gjorde det muligt at fastslå, at en privat kreditor ville have valgt en konkursprocedure og ikke fortsætte den lovbestemte procedure for inddrivelse af fordringerne. Retten anførte, at Kommissionen, hvad angår den fordel, som en hypotetisk privat kreditor kunne have forventet at få inden for rammerne af en konkursprocedure, blot havde angivet, at »en grundig analyse af fordelene ved gældsomlægning [ville] have vist, at disse ikke ville have oversteget den sikre erstatning, der ville tilfalde kreditor ved likvidation af virksomheden«, uden dog at ledsage den anfægtede beslutning af oplysninger om de materielle forhold, som denne påstand var baseret på. Kommissionen angav navnlig ikke i den anfægtede beslutning, om den til støtte for denne påstand havde haft adgang til analyser, der sammenligner den fordel, som en hypotetisk privat kreditor ville opnå efter en konkursprocedure – navnlig under hensyntagen til omkostningerne foranlediget af en sådan procedure – i forhold til fordelene ved den lovbestemte procedure for inddrivelse af fordringerne. Det blev heller ikke præciseret i den anfægtede beslutning, om Kommissionen havde haft adgang til undersøgelser eller analyser, der sammenligner varigheden af konkursproceduren i forhold til den lovbestemte procedure for inddrivelse af fordringerne.

3. Processuelle regler

a) Begrundelsespligt

I dommen i sagen *Buczek Automotive mod Kommissionen* fastslog Retten, at Kommissionen ikke i tilstrækkeligt omfang havde begrundet sin beslutning med hensyn til betingelserne vedrørende påvirkning af samhandelen mellem medlemsstaterne og fordrejning – eller faren for fordrejning – af konkurrencen.

Retten bemærkede, at det ikke påhviler Kommissionen at foretage en økonomisk analyse af den reelle situation på det pågældende marked, den støttemodtagende virksomheds markedsandel, de konkurrerende virksomheders stilling og samhandelen mellem medlemsstaterne vedrørende de pågældende produkter og tjenesteydelser, når den forklarer, på hvilken måde den omtvistede støtte fordrejede konkurrencen og påvirkede samhandelen mellem medlemsstaterne. Ikke desto mindre påhviler det – selv i de tilfælde, hvor det fremgår af de omstændigheder, hvorunder støtten blev ydet, at den kan påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne og fordreje eller true med at fordreje konkurrencevilkårene – i det mindste Kommissionen at angive disse omstændigheder i beslutningens begrundelse.

I det foreliggende tilfælde konstaterede Retten, at Kommissionen i den anfægtede beslutning begrænsede sig til en ren gentagelse af ordlyden af artikel 87, stk. 1, EF og ikke angav – end ikke kortfattet – de faktiske og retlige omstændigheder, som blev taget i betragtning ved vurderingen af disse betingelser. Desuden indeholdt den anfægtede beslutning ikke noget som helst, der kunne påvise, at den pågældende støtte kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne eller fordreje eller true med at fordreje konkurrencevilkårene, ikke engang i forbindelse med beskrivelsen af, under hvilke omstændigheder denne støtte var blevet tildelt.

I dommen i sagen *Freistaat Sachsen og Land Sachsen-Anhalt og Mitteldeutsche Flughafen og Flughafen Leipzig-Halle mod Kommissionen* annullerede Retten artikel 1 i Kommissionens beslutning på grund af tilsidesættelse af begrundelsespligten, for så vidt som den fastsatte beløbet for den statsstøtte, som Forbundsrepublikken Tyskland påtænkte at yde til Leipzig/Halle Lufthavn, til 350 mio. EUR.

Retten fastslog, at selv om det måtte anerkendes, at visse omkostninger vedrørende kapitaltilførslen henhørte under det offentlige opgaver og ikke kunne betragtes som statsstøtte, havde Kommissionen ikke desto mindre i beslutningens artikel 1 konkluderet, at hele kapitaltilførslen udgjorde en statsstøtte.

Selv om ingen bestemmelse i EU-retten kræver, at Kommissionen skal fastsætte den nøjagtige størrelse af det tilbagebetalingspligtige støttebeløb, når den fastlægger beløbet for en statsstøtte, fremhævede Retten, at Kommissionen skal opgive det nøjagtige beløb for denne statsstøtte. I det foreliggende tilfælde bemærkede Retten imidlertid, at beløbet for statsstøtten, som var angivet i den pågældende beslutnings artikel 1, var fejlagtigt, da de beløb, der dækker offentlige opgaver, ikke udgjorde statsstøtte og således skulle fratrækkes det totale beløb for kapitaltilførslen.

b) Retten til forsvar

I dommen i sagen *Région Nord-Pas-de-Calais og Communauté d'Agglomération du Douaisis mod Kommissionen* henviste Retten til fast retspraksis, hvorefter interesserede parter ikke kan gøre deres ret til forsvar gældende som sådan, men kun har ret til at blive hørt og til at blive inddraget i den administrative procedure, i det omfang det må anses for formålstjenligt under hensyn til sagens konkrete omstændigheder. Selv om det ikke kan udelukkes, at en indenstatslig enhed har en ordning, som gør den tilstrækkeligt selvstyrende i forhold til en medlemsstats centralregering med henblik på at spille den grundlæggende rolle i fastsættelsen af det politiske og økonomiske klima, som virksomhederne virker i, understregede Retten, at rollen for andre interesserede parter end den berørte medlemsstat er begrænset til at tjene som oplysningskilder for Kommissionen i proceduren for kontrol med statsstøtte. De kan således ikke selv forlange en kontradiktorisk behandling af Kommissionen.

c) Beskyttelse af den berettigede forventning

I dommen i sagen *Regione autonoma della Sardegna m.fl. mod Kommissionen* forkastede Retten klagepunktet vedrørende tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning under henvisning til, at beskyttelsen af den berettigede forventning ikke kunne påberåbes af en person, der havde gjort sig skyldig i en åbenbar overtrædelse af gældende regler. Dette var tilfældet i denne sag, for så vidt som regionen Sardinien havde indført en ulovlig støtteordning, idet den ikke var anmeldt til Kommissionen. Denne tilsidesættelse blev anset for at være åbenbar, eftersom såvel retningslinjerne af 1998 som godkendelsesbeslutningen ¹² udtrykkeligt nævnte betingelsen om en ansøgning før påbegyndelsen af arbejderne.

Hvad angår støttemodtagernes berettigede forventning, der drejer sig om tilstedeværelsen af en tidligere godkendelsesbeslutning, bemærkede Retten, at en berettiget forventning om statsstøttens lovlighed principielt kun kan gøres gældende, hvis støtten er blevet ydet under overholdelse af proceduren i artikel 88 EF, medmindre der foreligger ekstraordinære omstændigheder, hvilket en påpasselig erhvervsdrivende normalt bør være i stand til at forvisse sig om. Retten bemærkede i det foreliggende tilfælde, at godkendelsesbeslutningen klart angav, at Kommissionens godkendelse kun vedrørte støtte til projekter indledt efter indgivelsen af ansøgningen om støtte. Modtagerne af den omtvistede støtte, som ikke overholdt denne betingelse, kunne derfor i princippet ikke have en berettiget forventning om lovligheden heraf. Selv om retspraksis ikke udelukker muligheden for, at modtagere af ulovlig støtte som led i proceduren for tilbagesøgning af støtten kan henvise til ekstraordinære omstændigheder med henblik på at gøre indsigelser mod tilbagebetaling heraf, kan dette – på grundlag af relevante nationale lovbestemmelser – kun ske inden for rammerne af en tilbagesøgningsprocedure ved en national domstol, der – eventuelt efter at have anmodet Domstolen om en præjudiciel fortolkning – er enekompetent til at vurdere sagens konkrete forhold.

EF-varemærker

Afgørelserne vedrørende anvendelse af forordning (EF) nr. 40/94, erstattet af forordning (EF) nr. 207/2009 ¹³, udgør stadig i 2011 en betydelig del af de sager, der anlægges for Retten (240 afsluttede sager, 219 indgivne sager). Der gives således kun en kort gengivelse af disse afgørelser.

1. Absolutte registreringshindringer

2011 blev bl.a. markeret ved anlæggelsen af de to første sager om anvendelse af artikel 7, stk. 1, litra f), i forordning nr. 207/2009. Retten frifandt således Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (Varemærker og Design) (KHIM) (herefter »Harmoniseringskontoret«) i to sager vedrørende Harmoniseringskontorets afslag på registrering af EF-varemærker, der var i strid med den offentlige orden og sædeligheden. For det første påpegede Retten i dom af 20. september 2011, *Couture Tech mod KHIM (Représentation du blason soviétique)* (sag T-232/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), at de tegn, der af den relevante kundekreds kan opfattes som værende i strid med den offentlige orden eller sædelighed, ikke er de samme i alle medlemsstater, navnlig af sproglige, historiske, sociale og kulturelle årsager. Retten fastslog på dette grundlag, at der ikke blot skal tages hensyn til de fælles omstændigheder i EU's medlemsstater, men ligeledes til de særlige omstændigheder

¹² Kommissionens beslutning SG(98) D/9547 af 18.11.1998 om godkendelse af støtteordning »N 272/98 – Italien – støtte til fordel for hotelindustrien«.

¹³ Rådets forordning (EF) nr. 40/94 af 20.12.1993 om EF-varemærker (EFT 1994 L 11, s. 1), erstattet af Rådets forordning (EF) nr. 207/2009 af 26.2.2009 om EF-varemærker (EUT L 78, s. 1).

i hver enkelt medlemsstat, der kan påvirke opfattelsen hos den relevante kundekreds på medlemsstaternes område. Retten bemærkede, at elementer fra national lovgivning, ungarsk i det foreliggende tilfælde, ikke finder anvendelse som følge af deres normative værdi og således ikke udgør regler, som Harmoniseringskontoret er bundet af. Disse elementer udgør imidlertid faktiske omstændigheder, der gør det muligt at bedømme opfattelsen hos den relevante kundekreds i den pågældende medlemsstat af visse kategorier af tegn.

Efter at have fastslået, at den ungarske straffelov forbyder visse anvendelser af »despotismesymboler«, herunder hammer og segl og den røde femtakkede stjerne, idet dette forbud ligeledes omhandler de pågældende tegn som varemærker, fastslog Retten bl.a., at det semantiske indhold af det tidligere USSR's våbenskjold ikke er blevet udvisket eller omdannet på en sådan måde, at dette sidstnævnte ikke længere opfattes som et politisk symbol. Retten fandt således, at appelkammeret med rette fastslog, at brugen som varemærke af det ansøgte varemærke af en betydelig del af den relevante kundekreds i Ungarn vil opfattes som værende i strid med den offentlige orden og sædelighed i henhold til artikel 7, stk. 1, litra f), i forordning nr. 207/2009.

Sagen *PAKI Logistics mod KHIM (PAKI)* (dom af 5.10.2011, sag T-526/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) omhandler tegnet PAKI, som appelkammeret havde afslået at registrere med den begrundelse, at det pågældende tegn af den engelsktalende kundekreds i Den Europæiske Union blev opfattet som et racistisk ord, idet det udgør en nedværdigende og fornærmende benævnelse af en pakistaner eller mere generelt af en person, der stammer fra det indiske subkontinent, og som har bopæl i Det Forenede Kongerige. I den sammenhæng understregede Retten, at selv om artikel 7, stk. 1, litra f), i forordning nr. 207/2009 især omhandler ethvert tegn, hvis brug er forbudt ved en EU-retlig bestemmelse eller i national ret, ville et tegns registrering som EF-varemærke, hvis det er dybt krænkende, endog uden et sådant forbud være i strid med den absolutte registreringshindring i den nævnte bestemmelse. Vurderingen af en sådan registreringshindring skal foretages på grundlag af kriterier i forhold til en fornuftig person, der er i besiddelse af almindelige sensibilitets- og tolerancetærskler. Den relevante kundekreds kan endvidere ikke begrænses til kundekredsen for de varer og tjenesteydelser, for hvilke registreringen er ansøgt. Der skal således tages hensyn til den omstændighed, at de tegn, der er omfattet af registreringshindringen, vil krænke ikke alene den kundekreds, til hvem de varer og tjenesteydelser, der har fået påført tegnet, er henvendt, men ligeledes andre personer, der uden at være berørt af disse varer og tjenesteydelser tilfældigt vil blive konfronteret med tegnet i deres dagligdag. Retten konkluderede, idet den forkastede sagsøgerens argumenter med henblik på at godtgøre, at ordet »paki« ikke i alle situationer er entydigt og diskriminerende, at appelkammeret med rette havde fundet, at det pågældende ord af den engelsktalende kundekreds i EU opfattes som en racistisk forulempelse, og at registreringen af ordet som varemærke følgelig ville krænke den offentlige orden og sædeligheden.

Retten annullerede desuden i dom af 6.7.2011, *i-content mod KHIM (BETWIN)* (sag T-258/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), en afgørelse, der var blevet anfægtet med den begrundelse, at appelkammeret ikke i tilstrækkeligt omfang havde begrundet, at det ansøgte varemærke for de tjenesteydelser, der er nævnt i registreringsansøgningen, havde beskrivende karakter og var uden fornødent særpræg. Retten bemærkede i den forbindelse, at appelkammerets mulighed for at anføre en generel begrundelse for en række varer eller tjenesteydelser kun gælder varer eller tjenesteydelser, der har en indbydes forbindelse, der er tilstrækkeligt direkte og konkret til, at de udgør en rimeligt homogen kategori, således at alle de faktiske og retlige betragtninger, der udgør begrundelsen for den pågældende afgørelse, dels i tilstrækkelig grad forklarer appelkammerets ræsonnement i forhold til alle varer og tjenesteydelser i kategorien, dels kan finde anvendelse på en hvilken som helst af de pågældende varer eller tjenesteydelser. I den foreliggende sag indeholder den anfægtede afgørelse imidlertid kun få holdepunkter for at knytte de forskellige registreringshindringer til de adskillige tjenesteydelser, der er omfattet af det ansøgte varemærke. Ligeledes

bemærkede Retten, at begrundelsen for, at det ansøgte varemærke er uden fornødent særpræg, begrænser sig til henvisningen til, at det ansøgte varemærke, der ligeledes var uden fornødent særpræg, som en beskrivende angivelse, »hvis betydning enhver uden særligt kendskab eller analyseindsats vil forstå«, og derfor var udelukket fra registrering i henhold artikel 7, stk. 1, litra b), i forordning nr. 207/2009. Retten understregede endvidere, at appelkammeret alene havde anført, at ordet »betwin« udelukkende udtrykker en generel opfordring til at deltage i visse væddemål eller spil eller at opnå økonomiske fordele i form af gevinster uden at præcisere den mulige forbindelse med en bestemt tjenesteyder, og at det omhandlede tegn af denne grund ikke gør det muligt for den pågældende forbruger at opfatte det som en henvisning til en bestemt handelsmæssig oprindelse for tjenesteydelserne i forhold til mulighederne for at vædde og for gevinst eller at opfatte det som et individuelt tegn fra en bestemt tjenesteyder inden for denne sektor. På den baggrund måtte Retten af egen drift fastslå, at der forelå en utilstrækkelig begrundelse for andre tjenesteydelser end dem, der er direkte knyttet til sektoren for væddemål og præmiekonkurrencer. Det er nemlig ikke muligt at forstå, hvorledes den samlede begrundelse kan finde anvendelse på alle de øvrige heterogene tjenesteydelser, der er omfattet af varemærkeansøgningen, og hvoraf visse ikke har nogen forbindelse med væddemål og efterstræbelsen af gevinst.

Hvad angår tegnet TDI frifandt Retten ligeledes i dom af 6.7.2011, *Audi og Volkswagen mod KHIM (TDI)* (sag T-318/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), Harmoniseringskontoret i en sag om annulation af appelkammerets afgørelse, hvorefter tegnet TDI, der er sammensat af begyndelsesbogstaverne i ordene i udtrykket »direkte turboindsprøjtning« eller udtrykket »turbo-dieselindsprøjtning«, havde beskrivende karakter i hele EU.

For det første påpegede Retten, at ordmærket TDI – hvortil der er ansøgt om EF-varemærkeregistriering for »Køretøjer og konstruktionsdele heraf« – kan anvendes til at betegne de væsentligste egenskaber ved de varer og tjenesteydelser, der er omhandlet i varemærkeansøgningen. For så vidt angår køretøjer betegner dette ordmærke beskaffenheden heraf, fordi det er en væsentlig egenskab ved et køretøj, at det har en motor med »turbodieselindsprøjtning« eller »direkte turboindsprøjtning«. Hvad angår konstruktionsdelene til køretøjer angiver ordmærket TDI typen. Retten fandt således, at tegnet TDI er beskrivende for de berørte varer i hele Unionen. For det andet forkastede Retten argumentet om – med henblik på at godtgøre opnåelsen af særpræg ved brug – dels at indarbejdelsen af et varemærke ikke skal være bevist i alle medlemsstaterne, dels at de principper, der finder anvendelse på et varemærkes renommé, skal overføres, således at godtgørelsen af varemærkets indarbejdelse på en væsentlig del af Unionens område er tilstrækkelig. Retten fastslog således, at det er i alle de EU-medlemsstater, hvor det ansøgte varemærke ikke fra begyndelsen havde det fornødne særpræg, at det skal have opnået fornødent særpræg ved brug. I denne henseende har Retten bl.a. præciseret, at med hensyn til formålet i artikel 9, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009, der omhandler beskyttelse af de legitime interesser hos indehavere, hvis varemærke på grund af disses økonomiske og reklamemæssige anstrengelser har fået et renommé, skal den metode, der anvendes til at fastlægge det relevante område i forbindelse med anvendelsen af denne bestemmelse, ikke finde anvendelse i forhold til opnåelsen af fornødent særpræg ved brug.

I dom af 17.5.2011, *Consejo Regulador de la Denominación de Origen Txakoli de Álava m.fl. mod KHIM (TXAKOLI)* (sag T-341/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), fortolkede Retten endvidere artikel 66, stk. 2, i forordning nr. 207/2009 om EF-fællesmærker, der udgør en undtagelse til artikel 7, stk. 1, litra c), i forordning nr. 207/2009. Ifølge den første af disse bestemmelser kan EF-fællesmærker nemlig bestå af tegn eller angivelser, der – selv om de er af beskrivende karakter – kan tjene til at betegne varens eller tjenesteydelsens geografiske oprindelse. I den foreliggende sag har sagsøgerne gjort gældende, at ordet »txakoli« består af en angivelse, der kan tjene til at betegne den geografiske oprindelse for de varer og tjenesteydelser, som registreringsansøgningen vedrører, eftersom det vedrører et supplerende traditionelt udtryk, der er beskyttet i henhold til lovgivningen

på området for vinproduktion, og som er forbeholdt vine med de oprindelsesbetegnelser, sagsøgerne er tilsynsråd for.

Retten fandt i denne henseende, at udtrykket alene var omfattet af den gældende lovgivning som en angivelse af en egenskab ved disse vine, og ikke som en angivelse af deres geografiske oprindelse, til trods for den angivelige forbindelse mellem ordet »txakoli« og Baskerlandet. Artikel 66 i forordning nr. 207/2009 skal imidlertid ikke fortolkes udvidende. Dette ville nemlig indebære et indgreb i den kompetence, som er tildelt de myndigheder, der er ansvarlige for oprindelsesbetegnelser eller beskyttede geografiske betegnelser. En eret til brug af ordet »txakoli«, som er afledt af andre EU-retlige bestemmelser, medfører nemlig ikke, at det omhandlede tegn automatisk kan registreres som et EF-varemærke. En sådan registrering tildeler dets indehaver specifikke rettigheder, som det ikke er muligt at opnå i henhold til andre bestemmelser, såsom bestemmelserne vedrørende landbrugspolitikken.

Retten præciserede endelig, at afslaget på registrering af det ansøgte varemærke er uden betydning for den eret, som sagsøgerne i medfør af lovgivningen om vindyrkning på nuværende tidspunkt har til at anvende de omhandlede ord, og at afslaget ikke indebærer, at andre erhvervsdrivende ud over dem, der i medfør af denne lovgivning er indehavere af eneretten, kan anvende dette ord, eller forhindrer sagsøgerne i at kræve, at lovgivningen om vindyrkning overholdes.

Endelig i dom af 6.10.2011, *Bang & Olufsen mod KHIM (Fremstilling af en højttaler)* (sag T-508/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), frifandt Retten Harmoniseringskontoret i en sag anlagt til prøvelse af en afgørelse fra appelkammeret – som selv havde truffet sin afgørelse efter Rettens annullation af en tidligere afgørelse¹⁴ – hvorved dette gav afslag på registrering af et EF-varemærke, der bestod i et tredimensionalt tegn med form som en højttaler, idet det pågældende tegn bestod af en udformning, hvorved varen fik en væsentlig værdi i henhold til artikel 7, stk. 1, litra e), nr. iii), i forordning nr. 40/94.

I denne sag skulle Retten tage stilling til, hvorvidt appelkammeret havde begået en retlig fejl ved – efter at have fastslået, at en ny absolut registreringshindring kunne finde anvendelse i det foreliggende tilfælde, idet den første undersøgelse, der havde ført til den dom, hvorved Retten annullerede den første afgørelse, alene vedrørte artikel 7, stk. 1, litra b), i forordning 40/94, dvs. kravet om fornødent særpræg – at foretage en undersøgelse af tegnet på grundlag af registreringshindringen i samme forordnings artikel 7, stk. 1, litra e), nr. iii).

Retten svarede benægtende, idet den understregede, at selv hvis det antages, at et tegn, der er genstand for en EF-varemærkeansøgning, af Retten – i modsætning til, hvad KHIM har fastslået – anses for ikke at være omfattet af en af de absolutte registreringshindringer i artikel 7, stk. 1, i forordning nr. 40/94, ville Rettens annullation af Harmoniseringskontorets afgørelse om afslag på registrering af det pågældende varemærke nødvendigvis få Harmoniseringskontoret, som det påhviler at drage konsekvenserne af Rettens doms konklusion, til at genoptage undersøgelsesproceduren i forbindelse med ansøgerens EF-varemærkeansøgning og give afslag på ansøgningen, når det fastslår, at det omhandlede tegn er omfattet af en anden absolut registreringshindring, der er omhandlet i samme bestemmelse. I medfør af artikel 74, stk. 1, i forordning nr. 40/94 skal Harmoniseringskontoret ved bedømmelsen vedrørende absolutte registreringshindringer ex officio prøve de relevante faktiske omstændigheder, der vil kunne føre det til at bringe en absolut registreringshindring i anvendelse. Et tegn, der falder ind under artikel 7, stk. 1, litra e), i forordning nr. 40/94, kan desuden aldrig opnå fornødent særpræg i henhold til samme forordnings artikel 7, stk. 3, som følge

¹⁴ Dom af 10.10.2007, sag T-460/05, *Bang & Olufsen mod KHIM (Formen på en højttaler)*, Sml. II, s. 4207.

af den brug, der er gjort deraf, mens denne mulighed ifølge denne sidstnævnte bestemmelse foreligger for tegn, der er omfattet af registreringshindringerne i artikel 7, stk. 1, litra b)-d), i forordning nr. 40/94.

Undersøgelsen af et tegn på baggrund af artikel 7, stk. 1, litra e), i forordning nr. 40/94 fritager derfor, såfremt det på grundlag heraf konkluderes, at et af kriterierne i denne bestemmelse er opfyldt, fra undersøgelse af samme tegn på baggrund af forordningens artikel 7, stk. 3, idet det i et sådant tilfælde er klart, at tegnet ikke kan registreres. Denne fritagelse er grunden til, at det kan være relevant at foretage en forudgående undersøgelse af tegnet på grundlag af artikel 7, stk. 1, litra e), i forordning nr. 40/94 i det tilfælde, hvor anvendelse af flere af de absolutte registreringshindringer, der er fastsat i den pågældende stk. 1, er mulig, uden at en sådan fritagelse af denne grund imidlertid kan fortolkes således, at den indebærer en pligt til en forudgående undersøgelse af samme tegn på grundlag af artikel 7, stk. 1, litra e), i forordning nr. 40/94.

2. Relative registreringshindringer

I dom af 17.2.2011, *Formula One Licensing mod KHIM – Global Sports Media (F1-LIVE)* (sag T-10/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), fandt Retten, at der ikke forelå risiko for forveksling mellem varemærket F1-LIVE for varer eller tjenesteydelser vedrørende formel 1-løbet (dvs. tidsskrifter, bøger og tryksager, pladsreservation og organisering af konkurrencer via internettet) og varemærkerne F1 og F1 Formula 1, der tilhører selskabet Formula One Licensing BV, på grund af den beskrivende karakter, som offentligheden tillægger bestanddelen »f1«, og den begrænsede lighed mellem tegnene.

Den relevante kundekreds vil nemlig opfatte kombinationen af bogstavet »f« og tallet »1« som en forkortelse for »formel 1«, der er den sædvanlige betegnelse for en kategori af racerbiler og, i forlængelse heraf, racerbil, der involverer sådanne biler. Desuden vil den relevante kundekreds kunne opfatte bestanddelen »f1« i det ældre EF-figurmærke F1 Formula 1 som det varemærke, der anvendes af indehaveren af dette varemærke i forbindelse med dennes forretningsmæssige aktiviteter på området for formel 1-løb. Den relevante kundekreds opfatter således ikke bestanddelen »f1« i det ansøgte varemærke som en særpræget bestanddel, men som en bestanddel med et beskrivende formål. Derfor har bestanddelen »f1« med almindelig skrift kun en svag grad af særpræg i forhold til de omhandlede varer og tjenesteydelser, og det eventuelle renommé, der kunne tillægges EF-figurmærket, som anvendes inden for Unionen, hænger i det væsentlige sammen med logoet F1 i varemærket F1 Formula 1.

Hvad nærmere angår ordmærkerne F1 vil forbrugerne ikke sammenkæde bestanddelen »f1«, der er indeholdt i det ansøgte varemærke, med indehaveren af de ældre varemærker, fordi det eneste tegn, de har lært at associere med den nævnte indehaver, er logoet for varemærket F1 Formula 1, og ikke det, der er gengivet med standardskrift. Forbrugerne vil opfatte F1 med almindelig skrift som en forkortelse for »formel 1«, dvs. som en beskrivende angivelse.

For så vidt angår figurmærket F1 Formula 1, der er karakteriseret af manglen på visuel lighed og den omstændighed, at den fonetiske og begrebsmæssige lighed kun er begrænset, vil den relevante kundekreds ikke forveksle det ansøgte varemærke med dette varemærke. Den generelle betydning, som kundekredsen tillægger tegnet F1, sikrer, at denne kundekreds vil forstå, at det ansøgte varemærke vedrører formel 1, men på grund af den fuldstændig anderledes opstilling vil kundekredsen ikke forbinde dette med de aktiviteter, som indehaveren af det ældre varemærke udøver.

3. Procedure

I dom af 9.2.2011, *Ineos Healthcare mod KHIM – Teva Pharmaceutical Industries (ALPHAREN)* (sag T-222/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), præciserede Retten i forbindelse med den anlagte sag sin praksis vedrørende den undersøgelse af velkendte kendsgerninger, som appelkammeret for Harmoniseringskontoret havde foretaget.

I henhold til ordlyden af artikel 74 i forordning nr. 40/94 fremgår det, at i sager vedrørende relative registreringshindringer begrænser Harmoniseringskontoret sig til at prøve de af parterne fremførte kendsgerninger, beviser og argumenter og de af parterne fremsatte anmodninger. Ifølge Retten vedrører denne bestemmelse bl.a. det faktuelle grundlag for Harmoniseringskontorets afgørelser, nemlig de omstændigheder og beviser, hvorpå disse afgørelser gyldigt kan støttes. Således kan appelkammeret – når det træffer afgørelse vedrørende en klage over en afgørelse, der afslutter en indsigelsessag – alene støtte sin afgørelse på de omstændigheder og beviser, som de berørte parter har anført. Begrænsningen af det faktiske grundlag for den prøvelse, som appelkammeret foretager, udelukker imidlertid ikke, at appelkammeret ud over de kendsgerninger, der udtrykkeligt er anført af parterne under indsigelsessagen, også tager hensyn til velkendte kendsgerninger, dvs. kendsgerninger, som enhver har kendskab til eller kunne få kendskab til ved almindeligt tilgængelige kilder.

Retten understregede i denne sag, at beskrivelser af farmaceutiske præparater og deres terapeutiske indikationer, på grundlag af hvilke appelkammeret har baseret sin vurdering af ensartetheden af visse varer, på ingen måde, henset til deres tekniske grad, kan anses for oplysninger, som udgør velkendte kendsgerninger, selv om disse beskrivelser er resultater af søgninger, som er foretaget af appelkammeret på websites på internettet. Idet Retten fastslog, at den anfægtede afgørelse ville have været mærkbart anderledes uden brug af de omhandlede oplysninger, annullerede den afgørelsen delvist.

Retten præciserede i dom af 16.5.2011, *Atlas Transport mod KHIM – Atlas Air (ATLAS)* (sag T-145/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), dels de gældende krav vedrørende forpligtelsen til at fremlægge begrundelser for sagen for appelkammeret, dels den kontrol, Retten skal udøve i forhold til prøvelsen af appelkammerets afgørelse vedrørende udsættelsen af en ugyldighedssag.

For det første bemærkede Retten, at en klage skal indgives skriftligt til Harmoniseringskontoret inden to måneder efter den dato, på hvilken der er givet meddelelse om den afgørelse, der påklages, og inden fire måneder efter den dato, på hvilken der er givet meddelelse om afgørelsen, skal der indgives en skriftlig begrundelse for klagen. Retten konkluderede på grundlag heraf, at en sagsøger, der ønsker at indgive klage for appelkammeret, er forpligtet til, for ikke at få klagen afvist, inden for den fastsatte frist at indgive et processkrift, der indeholder begrundelserne for klagen for Harmoniseringskontoret, og disse begrundelser skal være mere end blot en henvisning til den anfægtede afgørelse og til sagsøgerens ønske om at se den ændret eller annulleret af appelkammeret. Det fremgår endvidere af en fortolkning af ordet »begrundelser«, at sagsøgeren for appelkammeret skriftligt skal fremlægge de forhold, der ligger til grund for klagen. Det tilkommer ikke appelkammeret ud fra logiske følgeslutninger at afgøre, på hvilket grundlag den sag, som den skal behandle, er baseret. Følgelig skal sagsøgeren, når denne indgiver et processkrift, anføre, skriftligt og klart, hvilke faktiske og/eller retlige omstændigheder, der ligger til grund for påstanden. I den foreliggende sag fastslog Retten, henset til manglende klare og forståelige begrundelser i sagsøgerens korrespondance, og henset til, at de begrundelser, der fremføres for appelkammeret, skal gøre det muligt bl.a. for en potentiel intervenient uden advokatbistand at kunne vurdere behovet

for at tage til genmæle over for sagens argumenter, at sagen for appelkammeret ikke opfyldte kravene i artikel 59 i forordning nr. 40/94.

For det andet bemærkede Retten, at muligheden for i en indsigelsessag at udsætte sagen for appelkammeret er et udtryk for et i medlemsstaterne almindeligt anvendt princip vedrørende en afgørelsesinstans mulighed for, når sagens omstændigheder berettiger til det, at udsætte en for denne forelagt sag. En analog anvendelse af denne mulighed i forbindelse med en ugyldighedssag er berettiget, når såvel indsigelsessagen som sagen om relativ ugyldighed har som formål at analysere risikoen for forveksling mellem to varemærker, og når muligheden for at udsætte sagen medvirker effektivt til afgørelsen af de nævnte sager. Følgelig har appelkammeret beføjelse til at udsætte en ugyldighedssag, når omstændighederne berettiger til det. Retten fastslog endvidere, at appelkammeret har en bred skønsmagtbeføjelse til at afgøre, om en sag skal udsætte eller ej. Denne beføjelse fritager imidlertid ikke appelkammerets vurdering fra domstolsprøvelse, der er begrænset til en undersøgelse af, om der foreligger et åbenbart fejlskøn eller magtfordrejning. Retten præciserede især, at appelkammeret i den forbindelse skal overholde de generelle principper for en retfærdig rettergang, der gælder inden for et retsfællesskab, under hensyntagen til den part, hvis EF-varemærke anfægtes, men også til de øvrige parter interesser.

Videre fastslog Retten i dom af 9.9.2011, *dm-droguerie markt mod KHIM – Distribuciones Mylar (dm)* (sag T-36/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser)¹⁵, at når Harmoniseringskontoret konstaterer en sproglig fejl, en afskriftfejl eller en åbenbar fejl i en afgørelse, kan dette alene rette stavefejl eller grammatiske fejl, afskriftfejl eller fejl, der er så tydelige, at man ikke kan forestille sig nogen anden tekst end den, der fremkommer ved rettelsen. I øvrigt kan indsigelsesafdelingernes kompetence til at træffe en ny afgørelse i en sag, hvor de allerede har vedtaget og meddelt en afgørelse, der afslutter sagen, ikke gå ud over de tilfælde, der er fastsat i artikel 42 i forordning nr. 207/2009 (sager om tilbagekaldelse, berigtigelse af materielle fejl og genoptagelse). I den foreliggende sag, hvor de ændringer, der er anlagt sag om, har vedrørt ikke blot fuldførelsen af en uafsluttet sætning, der var uforståelig, men også afklaring af en indre modsigelse i begrundelserne samt en modsigelse mellem begrundelserne og konklusionen, fastslog Retten, at rettelsen af den første udgave af indsigelsesafdelingens afgørelse vedrørte selve hovedindholdet i denne afgørelse, og at det således ikke kun drejede sig om udbedring af en skrivefejl. Under hensyntagen til fejllens grove og åbenlyse karakter annullerede Retten appelkammerets afgørelse, idet appelkammeret ikke i afgørelsen havde fastslået, at indsigelsesafdelingens ændrede afgørelse var ugyldig.

Endelig fastslog Retten i dom af 14.12.2011, *Völkl mod KHIM – Marker Völkl (VÖLKL)* (sag T-504/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), at når klagen for appelkammeret alene angår en del af de varer eller tjenesteydelser, der er omfattet af registreringsansøgningen eller af indsigelsen, giver denne klage appelkammeret mulighed for at foretage en fornyet undersøgelse af realiteten i indsigelsen, men udelukkende i forhold til de pågældende varer eller tjenesteydelser, idet registreringsansøgningen og indsigelsen ikke er forelagt for appelkammeret for så vidt angår de resterende omhandlede varer eller tjenesteydelser. For så vidt som appelkammeret annullerede konklusionens

¹⁵ Jf. ligeledes vedrørende EF-design dom af 18.10.2011, sag T-53/10, Reishel mod KHIM – Dynamic Promotion (Flettede kasser og kurve), endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, hvori det blev fastslået, at en tilsidesættelse af retten til forsvar, der medførte, at der blev truffet en afgørelse inden udløbet af sagsøgerens frist til at afgive bemærkninger, ikke udgør en åbenbar fejl som omhandlet i artikel 39 i Kommissionens forordning (EF) nr. 2245/2002 af 21.10.2002 om gennemførelsesbestemmelser til Rådets forordning (EF) nr. 6/2002 om EF-design (EFT L 341, s. 28). En sådan tilsidesættelse udgjorde en procedurefejl, der havde ført til vedtagelse af afgørelsen, og følgelig en fejl, der kunne medføre afgørelsens ugyldighed.

punkt 2 i indsigelsesafdelingens afgørelse vedrørende de øvrige varer, overskred appelkammeret følgelig sin kompetence som defineret i artikel 64, stk. 1, i forordning nr. 207/2009¹⁶.

4. Bevis for reel brug af varemærket

I sagen *Zino Davidoff mod KHIM – Kleinakis kai SIA (GOOD LIFE)* (dom af 15.7.2011, sag T-108/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) havde indsigeren bl.a. baseret sit bevis for reel brug af det ældre varemærke på en afgørelse truffet af det administrative udvalg for græske varemærker. Retten præciserede i denne sammenhæng, at selv om det i princippet ville være muligt for Harmoniseringskontoret at træffe afgørelse på grundlag af en national afgørelse som bevismiddel, skal appelkammeret imidlertid med behørig omhu og på omhyggelig vis undersøge, om dette bevismiddel kan tjene til at godtgøre den reelle brug af det ældre varemærke. I denne sag ville en omhyggelig undersøgelse af den græske afgørelse have vist, at afgørelsen kortfattet henviser til de dokumenter og argumenter, som parterne havde fremført i forbindelse med sagsbehandlingen forud for denne afgørelses vedtagelse. Derudover er disse dokumenter ikke blevet overført til Harmoniseringskontorets sagsakter og var således ikke til rådighed for appelkammeret. Under disse omstændigheder var appelkammeret hverken i stand til at forstå begrundelsen, herunder vurderingen af beviserne, eller til at identificere de beviser, som den græske afgørelse, der konstaterede en reel brug af det ældre varemærke, var støttet på. Ved således blot at tilslutte sig de græske myndigheders konklusion uden nærmere at undersøge, om den græske afgørelse var støttet på afgørende beviser, har appelkammeret tilsidesat artikel 74, stk. 1, i forordning nr. 40/94 og pligten til at udvise omhu.

5. EF-Design

I dom af 14.6.2011, *Sphere Time mod KHIM – Punch (Ur påsat en snor)* (sag T-68/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), undergav Retten anvendelsen – inden for rammerne af en ugyldighedssag vedrørende artikel 7, stk. 2, i forordning nr. 6/2002, der gør det muligt at undlade at tage hensyn til offentliggørelsen, hvis et design, for hvilket der påberåbes beskyttelse, er offentliggjort af designeren eller den, til hvem dennes ret er overgået, eller af tredjemand på grundlag af oplysninger, der er meddelt, eller foranstaltninger, der er truffet af designeren eller af den, til hvem designerens ret er overgået, i løbet af de 12 måneder, der går forud for datoen for indgivelsen af ansøgningen eller forud for prioritetsdagen – af en betingelse om, at indehaveren af det design, der er omhandlet i påstanden om ugyldighed, med henblik på at begrunde denne påstand godtgør, at han er enten den, der har skabt det påberåbte design, eller den, til hvem designerens ret er overgået.

I samme dom fortolkede Retten begrebet »informeret bruger«, idet den præciserede sin hidtidige praksis¹⁷ og understregede, at for så vidt angår reklameartikler omfatter dette begreb dels den

¹⁶ Det bemærkes, at Retten i denne dom endvidere præciserede, at med henblik på at fastslå, om en sagsøger for Retten kan anfægte en afgørelse truffet af appelkammeret, må det tages i betragtning, at en afgørelse truffet af et appelkammer ved Harmoniseringskontoret ikke giver medhold i partens påstand i henhold til artikel 65, stk. 4, i forordning nr. 207/2009, såfremt appelkammeret efter at have forkastet en påstand, som i tilfælde af, at påstanden var blevet taget til følge, ville have afsluttet sagen for Harmoniseringskontoret med et positivt udfald for den part, der havde forelagt den for Harmoniseringskontoret, hjemviser sagen til den lavere instans med henblik på fornyet behandling, og dette på trods af den omstændighed, at denne fornyede behandling ville kunne føre til et gunstigt udfald for denne part. En sådan mulighed er ikke tilstrækkelig til, at der foreligger en situation, der kan ligestilles med den, hvori appelkammeret tager en påstand til følge på grundlag af visse anbringender eller argumenter, der fremføres til støtte herfor, og forkaster eller undlader at behandle de resterende anbringender eller argumenter i ansøgningen.

¹⁷ Dom af 22.6.2010, sag T-153/08, *Shenzhen Taiden mod KHIM – Bosch Security Systems (Kommunikationsudstyr)*, Sml. II, s. 2517.

erhvervsdrivende, der erhverver dem med henblik på at fordele dem til slutbrugerne, dels disse slutbrugere selv. Retten konkluderede på dette grundlag, at den omstændighed, at en af disse grupper af informerede brugere opfatter det berørte design som givende det samme helhedsindtryk, er tilstrækkeligt til at fastslå, at det anfægtede design mangler individuel karakter. Endelig præciserede Retten, at i forbindelse med den konkrete vurdering af helhedsindtrykket er det ikke nødvendigt at undersøge de ældre designs grafiske fremstilling isoleret og eksklusivt, men snarere overordnet at vurdere alle de forelagte elementer, der gør det muligt tilstrækkeligt præcist og sikkert at afgøre det helhedsindtryk, som det berørte design giver. Hvad angår især design, der har været anvendt uden at være registreret, kan det ikke udelukkes, at der ikke eksisterer nogen grafisk fremstilling, der viser alle de relevante detaljer, der kan sammenlignes med anmodningen om registrering. Ifølge Retten er det således et unødigt stort krav til den, der har nedlagt påstand om ugyldighed, at en sådan fremstilling skal forelægges i ethvert tilfælde.

Aktindsigt i institutionernes dokumenter

Retspraksis på området for aktindsigt i dokumenter har været særligt omfangsrig i 2011 med 23 afsagte domme, der vedrører forskellige aspekter af dette emne.

1. Søgsmålsinteresse

I dom af 22.3.2011, *Access Info Europe mod Rådet* (sag T-233/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), fastslog Retten, at offentliggørelsen af den fuldstændige version af det ønskede dokument på en tredjemands website, som ikke har iagttaget reglerne vedrørende offentlighedens adgang til Rådets dokumenter, ikke gør det muligt at antage, at sagsøgeren ikke længere havde nogen interesse i at påstå annullation af Rådets afgørelse, hvorved han havde fået afslag på fuldstændig aktindsigt i det ønskede dokument. En sagsøger kan bl.a. fortsat have interesse i at opretholde en påstand om annullation af en retsakt udstedt af en institution, således at det forhindres, at den ulovlighed, som retsakten angiveligt er behæftet med, gentages i fremtiden. En sådan søgsmålsinteresse foreligger dog alene, såfremt den hævdede ulovlighed kan gentage sig i fremtiden uafhængigt af de omstændigheder i sagen, som har dannet grundlag for sagsøgerens søgsmål. Dette gør sig gældende for et annullationssøgsmål, der er indgivet med henblik på prøvelse af en rådsafgørelse om afslag på fuldstændig aktindsigt i et dokument, dels fordi den af sagsøgeren påståede ulovlighed beror på en fortolkning af en af de undtagelser, som er foreskrevet i forordning nr. 1049/2001¹⁸, og som Rådet højst sandsynligt vil påberåbe sig i forbindelse med en ny begæring, dels fordi sagsøgeren i sin egenskab af en forening, hvis formål er at skabe større gennemsigtighed inden for EU, sandsynligvis i fremtiden vil indgive flere begæringer om aktindsigt i lignende dokumenter.

2. Definition af dokumenter

I dom af 26. oktober 2011, *Dufour mod ECB* (sag T-436/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), præciserede Retten definitionen af dokument i artikel 3, litra a), i Den Europæiske Centralbanks (ECB) afgørelse 2004/258/EF¹⁹ om aktindsigt i dennes dokumenter i forbindelse med en begæring om aktindsigt i en database.

¹⁸ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1049/2001 af 30.5.2001 om aktindsigt i Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter (EFT L 145, s. 43).

¹⁹ Den Europæiske Centralbanks afgørelse 2004/258/EF af 4.3.2004 om aktindsigt i Den Europæiske Centralbanks dokumenter (EUT L 80, s. 42).

I denne henseende udledte Retten af ordlyden af artikel 3, litra a), i afgørelse 2004/258, at begrebet dokument skal forstås som et opbevaret indhold, der efter dets frembringelse kan reproduceres eller konsulteres, og at arten af det medie, indholdet opbevares på, er uden betydning. Retten præciserede endvidere, at en database er karakteriseret ved et indhold af enhver art og ved hardware, hvori dette indhold er lagret. Retten udledte heraf, at alle oplysningerne i en database udgør et dokument som omhandlet i artikel 3, litra a), i afgørelse 2004/258. Retten tilføjede, at idet oplysningerne er uafhængige af hinanden, er ECB forpligtet til at foretage en konkret og individuel undersøgelse og give delvis aktindsigt i de oplysninger, der kan udskilles ved hjælp af de søgefunktioner, den er i besiddelse af til denne database, dog med det forbehold, at oplysningerne ikke er omfattet af undtagelserne i artikel 4 i afgørelse 2004/258.

3. Undtagelsen vedrørende beskyttelsen af beslutningsprocessen

I den ovennævnte dom i sagen *Access Info Europe mod Rådet*, annullerede Retten Rådets afgørelse, idet den fastslog, at Rådet ikke havde godtgjort, at udleveringen af identitetsoplysninger om ophavsmændene til ændringsforslag i et dokument vedrørende et forslag til forordning om aktindsigt i dokumenter ville være til alvorlig skade for den igangværende beslutningsproces. Efter at have præciseret, at offentligheden har ret til aktindsigt i alle de dokumenter, der ønskes udleveret, bemærkede Retten, at en endnu videre adgang til aktindsigt skal gives, når Rådet agerer som lovgiver, med henblik på at give borgerne mulighed for at kontrollere alle de oplysninger, der udgør grundlaget for en lovgivningsmæssig retsakt. Borgernes mulighed for at kende grundlaget for lovgivningsforanstaltninger er en betingelse for den effektive udøvelse af deres demokratiske rettigheder. Retten fastslog i den foreliggende sag, at risikoen for, at udleveringen af identitetsoplysninger om ophavsmændene til ændringsforslagene i det omhandlede dokument nedsætter medlemsstaternes delegationers mulighed for under en lovgivningsprocedure at ændre holdning og alvorligt skader muligheden for at indgå et kompromis, ikke udgør en risiko, der er tilstrækkeligt alvorlig og rimelig forudsigelig.

I dom af 7. juni 2011, *Toland mod Parlamentet* (sag T-471/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), annullerede Retten Europa-Parlamentets afgørelse, hvorved dette gav afslag på aktindsigt i en revisionsberetning om godtgørelse af udgifter til Europa-Parlamentsmedlemmernes assistenter, der var udarbejdet af dets interne revisionstjeneste, bl.a. henset til, at beretningens udlevering ville være til skade for beslutningsprocessen. Selv om den berørte revisionsrapport ganske rigtigt udgør et dokument, der er udarbejdet af institutionen til intern brug, og omhandler et spørgsmål, som institutionen endnu ikke havde taget endelig stilling til, fandt Retten, at institutionen ikke i tilstrækkelig grad har godtgjort, at udleveringen af dokumentet konkret og faktisk ville skade institutionens beslutningsproces og ville have en konkret virkning på denne. Den anfægtede afgørelse indeholder imidlertid ingen håndgribelige elementer, hvoraf det kan udledes, at denne risiko for indgreb i beslutningsprocessen på tidspunktet for vedtagelsen af afgørelsen kunne forudses med en rimelig grad af sandsynlighed og ikke var rent hypotetisk. Retten har i denne henseende tilføjet, at hverken den omstændighed, at parlamentsmedlemmernes brug af de godtgørelser, der stilles til deres rådighed, er et følsomt emne, som følges med stor interesse af medierne, eller beslutningsprocessens påståede komplekse karakter i sig selv udgør en objektiv grund, der er tilstrækkelig til, at man må frygte et alvorligt indgreb i beslutningsprocessen.

4. Undtagelsen vedrørende beskyttelsen af formålet med inspektioner, undersøgelser og revision

I dom af 9. september 2011, *LPN mod Kommissionen* (sag T-29/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), bemærkede Retten, at selv om institutionen i princippet skal foretage en konkret og individuel undersøgelse af indholdet af hver enkelt af de dokumenter, der ønskes

udleveret, med henblik på at afgøre, i hvilket omfang en undtagelse til retten til aktindsigt skal finde anvendelse, og om der kan gives delvis aktindsigt, kan der afviges fra denne forpligtelse, når det på grund af sagens særlige omstændigheder står klart, at der enten bør afslås eller gives aktindsigt. I et sådant tilfælde kan institutionen i princippet begrunde sin afgørelse om afslag med generelle formodninger i forhold til visse dokumentkategorier.

I denne henseende fastslog Retten, at idet en sagsøger ikke har ret til at undersøge Kommissionens dokumenter i den administrative sag i forbindelse med en traktatbrudsprocedure, må det anerkendes, at der – analogt med de interesserede parter situation under proceduren for kontrol med statsstøtte – foreligger en generel formodning for, at udbredelsen af dokumenterne i den administrative sag i princippet vil være til skade for beskyttelsen af formålet med en undersøgelse. Det er således tilstrækkeligt, at Kommissionen undersøger, om denne generelle formodning skal finde anvendelse på alle de berørte dokumenter, uden at den nødvendigvis skal foretage en forudgående konkret og individuel undersøgelse af indholdet af hvert af disse dokumenter. Under en traktatbrudsprocedure skal Kommissionen nødvendigvis tage udgangspunkt i princippet om, at den generelle formodning finder anvendelse på alle de berørte dokumenter. Denne formodning udelukker dog ikke de interesseredes ret til at påvise, at et givet dokument, der ønskes udleveret, ikke er omfattet af nævnte formodning, eller at der foreligger en større offentlig interesse, der i henhold til artikel 4, stk. 2, i forordning nr. 1049/2001 begrundet udlevering af det omhandlede dokument.

I sagen, der førte til dom af 15. december 2011, *CDC Hydrogene Peroxide mod Kommissionen* (sag T-437/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), anfægtede sagsøgeren Kommissionens afgørelse, hvorved denne havde givet afslag på aktindsigt i indholdsfortegnelsen til sagen om virksomheders deltagelse i et kartel på markedet for hydrogenperoxid. Kommissionen begrundede sit afslag bl.a. med behovet for at beskytte effektiviteten af dens politik på kartelområdet og især bødefritagelsesordningen. Retten annullerede Kommissionens afgørelse, idet den ikke havde godtgjort, at udleveringen af det omhandlede dokument konkret og faktisk ville kunne udgøre et indgreb i de beskyttede interesser.

Hvad angår den undtagelse, der er knyttet til beskyttelsen af de forretningsmæssige interesser, fastslog Retten, at den interesse, et selskab, der har deltaget i et kartel, har i at undgå erstatningsøgsmål, ikke skal betegnes som forretningsmæssige interesser og under alle omstændigheder ikke udgør en beskyttelsesværdig interesse, bl.a. under hensyn til den ret, som enhver person har til at kræve erstatning for den skade, som en adfærd, der begrænser eller fordrejer konkurrencen, har afstedkommet.

Hvad angår undtagelsen, der er knyttet til beskyttelsen af formålet med Kommissionens undersøgelser, fastslog Retten, at undersøgelserne i en konkret sag er afsluttet med vedtagelsen af den endelige afgørelse, uanset retsinstansernes eventuelle senere annullation af denne afgørelse, idet det er på dette tidspunkt, at den omhandlede institution selv har fundet, at sagen er afsluttet. Retten forkastede desuden Kommissionens argument om, at undtagelsen, der støttes på formålet med undersøgelserne, er uafhængig af enhver konkret procedure og almindeligvis kan påberåbes med henblik på at afslå udleveringen af ethvert dokument, der kan udgøre et indgreb i Kommissionens politik på kartelområdet og især dens bødefritagelsesprogram. En så bred fortolkning af begrebet formålet med undersøgelser er nemlig ikke i overensstemmelse med princippet om, at undtagelserne som omhandlet i artikel 4 i forordning nr. 1049/2001 skal fortolkes og anvendes strengt. Retten understregede, at forordning nr. 1049/2001 ikke gør det muligt at antage, at EU's konkurrencepolitik i forbindelse med anvendelsen af denne forordning skal undergives en særbehandling i forhold til andre af EU's politikområder, hvorfor der ikke er nogen grund til at fortolke begrebet formålet med undersøgelser anderledes i forhold til konkurrencepolitikken. Endelig bemærkede Retten, at bødefritagelses- og samarbejdsordningen ikke er den eneste metode til at

sikre overholdelsen af EU's konkurrenceregler. Erstatningssøgsmål ved de nationale retter vil nemlig ligeledes kunne bidrage væsentligt til opretholdelsen af en effektiv konkurrence i EU.

5. Påberåbelsen af undtagelser, der stammer fra den medlemsstat, der er ophavsmand til retsakten

Dom af 13. januar 2011, *IFAW Internationaler Tierschutz-Fonds mod Kommissionen* (sag T-362/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel), omhandlede spørgsmålet om den kontrol, som EU's retsinstanser udøver med hensyn til anvendelsen af den materielle undtagelse, der kan påberåbes af en medlemsstat inden for rammerne af artikel 4, stk. 5, i forordning nr. 1049/2001. Denne bestemmelse bemyndiger medlemsstaten til at anmode den institution, der har modtaget en begæring om aktindsigt i et dokument, der hidrører fra den pågældende medlemsstat, om ikke at udlevere dokumentet uden dennes forudgående samtykke ²⁰.

Retten præciserede, at i tilfælde af en korrespondance i tidsrummet mellem på den ene side en institutions afgørelse om at afslå aktindsigt i et dokument, der hidrører fra en medlemsstat, på den anden side sidstnævntes anmodning i henhold til artikel 4, stk. 5, i forordning nr. 1049/2001, tilkommer det EU's retsinstanser efter anmodning fra den part, der har fået afslag på aktindsigt af den institution, hvortil begæringen om aktindsigt blev indgivet, at efterprøve, om dette afslag er gyldigt begrundet i de undtagelser, der er fastsat i artikel 4, stk. 1-3, i forordning nr. 1049/2001, og om dette afslag beror på institutionens egen vurdering af undtagelserne eller på den berørte medlemsstats vurdering. Følgelig er EU's retsinstansers efterprøvelse på grundlag af anvendelsen af artikel 4, stk. 5, i forordning nr. 1049/2001 ikke begrænset til en *prima facie*-kontrol. Anvendelsen af denne bestemmelse er ikke til hinder for en fuldstændig efterprøvelse af institutionens afgørelse om afslag, der bl.a. bør overholde begrundelsespligten, og som skal hvile på den berørte medlemsstats materielle vurdering af, om undtagelserne i artikel 4, stk. 1-3, i forordning nr. 1049/2001 skal finde anvendelse. Medlemsstaten har i forbindelse med anvendelsen af artikel 4, stk. 5, i forordning nr. 1049/2001 imidlertid et vidt skøn med henblik på at afgøre, om udleveringen af de dokumenter, der er omfattet af samme forordnings artikel 4, stk. 1, litra a), kan udgøre et indgreb i offentlighedens interesser. Vurderingen af, om udleveringen af et dokument vil være til skade for de interesser, der er beskyttet af sådanne materielle undtagelser, kan omhandle denne medlemsstats politiske ansvar. I et sådant tilfælde skal medlemsstaten på samme måde som institutionen tillægges en vidt skøn. Den kontrol, der udøves af EU's retsinstanser, skal følgelig begrænses til en undersøgelse af, om reglerne vedrørende proceduren og begrundelse er overholdt, om de faktiske omstændigheder er materielt nøjagtige, og at der ikke foreligger et åbenbart fejlskøn og magtfordrejning.

Fælles udenrigs- og sikkerhedspolitik – restriktive foranstaltninger

Antallet af sager om restriktive foranstaltninger antog i 2011 et hidtil uset omfang, idet der blev indgivet mere end 90 sager. De af Retten afsagte domme er præget af det krav om hurtighed, der gælder for afsigelsen, og af, at de understreger pligten til at begrunde beslutninger om at pålægge sådanne foranstaltninger.

²⁰ En lignende problematik blev behandlet i dom af 24.5.2011, *Bachelor mod Kommissionen* (sag T-250/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser). Retten bemærkede heri, at undtagelsen, der er fastsat i artikel 4, stk. 3, andet led, i forordning nr. 1049/2001 havde til formål at beskytte visse typer af dokumenter, der er udarbejdet i forbindelse med en procedure, hvor udleveringen endog efter afslutningen af denne procedure ville være til skade for den berørte institutions beslutningsprocedure. Disse dokumenter skal indeholde »meningstilkendegivelser til internt brug som led i drøftelser og indledende konsultationer inden for den pågældende institution«. Dokumenter, der af en ekstern person eller virksomhed er sendt til en institution med henblik på en meningsudveksling med institutionen, er ikke omfattet af denne kategori.

I sagen *Bamba mod Rådet* (dom af 8.6.2011, sag T-86/11, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) – der blev afsagt efter hasteproceduren af en udvidet afdeling og mindre end fire måneder fra sagens anlæg – fik Retten forelagt spørgsmålet om gyldigheden af restriktive foranstaltninger mod Nadiany Bamba, anden hustru til Laurent Gbagbos, tidligere præsident i Côte-d'Ivoire. Disse foranstaltninger blev iværksat i forbindelse med præsidentvalget, som fandt sted i Côte-d'Ivoire i efteråret 2010, og i forlængelse af hvilket De Forenede Nationer (FN) erklærede Alassane Ouattara som vinder af valget. Unionen har ligeledes anerkendt Alassane Ouattara som vinder af valget og opfordret de ivorianske ledere, både civile og militære ledere, til at underlægge sig den demokratisk valgte præsident Alassan Ouattaras, samtidig med at den bekræftede, at den var fast besluttet på at træffe målrettede restriktive foranstaltninger over for dem, der vedbliver med at nægte at anerkende det ivorianske folks suveræne vilje.

I den forbindelse mindede Retten om, at hensynet til en effektiv domstolskontrol indebærer, at den pågældende EU-myndighed er forpligtet til i videst muligt omfang at meddele begrundelsen, enten på det tidspunkt, hvor optagelsen på listen bliver besluttet, eller i det mindste så hurtigt som muligt herefter, med henblik på, at disse adressater sættes i stand til rettidigt at udnytte deres søgsmålsadgang. Henset til, at den pågældende ikke har ret til at blive hørt forud for vedtagelsen af en første foranstaltning, hvorved denne pålægges sådanne foranstaltninger, er det så meget desto vigtigere, at begrundelsespligten overholdes, eftersom den udgør den eneste sikkerhed for, at den pågældende kan gøre brug af de retsmidler, som vedkommende har til rådighed med henblik på at anfægte lovligheden af foranstaltningen. Begrundelsen for en retsakt udstedt af Rådet, hvorved der foreskrives restriktive foranstaltninger som de i den foreliggende sag omhandlede, skal principielt henvise ikke blot til de lovfæstede betingelser for at anvende denne retsakt, men også til de specifikke og konkrete grunde til, at Rådet ved udøvelsen af sin skønsbeføjelse finder, at den berørte bør være omfattet af sådanne foranstaltninger. Da Rådet er tillagt en sådan skønsbeføjelse for så vidt angår de forhold, der skal tages i betragtning ved vedtagelsen eller opretholdelsen af en foranstaltning vedrørende indefrysning af midler, kan det ikke kræves, at det mere specifikt angiver, på hvilken måde indefrysningen af sagsøgerens midler konkret bidrager til kampen mod, at der lægges hindringer i vejen for den nationale freds- og forsoningsproces, eller at det fremlægger beviser, der godtgør, at den pågældende i fremtiden ville kunne anvende sine midler til at lægge hindringer i vejen for freds- og forsoningsprocessen.

Retten konstaterede i den konkrete sag, at Rådet havde begrænset sig til at fremsætte nogle vage og generelle betragtninger for optagelsen af Nadiany Bamba på den anfægtede liste. Særligt udgør oplysningen om, at hun er direktør for gruppen Cyclone, der udgiver avisen »Le temps«, ikke en omstændighed, der er egnet til specifikt og konkret at begrunde de anfægtede retsakter for hendes vedkommende. Den manglende konkrete begrundelse gør det således ikke muligt at forstå, på hvilken måde Nadiany Bamba skulle have lagt hindringer i vejen for freds- og forsoningsprocessen ved offentligt at opildne til had og vold og ved at deltage i misinformationskampagner i forbindelse med præsidentvalget i 2010.

Under disse omstændigheder fastslog Retten, at begrundelsen for de anfægtede retsakter ikke gav Nadiany Bamba grundlag for at anfægte deres gyldighed for denne ret. Den præciserede, at det ikke havde været muligt for den at efterprøve begrundelsen for disse retsakter, hvorfor de blev annulleret, idet deres virkning dog blev opretholdt, indtil udløbet af fristen for appel til Domstolen, dvs. to måneder og ti dage fra dommens forkyndelse eller, såfremt appel er iværksat, fra afvisningen af appellen, som fastsat i artikel 280 TEUF og artikel 264, andet afsnit, TEUF.

Inden for rammerne af bekæmpelsen af nuklear spredning bemærkes desuden, at Retten i dom af 7. december 2011, *HTTS mod Rådet* (sag T-562/10, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, afsagt som en udeblivelsesdom), annullerede forordningen om visse restriktive foranstaltninger, der var

iværksat over for sagsøgeren, under henvisning til, at de begrundelser, som Rådet havde angivet, umiddelbart var selvmodsigende og ikke gjorde det muligt at fastslå, om opførelsen af sagsøgeren på den omtvistede liste skyldtes de samme omstændigheder, som var blevet angivet i den tidligere forordning, nemlig forbindelsen mellem sagsøgeren og HDSL, eller nye omstændigheder, nemlig den direkte forbindelse mellem sagsøgeren og IRISL. Under alle omstændigheder gjorde hverken forordningen eller Rådets brev som svar på den af sagsøgeren fremsendte anmodning om at foretage en fornyet vurdering det muligt at vurdere, hvorfor Rådet ikke anså de oplysninger, som sagsøgeren har fremlagt vedrørende arten af sagsøgerens virksomhed og dens selvstændighed i forhold til HDSL og IRISL, for at være egnede til at ændre Rådets holdning til opretholdelsen af restriktive foranstaltninger over for sagsøgeren. Rådet havde heller ikke angivet, hvilken form for kontrol IRISL angiveligt har over sagsøgeren, eller hvilken virksomhed sagsøgeren udfører på IRISL's vegne. Retten annullerede den anfægtede forordning, for så vidt som den vedrørte sagsøgeren, under henvisning til tilsidesættelse af begrundelsespligten. For at undgå alvorlig og uoprettelig skade for effektiviteten af de restriktive foranstaltninger, som den anfægtede forordning foreskriver, og at sagsøgeren ville kunne udvise en adfærd med det formål at omgå virkningen af efterfølgende restriktive foranstaltninger, besluttede Retten dog at opretholde forordningens virkninger i en periode på højst to måneder fra datoen for afsigelsen af dommen.

Miljø – ordning for handel med kvoter for drivhusgasemissioner

Sagen *Letland mod Kommissionen* (dom af 22.3.2011, sag T-369/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) omhandlede Kommissionens beslutning, hvorved den erklærede, at et aspekt af den foreslåede ændring af den nationale plan for tildeling af drivhusgasemissionskvoter (herefter »NAP«) for Republikken Letland for perioden 2008-2012 er uforeneligt med ordningen for handel med kvoter for drivhusgasemissioner, der er indført ved direktiv 2003/87/EF²¹. Den ændrede NAP, som blev forelagt af Republikken Letland, var en følge af Kommissionens første beslutning, hvorved Kommissionen erklærede et aspekt af den oprindelige NAP uforenelig med direktiv 2003/87 og havde betinget sin accept af den nævnte NAP af, at der blev foretaget ændringer med henblik på at mindske den samlede mængde kvoter til fordeling. Beslutningen om den ændrede NAP blev imidlertid truffet efter udløbet af fristen i artikel 9, stk. 3, i direktiv 2003/87, hvori det bestemmes, at Kommissionen senest tre måneder efter en medlemsstats forelæggelse af en national tildelingsplan kan afvise NAP eller en del heraf, hvis den er uforenelig med kriterierne i direktivets bilag III.

Med henblik på afgørelsen af, om Kommissionen med føje kunne vedtage den anfægtede beslutning efter udløbet af denne frist, bemærker Retten, at hvis Kommissionen inden for fristen på tre måneder efter medlemsstatens forelæggelse af en NAP afstår fra at gøre brug af sin beføjelse, kan medlemsstaten principielt gennemføre nævnte NAP, uden at dette kræver Kommissionens godkendelse. Undersøgelingsproceduren vedrørende en NAP skal således ikke nødvendigvis afsluttes med en formel beslutning. Retten understreger til gengæld, at Kommissionen kan blive nødt til at gøre brug af sin beslutningsbeføjelse, når medlemsstaten afstår fra, eller nægter, at ændre sin NAP før udløbet af tremånedersfristen til trods for de fremførte indvendinger. I mangel af en sådan beslutning om afslag fra Kommissionens side bliver den forelagte NAP nemlig endelig og omfattes af en formodning om lovlighed, som gør det muligt for medlemsstaten at gennemføre den.

²¹ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/87/EF af 13.10.2003, om en ordning for handel med kvoter for drivhusgasemissioner i Fællesskabet og om ændring af Rådets direktiv 96/61/EF (EFT L 275, s. 32), som ændret ved Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/101/EF af 27.10.2004 (EUT L 338, s. 18).

Hvad angår de ændringer, der – som det er tilfældet i den foreliggende sag – indtræder i en senere fase af undersøgelsesproceduren, bemærkede Retten, at de netop har til formål at imødegå Kommissionens indledningsvis udtrykte indsigelser. Kommissionens godkendelse af de nævnte ændringer er dermed kun en naturlig følge af dens første indsigelser og ikke udtryk for en generel godkendelsesbeføjelse. I øvrigt skal Kommissionens godkendelse af de ændringer, der er foretaget af NAP'en, ikke være genstand for en formel beslutning fra Kommissionens side.

Retten bemærkede desuden, at en procedure indledt i henhold til artikel 9, stk. 3, i direktiv 2003/87 har til formål at sikre medlemsstaterne retssikkerhed og navnlig at give dem mulighed for hurtigt og inden for korte frister at fastsætte bestemmelser om fremgangsmåden med henblik på tildeling af emissionskvoterne og forvalte ordningen for handel med kvoter på grundlag af deres NAP i den berørte tildelingsperiode. Der er således en legitim interesse i, at den pågældende NAP ikke i sin gyldighedsperiode risikerer at blive anfægtet af Kommissionen. Disse betragtninger gælder med hensyn til enhver NAP, uafhængigt af spørgsmålet om, hvorvidt der er tale om den oprindeligt forelagte udgave eller en revideret udgave, der er forelagt senere, og så meget desto mere, når der forud for Kommissionens kontrol allerede er gennemført en første fase af undersøgelsen.

Følgelig omfatter begrebet forelæggelse som omhandlet i artikel 9, stk. 3, i direktiv 2003/87 såvel den første som efterfølgende forelæggelser af forskellige udgaver af en NAP, således at hver af disse forelæggelser udløser en ny frist på tre måneder. I den foreliggende sag blev den anfægtede beslutning annulleret, da den ikke blev truffet inden udløbet af nævnte frist, inden for hvilken den reviderede NAP blev endelig.

Offentlig sundhed

I sagen *Frankrig mod Kommissionen* (dom af 9.9.2011, sag T-257/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) ønskede sagsøgeren at opnå annullation af den forordning, hvorved Kommissionen havde ændret forordning (EF) nr. 999/2001²², idet denne tillod mindre indgribende overvågnings- og udryddelsesforanstaltninger end dem, der tidligere gjaldt for fåre- og gedeflokke. Retten præciserede i den forbindelse, at det tilkommer de institutioner, som er ansvarlige for det politiske valg, som fastlæggelsen af et for samfundet passende risikoniveau udgør, at fastlægge det risikoniveau, som anses for acceptabelt for dette samfund. Det påhviler disse institutioner at fastlægge den kritiske sandsynlighedstærskel for de potentielle skadevirkninger for folkesundheden, sikkerheden og miljøet og for omfanget af disse potentielle virkninger, som de ikke længere anser for acceptabelt for samfundet, og som, hvis den overskrides, gør det nødvendigt at gribe til præventive foranstaltninger uanset den herskende videnskabelige usikkerhed. Ved fastlæggelsen af det risikoniveau, som anses for uacceptabelt for samfundet, skal institutionerne overholde deres forpligtelse til at sikre et højt niveau i beskyttelsen uden at kunne anlægge en rent hypotetisk risikobetragtning og i deres beslutninger sigte mod et »nul-risikoniveau«. Retten anførte desuden, at styringen af risikoen består i alle de foranstaltninger, som en institution, der skal håndtere en risiko, under hensyn til sin forpligtelse til at sikre et højt niveau i beskyttelsen af folkesundheden, sikkerheden og miljøet træffer for at reducere risikoen til et niveau, der anses for acceptabelt for samfundet.

Endelig understregede Retten, at det påhviler den kompetente myndighed at underkaste de pågældende vedtagne foranstaltninger en fornyet vurdering inden for et rimeligt tidsrum, idet det,

²² Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 999/2001 af 22.5.2001 om fastsættelse af regler for forebyggelse af, kontrol med og udryddelse af visse transmissible spongiforme encephalopatiser (EFT L 147 af 31.5.2001, s. 1).

når nye forhold ændrer risikoopfattelsen eller viser, at risikoen kan afvendes ved foranstaltninger, der er mindre indgribende end de eksisterende, påhviler institutionerne at foretage en ændring af bestemmelserne i lyset af de nye oplysninger. Ny viden eller nye videnskabelige opdagelser ændrer, når de begrundet en lempelse af en forebyggende foranstaltning, dermed det konkrete indhold af de offentlige myndigheders forpligtelse til konstant at opretholde et højt niveau i beskyttelsen af menneskers sundhed. Hvis disse forhold ændrer denne risikovurdering, skal bedømmelsen af, om vedtagelsen af mindre indgribende forebyggende foranstaltninger er lovlig, bedømmes ud fra disse nye forhold og ikke ud fra de forhold, der bestemte risikovurderingen i forbindelse med vedtagelsen af de første forebyggende foranstaltninger. Det er først, når dette nye risikoniveau overstiger det niveau, der anses for acceptabelt for samfundet, at retsinstanser skal fastslå, at forsigtighedsprincippet er overtrådt.

Tv-radiospredningstjenester

I sagerne *FIFA mod Kommissionen* (dom af 17.2.2011, sag T-385/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) og *UEFA mod Kommissionen* (dom af 17.2.2011, sag T-55/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, under appel) fik Retten forelagt et annullationssøgsmål anlagt af fodboldens styrende organ på verdensplan og af europæisk fodbolds styrende organ mod Kommissionens afgørelser, hvorved Kommissionen fandt, at de i Kongerige Belgien og Det Forenede Kongerige og Nordirland oprettede lister over begivenheder, som var af væsentlig samfundsmæssig interesse som omhandlet i artikel 3 a, stk. 1, i direktiv 89/552/EØF²³, var forenelige med EU-retten. Disse lister indeholdt bl.a. for Belgiens vedkommende alle slutrundekampene af verdensmesterskabet i fodbold (VM) og for Det Forenede Kongeriges vedkommende samtlige slutrundekampe i Europamesterskaberne i fodbold (EM). De var blevet fremsendt til Kommissionen i henhold til direktiv 89/552, der tillader medlemsstaterne at forbyde transmission med eneret af begivenheder, som de anser for at have en væsentlig samfundsmæssig interesse, da en sådan transmission forhindrer en betydelig del af befolkningen i at kunne følge sådanne begivenheder på gratis fjernsyn.

Retten fandt for det første, at henvisningen til verdensmesterskaberne og til EM i 18. betragtning til direktiv 97/36/EF²⁴ indebærer, at en medlemsstat ikke behøver at anføre en særlig begrundelse i sin meddelelse til Kommissionen for, at kampene under disse mesterskaber er begivenheder af væsentlig samfundsmæssig interesse, når den optager sådanne kampe på den liste, den har valgt at opstille. Kommissionens eventuelle konklusion, hvorefter det er foreneligt med EU-retten at opføre hele VM og EM på en liste over begivenheder af væsentlig samfundsmæssig interesse i en medlemsstat, fordi disse turneringer på grund af deres karakter med føje kan betragtes som samlede begivenheder, kan imidlertid anfægtes på grundlag af specifikke omstændigheder. Navnlig tilkommer det sagsøgeren at påvise, at »non-prime«-VM-kampe (dvs. andre kampe end kampe i semifinaler, finaler og kampene, der spilles af det pågældende lands landshold) og/eller »ikke betydningsfulde« EM-kampe (dvs. andre kampe end åbningskampen og finalekampen) ikke har så stor samfundsmæssig interesse i den pågældende stat.

Retten præciserede i den forbindelse, at »prime«-kampe og særligt betydningsfulde kampe såvel som landsholdskampe er af væsentlig samfundsmæssig interesse for befolkningen i den pågældende medlemsstat og således kan optages på medlemsstatens liste over begivenheder, som dens befolkning skal have mulighed for at følge på gratis fjernsyn. Hvad angår andre VM- og EM-kampe anførte Retten, at disse turneringer kan anses for én samlet begivenhed og ikke for en

²³ Rådets direktiv 89/552/EØF af 3.10.1989 om samordning af visse love og administrative bestemmelser i medlemsstaterne vedrørende udøvelse af tv-radiospredningsvirksomhed (EFT L 298, s. 23).

²⁴ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 97/36/EF af 30.6.1997 om ændring af direktiv [89/552] (EFT L 202, s. 60).

række enkeltstående begivenheder, der skal inddeles i kampe. Retten præciserede, at andre kampe end »prime«-kampe, særligt betydningsfulde kampe og landskampe kan have indflydelse på de nævnte holds deltagelse i »prime«-kampe og særligt betydningsfulde kampe, hvilket kan skabe en særlig samfundsmæssig interesse i at følge dem. Retten bemærkede i denne henseende, at det – på det tidspunkt, hvor de nationale lister udfærdiges, eller transmissionsrettighederne erhverves – ikke kan afgøres, hvilke kampe der reelt vil være afgørende for de senere etaper af disse turneringer eller som vil have betydning for et givent landsholds skæbne. Retten fastslog derfor, at den omstændighed, at visse »non prime«-kampe eller ikke særligt betydningsfulde kampe vil kunne influere på deltagelsen i »prime«-kampe eller i særligt betydningsfulde kampe, kan retfærdiggøre en medlemsstats beslutning om at betragte samtlige kampe i disse turneringer for at have en væsentlig samfundsmæssig interesse. Retten konstaterede desuden en manglende harmonisering af, hvilke begivenheder der kan anses for at være af væsentlig samfundsmæssig interesse, og bemærkede, at seertallene til »non prime«-kampe og ikke særligt betydningsfulde kampe i sidstnævnte turneringer viser, at disse kampe har tiltrukket et stort antal seere, hvoraf hovedparten normalt ikke er interesseret i fodbold.

Endelig bemærkede Retten, at hvis klassificeringen af VM og EM som begivenheder af væsentlig samfundsmæssig interesse kan påvirke den pris, som FIFA og UEFA kan opnå for at overdrage rettighederne til transmission af disse turneringer, fratager den ikke rettighederne deres handelsværdi, eftersom den ikke forpligter de to organisationer til at overdrage dem på hvilke som helst betingelser. Selv om en sådan klassificering udgør en restriktion i forhold til den frie udveksling af tjenesteydelser og etableringsfriheden, er denne restriktion begrundet, fordi den har til formål at beskytte retten til information og at sikre borgerne bred adgang til tv-dækning af begivenheder af væsentlig samfundsmæssig interesse.

Offentlige kontrakter – adgang til effektive retsmidler

I dom af 20. september 2011, *Evropaïki Dynamiki mod Den Europæiske Investeringsbank (EIB)* (sag T-461/08, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), annullerede Retten, efter først at have fastslået sin kompetence til at påkende en sag, der var anlagt af en forbigået tilbudsgiver mod en afgørelse truffet af Den Europæiske Investeringsbanks (EIB) direktion om tildeling af en offentlig kontrakt om levering af tjenesteydelser på edb-området, nævnte afgørelse bl.a. under henvisning til, at udbudsproceduren ikke har opfyldt kravene til en fuld retsbeskyttelse. For det første blev den anfægtede afgørelse ikke meddelt sagsøgeren, der således fik kendskab til den, efter at den i princippet var gennemført ved undertegnelsen og ikrafttrædelsen af kontrakten. I det foreliggende tilfælde ville det have været nødvendigt, at sagsøgeren havde mulighed for at indgive en begæring om udsættelse af gennemførelsen af tildelingsafgørelsen, allerede inden undertegnelsen og ikrafttrædelsen af kontrakten, for at sikre effektiviteten af dennes søgsmål, som blev anlagt med påstand om kontrol med den upartiske udvælgelse i udbudsproceduren og for at bevare muligheden for, at sagsøgeren kunne indgå kontrakten med EIB efter afslutningen af nævnte procedure.

For det andet havde EIB ikke givet sagsøgeren en tilstrækkelig begrundelse for tildelingsafgørelsen inden anlæggelsen af søgsmålet, der bl.a. blev anlagt med påstand om annullation af denne afgørelse. I forbindelse med indgåelsen af en offentlig kontrakt skal en forbigået tilbudsgivers adgang til effektive retsmidler til prøvelse af den afgørelse, som tildeler den offentlige kontrakt til en anden tilbudsgiver, samt den tilsvarende forpligtelse, der påhviler den ordregivende myndighed til, efter anmodning, at meddele denne tilbudsgiver begrundelsen for afgørelsen, i henhold til retspraksis anses for væsentlige formforskrifter, for så vidt som de udgør garantier i forbindelse med vedtagelsen af afgørelsen om tildeling, der gør det muligt at udøve en effektiv kontrol med, at den udbudsprocedure, der har ført til afgørelsen, er upartisk.

II. Erstatningstvister

I dom af 8. november 2011, *Idromacchine m.fl. mod Kommissionen* (sag T-88/09, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), tog Retten stilling til spørgsmålet om Unionens ansvar uden for kontraktforhold i tilfælde af en institutions tilsidesættelse af sin forpligtelse til overholdelse af tavshedspligten som følge af offentliggørelse i *Den Europæiske Unions Tidende* af oplysninger om sagsøgeren.

Hvad angår udbredelsen af oplysninger i en kommissionsafgørelse om statsstøtte bemærkede Retten, at oplysninger, ifølge hvilke et selskab, som ikke har modtaget den omhandlede støtte, ikke har været i stand til at yde sin medkontrahent produkter i overensstemmelse med de gældende standarder og kontraktmæssige betingelser, skal anses for at være af fortrolig art, såfremt disse oplysninger er blevet videregivet til Kommissionen af den pågældende medlemsstat udelukkende til brug for den administrative undersøgelsesprocedure vedrørende den omhandlede statsstøtte, og de vedrører fuldbyrdelsen af de handelsmæssige forbindelser mellem de omhandlede selskaber. Sådanne oplysninger er af en sådan art, at de vil kunne medføre alvorlig skade for det omhandlede selskab, såfremt de angiver denne på en negativ måde. I tilfælde, hvor udbredelse af oplysninger ville være til skade for selskabets image og omdømme, er sidstnævntes interesse i, at sådanne oplysninger ikke udbredes, objektivt beskyttelsesværdige.

Retten præciserede, at vurderingen af den fortrolige karakter af en oplysning forudsætter, at der foretages en afvejning mellem de berettigede interesser mod en offentliggørelse, og den almene interesse, som fordrer, at EU-institutionernes handlinger foretages så åbent som muligt. I den foreliggende sag blev udbredelsen af oplysninger anset for uforholdsmæssig i forhold til formålet med Kommissionens afgørelse, idet det havde været tilstrækkeligt at oplyse om de kontraktmæssige mangler i helt generelle vendinger eller i givet fald i mere specifikke vendinger, uden at det i nogle af disse tilfælde var nødvendigt at nævne leverandørens navn.

Idet Retten bemærkede, at Kommissionen ikke har en vid skønsmagende beføjelse i spørgsmålet om, hvorvidt der i et konkret tilfælde skal fraviges fra reglen om fortrolighed, konkluderede den, at udbredelse af fortrolige oplysninger, som skader et selskabs omdømme, udgør en tilsidesættelse af tavshedspligten i artikel 287 EF og er tilstrækkelig til at fastslå, at der foreligger en tilstrækkelig kvalificeret krænkelse. Kommissionen blev således dømt til at betale et beløb på 20 000 EUR som erstatning for den skade, som er påført sagsøgerens image og omdømme.

I dom af 23. november 2011, *Sison mod Rådet* (sag T-341/07, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser, afsagt af udvidet afdeling), præciserede Retten betingelserne for, at Unionen ifalder ansvar uden for kontraktforhold – herunder navnlig betingelsen om tilstrækkelig kvalificeret krænkelse af en retsregel, der tillægger borgerne rettigheder – i tilfælde, hvor den ulovlige afgørelse, der er årsag til skade, er blevet annulleret af Retten under henvisning til, at de nationale afgørelser, som Rådet har henvist til som begrundelse for indefrysning af sagsøgerens midler, hverken tager sigte på at indlede en undersøgelse eller en retsforfølgelse eller en fordømmelse af terrorhandling, i strid med kravene i EU-lovgivningen.

Retten mindede i den forbindelse om, at erstatningssøgsmål ikke har til formål at udligne en skade, der er forvoldt af en hvilken som helst retsstridighed. Alene en tilstrækkelig alvorlig tilsidesættelse af en retsregel, der har til formål at tillægge borgerne rettigheder, kan medføre, at Unionen ifalder erstatningsansvar. Det afgørende kriterium for, om dette krav er opfyldt, er, om den pågældende EU-institution åbenbart og groft har overskredet grænserne for sine skønsmagende beføjelser. Selv om omfanget af den omhandlede institutions skønsmagende beføjelse er af afgørende betydning, udgør den dog ikke det eneste kriterium. Inden for rammerne af ordningen med ansvar uden for kontrakt tages

der bl.a. hensyn til kompleksiteten af de forhold, der skal reguleres, og vanskelighederne ved at anvende eller fortolke bestemmelserne.

Retten fandt således, at selv om Rådet ikke råder over nogen skønsmargen ved bedømmelsen af, om der i et konkret tilfælde foreligger sådanne faktiske og retlige omstændigheder, der kan påvirke anvendelsen af indefrysning af midler, var fortolkningen og anvendelsen af EU-retten særlig vanskelig i det foreliggende tilfælde. Retten konstaterede, at selve ordlyden af disse bestemmelser var meget uklar, hvilket bekræftes af det betydelige antal afgørelser fra Retten i denne type af sager. Det er således kun gennem behandlingen af en halv snes sager over en årrække, at Retten efterhånden har skabt en rationel og sammenhængende ramme for fortolkningen af disse bestemmelser. Det er således først i forbindelse med afsigelsen af dommen, hvorved den afgørelse, der medførte skaden, blev annulleret, at Retten fastslog, at en national afgørelse – for gyldigt at kunne påberåbes af Rådet – skal træffes inden for rammerne af en national procedure, der direkte og principalt sigter mod at pålægge den berørte en foranstaltning med karakter af forebyggelse eller sanktion, som et led i bekæmpelse af terrorvirksomhed. Retten henviste desuden til kompleksiteten af den retlige og faktiske bedømmelse, der var nødvendig for at afgøre det foreliggende tilfælde. Endelig understregede Retten, at den grundlæggende betydning af det formål af almen interesse, som kampen med alle midler mod de trusler mod international fred og sikkerhed, som terrorhandlinger indebærer, repræsenterer, og de særlige krav, som forfølgelsen af disse formål »med alle midler« efter indtrængende anmodning fra De Forenede Nationers Sikkerhedsråd stiller til de berørte EU-institutioner, ligeledes er faktorer, som skal tages i betragtning.

I den foreliggende sag skyldes Rådets tilsidesættelse af den anvendelige lovgivning, skønt den er klart forklaret i retspraksis, således ifølge Retten de særlige krav og det ansvar, som påhviler denne institution, og udgør en ulovlighed, som kunne være blevet begået af en normalt forsigtig og påpasselig administration under tilsvarende omstændigheder, på en sådan måde, at det ikke kan konkluderes, at der foreligger en tilstrækkelig kvalificeret tilsidesættelse, der giver ret til erstatning.

III. Appelsager

I løbet af 2011 blev der anlagt 44 appelsager til prøvelse af afgørelser truffet af EU-Personaleretten, og 29 sager blev afgjort af Rettens appelafdeling. Blandt disse fortjener fire sager særlig omtale.

I dom af 12. juli 2011, *Kommissionen mod Q* (sag T-80/09 P, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), understregede Retten, at konstateringen af en ulovlighed i sig selv er tilstrækkelig til at anse den første af de tre nødvendige betingelser for, at Unionen kan ifalde erstatningsansvar for skader påført nuværende eller forhenværende tjenestemænd på grund af en tilsidesættelse af europæisk tjenestemandsret, for opfyldt, uden at det er nødvendigt at fastslå, om der foreligger en tilstrækkelig kvalificeret tilsidesættelse af en retsregel, der har til formål at tillægge borgerne rettigheder²⁵. Retten bemærkede desuden, at antagelse til realitetsbehandling af et erstatningssøgsmål anlagt af en tjenestemand i henhold til artikel 24, stk. 2, i EU's tjenestemandsvedtægt kræver, at de nationale retsmidler er udtømte, for så vidt som disse på en effektiv måde sikrer beskyttelsen af de pågældende personer og vil kunne føre til erstatning for den påståede skade. I denne henseende er den særlige erstatningsansvarsordning, objektivt erstatningsansvar, som er indført ved denne bestemmelse, baseret på administrationens pligt til at beskytte tjenestemændenes og andre ansattes

²⁵ Stadfæstede i den henseende dom af 16.12.2010, *Kommissionen mod Petrilli* (sag T-143/09 P, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), der havde været genstand for en anmodning om genoptagelse, afsluttet ved Domstolens afgørelser af 8.2.2011, sag C-17/11 RX.

sundhed og sikkerhed mod angreb eller mishandling fra tredjemand eller andre tjenestemænd, som de kan blive ofre for i udførelsen af deres opgaver, bl.a. i form af psykisk chikane som omhandlet i vedtægtens artikel 12 a, stk. 3. På dette grundlag fandt Retten, at Personaleretten havde tilsidesat vedtægtens artikel 90 og 91, og traf afgørelse ultra petita, idet Kommissionen tilpligtedes at erstatte sagsøgeren den ikke-økonomiske skade, som vedkommende havde lidt som følge af den tjenstlige fejl, som havde bidraget til at isolere den pågældende fra sin enhed. Endelig fandt Retten, at Personaleretten ligeledes havde tilsidesat vedtægtens artikel 90 og 91 og overskredet grænserne for domstolsprøvelsen ved i praksis at sætte sig i stedet for administrationen, for så vidt som den havde truffet afgørelse om sagsøgerens klagepunkt om psykisk chikane.

I dommene af 14. december 2011, *Kommissionen mod Pachtitis* (sag T-361/10 P, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser) og *Kommissionen mod Vicente Carbajosa m.fl.* (sag T-6/11 P, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), der i denne henseende stadfæstede de af Personaleretten afsagte domme, fandt Retten, at Det Europæiske Personaleudvælgelseskantor (EPSO) ikke havde kompetence til at bestemme indholdet af adgangsprøverne til en udvælgelsesprøve. Retten gennemgik kompetencefordelingen mellem EPSO og udvælgelseskomitéen for en udvælgelsesprøve i henhold til statuttens bilag III og konkluderede, at selv om kompetencen til at bestemme indholdet af adgangsprøverne ikke udtrykkeligt er tillagt hverken EPSO eller udvælgelseskomitéen, var afviklingen af prøverne før oprettelsen af EPSO i henhold til retspraksis betroet udvælgelseskomitéen. Idet der for det første ikke er sket en ændring af vedtægten, som udtrykkeligt overdrager en sådan kompetence til EPSO, og for det andet de opgaver, som EPSO tillægges i artikel 7 i samme bilag, er af grundlæggende organisatoriske karakter, fandt Retten, at EPSO ikke havde kompetence til at bestemme indholdet af stopprøverne til en udvælgelsesprøve. Hvad angår afgørelsen om oprettelse af EPSO ²⁶ og afgørelsen om dette organs organisation og funktion ²⁷ fandt Retten, at de havde en trinlavere rang end vedtægtens bestemmelser. Selv om sådanne afgørelser af og til indeholder formuleringer, der fejlagtigt kunne lede til at tro, at EPSO har kompetence til at bestemme indholdet af adgangsprøverne, følger det af legalitetsprincippet, at disse bestemmelser ikke kan fortolkes i strid med vedtægten.

Endelig fandt Retten i dom af 21. september 2011, *Adjemian m.fl. mod Kommissionen* (sag T-325/09 P, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser), at princippet om forbud mod retsmisbrug, hvorefter retsnormer aldrig kan gøres gældende med henblik på misbrug, er en del af de almindelige retsgrundsætninger. Det følger heraf, at lovgiver og den myndighed, der er bemyndiget til at indgå ansættelseskontrakter (herefter »ansættelsesmyndigheden«) i forbindelse med vedtagelsen eller gennemførelsen af reglerne om forholdet mellem De Europæiske Fællesskaber og deres ansatte, i overensstemmelse med formålet om forbedring af arbejdstagernes leve- og arbejdsvilkår og en passende social beskyttelse af de sidstnævnte som omhandlet i artikel 136 EF er forpligtet til at forhindre retsmisbrug, der kan følge af anvendelsen af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede kontrakter. Retten fandt desuden, at det væsentligste kendetegn ved ansættelseskontrakter som kontraktansat til varetagelse af hjælpefunktioner er deres tidsmæssige usikkerhed, hvilket svarer til selve formålet med disse kontrakter, som er at løse opgaver, der – efter deres karakter eller fordi stillingen ikke er fast besat – er tidsbegrænsede, ved hjælp af foreløbigt personale. Denne ordning kan således ikke anvendes af ansættelsesmyndigheden til i årevis at overlade opgaver, der svarer til

²⁶ Europa-Parlamentets, Rådets, Kommissionens, Domstolens, Revisionsrettens, Det Økonomiske og Sociale Udvalgs, Regionsudvalgets og Ombudsmandens afgørelse 2002/620/EF af 25.7.2002 om oprettelse af EPSO (EFT L 197, s. 53).

²⁷ Afgørelse 2002/621/EF truffet af Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens generalsekretærer, Domstolens justitssekretær, Revisionsrettens, Det Økonomiske og Sociale Udvalgs og Regionsudvalgets generalsekretærer og Ombudsmandens repræsentant den 25.7.2002 om oprettelse af De Europæiske Fællesskabers Personaleudvælgelseskantor (EFT L 197, s. 56).

en »fast stilling«, til et sådant personale, der således ville blive anvendt på unormal måde med langs tids usikkerhed. En sådan anvendelse vil således stride imod princippet om forbud mod retsmisbrug, der gælder for ansættelsesmyndighedens anvendelse af flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter i offentlig tjeneste. Et sådant misbrug kunne dog korrigeres og de negative følger for den pågældende fjernes, såfremt ansættelseskontrakten ændres, således at de flere på hinanden følgende tidsbegrænsede ansættelseskontrakter omdannes til tidsubegrænsede kontrakter.

IV. Begæringer om foreløbige forholdsregler

Rettens præsident fik i år forelagt 44 begæringer om foreløbige forholdsregler, hvilket er en let stigning i forhold til antallet af begæringer (41) fremsat i 2010. I 2011 blev der i sager om foreløbige forholdsregler afsagt 52 kendelser imod 38 i 2010. To begæringer om udsættelse med gennemførelsen i forbindelse med bøder, der var blevet pålagt sagsøgerne for deres deltagelse i konkurrencebegrænsende aftaler, blev efterkommet, jf. kendelse af 2. marts 2011, *1. garantovaná mod Kommissionen* (sag T-392/09 R, ikke trykt i Samling af Afgørelser), og kendelse af 13. april 2011, *Westfälische Drahtindustrie m. fl. mod Kommissionen* (sag T-393/10 R, endnu ikke trykt i Samling af Afgørelser). Disse to kendelser gav Rettens præsident lejlighed til at præcisere retspraksis vedrørende koncerner, hvilket førte til, at der under hensyn til den hastende karakter blev taget hensyn til de økonomiske ressourcer i den koncern, som selskabet, der anmodede om afgørelsen om foreløbige foranstaltninger, er en del af.

I den ovennævnte sag *1. garantovaná mod Kommissionen* ønskede det sagsøgende selskab, der fungerede i finanssektoren, at opnå fritagelse fra den af Kommissionen pålagte forpligtelse til at stille en bankgaranti som betingelse for, at en bøde, som det var blevet pålagt for at have udøvet afgørende indflydelse på den kommercielle politik, der førtes af et andet selskab, som deltog i et kartel inden for magnesium-baseret calciumcarbid og reagenser til stål- og gasindustrien, ikke straks blev inddrevet. Rettens præsident fandt, at der i den foreliggende sag forelå ganske særlige omstændigheder, som retfærdiggjorde en fritagelse fra forpligtelse til at stille en sådan garanti. Sagsøgeren havde, ud over at der forelå *fumus boni juris*, således bevist, at grunden til flere bankers afslag på at stille den omhandlede bankgaranti var selskabets vanskelige økonomiske situation. Derudover kunne de af Kommissionen fremlagte beviser ikke så tvivl om det af sagsøgeren anførte, hvorefter sagsøgeren ikke var en del af en større koncern og ikke havde nogen aktiemajoritet. Sagsøgeren fremstod heller ikke som værende en del af et netværk, hvori de øvrige medlemmer kunne have fælles interesser med selskabet. Sagsøgeren kunne desuden ikke foreholdes ved sin egen adfærd at have forårsaget sin dårlige økonomiske situation. Det forhold, at selskabet kort før tidspunktet for pålæggelse af bøden havde investeret hovedparten af de aktiver, som selskabet havde tilbage, i langfristede lån, og dermed havde bundet disse aktiver, var rimeligt begrundet i dets aktivitet som kapitalinvestor. Det kunne i den forbindelse ikke kræves af sagsøgeren, at selskabet indefrøs sine investeringer, og at det stillede sin økonomiske aktivitet i bero under den af Kommissionen iværksatte administrative procedure. Under afvejning af parternes interesser fandt Retten, at EU's finansielle interesser ikke ville være bedre beskyttet ved at gennemføre en umiddelbar tvangsfuldbyrdelse af bøden, ligesom det var usandsynligt, at Kommissionen derved havde kunnet opnå et beløb svarende til bøden. Retten indrømmede som følge heraf den ønskede fritagelse for garantistillelsen, dog på betingelse af, at sagsøgeren ikke afhændede visse aktiver uden Kommissionens forudgående godkendelse, at selskabet betalte Kommissionen et beløb svarende til den opnåede provision, og at Kommissionen blev holdt løbende orienteret om udviklingen i dets aktiver og investeringer.

I den ovennævnte sag *Westfälische Drahtindustrie m.fl. mod Kommissionen* indgav tre selskaber, der var en del af en industristålkoncern, som var blevet pålagt bøder for at have deltaget i et kartel på markedet for forspændingsstål, en begæring om foreløbig forholdsregler, hvorved de ønskede

fritagelse for en forpligtelse til at stille bankgarantier. Rettens præsident mindede i den forbindelse om, at en fritagelse fra forpligtelsen til at stille en bankgaranti kun kan ske, såfremt den anmodende part løfter bevisbyrden for, at det objektivt set er umuligt at stille denne bankgaranti, eller alternativt, at dette ville true selskabets eksistens. Det blev fastslået, at sagsøgerne i tide, gentagne gange og seriøst havde forsøgt at opnå en bankgaranti til dækning af de pålagte bøder, men at disse bestræbelser var frugtesløse, da deres 14 sædvanlige banker, der blev kontaktet flere gange, meddelte dem afslag efter at have foretaget en grundig gennemgang af deres økonomiske situation. De økonomiske midler hos aktionæren ArcelorMittal, som har en aktiepost på 33% i et af sagsøgernes selskaber, blev ikke taget i betragtning af Rettens præsident. Selv om Retten mindede om, at retspraksis om koncerner var blevet udvidet til at omfatte minoritetsaktieposter (30%) – i forhold til det pågældende selskabs ejerstruktur – slog den imidlertid fast, at ArcelorMittal-koncernen og den koncern, som sagsøgerne var en del af, var konkurrenter på stålmarkedet og forfulgte forskellige strategiske mål. Kommissionens argument, baseret på de egne interesser hos de sædvanlige banker, sagsøgernes kreditorbanker, i at opnå dækning for deres egne fordringer, blev ligeledes forkastet. Ifølge Rettens præsident bør interesserne for en bank, som har tilladelse til at udøve virksomhed som kreditinstitut, og som har afvist at stille en bankgaranti, kun bøje sig for Kommissionens interesser, såfremt retspraksis om koncerner finder anvendelse, hvilket ikke var tilfældet i den foreliggende sag. Sagsøgernes 14 sædvanlige banker er således ikke en del af sagsøgernes koncern. Deres forretningsmæssige forhold til denne koncern begrænser sig til kreditområdet, indrivelse af deres fordringer og opkrævning af renter. I den forbindelse foreligger der ingen objektiv identitet mellem disse kreditvirksomheders strategiske mål og sagsøgernes. Da det var blevet godtgjort, at det ikke var muligt at opnå en bankgaranti, forkastede Rettens præsident Kommissionens argumentation på grundlag af oplysninger af finansiel og økonomisk art, hvorefter »enhver fornuftig bank« i sidste ende, efter et afslag på foreløbige forholdsregler, ville yde sagsøgerne den omhandlede garanti, som ugrundede.

Det blev desuden fastslået, at der forelå *fumus boni juris* for så vidt angik det subsidiære krav om en bødenedsættelse, der bl.a. støttedes på anbringendet om afvisningen af at tage hensyn til sagsøgernes manglende betalingsevne, idet Rettens præsident fandt, at det i den foreliggende sag ikke kunne udelukkes, at Retten ville gøre brug af sin fulde prøvelsesret i forhold til bøderne og nedsætte de bøder, som sagsøgerne var blevet pålagt. Rettens præsident indrømmede således den ønskede garantifritagelse på betingelse af, at sagsøgerne betalte Kommissionen beløbet svarende til den nedsættelse, som de havde foretaget, og de månedlige ydelser ifølge den tilbudte betalingsordning.

De øvrige begæringer om foreløbige forholdsregler blev afvist, primært på grund af manglende uopsættelighed. Opmærksomheden henledes navnlig på følgende sager.

På statsstøtteområdet skal de såkaldte »spanske kulproduktionssager« nævnes på grund af deres processuelle særegenheder (kendelser af 17.2.2011, *Gas Natural Fenosa SDG mod Kommissionen*, sag T-484/10 R, *Iberdrola mod Kommissionen*, sag T-486/10 R, og *Endesa og Endesa Generación mod Kommissionen*, sag T-490/10 R, ikke trykt i Samling af Afgørelser). Disse sager udspringer af Kongeriget Spaniens beslutning om at indføre en ordning for finansiel støtte til fordel for elproduktion på grundlag af indenlandsk kul. Den omhandlede ordning forpligter således flere elproducenter til at indkøbe indenlandsk kul og til at producere visse el-mængder på grundlag af nævnte kul, og dette mod en statslig kompensation for de ekstra produktionsomkostninger, der er forbundet med indkøbet af det indenlandske kul. Da Kommissionen havde godkendt den omhandlede ordning, anlagde de tre sagsøgende selskaber annullationssøgsmål til prøvelse af godkendelsesbeslutningen og indgav begæringer om udsættelse med gennemførelsen. I lyset af den kompetente spanske myndigheds umiddelbart forestående vedtagelse af en beslutning, der forpligtede sagsøgerne til inden for en tredagesfrist at indgå aftaler om indkøb af fastsatte mængder af spansk kul, traf Retten ved kendelse af 3. november 2010, i henhold til procesreglementets artikel 105, stk. 2, dvs. uden at høre modparterne,

beslutning om udsættelse af den anfægtede beslutning, indtil afsigelsen af de kendelser, som ville afslutte sagerne om foreløbige forholdsregler. Da Kongeriget Spanien havde anmodet om, at denne midlertidige udsættelse blev ophævet, og sagsøgerne på et meget sent tidspunkt i sagen havde oplyst, at de agtede at frafalde sagerne, fandt Rettens præsident af hensyn til en ordnet retspleje det hensigtsmæssigt at træffe afgørelse om, hvorvidt virkningen af den midlertidige udsættelse af Kommissionens beslutning skulle opretholdes eller bortfalde. Selv om den anerkendte, at der forelå *fumus boni juris*, kunne det ikke anses for godtgjort, at der forelå omstændigheder, der skabte en uopsættelighed, som kunne begrunde anordning af foreløbige forholdsregler. Efter at have mindet om betydningen af tjenesteydelser af almen økonomisk interesse i EU og de vide skønsmæssige betragtninger, som de nationale myndigheder besidder i forhold til at udbyde, udføre og organisere disse, fandt Rettens præsident for så vidt angår afvejningen af interesser, at de interesser, der blev varetaget ved den hurtigst mulige gennemførelse af en tjenesteydelse af almen spansk økonomisk interesse og den dertil hørende kompensation, havde forrang for de af de sagsøgende selskaber påberåbte modstående interesser. Kendelserne af 3. november 2010, hvorved den anfægtede beslutning blev midlertidigt udsat, blev derfor ophævet. Da sagsøgerne herefter endelig hævdede deres sager om foreløbige forholdsregler, afsagde Rettens præsident tre kendelser af 12. april 2011 om at slette sagerne, der undtagelsesvis pålagde sagsøgerne at betale sagens omkostninger.

I kendelse af 9. juni 2011, *Eurallumina mod Kommissionen* (sag T-62/06 RENV-R, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 29-56), og af 10. juni 2011, *Eurallumina mod Kommissionen* (sag T-207/07 R, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 32-59), fandt Rettens præsident efter en detaljeret opregning af de forskellige dele af retspraksis vedrørende koncerner, at denne retspraksis var forenelig med artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder²⁸, med artikel 6 i konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950, og med Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols retspraksis, og bemærkede, at koncernbegrebet ikke indeholder en betingelse, som er umulig at opfylde, fordi den ikke hindrer et selskab, der er en del af en koncern, i bl.a. at bevise, at dets objektive interesser ikke er sammenfaldende med koncernens eller moderselskabets, at sidstnævnte er juridisk forhindret i at yde selskabet økonomisk støtte, eller at hele koncernen er økonomisk ude af stand til at hjælpe selskabet.

²⁸ EUT 2010 C 83, s. 392.

B – Rettens sammensætning

(Sammensætning efter rangfølge pr. 16.11.2011)

Første række, fra venstre mod højre:

Afdelingsformændene L. Truchot, S. Papasavvas, O. Czúcz og J. Azizi, Rettens præsident, M. Jaeger, afdelingsformændene N.J. Forwood, I. Pelikánová, A. Dittrich og dommer H. Kanninen.

Anden række, fra venstre mod højre:

Dommerne N. Wahl, K. Jürimäe, I. Wiszniewska-Białicka, F. Dehousse, E. Martins Ribeiro, E. Cremona, V. Vadiapalas, I. Labucka og M. Prek.

Tredje række, fra venstre mod højre:

Dommerne M. Kancheva, D. Gratsias, J. Schwarcz, S. Frimodt Nielsen, S. Soldevila Frago, K. O'Higgins, M. Van der Woude og A. Popescu, justitssekretær E. Coulon.

1. Rettens medlemmer

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Marc Jaeger

Født i 1954; juridisk kandidateksamen fra Université Robert Schuman i Strasbourg; studier ved Europakollegiet; advokatbestalling i Luxembourg (1981); attaché de justice, medhjælper hos Procureur général i Luxembourg (1983); dommer ved Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (1984); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1986-1996); formand for Institut Universitaire International de Luxembourg (IUIL); dommer ved Retten siden den 11. juli 1996; præsident for Retten siden den 17. september 2007.

Josef Azizi

Født i 1948; juridisk kandidateksamen samt samfundsfaglig og erhvervs-økonomisk kandidateksamen fra Wiens universitet; forsknings- og undervisningsassistent ved Wirtschaftsuniversität Wien og ved det retsvidenskabelige fakultet ved Wiens universitet og ved flere andre universiteter; professor honoris causa ved det retsvidenskabelige fakultet ved Wiens universitet; kontorchef og afdelingschef i Forbundskancelliet; medlem af Europarådets styringsudvalg for retligt samarbejde (CDCJ); beskikket rettergangsfuldmægtig ved Verfassungsgerichtshof (forfatningsdomstolen) i retssager om forfatningsmæssigheden af forbundsstatslovgivning; ansvarlig for koordineringen af østrigsk forbundsrets tilpasning til fællesskabsretten; dommer ved Retten i Første Instans siden den 18. januar 1995.

Nicholas James Forwood

Født 1948; Cambridge University (BA 1969, MA 1973) (polyteknik og jura); møderet for de engelske domstole i 1970, arbejdede derefter som advokat i London (1971-1999) og i Bruxelles (1979-1999); møderet for de irske domstole i 1981; Queen's Counsel i 1987; medlem af Middle Temple i 1998; repræsenterede Advokatsamfundet i England og Wales i Rådet for Advokaterne i Det Europæiske Fællesskab og var formand for Advokatrådets faste repræsentation ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1995-1999); bestyrelsesmedlem i World Trade Law Association og i European Maritime Law Organisation (1993-2002); dommer ved Retten i Første Instans siden den 15. december 1999.

Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro

Født i 1956; studier i Lissabon, Bruxelles og Strasbourg; advogada i Portugal og i Bruxelles; fri forsker ved Institut for europæiske studier ved Université libre de Bruxelles; referendar hos den portugisiske dommer ved EF-Domstolen, Moitinho de Almeida (1986-2000), herefter hos præsidenten for Retten i Første Instans, Vesterdorf (2000-2003); dommer ved Retten i Første Instans siden den 31. marts 2003.

Franklin Dehousse

Født i 1959; cand.jur. (Lièges universitet, 1981); sekretær (den nationale videnskabelige forskningsfond, 1985-1989); juridisk rådgiver for Repræsentantkammeret (1981-1990); dr.jur. (Strasbourgs Universitet, 1990); professor (Lièges universitet, Strasbourgs universitet, Europakollegiet, det kongelige belgiske forsvarsakademi, Université Montesquieu-Bordeaux; Michel Servet-kollegiet ved Paris' universiteter, Notre-Dame de la Paix-universitetet i Namur); særlig udsending for udenrigsministeriet (1995-1999); leder af EF-studierne ved det kongelige belgiske udenrigspolitiske institut (1998-2003); bisidder i Conseil d'Etat (2001-2003); konsulent for Europa-Kommissionen (1990-2003); medlem af Observatoire Internet (2001-2003); dommer ved Retten i Første Instans siden den 7. oktober 2003.

Ena Cremona

Født i 1936; kandidateksamen i sprog fra Maltas kongelige universitet (1955); juridisk kandidateksamen ved Maltas kongelige universitet (1958); advokat på Malta siden 1959; juridisk rådgiver ved det nationale kvinderåd (1964-1979); medlem af kommissionen for offentlige tjenester (1987-1989); medlem af bestyrelsen for Lombard Bank (Malta) Ltd som repræsentant for staten (1987-1993); medlem af valgkommissionen fra 1993; medlem af bedømmelsesudvalg for afhandlinger indleveret ved det juridiske fakultet på Maltas kongelige universitet; medlem af Den Europæiske Kommission mod Racisme og Intolerance (ECRI) (2003-2004); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Ottó Czúcz

Født i 1946; juridisk kandidateksamen ved Szeged universitet (1971); fuldmægtig i arbejdsministeriet (1971-1974); kursusansvarlig og professor (1974-1989), dekan for det juridiske fakultet (1989-1990), prorektor (1992-1997) ved universitetet i Szeged; advokat; medlem af præsidiet for den nationale pensionsforsikring; næstformand for Institut européen de la sécurité sociale (1998-2002); medlem af det videnskabelige råd for Association internationale de la sécurité sociale; dommer ved forfatningsdomstolen (1998-2004); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Irena Wiszniewska-Białecka

Født i 1947; cand.jur. ved Warszawa universitet (1965-1969); forsker (undervisningsassistent, lektor, professor) ved det retsvidenskabelige institut ved videnskabernes akademi (1969-2004); forsker ved Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent-, Urheber- und Wettbewerbsrecht, München (1985-1986); advokat (1992-2000); dommer ved den øverste forvaltningsdomstol (2001-2004); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Irena Pelikánová

Født i 1949; juridisk kandidateksamen, undervisningsassistent i økonomisk ret (indtil 1989), derefter dr. phil., professor i erhvervsret (fra 1993) ved det juridiske fakultet ved Karlova universitetet i Prag; medlem af det ledende organ for værdipapirkommissionen (1999-2002); advokat; medlem af den tjekkiske regerings lovgivende råd (1998-2004); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Vilenas Vadapalas

Født i 1954; juridisk kandidateksamen ved Moskva universitet; dr.jur. (med forelæsningsret) ved Warszawa universitet; professor ved Vilnius universitet: international ret (fra 1981), menneskerettigheder (fra 1991) og fællesskabsret (fra 2000); rådgiver for regeringen i udenrigsanliggender (1991-1993); medlem af koordineringsgruppen for forhandlingsdelegationen i forbindelse med tiltrædelsen af Den Europæiske Union; generaldirektør for regeringens afdeling for europæisk ret (1997-2004); Jean Monnet-professor i europæisk ret ved Vilnius Universitet; formand for Litauisk forening for EU-studier; formand for den parlamentariske arbejdsgruppe for den konstitutionelle reform i forbindelse med Litauens tiltrædelse; medlem af Den Internationale Juristkommission (april 2003); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Küllike Jürimäe

Født i 1962; juridisk kandidateksamen fra Tartu universitet (1981-1986); assistent, anklagemyndigheden i Tallinn (1986-1991); diplom fra diplomatskolen i Estland (1991-1992); juridisk rådgiver (1991-1993) og kommitteret i handels- og industrikammeret (1992-1993); dommer ved appelretten i Tallinn (1993-2004); European Master i menneskerettigheder og demokratisering, Padova universitet og Nottingham universitet (2002-2003); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Ingrida Labucka

Født i 1963; juridisk kandidateksamen fra Letlands universitet (1986); inspektør for indenrigsministeriet i Kirov-regionen og Riga (1986-1989); dommer ved førsteinstansretten i Riga (1990-1994); advokat (1994-1998 og juli 1999 – maj 2000); justitsminister (november 1998 – juli 1999 og maj 2000 – oktober 2002); medlem af den stående Voldgiftsdomstol i Haag (2001-2004); parlamentsmedlem (2002-2004); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Savvas S. Papasavvas

Født i 1969; studier ved Athens universitet (Ptychion-grad, 1991); ph.d.-studier ved Paris II-universitetet (»Diplôme d'études approfondies« i offentlig ret, 1992) og ved Aix-Marseille III-universitetet (dr. jur., 1995); advokat på Cypern (Nicosia) fra 1993; kursusansvarlig ved Cyperns universitet (1997-2002); lektor i forfatningsret fra september 2002; forsker ved European Public Law Centre, Athen (2001-2002); dommer ved Retten i Første Instans siden den 12. maj 2004.

Enzo Moavero Milanesi

Født i 1954; juridisk kandidateksamen (universitetet La Sapienza i Rom); studier i EF-ret (Europakollegiet, Brügge); advokatbestalling og praktiserende advokat (1978-1983); ekstern lektor i fællesskabsret ved universitetet La Sapienza i Rom (1993-1996), ved universitetet Luiss i Rom (1993-1996 og 2002-2006) og ved universitetet Bocconi i Milano (1996-2000); rådgiver for den italienske premierminister i fællesskabsretlige anliggender (1993-1995); tjenestemand ved Europa-Kommissionen; juridisk konsulent og derefter kabinetschef hos næstformanden (1989-1992), kabinetschef hos kommissæren for det indre marked (1995-1999) og konkurrence (1999), direktør i Generaldirektoratet for Konkurrence (2000-2002), vicegeneralsekretær ved Europa-Kommissionen (2002-2005), generaldirektør ved Europa-Kommissionens Kontor for Europapolitisk Rådgivning (BEPA) (2006); dommer ved Retten i Første Instans fra den 3. maj 2006 til den 15. november 2011.

Nils Wahl

Født i 1961; jur.kand. (1987), dr.jur. (Stockholms universitet, 1995); assisterende professor, indehaver af Jean Monnet-lærestolen for fællesskabsret (1995) og professor i fællesskabsret (Stockholms universitet, 2001); advokatfuldmægtig (1987-1989); administrerende direktør for en uddannelsesfond (1993-2004); formand for den svenske forening for fællesskabsretlige studier (2001-2006); medlem af Rådet för konkurrensfrågor (2001-2006); konstitueret dommer ved Hovrätten över Skåne och Blekinge (landsretten, 2005); dommer ved Retten i Første Instans siden den 7. oktober 2006.

Miro Prek

Født i 1965; juridisk embedseksamen (1989); advokatbestalling (1994); forskellige opgaver og funktioner inden for den offentlige forvaltning, navnlig under regeringens lovkontor (vicestatssekretær og underdirektør, senere chef for departementet for fællesskabsret og komparativ ret) og under kontoret for europæiske anliggender (kontorchef); medlem af forhandlingsdelegationen vedrørende associeringsaftalen (1994-1996) og i forbindelse med tiltrædelsen af Den Europæiske Union (1998-2003) med ansvar for juridiske anliggender; advokat; projektansvarlig for tilpasning til fællesskabsretten og den europæiske integration, primært på Vestbalkan; afdelingschef ved De Europæiske Fællesskabs Domstol (2004-2006); dommer ved Retten i Første Instans siden den 7. oktober 2006.

Alfred Dittrich

Født i 1950; jurastudier ved universitetet i Erlangen-Nürnberg (1970-1975); Rechtsreferendar ved Oberlandesgericht Nürnberg (1975-1978); fuldmægtig i forbundsøkonomiministeriet (1978-1982); fuldmægtig ved Forbundsrepublikken Tysklands faste repræsentation ved De Europæiske Fællesskaber (1982); fuldmægtig i forbundsøkonomiministeriet med ansvar for EF-ret og konkurrenceret (1983-1992); departementschef for EU-ret i justitsministeriet (1992-2007); leder af den tyske delegation i Rådets arbejdsgruppe »Domstolen«; befuldmægtiget for forbundsregeringen i en lang række sager ved De Europæiske Fællesskabs Domstol; dommer ved Retten i Første Instans siden den 17. september 2007.

Santiago Soldevila Fragoso

Født i 1960; juridisk kandidateksamen fra Universidad Autónoma de Barcelona (1983); dommer (1985), siden 1992 Magistrado especialista ved Contencioso-Administrativo, med embede ved Tribunal Superior de Justicia de Canarias, Santa Cruz de Tenerife (1992 og 1993), og ved Audiencia Nacional (Madrid, maj 1998 – august 2007), der behandler skattesager (moms), og i søgsmål til prøvelse af Ministro de Economías generelle lovbestemmelser og ministeriets beslutninger om statsstøtte eller Administracións økonomiske ansvar, samt søgsmål til prøvelse af aftaler indgået af de centrale økonomiske myndigheder på bankområdet, børsområdet, energiområdet, sikkerhedsområdet og konkurrenceområdet; Letrado ved Tribunal Constitucional (1993-1998); dommer ved Retten i Første Instans siden den 17. september 2007.

Laurent Truchot

Født i 1962; kandidat fra Institut d'études politiques de Paris (1984); studier ved École nationale de la magistrature (1986-1988); dommer ved tribunal de grande instance de Marseille (januar 1988 – januar 1990); fuldmægtig i civilretsdirektoratet i justitsministeriet (januar 1990 – juni 1992); vicekontorchef, senere kontorchef i generaldirektoratet for konkurrence, forbrug og bekæmpelse af svig i økonomi-, finans- og industriministeriet (juni 1992 – september 1994); teknisk rådgiver for justitsministeren (Garde des Sceaux) (september 1994 – maj 1995); dommer ved tribunal de grande instance de Nîmes (maj 1995 – maj 1996); referendar ved Domstolen hos generaladvokat P. Léger (maj 1996 – december 2001); referendarråd ved cour de cassation (december 2001 – august 2007); dommer ved Retten i Første Instans siden den 17. september 2007.

Sten Frimodt Nielsen

Født i 1963; cand.jur. fra Københavns Universitet (1988); fuldmægtig i Udenrigsministeriet (1988-1991); manuduktør i international ret og EF-ret ved Københavns Universitet (1988-1991); ambassadesekretær ved FN-missionen i New York (1991-1994); fuldmægtig i Udenrigsministeriets juridiske tjeneste (1994-1995); ekstern lektor ved Københavns Universitet (1995); fuldmægtig, senere konsulent i Statsministeriet (1995-1998); ministerråd ved Danmarks faste repræsentation ved Den Europæiske Union (1998-2001); kommitteret i juridiske spørgsmål i Statsministeriet (2001-2002); afdelingschef og juridisk rådgiver i Statsministeriet (marts 2002 – juli 2004); departementsråd og juridisk rådgiver i Statsministeriet (august 2004 – august 2007); dommer ved Retten i Første Instans siden den 17. september 2007.

Kevin O'Higgins

Født i 1946; studier ved Crescent College i Limerick, Clongowes Wood College, University College Dublin (B.A. degree og juridisk eksamen i EF-ret) og ved Kings Inns; advokatbestalling i Irland i 1968; barrister (1968-1982); Senior Counsel (Inner Bar of Ireland, 1982-1986); dommer ved Circuit court (1986-1997); dommer ved High Court of Ireland (1997-2008); medlem af Kings Inns; Irlands repræsentant ved Consultative Council of European Judges under Europarådet (2000-2008); dommer ved Retten i Første Instans siden den 15. september 2008.

Heikki Kanninen

Født i 1952; embedseksamen fra handelshøjskolen i Helsinki og det juridiske fakultet ved Helsinki Universitet; referendar ved Finlands højeste forvaltningsdomstol; generalsekretær for udvalget om en retssikkerhedsreform i den offentlige forvaltning; første fuldmægtig ved Finlands højeste forvaltningsdomstol; generalsekretær for udvalget til reform af domstolsbehandlingen af forvaltningsretlige sager; konsulent i justitsministeriets lovafdeling; assisterende justitssekretær ved EFTA-Domstolen; referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol; dommer ved Finlands højeste forvaltningsdomstol (1998-2005); medlem af det finske flygtningenævn; næstformand for udvalget om udvikling af de finske retsinstanser; dommer ved Personaleretten fra den 6. oktober 2005 til den 6. oktober 2009; dommer ved Retten i Første Instans siden den 7. oktober 2009.

Juraj Schwarcz

Født i 1952; juridisk kandidatexamen (Comenius-universitet i Bratislava, 1979); juridisk rådgiver for virksomheder (1975-1990); justitssekretær med ansvar for handelsregistret ved kommuneretten i Košice (1991); dommer ved kommuneretten i Košice (januar – oktober 1992); dommer og afdelingsformand ved regionalretten i Košice (november 1992-2009); dommer udstationeret ved Den Slovakiske Republiks højesteret, den erhvervsretlige afdeling (oktober 2004 – september 2005); præsident for handelskollegiet ved regionalretten i Košice (oktober 2005 – september 2009); ekstern medlem af det erhvervsretlige og økonomiske fakultet ved P.J. Šafárik universitet i Košice (1997-2009); eksternt medlem af lærerkollegiet ved det juridiske akademi (2005-2009); dommer ved Retten i Første Instans siden den 7. oktober 2009.

Marc van der Woude

Født i 1960; juridisk embedseksamen (universitetet i Groningen, 1983); studier ved Europa-kollegiet (1983-1984); assistent ved Europa-kollegiet (1984-1986); underviser ved universitetet i Leiden (1986-1987); referent i Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers Generaldirektorat for Konkurrence (1987-1989); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1989-1992); politisk koordinator i Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers Generaldirektorat for Konkurrence (1992-1993); medlem af Den Juridiske Tjeneste ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1993-1995); advokat i Bruxelles siden 1995; professor ved Erasmus-Universitetet i Rotterdam siden 2000; forfatter til talrige publikationer; dommer ved Retten siden den 13. september 2010.

Dimitrios Gratsias

Født i 1957; juridisk kandidateksamen fra Athens universitet (1980); eksamensbevis for videregående studier i offentlig ret ved université de Paris I, Panthéon-Sorbonne (1981); certificat fra centre universitaire d'études communautaires et européennes (université Paris I) (1982); embedsmand ved Grækenlands Statsråd (1985-1992); referendar ved Grækenlands Statsråd (1992-2005); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1994-1996); suppleant ved Grækenlands specialhøjesteret (1998 et 1999); medlem af Grækenlands Statsråd (2005); medlem af specialdomstolen for sager vedrørende destitution af dommere som følge af embedsmisbrug (2006); medlem af det højeste råd for forvaltningsretterne (2008); inspektør ved forvaltningsretterne (2009-2010); dommer ved Retten siden den 25. oktober 2010.

Andrei Popescu

Født i 1948; cand.jur. fra Bukarests universitet (1971); efterfølgende studier i international arbejdsret og europæisk socialret ved Genève's universitet (1973-1974); dr.jur. fra Bukarests universitet (1980); manuduktør på prøve (1971-1973), manuduktør (1974-1985), professor i arbejdsret ved Bukarests universitet (1985-1990); chefforsker ved instituttet for videnskabelig forskning vedrørende arbejde og social sikring (1990-1991); vicegeneraldirektør (1991-1992), direktør (1992-1996) i ministeriet for arbejde og social sikring; universitetslektor (1997), underviser ved skolen for politiske og administrative studier, Bukarest (2000); statssekretær i ministeriet for europæisk integration (2001-2005); departementschef i Rumæniens statsråd (1996-2001 et 2005-2009); stifter af og direktør for rumænsk tidsskrift for EU-ret; formand for det rumænske selskab for EU-ret (2009-2010); den rumænske regerings befuldmægtigede for Den Europæiske Unions retsinstanser (2009-2010); dommer ved Retten siden den 26. november 2010.

Mariyana Kancheva

Født i 1958; juridisk kandidateksamen fra Sofias universitet (1979-1984); supplerende mastergrad i europæisk ret ved Institut d'études européennes på Université libre de Bruxelles (2008-2009); specialiseret i økonomisk ret og intellektuel ejendomsret; retsassessor ved den regionale ret i Sofia (1985-1986); juridisk konsulent (1986-1988); advokat med møderet for retten i Sofia (1988-1992); generaldirektør for udenrigsministeriets diplomatafdeling (1992-1994); udøvelse af advokatvirksomhed i Sofia (1994-2011) og i Bruxelles (2007-2011); voldgiftsdommer i Sofia i forbindelse med bilæggelse af handelstvister; deltagelse i udarbejdelsen af diverse retsakter som juridisk konsulent for det bulgarske parlament; dommer ved Retten siden den 19. september 2011.

Emmanuel Coulon

Født i 1968; jurastudier (Panthéon-Assas universitetet, Paris); studier i management (université Paris-Dauphine); Europakollegiet (1992); advokateksamen fra centre régional de formation à la profession d'avocat de Paris; belgisk advokatbestalling; advokat i Bruxelles; bestået almindelig udvælgelsesprøve ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber; referendar ved Retten i Første Instans (hos præsident Saggio, 1996-1998; hos præsident Vesterdorf, 1998-2002); kabinetschef hos præsidenten for Retten i Første Instans (2003-2005); justitssekretær ved Retten i Første Instans siden den 6. oktober 2005.

2. Ændringer i Rettens sammensætning i 2011

Emmanuel Coulon, justitssekretær ved Retten siden den 6. oktober 2005, hvis mandat udløb den 5. oktober 2011, blev den 13. april 2011 forlænget for perioden fra den 6. oktober 2011 til den 5. oktober 2017.

Højtideligt retsmøde den 19. september 2011

Som følge af Teodor Tchipevs afgang har repræsentanterne for regeringerne for Den Europæiske Unions medlemsstater ved afgørelse af 8. september 2011 udnævnt Mariyana Kancheva til dommer ved Den Europæiske Unions Ret for perioden fra den 12. september 2011 til den 31. august 2013.

3. Rettens sammensætning efter rangfølge

fra den 1. januar 2011 til den 18. september 2011

M. JAEGER, Rettens præsident
J. AZIZI, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, afdelingsformand
O. CZÚCZ, afdelingsformand
I. PELIKÁNOVÁ, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
E. MOAVERO MILANESI, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
L. TRUCHOT, afdelingsformand
M.E. MARTINS RIBEIRO, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
E. CREMONA, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
V. VADAPALAS, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
I. LABUCKA, dommer
N. WAHL, dommer
M. PREK, dommer
S. SOLDEVILA FRAGOSO, dommer
S. FRIMODT NIELSEN, dommer
K. O'HIGGINS, dommer
H. KANNINEN, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
M. VAN DER WOUDE, dommer
D. GRATSIAS, dommer
A. POPESCU, dommer

E. COULON, justitssekretær

fra den 19. september 2011 til den 15. november 2011

M. JAEGER, Rettens præsident
J. AZIZI, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, afdelingsformand
O. CZÚCZ, afdelingsformand
I. PELIKÁNOVÁ, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
E. MOAVERO MILANESI, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
L. TRUCHOT, afdelingsformand
M.E. MARTINS RIBEIRO, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
E. CREMONA, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
V. VADAPALAS, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
I. LABUCKA, dommer
N. WAHL, dommer
M. PREK, dommer
S. SOLDEVILA FRAGOSO, dommer
S. FRIMODT NIELSEN, dommer
K. O'HIGGINS, dommer
H. KANNINEN, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
M. VAN DER WOUDE, dommer
D. GRATSIAS, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer

E. COULON, justitssekretær

**fra den 16. november 2011 til den
22. november 2011**

M. JAEGER, Rettens præsident
J. AZIZI, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, afdelingsformand
O. CZÚCZ, afdelingsformand
I. PELIKÁNOVÁ, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
L. TRUCHOT, afdelingsformand
M.E. MARTINS RIBEIRO, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
E. CREMONA, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
V. VADAPALAS, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
I. LABUCKA, dommer
N. WAHL, dommer
M. PREK, dommer
S. SOLDEVILA FRAGOSO, dommer
S. FRIMODT NIELSEN, dommer
K. O'HIGGINS, dommer
H. KANNINEN, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
M. VAN DER WOUDE, dommer
D. GRATSIAS, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer

E. COULON, justitssekretær

**fra den 23. november 2011 til den
31. december 2011**

M. JAEGER, Rettens præsident
J. AZIZI, afdelingsformand
N.J. FORWOOD, afdelingsformand
O. CZÚCZ, afdelingsformand
I. PELIKÁNOVÁ, afdelingsformand
S. PAPASAVVAS, afdelingsformand
A. DITTRICH, afdelingsformand
L. TRUCHOT, afdelingsformand
H. KANNINEN, afdelingsformand
M.E. MARTINS RIBEIRO, dommer
F. DEHOUSSE, dommer
E. CREMONA, dommer
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, dommer
V. VADAPALAS, dommer
K. JÜRIMÄE, dommer
I. LABUCKA, dommer
N. WAHL, dommer
M. PREK, dommer
S. SOLDEVILA FRAGOSO, dommer
S. FRIMODT NIELSEN, dommer
K. O'HIGGINS, dommer
J. SCHWARCZ, dommer
M. VAN DER WOUDE, dommer
D. GRATSIAS, dommer
A. POPESCU, dommer
M. KANCHEVA, dommer

E. COULON, justitssekretær

4. Tidligere medlemmer af Retten

Edward David Alexander Ogilvy (1989-1992)
Christos Yeraris (1989-1992)
José Luis Da Cruz Vilaça (1989-1995), præsident (1989-1995)
Jacques Biancarelli (1989-1995)
Donal Patrick Michael Barrington (1989-1996)
Romain Alphonse Schintgen (1989-1996)
Heinrich Kirschner (1989-1997)
Antonio Saggio (1989-1998), præsident (1995-1998)
Cornelis Paulus Briët (1989-1998)
Koen Lenaerts (1989-2003)
Bo Vesterdorf (1989-2007), præsident (1998-2007)
Rafael García-Valdecasas y Fernández (1989-2007)
Andreas Kalogeropoulos (1992-1998)
Christopher William Bellamy (1992-1999)
André Potocki (1995-2001)
Rui Manuel Gens de Moura Ramos (1995-2003)
Pernilla Lindh (1995-2006)
Virpi Tiili (1995-2009)
John D. Cooke (1996-2008)
Jörg Pirrung (1997-2007)
Paolo Mengozzi (1998-2006)
Arjen W.H. Meij (1998-2010)
Mihalis Vilaras (1998-2010)
Hubert Legal (2001-2007)
Verica Trstenjak (2004-2006)
Daniel Šváby (2004-2009)
Teodor Tchihev (2007-2010)
Valeriu M. Ciucă (2007-2010)
Enzo Moavero Milanesi (2006-2011)

Præsidenter

José Luis Da Cruz Vilaça (1989-1995)
Antonio Saggio (1995-1998)
Bo Vesterdorf (1998-2007)

Justitssekretær

Hans Jung (1989-2005)

C – Statistik over retssagerne ved Retten

Samlet oversigt for Retten

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2007-2011)

Indbragte sager

2. Sagstyper (2007-2011)
3. Søgsmålstyper (2007-2011)
4. Sagens genstand (2007-2011)

Afsluttede sager

5. Sagstyper (2007-2011)
6. Søgsmålstyper (2011)
7. Sagens genstand (2007-2011) (domme og kendelser)
8. Dommerkollegierne (2007-2011)
9. Sagsbehandlingstid i måneder (2007-2011) (domme og kendelser)

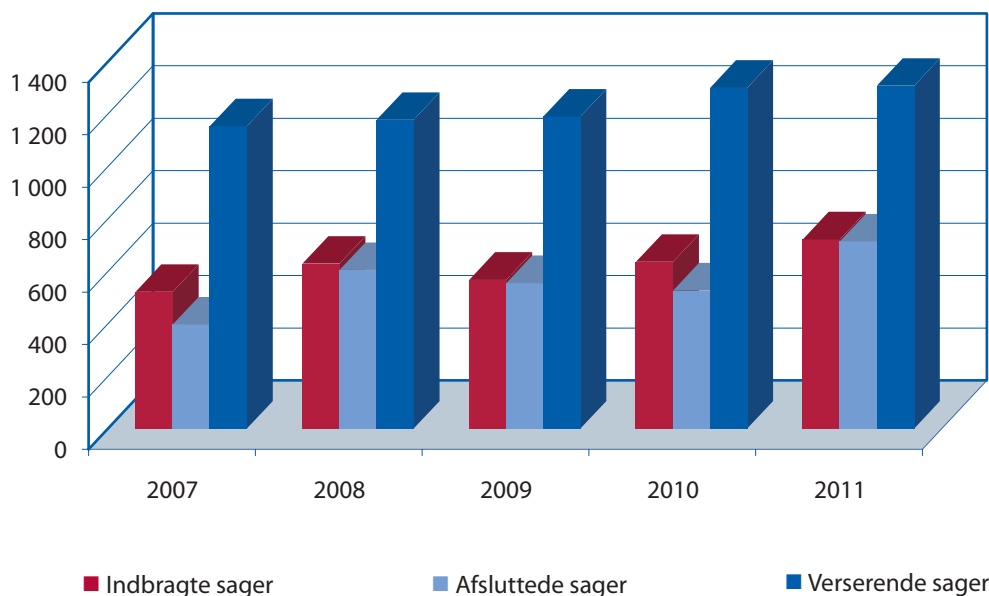
Verserende sager pr. 31. december

10. Sagstyper (2007-2011)
11. Søgsmålstyper (2007-2011)
12. Dommerkollegierne (2007-2011)

Divers

13. Afgørelser om foreløbige forholdsregler (2007-2011)
14. Fremskyndede procedurer (2007-2011)
15. Rettens afgørelser, som er blevet appelleret til Domstolen (1989-2011)
16. Fordeling af appelsagerne efter sagstyper ved Domstolen (2007-2011)
17. Appelsagernes udfald ved Domstolen (2011) (domme og kendelser)
18. Appelsagerne udfald ved Domstolen (2007-2011) (domme og kendelser)
19. Samlet udvikling (1989-2011) (indbragte, afsluttede, verserende sager)

1. Samlet oversigt for Retten – indbragte, afsluttede, verserende sager (2007-2011) ^{1 2}

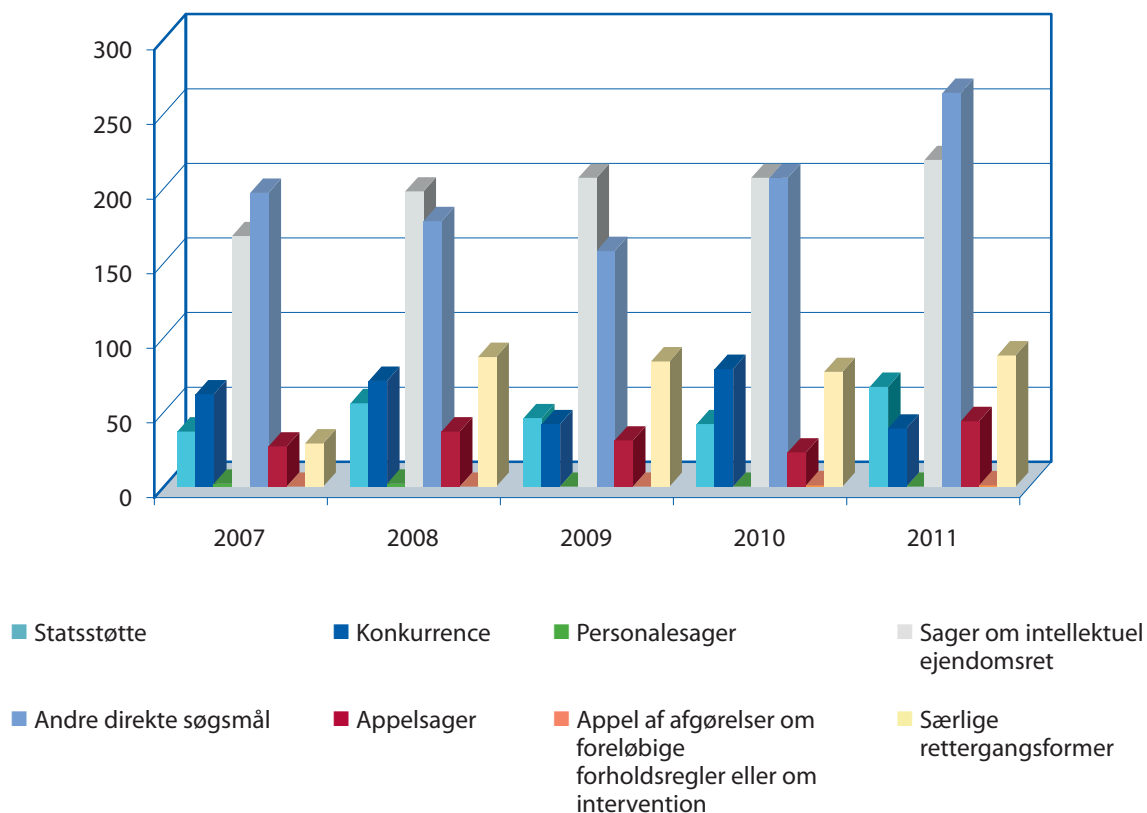
	2007	2008	2009	2010	2011
Indbragte sager	522	629	568	636	722
Afsluttede sager	397	605	555	527	714
Verserende sager	1 154	1 178	1 191	1 300	1 308

¹ Medmindre andet er angivet, er særlige rettergangsformer medtaget i denne og de følgende tabeller.

»Særlige rettergangsformer« omfatter: begæring om genoptagelse af en dom (artikel 41 i statuten for Domstolen, artikel 122 i Rettens procesreglement), tredjemandsindsigelse (artikel 42 i statuten for Domstolen, artikel 123 i Rettens procesreglement), ekstraordinær genoptagelse (artikel 44 i statuten for Domstolen, artikel 125 i Rettens procesreglement), fortolkning af en dom (artikel 43 i statuten for Domstolen, artikel 129 i Rettens procesreglement), fastsættelse af sagsomkostninger (artikel 92 i Rettens procesreglement), fri proces (artikel 96 i Rettens procesreglement) og berigtigelse af en dom (artikel 84 i Rettens procesreglement).

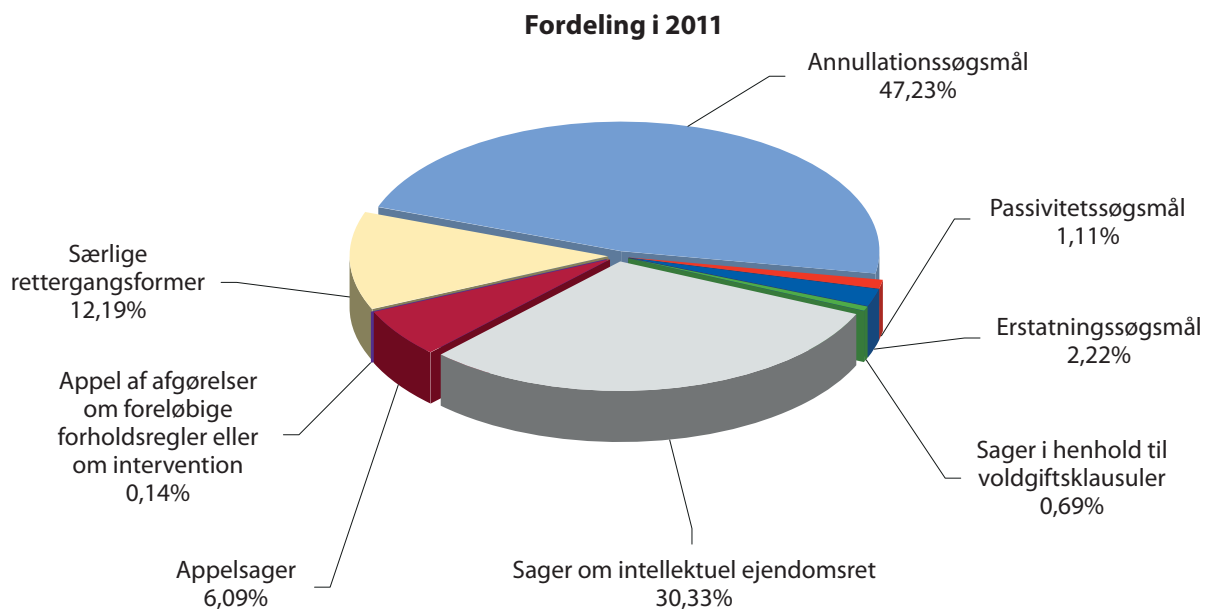
² Medmindre andet er angivet, er sager om foreløbige forholdsregler ikke omfattet af denne og de følgende tabeller.

2. Indbragte sager – sagstyper (2007-2011)

	2007	2008	2009	2010	2011
Statsstøtte	37	56	46	42	67
Konkurrence	62	71	42	79	39
Personalesager	2	2			
Sager om intellektuel ejendomsret	168	198	207	207	219
Andre direkte søgsmål	197	178	158	207	264
Appelsager	27	37	31	23	44
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention				1	1
Særlige rettergangsformer	29	87	84	77	88
I alt	522	629	568	636	722

3. Indbragte sager – søgsmålstyper (2007-2011)

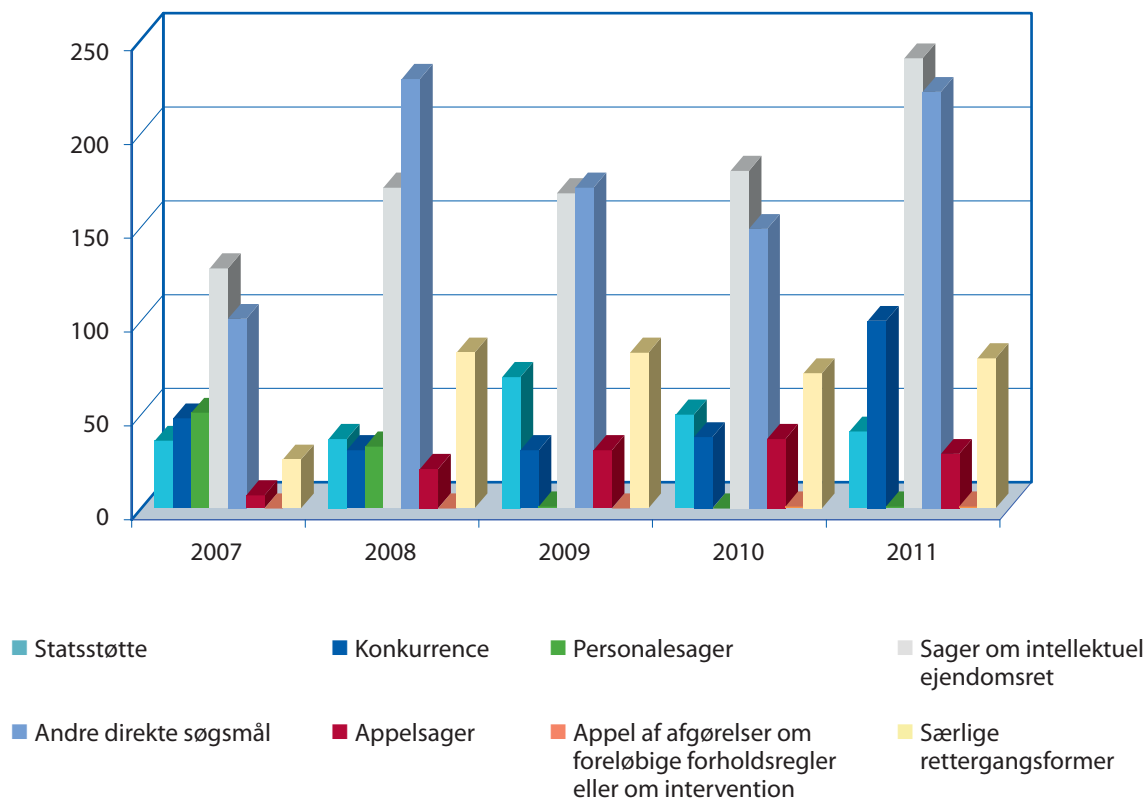
	2007	2008	2009	2010	2011
Annullationsøgsmål	251	269	214	304	341
Passivitetssøgsmål	12	9	7	7	8
Erstatningssøgsmål	27	15	13	8	16
Sager i henhold til voldgiftsklausuler	6	12	12	9	5
Sager om intellektuel ejendomsret	168	198	207	207	219
Personalesager	2	2			
Appelsager	27	37	31	23	44
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention				1	1
Særlige rettergangsformer	29	87	84	77	88
I alt	522	629	568	636	722

4. Indbragte sager – sagernes genstand (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Aktindsigt	11	22	15	19	21
Den Europæiske Unions optræden udadtil	1	2	5	1	2
Den fælles fiskeripolitik	5	23	1	19	3
Energi			2		1
Etableringsfrihed		1			
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)	1		1		
Folkesundhed	1	2	2	4	2
Forbrugerbeskyttelse		2			
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	4		6	3	4
Fri bevægelighed for personer	4	1	1	1	
Fri udveksling af tjenesteydelser		3	4	1	
Frie varebevægelser	1	1	1		
Handelspolitik	9	10	8	9	11
Intellectuel og industriel ejendomsret	168	198	207	207	219
Konkurrence	62	71	42	79	39
Kultur	1		1		
Landbrug	46	14	19	24	22
Miljø	27	7	4	15	6
Nye staters tiltrædelse			1		
Offentlige kontrakter	11	31	19	15	18
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	3	3	2		1
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)				8	3
Regler for institutionerne	19	23	32	17	44
Regler for virksomhederne			1		
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	12	7	7	21	93
Skatteret	2			1	1
Socialpolitik	5	6	2	4	5
Statsstøtte	37	55	46	42	67
Tilnærmelse af lovgivningerne	1				
Toldunion og fælles toldtarif	5	1	5	4	10
Transport	4	1		1	1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	1				2
Udenrigs- og sikkerhedspolitik				1	
Voldgiftsbestemmelse	6	12	12	9	5
Økonomisk og monetær politik				4	4
Økonomisk, social og territorial samhørighed	17	6	6	24	3
EF-traktaten/TEUF i alt	464	502	452	533	587
KS-traktaten i alt		1			
EA-traktaten i alt				1	
Tjenestemandsvedtægten	29	39	32	25	47
Særlige rettergangsformer	29	87	84	77	88
I ALT	522	629	568	636	722

¹ Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for perioden 2007-2009 er følgelig blevet revideret.

5. Afsluttede sager – sagstyper (2007-2011)

	2007	2008	2009	2010	2011
Statsstøtte	36	37	70	50	41
Konkurrence	48	31	31	38	100
Personalesager	51	33	1		1
Sager om intellektuel ejendomsret	128	171	168	180	240
Andre direkte søgsmål	101	229	171	149	222
Appelsager	7	21	31	37	29
Appel af afgørelser om foreløbige forholdsregler eller om intervention				1	1
Særlige rettergangsformer	26	83	83	72	80
I alt	397	605	555	527	714

6. Afsluttede sager – sagernes genstand (2011) ¹

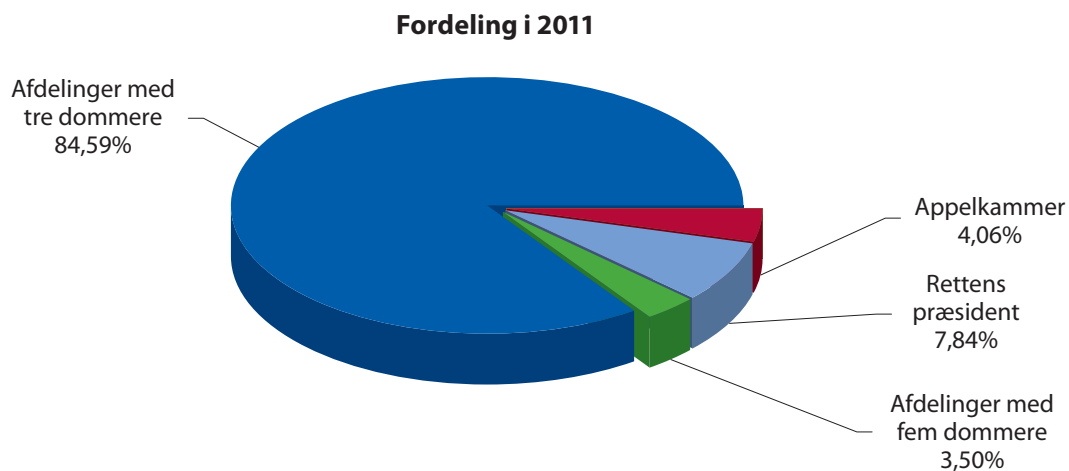
	Domme	Kendelser	I alt
Aktindsigt	11	12	23
Den Europæiske Unions optræden udadtil		5	5
Den fælles fiskeripolitik		5	5
Folkesundhed	2	1	3
Forbrugerbeskyttelse	1		1
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1	4	5
Fri bevægelighed for personer	2		2
Fri udveksling af tjenesteydelser	2	1	3
Handelspolitik	8	2	10
Intellectuel og industriel ejendomsret	178	62	240
Konkurrence	91	9	100
Landbrug	13	13	26
Miljø	11	11	22
Offentlige kontrakter	13	2	15
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)		4	4
Regler for institutionerne	8	28	36
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	4	28	32
Socialpolitik	2	3	5
Statsstøtte	21	20	41
Toldunion og fælles toldtarif	1		1
Transport		1	1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport		1	1
Voldgiftsbestemmelse	2	4	6
Økonomisk og monetær politik		3	3
Økonomisk, social og territorial samhörighed	6	3	9
EF-traktaten/TEUF i alt	377	222	599
EA-traktaten i alt		1	1
Tjenestemandsvedtægten	16	18	34
Særlige rettergangsformer		80	80
I ALT	393	321	714

7. Afsluttede sager – sagernes genstand (2007-2011) ¹ (domme og kendelser)

	2007	2008	2009	2010	2011
Aktindsigt	7	15	6	21	23
Den Europæiske Unions optræden udadtil	4	2		4	5
Den fælles fiskeripolitik	4	4	17		5
Energi				2	
Etableringsfrihed		1			
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)		2	2		
Folkesundhed	2	1	1	2	3
Forbrugerbeskyttelse				2	1
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1	1	1	3	5
Fri bevægelighed for personer	4	2	1		2
Fri udveksling af tjenesteydelser	1		2	2	3
Frie varebevægelser		2	3		
Handelspolitik	4	12	6	8	10
Industripolitik	1				
Intellectuel og industriel ejendomsret	129	171	169	180	240
Konkurrence	38	31	31	38	100
Kultur		1	2		
Landbrug	13	48	46	16	26
Miljø	10	17	9	6	22
Nye staters tiltrædelse			1		
Offentlige kontrakter	7	26	12	16	15
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	2	1	3		
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)					4
Regler for institutionerne	10	22	20	26	36
Regler for virksomhederne	1			1	
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	3	6	8	10	32
Skatteret		2		1	
Socialpolitik	4	2	6	6	5
Statsstøtte	36	37	70	50	41
Tilnærmelse af lovgivningerne	1	1			
Toldunion og fælles toldtarif	3	6	10	4	1
Transport	1	3		2	1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport				1	1
Voldgiftsbestemmelse	10	9	10	12	6
Økonomisk og monetær politik	1	1		2	3
Økonomisk, social og territorial samhørighed	5	42	3	2	9
EF-traktaten/TEUF i alt	302	468	439	417	599
KS-traktaten i alt	10				
EA-traktaten i alt	1		1		1
Tjenestemandsvedtægten	58	54	32	38	34
Særlige rettergangsformer	26	83	83	72	80
I ALT	397	605	555	527	714

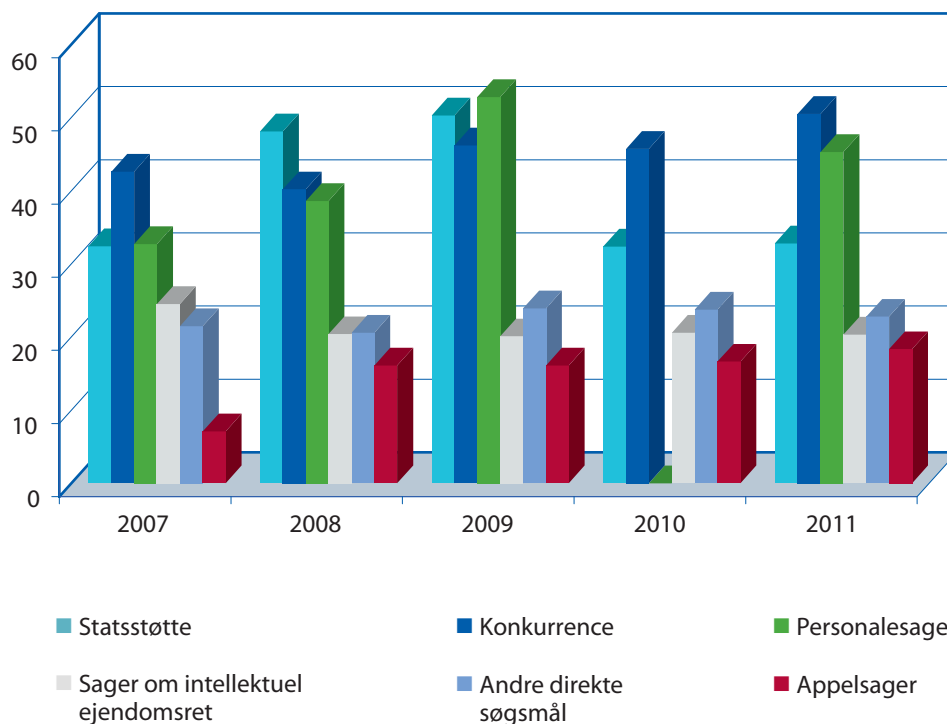
¹ Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for perioden 2007-2009 er følgelig blevet revideret.

8. Afsluttede sager – dommerkollegierne (2007-2011)

	2007			2008			2009			2010			2011		
	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt	Domme	Kendelser	I alt
Store Afdeling	2		2								2	2			
Appelkammer	3	4	7	16	10	26	20	11	31	22	15	37	15	14	29
Rettens præsident		16	16		52	52		50	50		54	54		56	56
Afdelinger med fem dommere	44	8	52	15	2	17	27	2	29	8		8	19	6	25
Afdelinger med tre dommere	196	122	318	228	282	510	245	200	445	255	168	423	359	245	604
Enedommer	2		2							3		3			
I alt	247	150	397	259	346	605	292	263	555	288	239	527	393	321	714

9. Afsluttede sager – sagsbehandlingstid i måneder (2007-2011) ¹ (domme og kendelser)

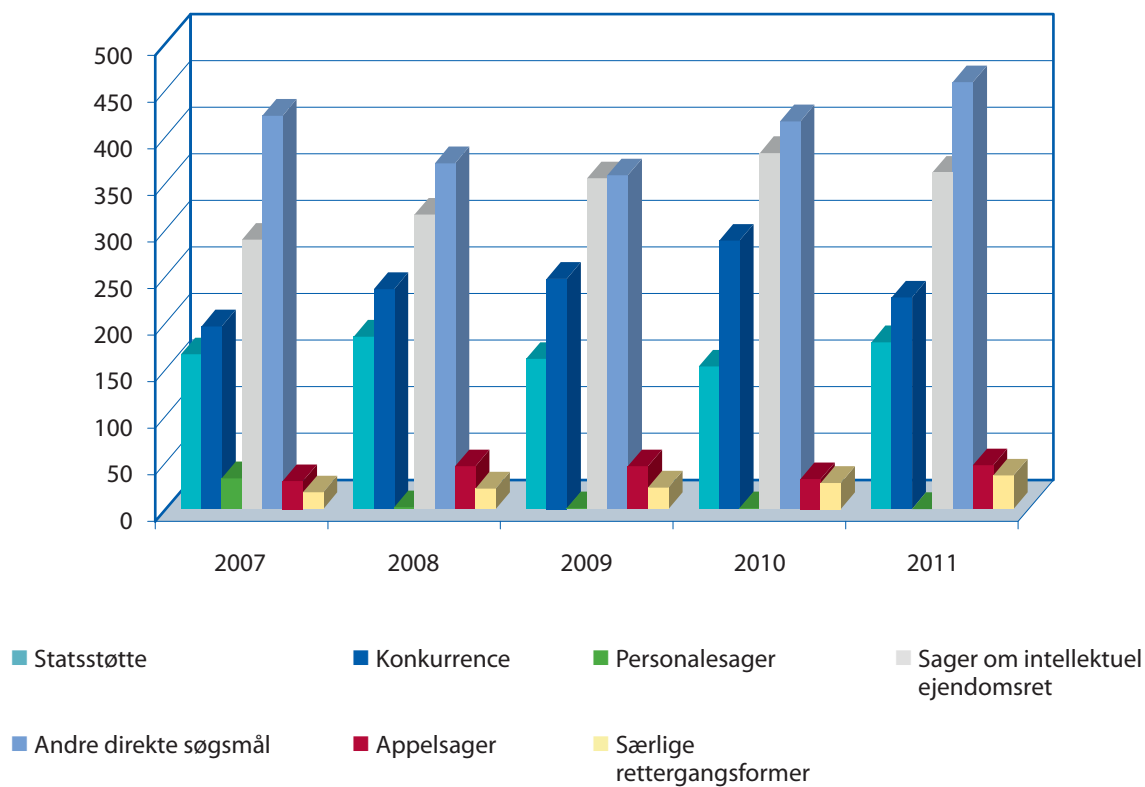

	2007	2008	2009	2010	2011
Statsstøtte	32,4	48,1	50,3	32,4	32,8
Konkurrence	42,6	40,2	46,2	45,7	50,5
Personalesager	32,7	38,6	52,8		45,3
Sager om intellektuel ejendomsret	24,5	20,4	20,1	20,6	20,3
Andre direkte søgsmål	21,5	20,6	23,9	23,7	22,8
Appelsager	7,1	16,1	16,1	16,6	18,3

¹ Ved beregningen af den gennemsnitlige sagsbehandlingstid er der ikke taget hensyn til: sager, hvori der afsiges mellemdom; særlige rettergangsformer, sager om foreløbige forholdsregler; sager, der er overført fra Domstolen som følge af en ændring i fordelingen af kompetencerne mellem Domstolen og Retten; sager, der er overført fra Retten som følge af Personalerettens oprettelse.

Sagsbehandlingstiden er udtrykt i måneder og i tiendedele af en måned.

10. Verserende sager pr. 31. december – sagstyper (2007-2011)

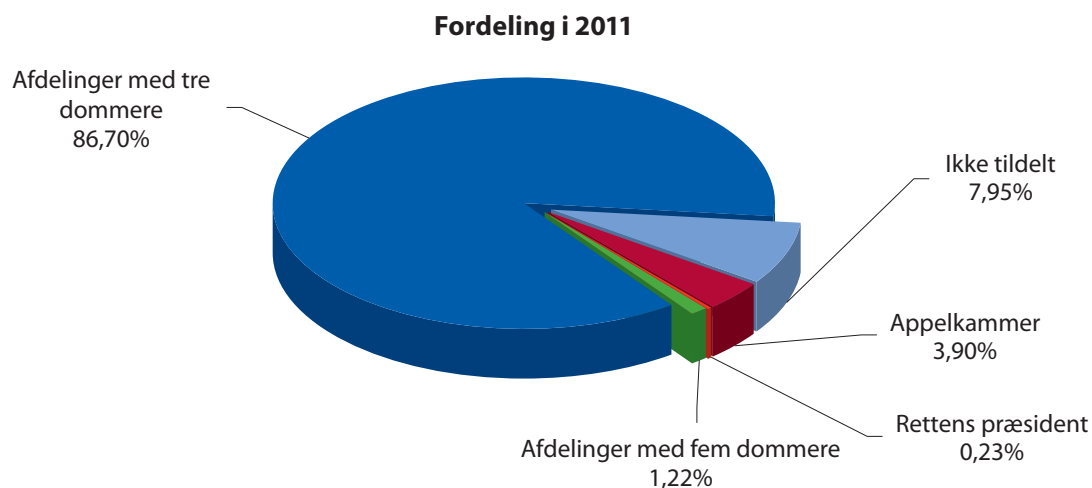
	2007	2008	2009	2010	2011
Statsstøtte	166	185	161	153	179
Konkurrence	196	236	247	288	227
Personalesager	33	2	1	1	
Sager om intellektuel ejendomsret	289	316	355	382	361
Andre direkte søgsmål	422	371	358	416	458
Appelsager	30	46	46	32	47
Særlige rettergangsformer	18	22	23	28	36
I alt	1 154	1 178	1 191	1 300	1 308

11. Verserende sager pr. 31. december – sagernes genstand (2007-2011) ¹

	2007	2008	2009	2010	2011
Aktindsigt	28	35	44	42	40
Den Europæiske Unions optræden udadtil	3	3	8	5	2
Den fælles fiskeripolitik	5	24	8	27	25
Energi			2		1
Finansielle bestemmelser (budget, den finansielle ramme, egne indtægter, bekæmpelse af svig)	5	3	2	2	2
Folkesundhed	2	3	4	6	5
Forbrugerbeskyttelse	1	3	3	1	
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	4	3	8	8	7
Fri bevægelighed for personer	3	2	2	3	1
Fri udveksling af tjenesteydelser		3	5	4	1
Frie varebevægelser	3	2			
Handelspolitik	33	31	33	34	35
Intellectuel og industriel ejendomsret	290	317	355	382	361
Konkurrence	196	236	247	288	227
Kultur	2	1			
Landbrug	118	84	57	65	61
Miljø	40	30	25	34	18
Offentlige kontrakter	29	34	41	40	43
Område med frihed, sikkerhed og retfærdighed	1	3	2	2	3
Registrering, vurdering, godkendelse og begrænsning vedrørende kemikalier (REACH-forordningen)				8	7
Regler for institutionerne	28	29	41	32	40
Regler for virksomhederne			1		
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	18	19	18	29	90
Skatteret	2				1
Socialpolitik	6	10	6	4	4
Statsstøtte	166	184	160	152	178
Tilnærmelse af lovgivningerne	1				
Toldunion og fælles toldtarif	16	11	6	6	15
Transport	4	2	2	1	1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	1	1	1		1
Udenrigs- og sikkerhedspolitik				1	1
Voldgiftsbestemmelse	17	20	22	19	18
Økonomisk og monetær politik	1			2	3
Økonomisk, social og territorial samhørighed	49	13	16	38	32
EF-traktaten/TEUF i alt	1 072	1 106	1 119	1 235	1 223
KS-traktaten i alt		1	1	1	1
EA-traktaten i alt	1	1		1	
Tjenestemandsvedtægten	63	48	48	35	48
Særlige rettergangsformer	18	22	23	28	36
I ALT	1 154	1 178	1 191	1 300	1 308

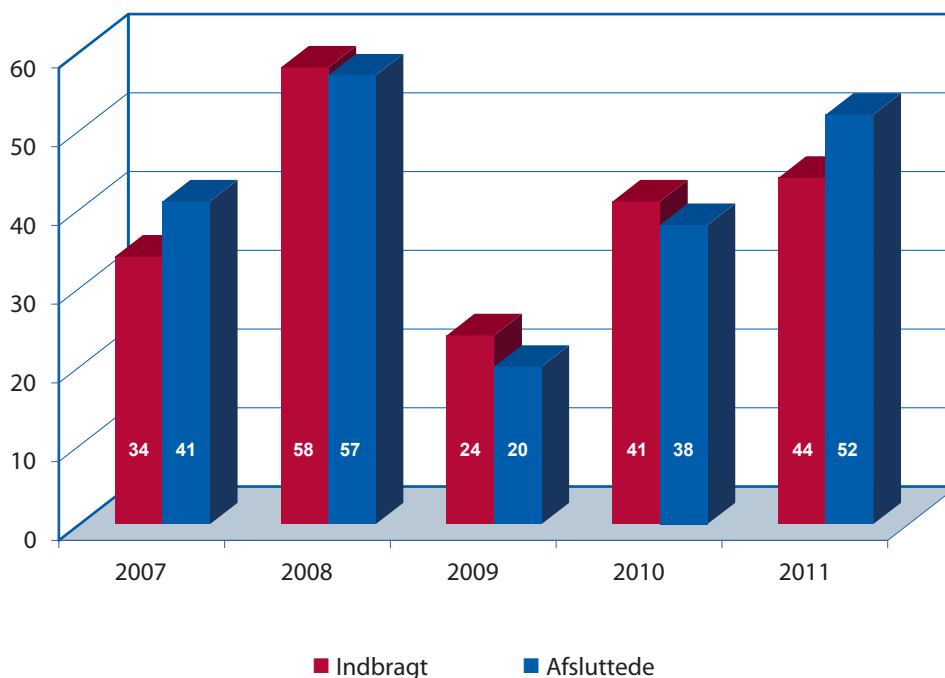
¹ Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for perioden 2007-2009 er følgelig blevet revideret.

12. Verserende sager pr. 31. december – dommerkollegierne (2007-2011)

	2007	2008	2009	2010	2011
Appelkammer	30	46	46	32	51
Rettens præsident				3	3
Afdelinger med fem dommere	75	67	49	58	16
Afdelinger med tre dommere	971	975	1 019	1 132	1 134
Enedommer			2		
Ikke tildelt	78	90	75	75	104
I alt	1 154	1 178	1 191	1 300	1 308

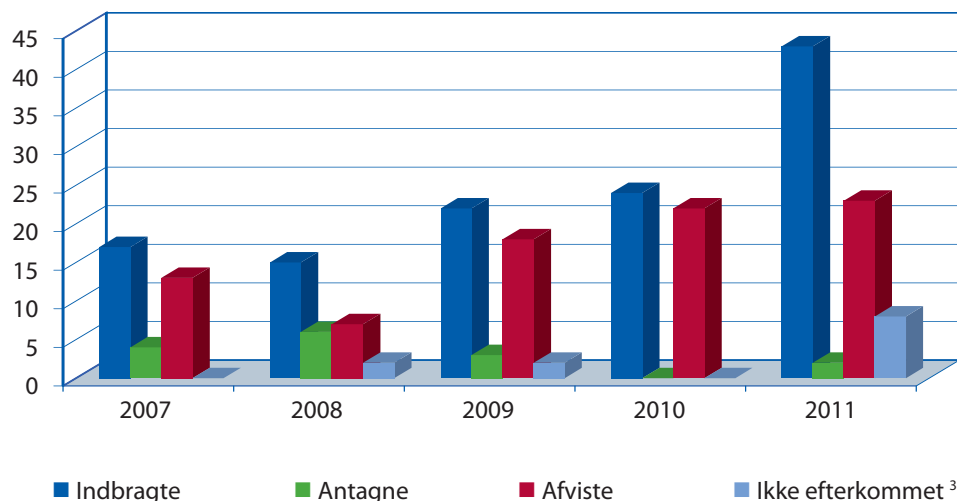
13. Diverse – afgørelser om foreløbige forholdsregler (2007-2011)

Fordeling i 2011

	Indbragte sager om foreløbige forholdsregler	Afsluttede sager om foreløbige forholdsregler	Sagernes udfald		
			Taget til følge	Slettelse/ afgørelse i sagen ufornøden	Forkastet
Aktindsigt	1				
Forskning, teknologisk udvikling og rummet	1	1			1
Konkurrence	5	12	2		10
Landbrug	2	2			2
Miljø	2	2			2
Offentlige kontrakter	5	4			4
Regler for institutionerne	4	5		1	4
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	11	9		3	6
Statsstøtte	9	13		3	10
Tjenestemandsvedtægten	1	1			1
Toldunion og fælles toldtarif	1	1			1
Uddannelse, erhvervsuddannelse, ungdom og sport	1	1		1	
Voldgiftsbestemmelse	1	1			1
I alt	44	52	2	8	42

14. Diverse – fremskyndede procedurer (2007-2011) ^{1 2}

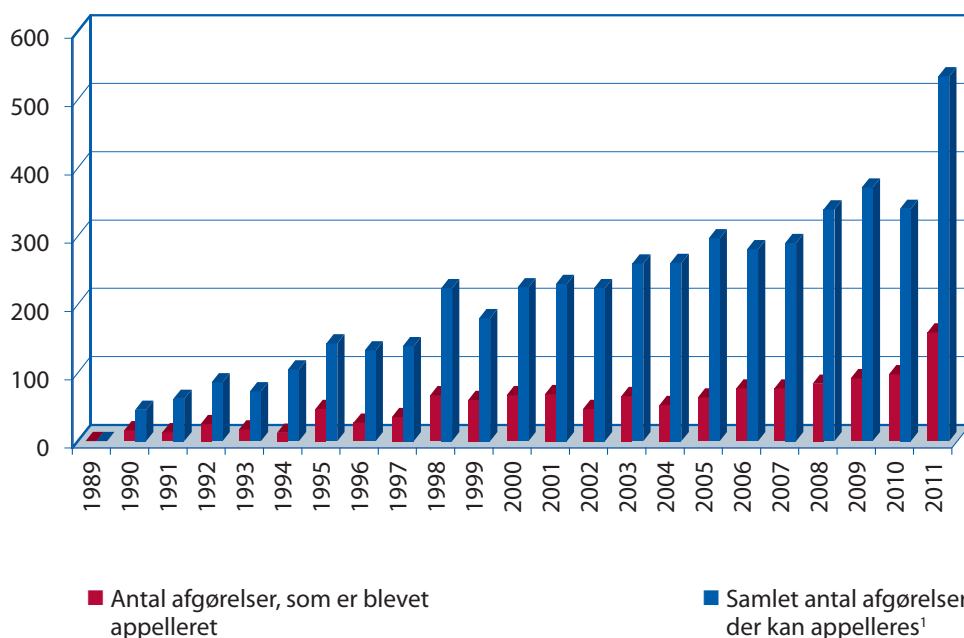
	2007				2008				2009				2010				2011			
	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³	Indbragte	Antagne	Afviste	Ikke efterkommet ³
Aktindsigt	1		1		2		2		4		4						2		1	
Den Europæiske Unions optræden udadtil													1		1					
Folkesundhed									1		1									
Fri udveksling af tjenesteydelser									1		1									
Handelspolitik	2	1				1			2		2						3		2	
Konkurrence	1		1		1		1		2		2		3		3		4		4	
Landbrug			1		1				2		3									
Miljø	7	1	6						1			1					2		2	
Offentlige kontrakter	2		1		3	1	3		2		2		2		2					
Regler for institutionerne					1			1	1		1						1			1
Restriktive foranstaltninger (optræden udadtil)	3	2	1		4	4			5	1	2	1	10		10		30	2	12	7
Retspleje									1		1									
Socialpolitik																	1			
Statsstøtte	1		2		1		1						7		5				2	
Tjenestemandsvedtægten					1				1											
Voldgiftsbestemmelse					1			1												
Økonomisk, social og territorial samhørighed													1		1					
I alt	17	4	13	0	15	6	7	2	22	3	18	2	24	0	22	0	43	2	23	8

¹ En sag for Retten kan underkastes en fremskyndet behandling i medfør af procesreglementets artikel 76a. Bestemmelsen finder anvendelse siden den 1.2.2001.

² Ikrafttrædelsen af traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde (TEUF) den 1.12.2009 har nødvendiggjort en ændring af fremstillingen af sagernes genstand. Oplysningerne for perioden 2007-2009 er følgelig blevet revideret.

³ Følgende sager omfattes af kategorien »ikke efterkommet«: tilbagetrækning af begæringen, ophævelse af sagen og tilfælde, hvor sagen afgøres ved kendelse, inden der er truffet afgørelse om begæringen om, at der træffes afgørelse efter den fremskyndede procedure.

15. Diverse – Rettens afgørelser, som er blevet appelleret (1989-2011)

	Antal afgørelser, som er blevet appelleret	Samlet antal afgørelser, der kan appelleres ¹	Appellerede afgørelser i procent
1989			
1990	16	46	35%
1991	13	62	21%
1992	25	86	29%
1993	17	73	23%
1994	12	105	11%
1995	47	143	33%
1996	27	133	20%
1997	35	139	25%
1998	67	224	30%
1999	60	180	33%
2000	67	225	30%
2001	69	230	30%
2002	47	224	21%
2003	66	260	25%
2004	53	261	20%
2005	64	297	22%
2006	77	281	27%
2007	77	290	27%
2008	84	339	25%
2009	92	371	25%
2010	98	340	29%
2011	159	534	30%

¹ Det samlede antal afgørelser, der kan appelleres – domme, kendelser om foreløbige forholdregler eller om afvisning; enhver anden kendelse om afslutning af sager end kendelser om slettelse eller om henvisning – hvor fristen for appel er udløbet, eller hvor der er iværksat appel.

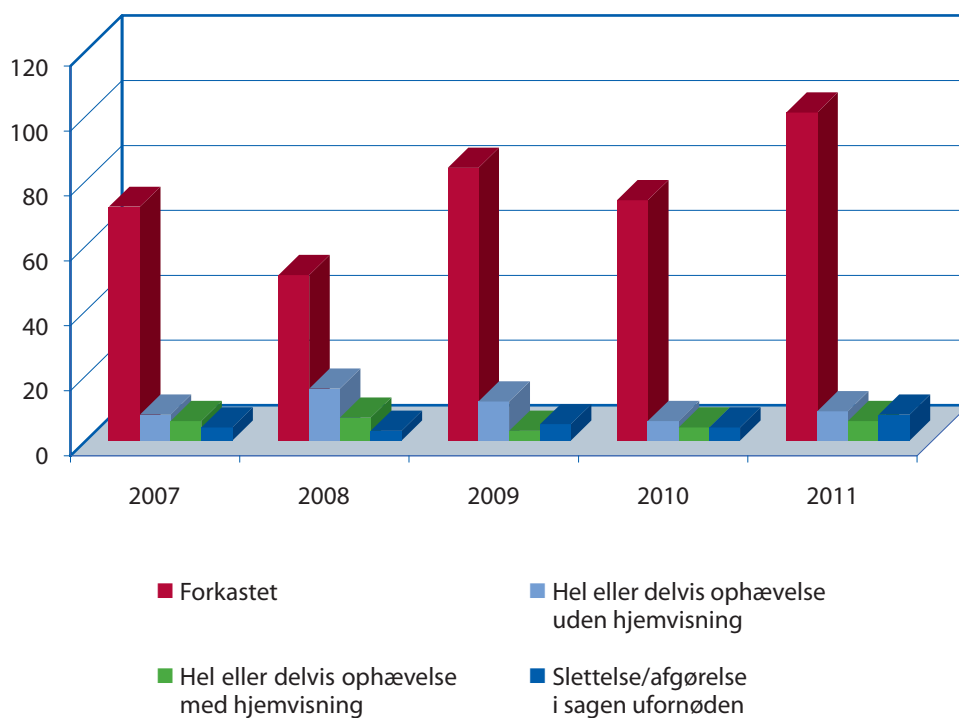
16. Diverse – fordeling af appelsagerne efter sagstype (2007-2011)

	2007			2008			2009			2010			2011		
	Appelsager	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Appelsager	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Appelsager	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Appelsager	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %	Appelsager	Afgørelser, der kan appelleres	Appelsager i %
Statsstøtte	11	30	37%	4	19	21%	23	51	45%	17	35	49%	10	37	27%
Konkurrence	13	33	39%	7	26	27%	11	45	24%	15	33	45%	50	90	56%
Personalesager	10	53	19%	9	31	29%	1	3	33%				1	1	100%
Sager om intellektuel ejendomsret	14	64	22%	24	105	23%	25	153	16%	32	140	23%	39	201	19%
Andre direkte søgsmål	29	110	26%	40	158	25%	32	119	27%	34	132	26%	59	205	29%
I alt	77	290	27%	84	339	25%	92	371	25%	98	340	29%	159	534	30%

17. Diverse – appelsagernes udfald (2011) (domme og kendelser)

	Forkastet	Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	Slettelse/afgørelse i sagen uforbunden	I alt
Aktindsigt	2				2
Den Europæiske Unions optræden udadtil	1				1
EU-retlige principper	1				1
Handelspolitik	1				1
Intellectuel og industriel ejendomsret	27	2	2	3	34
Konkurrence	10	4		2	16
Landbrug	2				2
Miljø				1	1
Offentlige kontrakter	4				4
Regler for institutionerne	15		2	1	18
Regler for virksomhederne	1				1
Socialpolitik	1				1
Statsstøtte	34	3	2	1	40
Udenrigs- og sikkerhedspolitik	2				2
I alt	101	9	6	8	124

18. Diverse – appelsagernes udfald (2007-2011) (domme og kendelser)

	2007	2008	2009	2010	2011
Forkastet	72	51	84	74	101
Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	8	16	12	6	9
Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning	6	7	3	4	6
Slettelse/afgørelse i sagen uforholden	4	3	5	4	8
I alt	90	77	104	88	124

19. Diverse – samlet udvikling (1989-2011)

Indbragte, afsluttede, verserende sager

	Indbragte sager ¹	Afsluttede sager ²	Verserende sager pr. 31. december
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
I alt	9 333	8 025	

¹ 1989: Domstolen overførte 153 verserende sager til den nyoprettede Ret i Første Instans.

1993: Domstolen overførte 451 sager som følge af første udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.

1994: Domstolen overførte 14 sager som følge af anden udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.

2004 og 2005: Domstolen overførte 25 sager som følge af tredje udvidelse af Retten i Første Instans' kompetencer.

² 2005 og 2006: Retten i Første Instans overførte 118 verserende sager til den nyoprettede Personaleret.

Kapitel III

Personaleretten

A – Arbejdet ved Personaleretten i 2011

Ved præsident Sean Van Raepenbusch

1. I 2011 skete der udskiftning af tre medlemmer, hvis perioder udløb. Der er tale om den første væsentlige ændring i Personalerettens sammensætning siden dennes oprettelse ¹.

2. Statistikken over retssagerne ved Personaleretten viser i 2011 en ny kraftig stigning i antallet af anlagte sager (159) i forhold til det foregående år (139), som allerede var karakteriseret ved en betydelig stigning i antallet af søgsmål (111 i 2008 og 113 i 2009).

Antallet af afsluttede sager (166) er meget større end i det foregående år (129) og er Personalerettens bedste kvantitative resultat siden dennes oprettelse ².

Antallet af verserende sager er således svagt faldende i forhold til det foregående år (178 pr. 31.12.2011 mod 185 pr. 31.12.2010). Det bemærkes ligeledes, at den gennemsnitlige sagsbehandlingstid er faldet mærkbart (14,2 måneder i 2011 mod 18,1 måneder i 2010) ³ som følge af stigningen i antallet af afsluttede sager, bl.a. ved kendelser (90 i 2011 mod 40 i 2010).

I 2011 blev der anlagt 44 appelsager til prøvelse af Personalerettens afgørelser ved Den Europæiske Unions Ret. I samme periode blev 23 appelsager til prøvelse af Personalerettens afgørelser forkastet og 7 af Personalerettens afgørelser blev ophævet helt eller delvist, idet 4 ophævede sager desuden blev hjemvist til Personaleretten.

Otte sager blev afsluttet ved forlig, hvilket er et fald i forhold til det foregående år (12) og en tilbagevenden til niveauet for 2007 og 2008 (7).

3. I det følgende præsenteres Personalerettens vigtigste afgørelser. Eftersom der ikke er nogen væsentlige nyheder vedrørende begæringer om foreløbige forholdsregler ⁴ samt retshjælp, optræder de overskrifter, der vedrører disse emner, ikke i dette års rapport.

I. Processuelle spørgsmål

Personalerettens kompetence

I dom af 20. januar 2011, *Strack mod Kommissionen* (sag F-121/07, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret), fastslog Personaleretten, at den havde kompetence til at træffe afgørelse vedrørende et annullationssøgsmål anlagt i henhold til artikel 236 EF til prøvelse af en EU-institutions afslag på at imødekomme en ansøgning om aktindsigt fremsat af en tjenestemand i henhold

¹ En dommer blev udskiftet i 2009 efter dennes udnævnelse til dommer ved Den Europæiske Unions Ret.

² Efter dommen af 24.11.2010 i sag C-40/10, *Kommissionen mod Rådet*, kunne Personaleretten ved kendelse afslutte 15 sager anlagt til prøvelse af lønsedler efter vedtagelsen af Rådets forordning (EU, Euratom) nr. 1296/2009 af 23.12.2009 om tilpasning med virkning fra den 1.7.2009 af vederlag og pensioner til tjenestemænd og øvrige ansatte ved Den Europæiske Union samt af justeringskoefficienterne for disse vederlag og pensioner.

³ Heri er ikke medregnet varigheden af en eventuel udsættelse.

⁴ Personalerettens præsident har i dette år afsagt syv kendelser om foreløbige forholdsregler. Tre af kendelserne var kendelser om slettelse eller kendelser om, at det var ufornuddent at træffe afgørelse i sagen.

til forordning nr. 1049/2001⁵, når denne ansøgning udspringer af ansættelsesforholdet mellem tjenestemanden og den pågældende institution.

Betingelser for antagelse til realitetsbehandling

1. Frister

I mangel af præciseringer i EIB's lovtekster vedrørende de søgsmålsfrister, der kan gøres gældende over for EIB's ansatte, anvendte Personaleretten i flere afgørelser de i vedtægten fastsatte frister analogt (dom af 28.6.2011, sag F-49/10, *De Nicola mod EIB*, og af 28.9.2011, sag F-13/10, *De Nicola mod EIB*, samt kendelse af 4.2.2011, sag F-34/10, *Arango Jaramillo m.fl. mod EIB*, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret).

2. Overholdelse af den administrative procedure

I dom af 12. maj 2011, *Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen* (sag F-50/09, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret), fastslog Personaleretten, at spørgsmålet om, hvorvidt erstatningspåstande, der er baseret på forskellige former for skader, kan realitetsbehandles, skal undersøges i forhold til hver af disse skader. For at påstande vedrørende en skade kan antages til realitetsbehandling, er det således nødvendigt, at denne skade er anført i den erstatningsansøgning, der er indgivet til administrationen, og dernæst at afslaget på denne ansøgning har været genstand for en klage.

3. Kompleks transaktion, som udspringer af en kontrakt

Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (Varemærker og Design) (KHIM) havde tilbudt nogle af sine ansatte en kontrakt på ubestemt tid, som indeholdt en opsigelsesklausul, der fandt anvendelse i det tilfælde, hvor de pågældende ikke var blevet opført på en reserveliste udfærdiget efter en almindelig udvælgelsesprøve. I dom af 15. september 2011, *Bennett m.fl. mod KHIM* (sag F-102/09), fastslog Personaleretten, at fremgangsmåden nærmede sig en kompleks transaktion, som indebar et vist antal tæt forbundne afgørelser lige fra indsættelse af en opsigelsesklausul i kontrakterne til vedtagelse af afgørelser om opsigelse efter udfærdigelse af en reserveliste. Følgelig fandt Personaleretten, at det som en formalitetsindsigelse kunne gøres gældende, at den omtvistede klausul var ulovlig, til støtte for påstande om annullation af afgørelser om opsigelse af kontrakter i forbindelse med denne transaktion.

Domstolsproceduren

1. Fortrolige dokumenter

I ovennævnte dom i sagen *Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen* opstillede Personaleretten reglen om, at kun tvingende hensyn baseret på bl.a. hensynet til beskyttelsen af grundlæggende rettigheder kan begrunde, at et klassificeret dokument undtagelsesvis skal indgå i sagen og fremsendes til alle sagens parter uden administrationens samtykke. I mangel af sådanne omstændigheder, og henset til artikel 44, stk. 1, i Personalerettens procesreglement, lod Personaleretten administrationen udarbejde et ikke-fortroligt resumé af dette dokument. Idet den konstaterede, at dette resumé imidlertid ikke gjorde det muligt for sagsøgeren at gøre sine rettigheder til en

⁵ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 1049/2001 af 30.5.2001 om aktindsigt i Europa-Parlamentets, Rådets og Kommissionens dokumenter (EFT L 145, s. 43).

effektiv domstolsprøvelse gældende, og at det var udelukket at give adgang til nævnte dokument – end ikke til sagsøgernes advokat alene på Personalerettens Justitskontor – fraveg Personaleretten førnævnte bestemmelse og lagde de relevante uddrag af det pågældende dokument til grund, således at den var i stand til med fuldt kendskab til sagen at træffe afgørelse, og dette til trods for, at dokumentet ikke var blevet fremsendt til den pågældende.

2. Intervention

I to kendelser af 19. juli 2011, *Bömcke mod EIB* (sag F-105/10 og sag F-127/10), sidestillede Personaleretten personalerepræsentationen ved EIB med personaleudvalgene i de institutioner, hvorpå vedtægten finder anvendelse, og henviste til, at sidstnævnte har karakter af interne organer i deres institutioner, og at de derfor ikke har processuel partsevne. Følgelig afviste Personaleretten personalerepræsentationens begæring om tilladelse til at intervenere.

I kendelsen i sagen *Bömcke mod EIB* (sag F-105/10) udledte Personaleretten af retspraksis, hvorefter en ansat i sin egenskab af vælger i valgtvister vedrørende personalerepræsentative organer har en tilstrækkelig retlig interesse til at anlægge et søgsmål med påstand om, at personalerepræsentanterne vælges på grundlag af et valgsystem, der er i overensstemmelse med vedtægtsbestemmelserne, at ansatte i deres egenskab af vælgere også har en direkte og aktuel interesse i løsningen af en tvist vedrørende afskedigelse af en allerede valgt personalerepræsentant. Herefter fastslog Personaleretten, at de pågældendes begæring om tilladelse til at intervenere kunne antages til realitetsbehandling.

3. Sagsomkostninger

Når en EU-institution eller et EU-organ anvender en advokat, er spørgsmålet, om og på hvilke betingelser salæret til denne udgør »sagsomkostninger, der kan kræves erstattet« i henhold til procesreglementets artikel 91, litra b).

Personaleretten fastslog i denne forbindelse i kendelse af 27. september 2011, *De Nicola mod EIB* (sag F-55/08 DEP), at en konsekvent afvisning af at anse disse honorarer for at være nødvendige sagsomkostninger, som derfor kan kræves erstattet, under henvisning til, at administrationen ikke er forpligtet til at lade sig bistå af en advokat, vil være i strid med en beføjelse, der er uløseligt forbundet med udøvelse af retten til forsvar. Personaleretten bemærkede imidlertid også, at alle ansatte i Unionen skal have adgang til retsinstanser under lige betingelser, og at effektiviteten af deres ret til domstolsprøvelse ikke kan variere afhængigt af deres arbejdsgivers budgetmæssige eller organisatoriske valg. Personaleretten fastslog derfor, at det tilkommer den institution, som har til hensigt at få godtgjort det honorar, som den har betalt til sin advokat, på grundlag af objektive beviser at godtgøre, at dette honorar kan henføres under »nødvendige udgifter« med henblik på sagens behandling. Dette kan navnlig ske ved at godtgøre konjunkturmæssige og forbigående årsager, der bl.a. er forbundet med en aktuel betydelig arbejdsbyrde eller med et uforudset fravær af personale i sin juridiske tjeneste, eller ved at godtgøre, at institutionen i relation til en sagsøger, der har anlagt en omfattende sag og/eller adskillige sager, ville have været nødsaget til at belaste sine tjenestegrenes ressourcer i uforholdsmæssigt omfang med behandlingen af disse sager, såfremt den pågældende institution ikke havde antaget en advokat.

Personaleretten præciserede afslutningsvis, at det samlede antal arbejdstimer, der kan anses for objektivt nødvendige, i princippet skal fastsættes til en tredjedel af de timer, der ville have været nødvendige for advokaten, hvis vedkommende ikke havde kunnet drage fordel af det arbejde, der tidligere var blevet udført af institutionens juridiske tjeneste.

4. Genoptagelse

Personaleretten har i år for første gang taget stilling til begæringer om genoptagelse indgivet i henhold til artikel 44 i statutten for Den Europæiske Unions Domstol og i henhold til procesreglementets artikel 119.

I en af de pågældende sager var den dom, der blev begæret genoptaget, blevet delvis ophævet efter appel til Den Europæiske Unions Ret. Sagsøgeren nedlagde imidlertid påstand om genoptagelse af hele den af Personaleretten afsagte dom. Personaleretten fastslog, at påstandene om genoptagelse ikke kunne antages til realitetsbehandling hvad angik den del af disse påstande, for hvilke appelrettens dom var trådt i stedet for dommen afsagt i første instans. Eftersom sagsøgeren endvidere ikke havde anfægtet den af appelinstansen afsagte dom, gav hans begæring ikke anledning til en henvisning af sagen til Den Europæiske Unions Ret i medfør af artikel 8, stk. 2, i bilag I til statutten for Domstolen (dom af 15.6.2011, sag F-17/05 REV, *de Brito Sequeira Carvalho mod Kommissionen*).

I flere domme afsagt den 20. september 2011 (sag F-45/06 REV, *De Buggenoms m.fl. mod Kommissionen*, forenede sager F-8/05 REV og F-10/05 REV, *Fouwels m.fl. mod Kommissionen*, og sag F-103/06 REV, *Saintraint mod Kommissionen*) fastslog Personaleretten desuden, at en kendelse om slettelse af en sag fra registret i henhold til procesreglementets artikel 74 begrænser sig til at tage hensyn til sagsøgerens ønske om at hæve sagen og til sagsøgtes manglende bemærkninger, således at der i mangel af en afgørelse fra EU's retsinstanser vedrørende de i sagen rejste spørgsmål i dette tilfælde ikke foreligger en afgørelse, som kan være genstand for en genoptagelse som omhandlet i procesreglementets artikel 119.

Personaleretten fastslog endvidere, idet den henviste til den omstændighed, at det i princippet er unødvendigt for den advokat, som repræsenterer en part, at fremlægge en fuldmagt, at den ikke ved en procedure om genoptagelse kan træffe afgørelse om, at en ophævelse af sagen ikke er gyldig i forhold til visse sagsøgere som følge af den omstændighed, at deres advokat har handlet uden deres samtykke.

II. Realiteten

Generelle principper

1. Påberåbelse af direktiver

Idet Personaleretten fulgte den retning, der er anvist i tidligere retspraksis, hvorefter de direktiver, som institutionerne vedtager i forhold til medlemsstaterne, i et vist omfang kan gøres gældende over for disse institutioner, bemærkede Personaleretten i dom af 15. marts 2011, *Strack mod Kommissionen* (sag F-120/07, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret), at direktiv 2003/88⁶ har til formål at fastsætte minimumsforskrifter for sikkerhed og sundhed i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden, således at det i henhold til vedtægtens artikel 1e, stk. 2, påhviler Kommissionen at sikre overholdelsen af nævnte forskrifter ved anvendelsen og fortolkningen af vedtægtsbestemmelserne, navnlig vedrørende årlig ferie.

⁶ Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2003/88/EF af 4.11.2003 om visse aspekter i forbindelse med tilrettelæggelse af arbejdstiden (EUT L 299, s. 9).

2. Retten til forsvar

Personaleretten er af den opfattelse, at det at pålægge administrationen at høre enhver berørt ansat forud for vedtagelsen af en akt, der indeholder et klagepunkt, vil være en urimelig byrde, og fastslog i dom af 28. september 2011, *AZ mod Kommissionen* (sag F-26/10), at et anbringende om tilsidesættelse af retten til forsvar kun med føje kan påberåbes i det omfang, hvor, på den ene side, den anfægtede afgørelse er vedtaget efter en procedure indledt over for en person, og, på den anden side, den alvorlige karakter af de konsekvenser, som denne afgørelse kan have for denne persons situation, er godtgjort. Eftersom der ikke var indledt en forfremmelsesprocedure over for en tjenestemand, fandt Personaleretten følgelig, at det ikke påhvilede administrationen at høre en tjenestemand forud for at udelukke denne fra en forfremmelsesrunde.

3. Forskelsbehandling

I den sag, der gav anledning til dom af 15. februar 2011, *Barbin mod Parlamentet* (sag F-68/09, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret), gjorde Personaleretten for første gang brug af den mekanisme til omvendelse af bevisbyrden, der er fastsat i vedtægtens artikel 1d, hvorefter det, hvis personer, som finder, at de er blevet krænket, fordi ligebehandlingsprincippet ikke er blevet anvendt på dem, fremlægger oplysninger, på grundlag af hvilke man må formode, at der har fundet forskelsbehandling sted, påhviler institutionen at bevise, at der ikke har været tale om krænkelse af nævnte princip.

I samme dom fastslog Personaleretten, at der med henblik på vurderingen af rigtigheden af et anbringende om, at der foreligger forskelsbehandling, skal tages hensyn til hele den relevante faktuelle kontekst, herunder de vurderinger, der fremgår af tidligere afgørelser, som er blevet endelige. Ifølge Personaleretten fratager princippet om, at en endelig afgørelse ikke igen kan vurderes af EU's retsinstanser, ikke disse sidstnævnte muligheden for at tage hensyn til en sådan afgørelse som et indicium, der blandt andre indicier kan godtgøre, at administrationen har udvist en diskriminerende adfærd, da det kan ske, at en forskelsbehandling først viser sig efter udløbet af søgsmålsfristerne til prøvelse af en afgørelse, der blot er udtryk herfor.

I øvrigt fastslog Personaleretten endvidere i dommen i sagen *Barbin mod Parlamentet*, at når en tjenestemand udøver en ret, som han er tillagt i vedtægten, såsom retten til forældreorlov, kan administrationen ikke uden at bringe den effektive virkning af denne ret i fare antage, at denne tjenstemands situation er anderledes end situationen for en tjenestemand, som ikke har udøvet denne ret. Følgelig kan administrationen ikke herved behandle ham anderledes, medmindre denne forskelsbehandling dels er objektivt begrundet, bl.a. derved, at den begrænser sig til i den pågældende periode at drage konsekvenserne af den berørte ansattes manglende arbejdsydelse, dels er strengt proportionel i forhold til den angivne begrundelse.

I dom af 27. september 2011, *Whitehead mod ECB* (sag F-98/09), præciserede Personaleretten i øvrigt, at en person på sygeorlov ikke befinder sig i samme situation som en person, der er i aktiv tjeneste, således at intet almindeligt princip pålægger myndigheden at neutralisere den periode, hvorunder den pågældende var på sygeorlov, med henblik på i forbindelse med bedømmelsen af denne persons bidrag til administrationens opgaver med henblik på tildeling af en bonus at tage hensyn til den omstændighed, at vedkommende havde haft mindre tid til at deltage i arbejdet i tjenestegrenen.

Endelig fastslog Personaleretten i dom af 29. juni 2011, *Angioi m.fl. mod Kommissionen* (sag F-7/07), at en administration, der er nødt til at vælge mellem to løsninger, der begge vil indebære en forskelsbehandling af to ansøgergrupper, kan vælge den løsning, der medfører den mindst indgribende forskelsbehandling.

4. Åbenbart urigtigt skøn

I dom af 24. marts 2011, *Canga Fano mod Rådet* (sag F-104/09, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret), og af 29. september 2011, *AJ mod Kommissionen* (sag F-80/10), afsagt i sager om forfremmelse, samt af 29. september 2011, *Kimman mod Kommissionen* (sag F-74/10), vedrørende en bedømmelsesrapport, fastslog Personaleretten, at et urigtigt skøn kun kan kvalificeres som åbenbart, når det med lethed kan opdages ved hjælp af de kriterier, lovgiver har fastsat for administrationens udøvelse af beslutningskompetencen.

Personaleretten fastslog desuden i dommen i sagen *Kimman mod Kommissionen* og i dommen i sagen *AJ mod Kommissionen*, at de beviser, som det påhviler sagsøgeren at fremskaffe for at godtgøre, at administrationen har begået en åbenbar fejl ved bedømmelsen af de faktiske omstændigheder, som kan begrunde annullation af en afgørelse om forfremmelse eller af en bedømmelsesrapport, skal være tilstrækkelig stærke for at bevirke, at de vurderinger, som administrationen har lagt til grund, må anses for usandsynlige. Anbringendet om, at der foreligger en åbenbar fejl, skal således forkastes, hvis den anfægtede vurdering til trods for de af sagsøgeren fremlagte beviser kan godtages som værende korrekt eller plausibel.

I dom af 28. september 2011, *AC mod Rådet* (sag F-9/10), fastslog Personaleretten, at for at bevare den effektive virkning af det skøn, som lovgiver har haft til hensigt at tillægge ansættelsesmyndigheden med hensyn til forfremmelse, kan EU's retsinstanser ikke annullere en afgørelse alene med den begrundelse, at de mener at være stillet over for faktiske omstændigheder, som kan rejse rimelig tvivl med hensyn til den af ansættelsesmyndigheden foretagne bedømmelse. I denne sag fandt Personaleretten således, at ansættelsesmyndigheden, henset til sagsøgerens åbenbare fortjenester, ikke ville have anlagt et åbenbart urigtigt skøn, hvis den havde besluttet at inkludere sagsøgeren i gruppen af forfremmede tjenestemænd, men at denne konstatering imidlertid ikke betød, at den modsatte afgørelse om ikke at forfremme ham var behæftet med et åbenbart urigtigt skøn.

Det følger af det anførte, at »tvivlen kommer administrationen til gode«, når retsinstansernes efterprøvelse er begrænset til et åbenbart urigtigt skøn.

5. Berettiget forventning

I dom af 15. marts 2011, *Mioni mod Kommissionen* (sag F-28/10, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret), præciserede Personaleretten, at administrationens betaling af økonomiske ydelser til en tjenestemand, selv om det sker i flere år, ikke i sig selv kan anses for at udgøre præcise, ubetingede og overensstemmende forsikringer, idet – hvis dette var tilfældet – en afgørelse truffet af administrationen om afvisning af for fremtiden og eventuelt med tilbagevirkende kraft at udbetale sådanne ydelser, som den pågældende med urette har fået udbetalt i flere år, automatisk ville tilsidesætte princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og således ville medføre, at vedtægtens artikel 85 om tilbagesøgning af fejlagtigt udbetalte beløb i vidt omfang ville miste sin effektive virkning.

6. Omsorgspligt

Personaleretten fastslog i dom af 17. februar 2011, *Strack mod Kommissionen* (sag F-119/07), og i dom af 15. september 2011, *Esders mod Kommissionen* (sag F-62/10), at de forpligtelser for administrationen, der følger af omsorgspligten, forstærkes væsentligt, når der er tale om situationen for en tjenestemand, hvis fysiske eller psykiske helbred er berørt. I et sådant tilfælde skal administrationen undersøge dennes ansøgninger på et særdeles åbent grundlag.

Tjenestemandens og andre ansattes karriere

1. Udvælgelsesprøver

I den sag, der gav anledning til dommen i sagen *Angioi mod Kommissionen*, fastslog Personaleretten, at en administration, når tjenesten eller stillingen kræver det, har ret til i forbindelse med en ansættelsesprocedure at fastsætte, i hvilke sprog der kræves indgående eller tilfredsstillende kundskaber. Selv om et sådant krav a priori udgør en forskelsbehandling på grund af sprog, der principielt er forbudt i henhold til vedtægten, kan det nemlig være objektivt og rimeligt begrundet ved en legitim målsætning af almen interesse inden for rammerne af personalepolitikken. Nødvendigheden af at sikre sig, at de ansatte har sprogkundskaber, der står i forhold til institutionens interne kommunikationssprog, udgør imidlertid en sådan målsætning. Dette krav er desuden objektivt og rimeligt begrundet i det forfulgte formål, når der ikke kræves kendskab til mere end et internt kommunikationssprog.

2. Stillingsopslag

I den sag, der gav anledning til dom af 28. juni 2011, *AS mod Kommissionen* (sag F-55/10, som er blevet appelleret til Den Europæiske Unions Ret), fastslog Personaleretten, at overgangsbestemmelserne i bilag XIII til vedtægten, hvorefter visse tjenestemænd fra de tidligere kategorier C og D er underlagt begrænsninger i deres karriere, ikke tillader Kommissionen at forbeholde visse stillinger til dem alene på dette grundlag og følgelig at forbyde andre tjenestemænd, der er i samme lønklasse som disse, adgang hertil. Kommissionens opretholdelse af en principiel sondring mellem fastansatte tjenestemænd i samme lønklasse og tilhørende samme funktionsgruppe med hensyn til adgang til visse stillinger er nemlig ikke forenelig med et af formålene med vedtægtsændringen i 2004, som er at fusionere de tidligere kategorier B, C og D til en eneste funktionsgruppe, AST.

3. Forfremmelser

a) Sammenligning af fortjenester

Idet Personaleretten bemærkede, at vedtægtens artikel 43 kun stiller krav om udfærdigelse af en bedømmelsesrapport hvert andet år, og at det ikke i vedtægten foreskrives, at forfremmelsesåret skal have samme periodiske karakter, fastslog den i dom af 10. november 2011, *Merhzaoui mod Rådet* (sag F-18/09), at det ikke i vedtægten udelukkes, at der kan træffes afgørelse om forfremmelse, uden at ansættelsesmyndigheden råder over en nylig bedømmelsesrapport.

I øvrigt fastslog Personaleretten i dommen i sagen *AC mod Rådet*, at selv om vedtægtens artikel 45, stk. 1, nævner bedømmelsesrapporter, sprogkundskaber og ansvarsniveau som de tre vigtigste kriterier, der skal tages hensyn til ved sammenligningen af fortjenester, udelukker den imidlertid ikke en hensyntagen til andre omstændigheder, hvis disse kan være vejledende hvad angår fortjenesterne for de tjenestemænd, der kan forfremmes.

I samme dom fastslog Personaleretten, at administrationen har et vist spillerum hvad angår den respektive betydning, som den tillægger hvert af de førnævnte kriterier, idet vedtægtens artikel 45, stk. 1, ikke udelukker muligheden for en afvejning mellem nævnte kriterier, når denne er berettiget.

Endelig fastslog Personaleretten i samme dom, at det ikke er i strid med vedtægtens artikel 45 ved bedømmelsen af tjenestemændenes fortjenester kun at medtage de sprog, hvis anvendelse – henset til tjenestens reelle behov – tilfører en tilstrækkelig stor merværdi, der forekommer nødvendig af hensyn til tjenestens funktion.

b) Overførsel mellem institutionerne i forfremmelsesåret

I de sager, der gav anledning til dom af 28. juni 2011, *Mora Carrasco m.fl. mod Parlamentet* (sag F-128/10), og til kendelse af 5. juli 2011, *Alari mod Parlamentet* (sag F-38/11), fastslog Personaleretten, at når en tjenestemand kan forfremmes i det år, hvor han overføres fra en EU-institution til en anden, er det myndigheden i oprindelsesinstitutionen, som har kompetence til at tage stilling til hans forfremmelse. Vedtægtens artikel 45 bestemmer nemlig, at forfremmelse sker »blandt de tjenestemænd, der kan komme i betragtning ved forfremmelsen, efter sammenligning af deres fortjenester«, og ansættelsesmyndigheden kan i praksis kun sammenligne de fortjenester, der allerede har fundet sted, hos tjenestemændene, således at det er nødvendigt at sammenligne fortjenesterne hos de overførte tjenestemænd med fortjenesterne hos de tjenestemænd, som stadig var deres kolleger i året forud for deres overførsel, en bedømmelse, som kun gyldigt kan foretages af oprindelsesinstitutionen.

Tjenestemandens indtægter og sociale sikring

1. Årlig ferie

I henhold til artikel 4, stk. 1, i bilag V til vedtægten skal retten til årlig ferie, der er optjent i et kalenderår, i princippet være afholdt i samme år. Det følger ligeledes af denne bestemmelse, at en tjenestemand har ret til overførsel af samtlige de feriedage, der ikke er afholdt i et kalenderår, til det følgende kalenderår, i det tilfælde, hvor han ikke har kunnet tage sin årlige ferie af grunde, der kan betegnes som tjenstlige.

Personaleretten har med henvisning til artikel 7, stk. 1, i direktiv 2003/88⁷, som i henhold til vedtægtens artikel 1e, stk. 2, finder anvendelse på institutionerne, fastslået, at andre grunde, der ikke kan betegnes som tjenstlige, ligeledes kan begrunde en overførsel af samtlige ikke afholdte feriedage. Personaleretten fandt, at det navnlig forholder sig således, når en tjenestemand, som har været fraværende på grund af sygdom i hele eller en del af kalenderåret, af denne grund har været ude af stand til at udøve sin ret til ferie (dom af 25.5.2011, *Bombín Bombín mod Kommissionen*, sag F-22/10).

Personaleretten har i samme retning fastslået, at en tjenestemand, som på grund af uarbejdsdygtighed havde været ude af stand til at afholde den årlige ferie, som han havde ret til, ikke ved fratræden af tjenesten kunne fratages muligheden for at få en godtgørelse for ikke afholdt årlig ferie (dommen af 15.3.2011 i sagen *Strack mod Kommissionen*).

2. Social sikring

I dom af 28. september 2011, *Allen mod Kommissionen* (sag F-23/10), præciserede Personaleretten, at anerkendelsen af, at der foreligger en alvorlig sygdom, ifølge de almindelige gennemførelsesbestemmelser vedrørende godtgørelse af udgifter til lægebehandling kræver, at fire kumulative kriterier er opfyldt. Eftersom nævnte gennemførelsesbestemmelser indfører et afhængighedsforhold mellem disse kriterier, kan bedømmelsen af et af disse kriterier i forbindelse med lægeundersøgelsen imidlertid indvirke på bedømmelsen af de øvrige kriterier. Hvis et af kriterierne kan synes ikke at være opfyldt, når det undersøges isoleret, kan en undersøgelse af dette i lyset af bedømmelsen af de øvrige kriterier herefter føre til den modsatte konklusion, dvs. at nævnte kriterium er opfyldt. Følgelig kan den rådgivende læge eller lægeudvalget ikke nøjes med at undersøge et

⁷ Jf. fodnote 6.

enkelt kriterium, men skal foretage en konkret og indgående undersøgelse af den pågældendes helbredstilstand under samlet hensyntagen til de fire førnævnte kriterier. En sådan undersøgelse er så meget desto mere nødvendig, som proceduren vedrørende anerkendelse af, at der foreligger en alvorlig sygdom, ikke på samme måde som procedurerne i vedtægtens artikel 73 (vedrørende erhvervssygdomme og ulykker) og artikel 78 (vedrørende invaliditet) sikrer, at der er ligevægt mellem parterne.

Tjenestemandens rettigheder og pligter

I dommen i sagen *AS mod Kommissionen* fastslog Personaleretten, at brugen af dokumenter omfattet af lægelig fortrolighed til støtte for en formalitetsindsigelse vedrørende manglende søgsmålsinteresse var et indgreb fra den offentlige myndigheds side i sagsøgerens ret til respekt for privatlivets fred, og at dette indgreb ikke forfulgte nogen af de formål, der er udtømmende opregnet i artikel 8, stk. 2, i den europæiske menneskerettighedskonvention (EMRK), bl.a. for så vidt som tvisten ikke vedrørte lovligheden af en afgørelse af lægelig karakter.

I den sag, der gav anledning til dom af 5. juli 2011, *V mod Parlamentet* (sag F-46/09), fastslog Personaleretten i øvrigt, at videregivelse til tredjemand, herunder til en anden institution, af personoplysninger, der vedrører en persons helbredstilstand, og som er indsamlet af en institution, i sig selv udgør et indgreb i denne persons ret til beskyttelse af privatlivets fred, uanset hvordan de videregivne oplysninger efterfølgende anvendes. Personaleretten præciserede imidlertid, at grundrettigheder kan være undergivet begrænsninger, forudsat at disse er nødvendige for at tilgodese almene hensyn, og at de ikke, når henses til deres formål, indebærer et uforholdsmæssigt og uantageligt indgreb i det centrale indhold af den beskyttede rettighed. Personaleretten fandt i denne forbindelse, at vurderingen skulle ske på grundlag af betingelserne i EMRK's artikel 8, stk. 2.

Idet Personaleretten foretog en afvejning mellem Parlamentets interesse i at sikre, at den person, som ansættes, er egnet til at varetage de opgaver, han vil få ansvaret for at udføre, og alvorligheden af indgrebet i den berørte persons ret til respekt for privatlivets fred, fandt den, at selv om lægeundersøgelsen ved ansættelsen tilgodeser et retsmæssigt hensyn til EU's institutioner, der skal kunne udføre de opgaver, de er tillagt, kunne dette hensyn ikke begrunde, at der blev videregivet særligt følsomme oplysninger, såsom lægeoplysninger, fra en institution til en anden uden den pågældendes samtykke.

I samme dom fastslog Personaleretten dernæst, at forordning nr. 45/2001⁸ var blevet tilsidesat. Personaleretten fandt nemlig, at de pågældende personoplysninger var blevet behandlet til andre formål end dem, hvortil de var blevet indsamlet, uden at ændringen af behandlingsformålet udtrykkeligt var tilladt i henhold til Kommissionens eller Parlamentets interne regler. Personaleretten konstaterede også, at det ikke var godtgjort, at videregivelsen af oplysningerne havde været nødvendig for at gøre det muligt at overholde Parlamentets forpligtelser og specifikke rettigheder på det arbejdsretlige område, da sidstnævnte kunne have opfordret sagsøgeren til selv at fremlægge oplysninger om den pågældendes tidligere lægeundersøgelser og foretage de nødvendige lægeundersøgelser ved Parlamentets egen lægetjeneste.

⁸ Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EF) nr. 45/2001 af 18.12.2000 om beskyttelse af fysiske personer i forbindelse med behandling af personoplysninger i fællesskabsinstitutionerne og -organerne og om fri udveksling af sådanne oplysninger (EFT 2001 L 8, s. 1).

Twister om kontrakter

1. Indgåelse af en anden tillægskontrakt til en kontrakt på bestemt tid, jf. artikel 2, litra a), i ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Den Europæiske Union

I den sag, der gav anledning til Personalerettens dom af 13. april 2011, *Scheefer mod Parlamentet* (sag F-105/09), var sagsøgeren blevet ansat på bestemt tid som midlertidig ansat i henhold til artikel 2, litra a), i ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte. Denne ansættelse var blevet forlænget ved en første tillægskontrakt og derefter ved en anden tillægskontrakt, som »annullere[de] og erstatte[de]« den første tillægskontrakt med henblik på at forlænge den pågældendes ansættelse for en ny tidsbegrænset periode. I henhold til artikel 8, stk. 1, i ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte kan ansættelse af en midlertidigt ansat i henhold til artikel 2, litra a), i nævnte ansættelsesvilkår imidlertid kun fornys én gang for en bestemt periode, idet »[e]nhver senere fornyelse skal ske på ubestemt tid«.

Personaleretten fastslog først, at ovennævnte artikel 8, stk. 1, i lyset af direktiv 1999/70⁹ og bestemmelserne i den rammeaftale, der er vedlagt denne som bilag, skulle fortolkes således, at bestemmelsen sikres en vid rækkevidde og anvendes strengt. Personaleretten fandt på dette grundlag, at sagsøgerens kontrakt skulle anses for at have været genstand for to forlængelser, og dette uanset den formulering, der var anvendt i den anden tillægskontrakt. Personaleretten konkluderede herefter, at denne tillægskontrakt uden videre skulle omdannes til en tidsbegrænset kontrakt alene som følge af fællesskabslovgivers vilje, og at det i denne tillægskontrakt fastsatte ophørstidspunkt ikke kunne medføre, at sagsøgerens ansættelsesforhold ophørte.

Endelig fastslog Personaleretten, at afgørelsen, som »bekræfte[r]«, at kontrakten udløb på det i den anden tillægskontrakt fastsatte ophørstidspunkt, i væsentlig grad havde ændret den pågældendes retsstilling, således som den fulgte af ansættelsesvilkårenes artikel 8, stk. 1, og udgjorde en bebyrdende retsakt vedtaget i strid med denne bestemmelse.

2. Indgåelse af en aftale på ubestemt tid, som indeholder en opsigelsesklausul i tilfælde af, at den pågældende ikke består en udvælgelsesprøve

I dommen i sagen *Bennett m.fl. mod KHIM* konstaterede Personaleretten, at en klausul, som gør det muligt at opsiges en kontrakt, hvis den pågældende ansatte ikke opføres på en reserveliste udfærdiget efter en almindelig udvælgelsesprøve, ikke gjorde det muligt at kvalificere denne kontrakt som en kontrakt på ubestemt tid, da en kontrakts varighed – således som det fremgår af den ved direktiv 1999/70 iværksatte rammeaftales § 3, punkt 1 – kan være fastsat ikke blot ved »en bestemt dato«, men ligeledes »ved fuldførelsen af en bestemt opgave eller indtrædelsen af en bestemt begivenhed«, såsom udfærdigelsen af en reserveliste efter en udvælgelsesprøve.

3. Ingen forlængelse af en kontrakt

Personaleretten fastslog i kendelse af 15. april 2011, *Daake mod KHIM* (forenede sager F-72/09 og F-17/10), at selv om en skrivelse, som indskrænker sig til at henvise til bestemmelserne i en kontrakt vedrørende dennes udløbsdato, og som ikke indeholder nogen nye omstændigheder i forhold til nævnte bestemmelser, ikke udgør en bebyrdende retsakt, udgør en afgørelse om ikke at forlænge en kontrakt, som kan forlænges, derimod en bebyrdende retsakt, som er forskellig fra

⁹ Rådets direktiv 1999/70/EF af 28.6.1999 om rammeaftalen vedrørende tidsbegrænset ansættelse, der er indgået af EFS, UNICE og CEEP (EFT L 175, s. 43).

den pågældende kontrakt, og som kan være genstand for en klage. En sådan afgørelse, som fremkommer efter en fornyet undersøgelse af tjenestens interesse og den pågældendes situation, indeholder nemlig en ny omstændighed i forhold til den oprindelige kontrakt og kan ikke anses for udelukkende at stadfæste denne.

Institutionernes ansvar uden for kontrakt

Personaleretten udvidede sin retspraksis, hvorefter ansvaret for en skade skal deles, når skaden er forvoldt såvel ved en fejl begået af en institution som ved en fejl begået af skadelidte, til det tilfælde, hvor fejlene var delt mellem en institution og tredjemand (dommen i sagen *Missir Mamachi di Lusignano mod Kommissionen*).

B – Personalerettens sammensætning

(Sammensætning efter rangfølge pr. 7.10.2011)

Fra venstre mod højre:

Dommerne R. Barents og I. Boruta, afdelingsformand H. Kreppel, præsidenten, S. Van Raepenbusch, afdelingsformand M.I. Rofes i Pujol, dommerne E. Perillo og K. Bradley samt justitssekretæren, W. Hakenberg.

1. Personalerettens medlemmer

(efter tiltrædelsestidspunkt)

Paul J. Mahoney

Født i 1946; jurastudier (Master of Arts, Oxford Universitet, 1967; Master of Laws, University College London, 1969); underviser ved University College London (1967-1973); barrister (London, 1972-1974); fuldmægtig og første fuldmægtig ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (1974-1990); juridisk gæsteforelæser ved Saskatchewan Universitet, Saskatoon, Canada (1988); personalechef ved Europarådet (1990-1993); afdelingschef (1993-1995), assisterende justitssekretær (1995-2001) og justitssekretær (2001 – september 2005) ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol; præsident for Personaleretten fra den 6. oktober 2005 til den 6. oktober 2011.

Sean Van Raepenbusch

Født i 1956; juridisk kandidateksamen (Université libre de Bruxelles, 1979); overbygningsgrad i international ret (Bruxelles, 1980); dr.jur. (1989); ansvarlig for juridisk afdeling i aktieselskabet kanaler og havneanlæg i Bruxelles (1979-1984); tjenestemand i Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (Generaldirektoratet for Sociale Anliggender, 1984-1988); ansat ved Juridisk Tjeneste i Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1988-1994); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1994-2005); underviser ved Universitetscentret i Charleroi (international og europæisk socialret, 1989-1991), ved Mons-Hainaut Universitet (europæisk ret, 1991-1997), ved Liège Universitet (EU-tjenestemandsret, 1989-1991; retten om EU's institutioner, 1995-2005; europæisk socialret, 2004-2005); flere udgivelser på området for europæisk socialret og EU-forfatningsret; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2005; præsident for Personaleretten siden den 7. oktober 2011.

Horstpeter Kreppel

Født i 1945; universitetsstudier i Berlin, München, Frankfurt am Main (1966-1972); første statseksamen (1972); referendar i Frankfurt am Main (1972-1973 og 1974-1975); Europakollegiet i Brügge (1973-1974); anden statseksamen (Frankfurt am Main, 1976); ansat ved Bundesanstalt für Arbeit og advokat (1976); dommer ved Arbeitsgericht (delstaten Hessen, 1977-1993); underviser ved Fachhochschule für Sozialarbeit, Frankfurt am Main, og Verwaltungsfachhochschule, Wiesbaden (1979-1990); national ekspert ved Juridisk Tjeneste, Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1993-1996 og 2001-2005); attaché ved Forbundsrepublikken Tysklands ambassade i Madrid med ansvar for sociale anliggender (1996-2001); dommer ved Arbeitsgericht i Frankfurt am Main (februar – september 2005); dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2005.

Irena Boruta

Født i 1950; juridisk kandidateksamen fra Wrocław Universitet (1972), dr.jur. (Łódź, 1982); advokat i Republikken Polen (siden 1977); gæsteforsker (universitetet Paris X, 1987-1988; Nantes Universitet, 1993-1994); »Solidarnosc«-ekspert (1995-2000); professor i arbejdsret og europæisk socialret ved Łódź Universitet (1997-1998 og 2001-2005); adjungeret professor ved handelshøjskolen i Warszawa (2002); professor i arbejdsret og social sikring ved Kardinal Stefan Wyszyński-universitetet i Warszawa (2002-2005); viceminister med ansvar for beskæftigelse og sociale anliggender (1998-2001); medlem af udvalget til forhandling om Republikken Polens tiltrædelse af Den Europæiske Union (1998-2001); den polske regerings repræsentant ved Den Internationale arbejdsorganisation 1998-2001); forfatter af flere værker om europæisk arbejds- og socialret; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2005.

Haris Tagaras

Født i 1955; cand.jur. (Thessaloniki Universitet, 1977); overbygningsgrad i europæisk ret (Institut d'études européennes de l'université libre de Bruxelles, 1980); dr.jur. (Thessaloniki Universitet, 1984); juristlingvist ved Rådet for De Europæiske Fællesskaber (1980-1982); forsker ved Center for International og Europæisk Økonomisk Ret, Thessaloniki (1982-1984); fuldmægtig ved De Europæiske Fællesskabers Domstol og ved Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber (1986-1990); professor i fællesskabsret, international privat ret og menneskerettigheder ved Panteion Universitet i Athen (siden 1990); justitsministeriets eksterne rådgiver om europæiske forhold og medlem af Det Stående Udvalg under Luganokonventionen (1991-2004); medlem af det nationale konkurrenceudvalg (1999-2005); medlem af det nationale udvalg for telekommunikation og postvæsen (2000-2002); advokat i Thessaloniki; advokat med møderet for kassationsdomstolen; stiftende medlem af Sammenslutningen af Europæiske Advokater (UAE); associeret medlem af Det Internationale Akademi for Komparativ Ret; dommer ved Personaleretten fra den 6. oktober 2005 til den 6. oktober 2011.

Stéphane Gervasoni

Født i 1967; eksamen fra Institut d'études politiques de Grenoble (1988) og École nationale d'administration (1993); medlem af Conseil d'État (tvistemålsafdelingen, 1993-1997, socialretsafdelingen, 1996-1997); assessor (1996-2008); dommer i Conseil d'État (siden 2008); lektor ved Institut d'études politiques de Paris (1993-1995); regeringens repræsentant i den særlige kommission for ophævelse af pensioner (1994-1996); juridisk konsulent i ministeriet for offentligt ansatte og for Paris kommune (1995-1997); generalsekretær ved præfekturet for departementet l'Yonne; vicepræfekt i arrondissementet Auxerre (1997-1999); generalsekretær ved præfekturet for departementet Savoie; vicepræfekt i arrondissementet Chambéry (1999-2001); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (september 2001 – september 2005); fungerende medlem af NATO's appelorgan (2001-2005); dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2005.

Maria Isabel Rofes i Pujol

Født i 1956; jurastudier (licenciatura en derecho, Universidad de Barcelona, 1981); speciale i international handel (Mexico, 1983); studier i europæisk integration (handelskammeret i Barcelona, 1985) og EF-ret (Escola d'Administració Pública de Catalunya, 1986); tjenestemand ved Generalitat de Catalunya (ansat i juridisk tjeneste i industri- og energiministeriet, april 1984 – august 1986); advokat i Barcelona (1985-1987); fuldmægtig, derefter ekspeditionssekretær i afdelingen for forskning og dokumentation ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1986-1994); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (generaladvokat Ruiz-Jarabo Colomers kabinet, januar 1995 – april 2004; dommer Løhmus' kabinet maj 2004 – august 2009); ansvarlig for kurser i fællesskabsretssager, juridisk fakultet ved Universitat Autònoma de Barcelona (1993-2000); adskillige artikler vedrørende EU-socialret; medlem af appelkammeret ved EF-Sortsmyndigheden (2006-2009); dommer ved Personaleretten siden den 7. oktober 2009.

Ezio Perillo

Født i 1950; dr.jur. og advokat i Padova; assistent og derefter seniorforsker i civilret og sammenlignende ret ved det juridiske fakultet ved Università di Padova (1977-1982); adjunkt i fællesskabsret ved Collegio Europeo di Parma (1990-1998) og ved de juridiske fakulteter ved Università di Padova (1985-1987), Università di Macerata (1991-1994), Università di Napoli (1995) og ved Università degli studi di Milano (2000-2001); medlem af det videnskabelige udvalg »Master in European integration« ved Università di Padova; tjenestemand ved Domstolen, direktoratet for bibliotek, forskning og dokumentation (1982-1984); referendar for generaladvokat Federico Mancini (1984-1988); juridisk rådgiver for Europa-Parlamentets generalsekretær, Enrico Vinci (1988-1993); desuden i denne samme institution: afdelingschef for juridisk tjeneste (1995-1999); direktør for lovgivningsmæssige anliggender og forlig, interinstitutionelle forbindelser og forbindelser med de nationale parlamenter (1999-2004); direktør for eksterne forbindelser (2004-2006); direktør for lovgivningsmæssige anliggender i juridisk tjeneste (2006-2011); forfatter til flere udgivelser om italiensk civilret og EU-ret; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2011.

René Barents

Født i 1951; juridisk embedseksamen, særlig eksamen i økonomi (Erasmus Universiteit Rotterdam, 1973); dr.jur. (Universiteit Utrecht, 1981); forsker i EU-ret og international økonomisk ret (1973-1974) og lektor i EU-ret og økonomisk ret ved Europa-instituttet ved Universiteit Utrecht (1974-1979) og Universiteit Leyde (1979-1981); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1981-1986), derefter afdelingsleder for vedtægtsbestemte rettigheder ved Domstolen (1986-1987); medlem af Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers juridiske tjeneste (1987-1991); referendar ved Domstolen (1991-2000); afdelingsleder (2000-2009), derefter direktør for direktoratet »Ressourcer og dokumentation« ved Den Europæiske Unions Domstol (2009-2011); professor (1988-2003) og professor honoris causa (siden 2003) i EU-ret ved Universiteit Maastricht; rådgiver ved appelretten i 's-Hertogenbosch (1993-2011); medlem af Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (siden 1993); talrige udgivelser om EU-ret; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2011.

Kieran Bradley

Født i 1957; juridisk embedseksamen (Trinity College, Dublin, 1975-1979); forskningsassistent for senator Mary Robinson (1978-79 og 1980); »Pádraig Pearse«-stipendiat til studier ved Europakollegiet (1979); postgraduatstudier i EU-ret ved Europakollegiet (1979-1980); juridisk afgangseksamen fra University of Cambridge (1980-1981); praktikant i Europa-Parlamentet (Luxembourg, 1981); fuldmægtig i sekretariatet for Europa-Parlamentets Retsudvalg (Luxembourg, 1981-1988); medlem af Europa-Parlamentets juridiske tjeneste (Bruxelles, 1988-1995); referendar ved Domstolen (1995-2000); lektor i EU-ret ved Harvard Law School (2000); medlem af Europa-Parlamentets juridiske tjeneste (2000-2003), derefter kontorchef (2003-2011) og direktør (2011); forfatter til talrige udgivelser; dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2011.

Waltraud Hakenberg

Født i 1955; jurastudier i Regensburg og Genève (1974-1979); første statseksamen (1979); overbygningsstudier i EF-ret ved Europakollegiet i Brügge (1979-1980); dommerfuldmægtig i Regensburg (1980-1983); dr.jur. (1982); anden statseksamen (1983); advokat i München og Paris (1983-1989); tjenestemand ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (1990-2005); referendar ved De Europæiske Fællesskabers Domstol (hos dommer Jann, 1995-2005); undervisning ved flere universiteter i Tyskland, Østrig, Schweiz og Rusland; æresprofessor ved Saar-Universität (siden 1999); medlem af diverse juridiske komitéer, selskaber og udvalg; talrige udgivelser om fællesskabsret og sagsbehandlingen ved Fællesskabets retsinstanser; justitssekretær ved Personaleretten siden den 30. november 2005.

2. Ændringer i sammensætningen af Personaleretten i 2011

Efter den delvise nybesættelse af embederne som medlemmer af Retten for EU-personalesager er Sean Van Raepenbusch, dommer ved Personaleretten siden den 6. oktober 2005, blevet valgt til præsident for Retten for EU-personalesager for perioden fra den 7. oktober 2011 til den 30. september 2014.

Højtideligt retsmøde den 6. oktober 2011

Efter udløbet af mandatperioden for Stéphane Gervasoni, Paul J. Mahoney og Haris Tagaras har Rådet for Den Europæiske Union ved afgørelse af 18. juli 2011 udpeget René Barents, Kieran Bradley og Ezio Perillo som dommere ved Retten for EU-personalesager for perioden fra den 1. oktober 2011 til den 30. september 2017.

Waltraud Hakenberg, justitssekretær ved Retten for EU-personalesager siden den 30. november 2005, hvis mandat udløb den 29. november 2011, har den 10. oktober 2011 fået forlænget sit mandat for perioden fra den 30. november 2011 til den 29. november 2017.

3. Sammensætning efter rangfølge

fra den 1. januar 2011 til den 6. oktober 2011

P. MAHONEY, præsident for Personaleretten
H. TAGARAS, afdelingsformand
S. GERVASONI, afdelingsformand
H. KREPPEL, dommer
I. BORUTA, dommer
S. VAN RAEPENBUSCH, dommer
M.I. ROFES i PUJOL, dommer

W. HAKENBERG, justitssekretær

fra den 7. oktober 2011 til den 31. december 2011

S. VAN RAEPENBUSCH, præsident for
Personaleretten
H. KREPPEL, afdelingsformand
M.I. ROFES i PUJOL, afdelingsformand
I. BORUTA, dommer
E. PERILLO, dommer
R. BARENTS, dommer
K. BRADLEY, dommer

W. HAKENBERG, justitssekretær

4. Tidligere medlemmer af Personaleretten

Heikki Kanninen (2005-2009)

Haris Tagaras (2005-2011)

Stéphane Gervasoni (2005-2011)

Præsident

Paul J. Mahoney (2005-2011)

C – Statistik over retssagerne ved Personaleretten

Samlet oversigt for Personaleretten

1. Indbragte, afsluttede, verserende sager (2007-2011)

Indbragte sager

2. Antallet af sager pr. sagsøgt institution i procent (2007-2011)
3. Processprog (2007-2011)

Afsluttede sager

4. Domme og kendelser – dommerkollegierne (2011)
5. Sagernes udfald (2011)
6. Foreløbige forholdsregler (2007-2011)
7. Sagsbehandlingstid i måneder (2011)

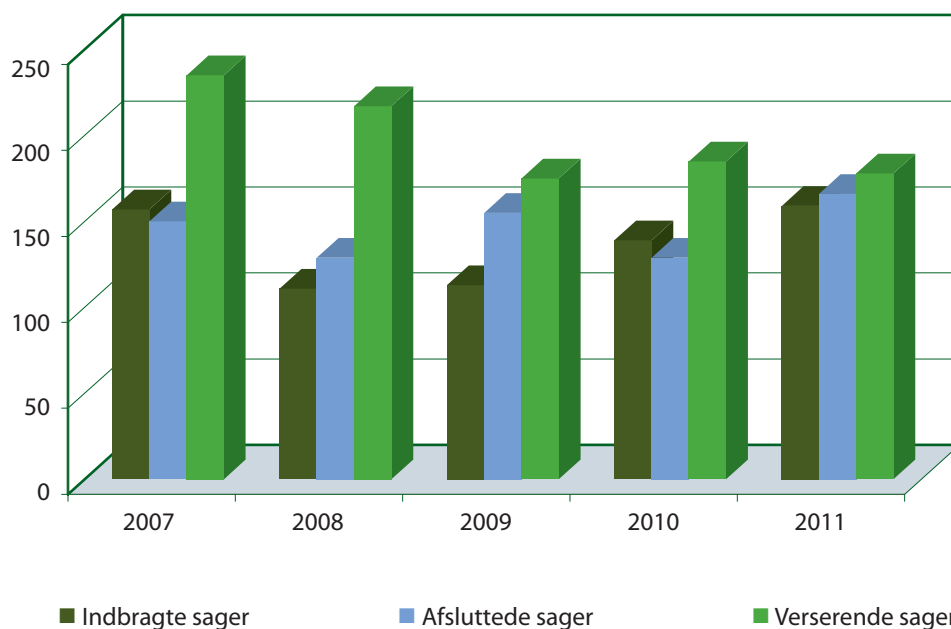
Verserende sager pr. 31. december

8. Dommerkollegierne (2007-2011)
9. Antal sagsøgere (2011)

Diverse

10. Personalerettens afgørelser, som er blevet appelleret til Retten (2007-2011)
11. Appelsagernes udfald ved Retten (2007-2011)

1. Samlet oversigt for Personaleretten – indbragte, afsluttede, verserende sager (2007-2011)

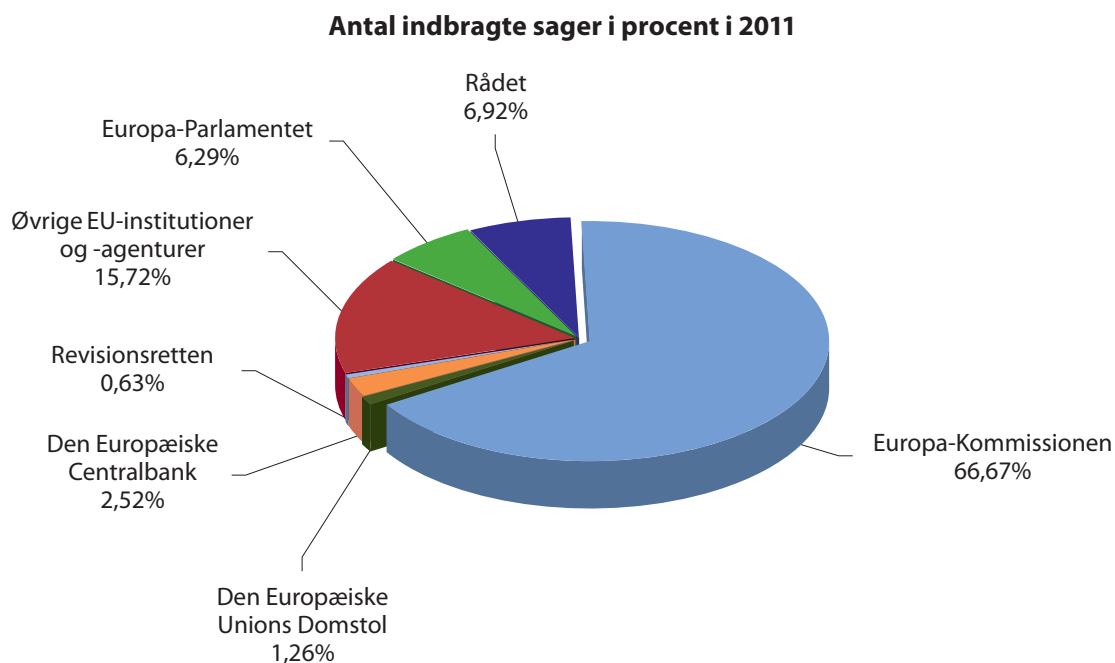

	2007	2008	2009	2010	2011
Indbragte sager	157	111	113	139	159
Afsluttede sager	150	129	155	129	166
Verserende sager	235	217	175	185	178 ¹

Tallene (bruttototal) angiver det samlede antal sager, uanset om visse sager er blevet forenet på grund af deres konneksitet (et sagsnummer = en sag).

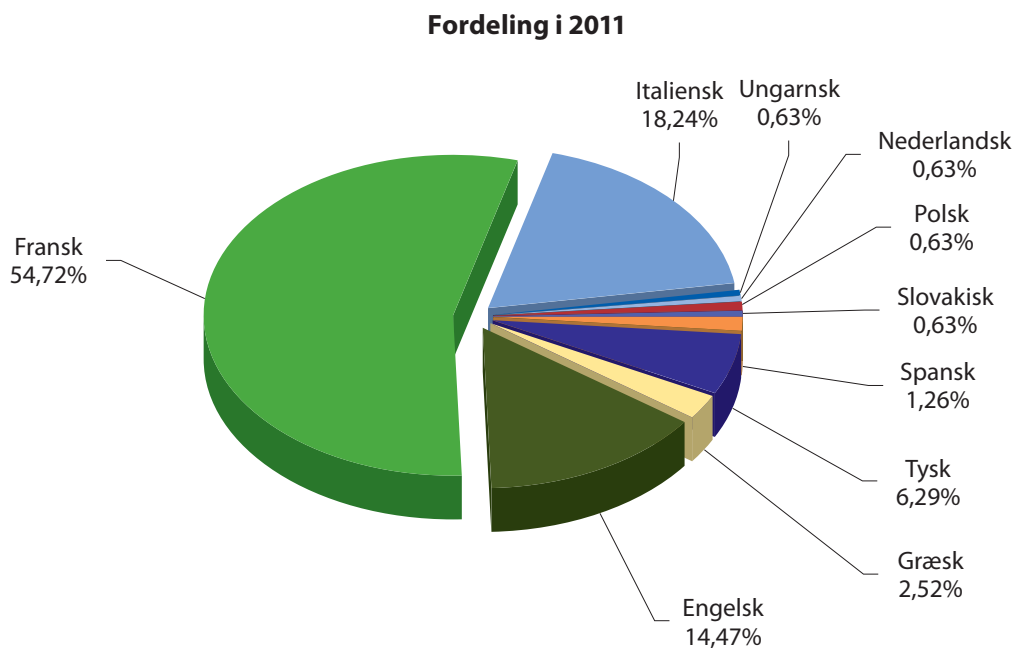
¹ Heraf seks udsatte sager.

2. *Indbragte sager* – antallet af sager pr. sagsøgt institution i procent (2007-2011)

	2007	2008	2009	2010	2011
Europa-Parlamentet	15,29%	14,41%	8,85%	9,35%	6,29%
Rådet	4,46%	4,50%	11,50%	6,47%	6,92%
Europa-Kommissionen	63,69%	54,95%	47,79%	58,99%	66,67%
Den Europæiske Unions Domstol	3,82%		2,65%	5,04%	1,26%
Den Europæiske Centralbank	1,27%	2,70%	4,42%	2,88%	2,52%
Revisionsretten	2,55%	5,41%	0,88%		0,63%
Øvrige EU-institutioner og -agenturer	8,92%	18,02%	23,89%	17,27%	15,72%
I alt	100%	100%	100%	100%	100%

3. Indbragte sager – processprog (2007-2011)

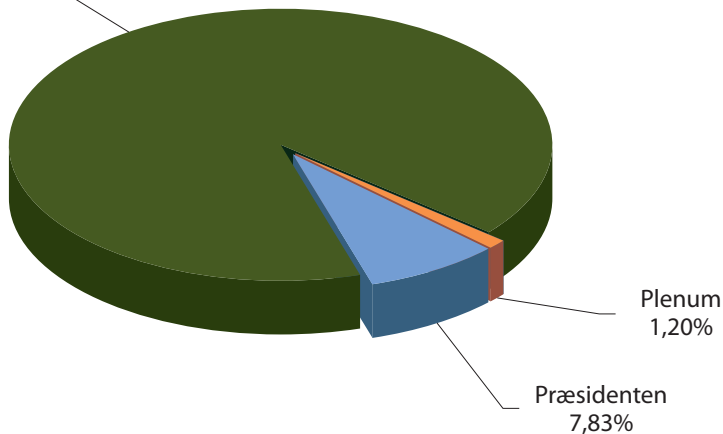

Processprog	2007	2008	2009	2010	2011
Bulgarsk	2				
Spansk	2	1	1	2	2
Tjekkisk			1		
Tysk	17	10	9	6	10
Græsk	2	3	3	2	4
Engelsk	8	5	8	9	23
Fransk	101	73	63	105	87
Italiensk	17	6	13	13	29
Litauisk	2	2			
Ungarnsk	1	1			1
Nederlandsk	4	8	15	2	1
Polsk		1			1
Portugisisk		1			
Rumænsk	1				
Slovakisk					1
I alt	157	111	113	139	159

Processproget er det sprog, som sagen er blevet anlagt på, og afspejler ikke sagsøgerens modersmål eller nationalitet.

4. Afsluttede sager – domme og kendelser – dommerkollegierne (2011)

Afdelinger med tre dommere
90,96%

	Domme	Kendelser om sagens slettelse efter mindelig bilæggelse ¹	Andre afgørelser om afslutning af sager	I alt
Plenum	1		1	2
Præsidenten			13	13
Afdelinger med tre dommere	75	8	68	151
Enedommer				
I alt	76	8	82	166

¹ I løbet af 2011 tog Personaleretten initiativ til yderligere 13 forsøg på mindelig bilæggelse, dog uden resultat.

5. Afsluttede sager – sagernes udfald (2011)

	Domme			Kendelser				I alt
	Annulation af beslutningen eller sagsøgte dømt	Sager, hvori der er givet delvist medhold	Frifindelse, uforment at træffe afgørelse	Sager eller begæringer, hvor det er åbenbart, at de skal afvises eller forkastes	Mindelig bilæggelse efter dommerkollegiets indgriben	Slettelse på andet grundlag, uforment at træffe afgørelse eller hjemvisning	Begæringer taget helt eller delvis til følge (særlige procedurer)	
Andre	1	1	10	20	1	4	6	43
Ansættelse/udnævnelse/indplacering i lønklasse	1	3	9	3		1		17
Arbejdsvilkår/ferie		1	3					4
Bedømmelse/forfremmelse	1	4	15	7	5	6		38
Disciplinære procedurer			1	2	1			4
Løn og godtgørelser	1	1	6	5	1	17		31
Opsigelse eller manglende fornyelse af en midlertidig ansats kontrakt	2	1		1				4
Pensioner og invaliditetsydelse			2	1		1		4
Placering i tjenesten/omplacering	1	1	2					4
Social sikring/erhvervssygdom/ulykker		3	5	5				13
Udvælgelsesprøver			1	1		2		4
I alt	7	15	54	45	8	31	6	166

6. Foreløbige forholdsregler (2007-2011)

Afsluttede begæringer vedrørende foreløbige forholdsregler		Sagernes udfald		
		Helt eller delvist imødekommet	Begæring ikke taget til følge	slettelse
2007	4		4	
2008	4		4	
2009	1	1		
2010	6		4	2
2011	7		4	3
I alt	22	1	16	5

7. Afsluttede sager – sagsbehandlingstid i måneder (2011)

		Samlet sagsbehandlingstid	Sagsbehandlingstid – omfatter ikke varigheden af eventuel udsættelse
Domme		Gennemsnitlig sagsbehandlingstid	Gennemsnitlig sagsbehandlingstid
Sager indbragt for Personaleretten	73	21,0	18,6
Sager oprindeligt indbragt for Retten ¹	3	73,7	57,7
I alt	76	23,1	20,1

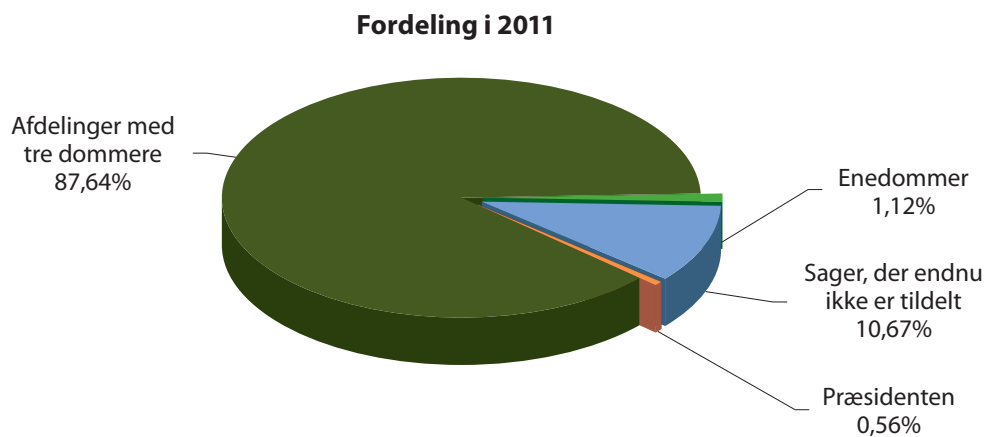
		Samlet sagsbehandlingstid	Sagsbehandlingstid – omfatter ikke varigheden af eventuel udsættelse
Kendelser		Gennemsnitlig sagsbehandlingstid	Gennemsnitlig sagsbehandlingstid
Sager indbragt for Personaleretten	89	11,9	9,0
Sager oprindeligt indbragt for Retten ¹	1	18,5	18,5
I alt	90	12,0	9,1

I ALT	166	17,1	14,2
-------	-----	------	------

Varigheden angives i måneder og tiendedele af måneder.

¹ Retten henviste 118 sager til Personaleretten, da denne påbegyndte sit virke.

8. *Verserende sager pr. 31. december – dommerkollegierne* (2007-2011)

	2007	2008	2009	2010	2011
Plenum	3	5	6	1	
Præsidenten	3	2	1	1	1
Afdelinger med tre dommere	206	199	160	179	156
Enedommer					2
Sager, der endnu ikke er tildelt	23	11	8	4	19
I alt	235	217	175	185	178

9. Verserende sager pr. 31. december – antal sagsøgere

De verserende sager med det største antal sagsøgere i 2011

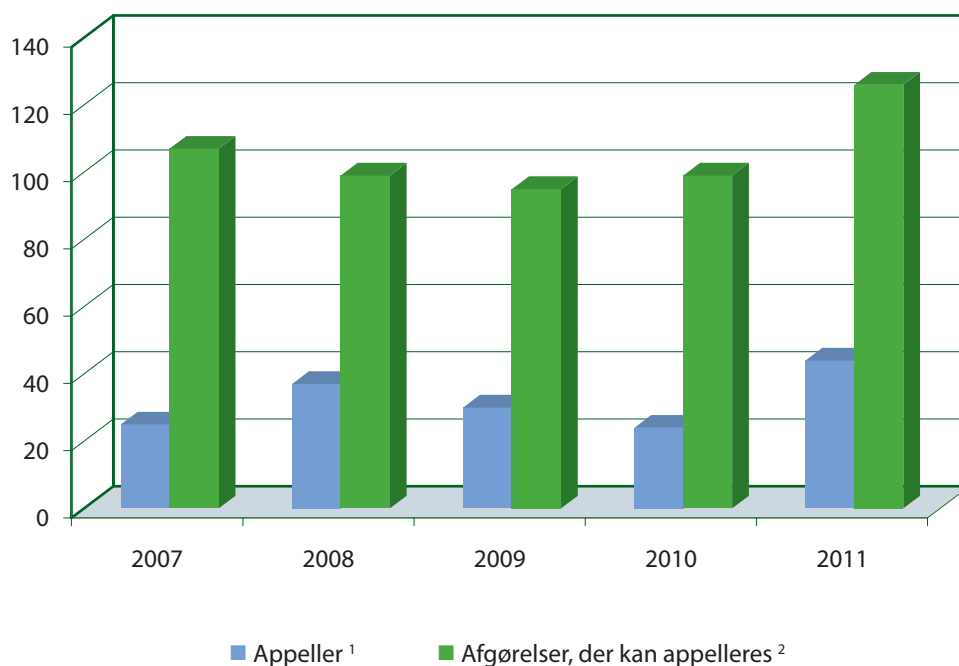
Antal sagsøgere	Sagsområder
535 (to sager)	Tjenestemandsvedtægten – løn – årlig tilpasning af vederlag og pensioner til tjenestemænd og øvrige ansatte – vedtægtens artikel 64, 65, 65a og bilag XI – Rådets forordning (EU) nr. 1239/2010 af 20. december 2010 – justeringskoefficient – tjenestemænd, der er placeret i Ispra
169	Tjenestemandsvedtægten – ansatte ved ECB – reform af pensionsordningen
34	Tjenestemandsvedtægten – EIB – pensioner – reform af pensionsordningen
25	Tjenestemandsvedtægten – forfremmelse – forfremmelsesårene 2010 og 2011 – fastsættelse af forfremmelsestærsklerne
20 (seks sager)	Tjenestemandsvedtægten – løn – familieydelse – skoleydelse – betingelser for tildeling
19	Tjenestemandsvedtægten – Parlamentets personaleudvalg – Valg – uregelmæssigheder i udvælgelsesproceduren
13	Tjenestemandsvedtægten – hjælpeansatte – midlertidigt ansatte – ansættelsesbetingelser – kontraktens varighed
10	Tjenestemandsvedtægten – kontraktansat personale – midlertidigt ansatte – ansættelsesbetingelser – kontraktens varighed
6 (to sager)	Tjenestemandsvedtægten – forfremmelse – forfremmelsesåret 2010 – sammenlignende bedømmelse af fortjenester – afgørelse om ikke at forfremme sagsøgeren
5 (fem sager)	Tjenestemandsvedtægten – forfremmelse – forfremmelsesåret 2008 – afgørelse om ikke at forfremme sagsøgeren

Ordet »vedtægt« anvendes for både vedtægten for tjenestemænd og ansættelsesvilkårene for de øvrige ansatte i Den Europæiske Union.

Samlet antal sagsøgere for samtlige verserende sager (2007-2011)

	Samlet antal sagsøgere	Samlet antal verserende sager
2007	1 267	235
2008	1 161	217
2009	461	175
2010	812	185
2011	1 006	178

10. Diverse – Personalerettens afgørelser, som er blevet appelleret til Retten (2007-2011)

	Appeller ¹	Afgørelser, der kan appelleres ²	Antal appeller i procent ³	Antal appeller i procent, herunder mindelig bilæggelse ⁴
2007	25	107	23,36%	21,93%
2008	37	99	37,37%	34,91%
2009	30	95	31,58%	30,93%
2010	24	99	24,24%	21,62%
2011	44	126	34,92%	32,84%

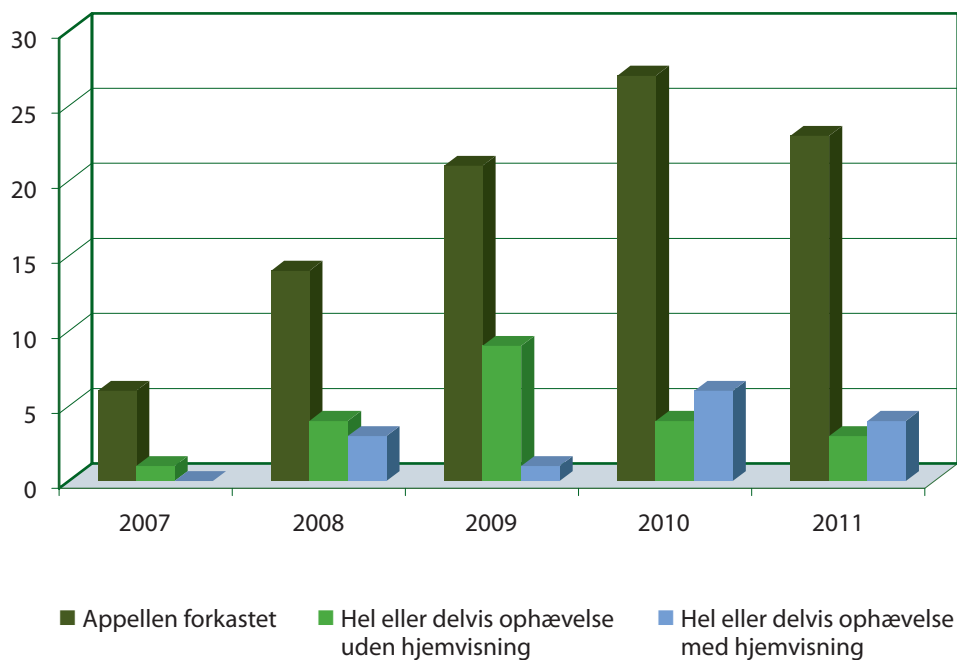
¹ Afgørelser, der er appelleret af flere parter, er kun medtaget én gang. I 2007 blev der for så vidt angår to afgørelser iværksat to appeller af hver. I 2011 er én afgørelse blevet appelleret to gange.

² Domme og kendelser afsagt i referenceåret, hvorved sager afvises, kendelser i sager om foreløbige forholdsregler, om, at det er ufornuddigt at træffe afgørelse, eller om afslag på begæring om intervention.

³ Det er muligt, at denne procentdel for et givet år ikke svarer til antallet af afgørelser afsagt i referenceåret, der kan appelleres, såfremt fristen for iværksættelse af appel overlapper to kalenderår.

⁴ I overensstemmelse med lovgivers opfordring hertil bestræber Personaleretten sig på at fremme mindelig bilæggelse af tvisterne. Et vist antal sager afsluttes på denne måde hvert år. Disse sager giver ikke anledning til »afgørelser, der kan appelleres«, på grundlag af hvilke »antal appeller i procent« normalt beregnes i årsrapporten, herunder for Retten og Domstolen. For så vidt som »antal appeller i procent« kan betragtes som et udtryk for »anfægtelsesprocenten« for en retsinstans' afgørelser, ville denne procentdel afspejle situationen bedre, hvis den blev beregnet på grundlag af ikke blot afgørelser, der kan appelleres, men også sådanne, som ikke kan, eftersom de netop bringer tvisten til afslutning ved mindelig bilæggelse. Det er resultatet af denne beregning, der er anført i denne kolonne.

11. Diverse – appelsagernes udfald ved Retten (2007-2011)

	2007	2008	2009	2010	2011
Appellen forkastet	6	14	21	27	23
Hel eller delvis ophævelse uden hjemvisning	1	4	9	4	3
Hel eller delvis ophævelse med hjemvisning		3	1	6	4
I alt	7	21	31	37	30

Kapitel IV

Møder og besøg

A – Officielle besøg og arrangementer ved Domstolen, Retten og Personaleretten i 2011

Domstolen

16. og 17. januar	Delegation fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol
19. januar	Kongeriget Spaniens faste repræsentant ved Den Europæiske Union, L. Planas Puchades
25. januar	Delegation fra Association of Lawyers of Russia
31. januar	R. Répássy, vicejustitsminister, justitsministeriet og ministeriet for offentlig administration i Republikken Ungarn, inden for rammerne af det ungarske formandskab for Rådet for Den Europæiske Union
31. januar	Delegation fra Unterausschuss Europarecht des Rechtsausschusses des Deutschen Bundestages
7. februar	Delegation fra Den Franske Republiks forfatningsråd
7. og 8. februar	Delegation fra Den Tyrkiske Republiks kassationsdomstol
8. marts	Delegation fra Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (Varemærker og Design) (KHIM)
10. marts	M. Szpunar, Republikken Polens viceudenrigsminister
14. og 15. marts	Delegation fra Rumæniens forfatningsret
18. marts	Præsidenten der deutschsprachigen Zeitungsverlegerverbände
22. marts	Delegation fra Riksdagen – Committee on the Constitution
27.-29. marts	Delegation fra Netværket af præsidenterne for Den Europæiske Unions Øverste Domstole
5. april	W.E. Kennard, ambassadør for Amerikas Forenede Stater ved Den Europæiske Union
5. april	Delegation fra Niedersächsischer Staatsgerichtshof
11. april	Delegation fra Riksdagen – Committee on Taxation
11. april	M. Kjærum, direktør ved Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder
11. april	C. Predoiu, Rumæniens justitsminister
11.-13. april	Delegation fra Domstolen for Den Centralafrikanske Økonomiske og Monetære Union (CEMAC), Domstolen for Det Økonomiske Fællesskab af Vestafrikanske Stater (CEDEAO) og Domstolen for Den Vestafrikanske Økonomiske og Monetære Union (UEMOA)
12. april	R. Sikorski, Republikken Polens udenrigsminister
1.-3. maj	Delegation fra Kongeriget Danmarks Højesteret
5. maj	D. Grieve, Attorney General for England and Wales, og E. Garnier, Solicitor General for England and Wales
5. maj	Bestyrelsen for Institute for European Affairs (INEA)
5. maj	I. Degutienė, Formanden for Republikken Litauens parlament
15.-17. maj	Delegation fra Republikken Slovakiets forfatningsdomstol
20. juni	Delegation fra Det blandede parlamentariske udvalg EU-Mexico

24. juni	Møde med tjenestemænd for medlemsstaterne og Den Europæiske Unions institutioner
26. og 27. juni	Delegation fra Bundesverfassungsgericht
27. juni	Delegation fra Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedoniens højesteret
30. juni	M. Boddenberg, Minister for forbunds- og europæiske anliggender i Hessen (Forbundsrepublikken Tyskland)
30. juni	D. Wallis, Næstformand for Europa-Parlamentet
6. september	Delegation fra Riksdagens Udvalg om Retlige Anliggender
7. september	P. Tempel, Forbundsrepublikken Tysklands faste repræsentant ved Den Europæiske Union
21. og 22. september	Delegation fra Republikken Estlands udenrigsministerium
22. september	E. Uhlenberg, formanden for parlamentet i Nordrhein-Westfalen (Forbundsrepublikken Tyskland)
25.-27. september	Kongeriget Danmarks anklagemyndighed
30. september	J.M. Fernandes, ordfører for Europa-Parlamentets Budgetudvalg
4. oktober	W. Grahammer, Republikken Østrigs faste repræsentant ved Den Europæiske Union
7. oktober	U. Mifsud Bonnici, Republikken Maltas tidligere præsident
10. og 11. oktober	5 ^e Luxemburger Expertenforum zur Entwicklung des Unionsrechts
11. oktober	U. Corsepius, generalsekretær for Rådet for Den Europæiske Union
11. oktober	Afsløring af skulpturen »Two Couplets« ved B. Ohlsson, Kongeriget Sveriges europaminister
12.-14. oktober	Delegation fra Det Økonomiske Fællesskab af Vestafrikanske Staters Domstol (ECOWAS)
17. og 18. oktober	Delegation af dommerne ved Den Franske Republiks kassationsdomstol
17. og 18. oktober	Første seminar for spanske jurister: »La Carta de los derechos fundamentales de la Unión europea«
27. oktober	B. Karl, Republikken Østrigs forbundsjustitsminister
27. oktober	J.-F. Terral, Den Franske Republiks ambassadør i Storhertugdømmet Luxembourg
27. oktober	A.-M. Henriksson, Republikken Finlands justitsminister, J. Store, Republikken Finlands faste repræsentant ved Den Europæiske Union, og M. Lehto, Republikken Finlands ambassadør i Storhertugdømmet Luxembourg
7. november	M. Sudo, dommer ved Japans højesteret
11. november	H. Koh, juridisk rådgiver for Amerikas Forenede Staters udenrigsministerium og R. Mandell, Amerikas Forenede Staters ambassadør i Storhertugdømmet Luxembourg
21.-23. november	Seminar for dommere
28. og 29. november	Delegation fra Den Tyrkiske Republiks kassationsdomstol
29. november	Delegation af dommere ved de øverste retsinstanser i Den Kinesiske Folkerepublik
13. december	Delegation fra Den Vestafrikanske Økonomiske og Monetære Union (UEMOA)

14. december I. Rizopoulos, Den Helleniske Republiks ambassadør i Storhertugdømmet Luxembourg

Retten

31. januar Besøg af det ungarske formandskab for Rådet for Den Europæiske Union
8. marts Besøg af delegation fra Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (Varemærker og Design) (KHIM)

10. marts Besøg af M. Szpunar, Republikken Polens viceudenrigsminister

2. og 3. maj Besøg af delegation fra Kongeriget Danmarks Højesteret

30. juni Besøg af D. Wallis, Europa-Parlamentets næstformand

22. september Besøg af delegation fra Republikken Estlands udenrigsministerium

23. september Besøg af M. Lehto, Republikken Finlands ambassadør i Storhertugdømmet Luxembourg

10. oktober Besøg af R. Cachia Caruana, Republikken Maltas faste repræsentant ved Den Europæiske Union

27. oktober Besøg af G.F. Ioannidis, generalsekretær i Den Helleniske Republiks justitsministerium

7. november Besøg af M. Sudo, dommer ved Japans højesteret

28. november Besøg af delegation fra Republikken Tyrkiets kassationsdomstol

30. november Besøg af delegation fra Republikken Letland

6. december Besøg af P.N. Diamandouros, den europæiske ombudsmand

Personaleretten

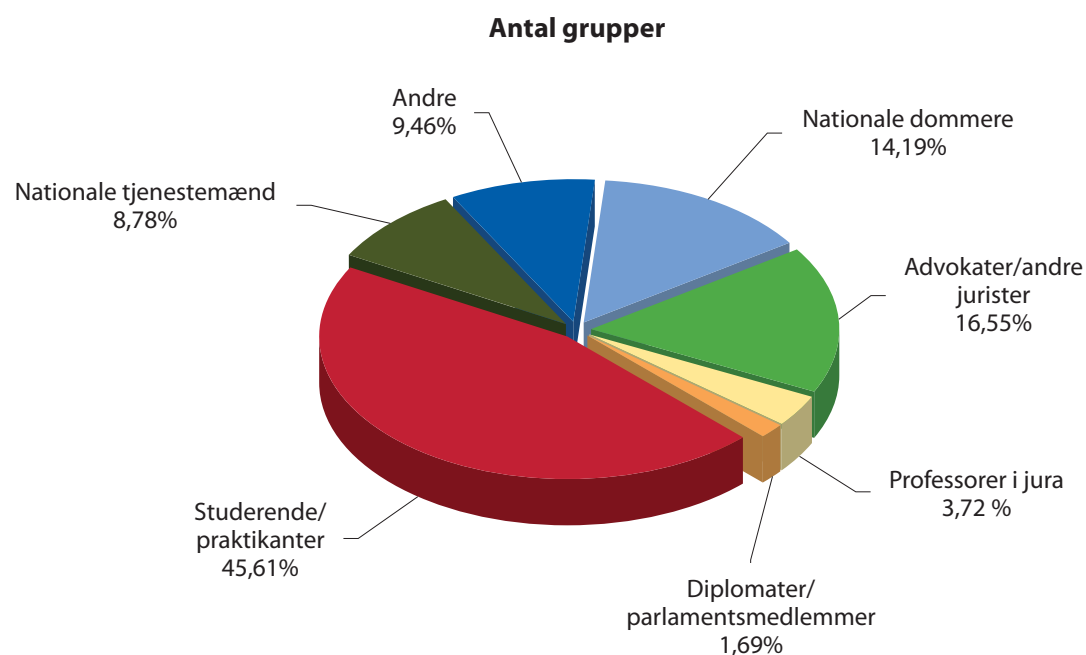
11. og 12. juli Besøg af K.M. Lueken, fuldmægtig, præsidiasekretariatet ved De Forenede Nationers personaleret i New York

20. september Besøg af M. de Sola Domingo, Europa-Kommissionens ombudstjeneste

6. december Besøg af P.N. Diamandouros, den europæiske ombudsmand

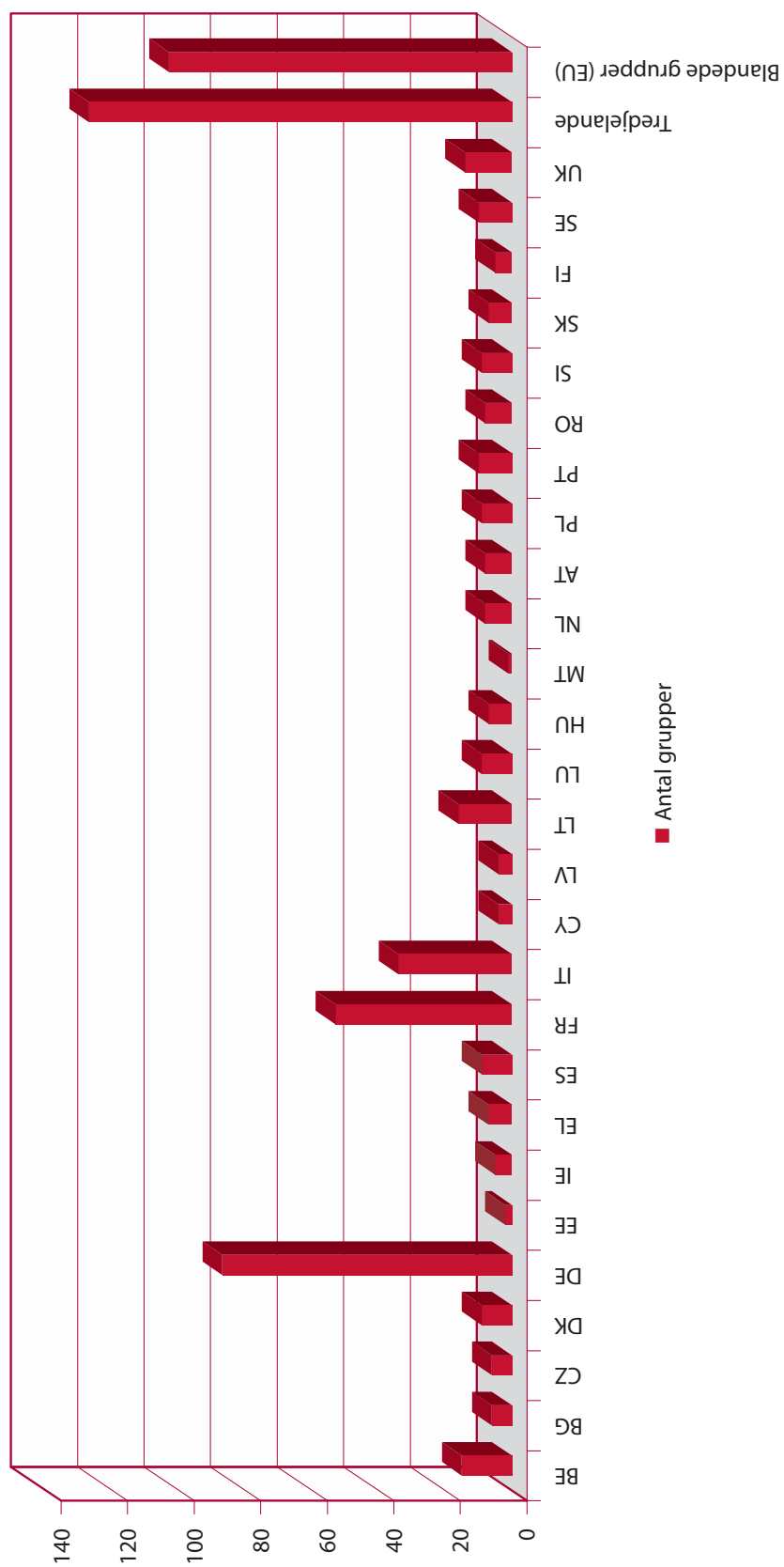
B – Studiebesøg (2011)

1. Opdeling i grupper

	Nationale dommere	Advokater/andre jurister	Professorer i jura	Diplomater/ parlamentsmedlemmer	Studerende/ praktikanter	Nationale tjenestemænd	Andre	I alt
Antal grupper	84	98	22	10	270	52	56	592

2. Studiebesøg – fordeling mellem medlemsstater (2011)

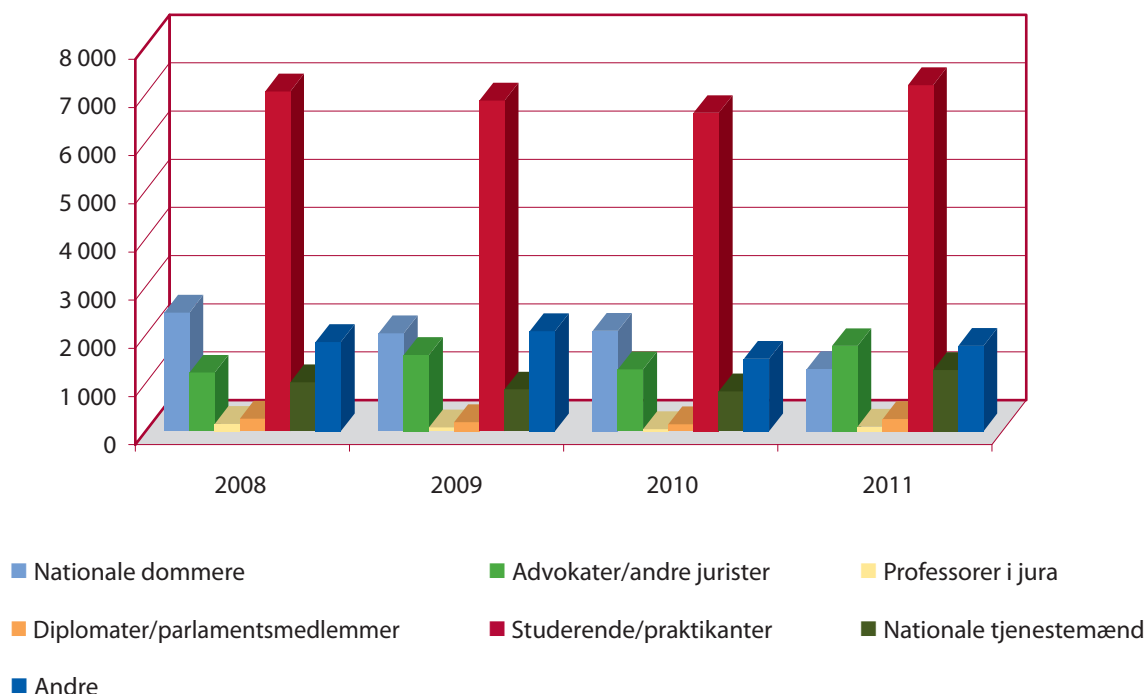
	Antal besøgende							Antal grupper	
	Nationale dommere	Advokater/ andre jurister	Professorer i jura	Diplomater/ parlamentsmedlemmer	Studerende/ praktikanter	Nationale tjenestemænd	Andre	I alt	Antal grupper
BE	31	15			352	26	47	471	15
BG	6	80		6				92	6
CZ	3				63			66	6
DK					164	15	91	270	9
DE	251	343		83	901	211	662	2 451	87
EE						14		14	2
IE			8		54			62	5
EL	8				64			72	7
ES	60				95		17	172	9
FR	163	59			823	46	239	1 330	53
IT	2	23	20		320	8	32	405	34
CY	10				18			28	4
LV		10			30			40	4
LT			4	8	28	33		73	16
LU	8	45		26	30	22	97	228	9
HU			8		160		47	215	7
MT					32			32	1
NL				54	140	14		208	8
AT					205		18	223	8
PL		79			7			86	9
PT		195			1			196	10
RO	25				42	18		85	8
SI		10	5		143			158	9
SK	40				104			144	7
FI		30			46	30	20	126	5
SE	118	4		8		6	11	147	10
UK	56	53	30		88			227	14
Tredjelande	400	156	24	57	1 443	80	168	2 328	127
Blandede grupper (EU)	114	669		12	1 828	751	328	3 702	103
I alt	1 295	1 771	99	254	7 181	1 274	1 777	13 651	592

3. Seminar for nationale dommere (2011)

BE	5	DK	3	IE	2	FR	13	LV	2	HU	6	AT	5	RO	7	FI	3
BG	5	DE	10	EL	6	IT	13	LT	3	MT	1	PL	12	SI	2	SE	3
CZ	6	EE	2	ES	13	CY	2	LU	2	NL	6	PT	6	SK	3	UK	12

I alt 153

4. Udviklingen i antal og typer af besøgende (2008-2011)

Antal besøgende

	Nationale dommere	Advokater/andre jurister	Professorer i jura	Diplomater/parlamentsmedlemmer	Studerende/praktikanter	Nationale tjenestemænd	Andre	I alt
2008	2 463	1 219	156	262	7 053	1 016	1 854	14 023
2009	2 037	1 586	84	193	6 867	870	2 078	13 715
2010	2 087	1 288	47	146	6 607	830	1 507	12 512
2011	1 295	1 771	99	254	7 181	1 274	1 777	13 651

C – Højtidelige retsmøder i 2011

24. januar	Højtideligt retsmøde i anledning af to nye medlemmers tiltræden ved Revisionsretten
11. april	Højtideligt retsmøde til minde om Pierre Pescatore og Antonio Saggio
19. september	Højtideligt retsmøde i anledning af M. Kanchevas tiltræden som dommer ved Retten
26. september	Højtideligt retsmøde i anledning af to nye medlemmers tiltræden ved Revisionsretten
6. oktober	Højtideligt retsmøde i anledning af dommer P. Lindhs fratræden og C.G. Fernlunds tiltræden som dommer ved Domstolen, samt af præsident P. Mahoneys og dommerne H. Tagaras' og S. Gervasonis fratræden og E. Perillos, R. Barents' og K. Bradleys tiltræden som dommere i forbindelse med den delvise fornyelse af Personaleretten

D – Besøg og deltagelse i officielle arrangementer

Domstolen

1. januar	Domstolen repræsenteret i Valletta ved nytårsceremonien efter invitation fra Republikken Maltas præsident
7. januar	Domstolen repræsenteret i Paris ved det højtidelige retsmøde ved cour de cassation i Den Franske Republik i anledning af indledning af retsåret 2011
11. januar	Domstolen repræsenteret ved nytårsreceptionen efter indbydelse af Hans Kongelige Højhed Storhertugen af Luxembourg
13. januar	Domstolen repræsenteret i Berlin ved nytårsreceptionen efter indbydelse af præsidenten for Forbundsrepublikken Tyskland
25. januar	Domstolen repræsenteret i Berlin ved »Rechtspolitischen Neujahrsempfang 2011« efter indbydelse fra Forbundsrepublikken Tysklands justitsminister
28. januar	Deltagelse af en delegation fra Domstolen i Strasbourg i højtideligt retsmøde ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og i seminaret »Quelles sont les limites à l'interprétation évolutive de la Convention?«
10. februar	Deltagelse af Domstoles præsident i Bruxelles i konferencen »Implementing the Lisbon Treaty«, organiseret af Europa-Kommissionen og Kontoret for Europapolitisk Rådgivning
14. februar	Deltagelse af Domstolens præsident i København i ceremonien til festlig holdelse af 350-årsjubilæet for Kongeriget Danmarks Højesteret
21. marts	Domstolens deltagelse i Strasbourg i seminariet organiseret af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i anledning af udgivelsen af værket »Handbook on European Non-Discrimination Case-Law«
21. og 22. marts	Officielt besøg i London af en delegation fra Domstolen ved Judiciary of England and Wales
31. marts	Domstolen repræsenteret ved det højtidelige retsmøde i München afholdt i anledning af W. Spindler, præsident ved forbundsfinansdomstolens, fratræden efter invitation fra Forbundsrepublikken Tysklands justitsminister
8. og 9. maj	Domstolen repræsenteret i Madrid i bestyrelsesmødet for Sammenslutningen af Statsråd og Forvaltningsdomstole i Den Europæiske Union
19. maj	Domstolen repræsenteret i Paris ved et kollokvium i sammenlignende ret om »Le contrôle de constitutionnalité en Europe«, organiseret af Fédération européenne des juges administratifs (FEJA)
19.-21. maj	Domstolen repræsenteret i Sankt Petersborg ved »First St Petersburg International Legal Forum«
23.-27. maj	Domstolen repræsenteret i Bukarest ved den 15. kongres for Sammenslutningen af Forfatningsdomstole i Europa
25. maj	Møde i Berlin mellem en delegation fra Domstolen og R. Pofalla, minister, chef for forbundskanslerens kontor, og S. Leutheusser-Schnarrenberger, Forbundsrepublikken Tysklands justitsminister

26. maj	Domstolen repræsenteret ved indvielsesceremonien i Rom for plenarmødet ved netværket af europæiske anklagemyndigheder ved de øverste domstole i Den Europæiske Union, med deltagelse af præsidenten for Den Italienske Republik
31. maj	Domstolen repræsenteret i Rom efter indbydelse fra præsidenten for Den Italienske Republik i ceremonien i anledning af nationaldagen
1. juni	Deltagelse af Domstolens præsident i Paris i Congrès fondateur de l'Institut européen du droit
20. juni	Officielt besøg af en delegation fra Domstolen i Zagreb ved Højesteret i Republikken Kroatien
20. juni	Domstolen repræsenteret i Budapest i konferencen »Practical application of Regulation (EC) N° 2201/2003 – on the eve of review«, organiseret af det ungarske formandskab for Rådet for Den Europæiske Union og af Europa-Kommissionen
23. juni	Deltagelse af Domstolens medlemmer i ceremonierne i anledning af den luxembourgske nationaldag
24. juni	Domstolen repræsenteret i Ljubljana efter indbydelse fra præsidenten for Republikken Slovenien i ceremonierne og receptionen afholdt i anledning af den slovenske nationaldag
24. juli	Deltagelse af Domstolens præsident i Athen i receptionen afholdt af Den Helleniske Republiks præsident i anledning af årsdagen for republikkens oprettelse
29. og 30. juli	Deltagelse af Domstolens præsident i Sofia i ceremonierne afholdt i anledning af 20-årsjubilæet for forfatningsdomstolen i Republikken Bulgarien efter indbydelse fra præsidenten
4.-6. september	Deltagelse af Domstolens præsident i seminaret afholdt i Stockholm af det svenske udenrigsministerium til ære for dommer P. Lindh
28. september	Deltagelse af en delegation fra Domstolen i Karlsruhe i ceremonien for fejringen af 60-årsjubilæet for Bundesverfassungsgericht
30. september	Domstolen repræsenteret i Wien ved ceremonien i Verfassungstag
3. oktober	Officielt besøg i Strasbourg af en delegation fra Domstolen ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol
3. oktober	Domstolen repræsenteret i London ved ceremonien i anledning af retsårsbegyndelse efter invitation fra Lord Chancellor
3. oktober	Domstolen repræsenteret i de officielle ceremonier i anledning af nationaldagen i Forbundsrepublikken Tyskland
13. og 14. oktober	Domstolen repræsenteret i Alicante ved det 7. symposium for europæiske dommere vedrørende varemærker, mønstre og modeller
20. oktober	Møde i Bruxelles mellem en delegation fra Domstolen og D. Tusk, Republikken Polens premierminister, i forbindelse med det polske formandskab for Rådet for Den Europæiske Union
25. oktober	Domstolen repræsenteret i Vilnius ved den officielle fejring af 19-årsjubilæet for forfatningen i Republikken Litauen
31. oktober	Domstolen repræsenteret i Rom ved fejringen af 180-årsjubilæet for statsrådet i Den Italienske Republik

31. oktober – 2. november	Officielt besøg af en delegation fra Domstolen ved forfatningsdomstolen i Republikken Malta
10. november	Domstolen repræsenteret i Europa-Parlamentet i Bruxelles ved høringen om grundlæggende rettigheder »The implementation of the EU Charter of Fundamental Rights two years after the Lisbon Treaty's entry into force«
16. og 17. november	Domstolen repræsenteret i Budapest i den internationale konference afholdt af Rådet for offentlige indkøb i Republikken Ungarn om temaet »Actual Questions of Public Procurements in the European Union and in the Member States«
23. og 24. november	Domstolen repræsenteret i Den Haag i ekspertseminaret om anvendelsen af Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder af medlemsstaternes retsinstanser, organiseret af statsrådet i Kongeriget Nederlandene
25. november	Domstolen repræsenteret i Rom i seminaret med temaet »Dallo Statuto albertino alla Costituzione repubblicana«, organiseret af forfatningsdomstolen i Den Italienske Republik i anledning af 150-årsjubilæet for Italiens forening
15. december	Deltagelse af Domstolens præsident i Berlin i konferencen organiseret af delstaten Hessen med temaet »Hessen und der EuGH im Dialog«
23. december	Domstolen repræsenteret i Ljubljana efter indbydelse af præsidenten for Republikken Slovenien i receptionen afholdt i anledning af fejringen af uafhængigheds- og nationaldagen

Retten

1. januar	Retten repræsenteret i Valletta ved receptionen afholdt af præsidenten for Republikken Malta i anledning af den traditionelle nytårsceremoni
19. januar	Retten repræsenteret i receptionen afholdt af forbundskansleren og viceforbundskansleren for Republikken Østrig ved nytårsceremonien
25. januar	Retten repræsenteret i Berlin ved receptionen »Rechtspolitischen Neujahrsempfang 2011«, organiseret af Forbundsrepublikken Tysklands justistminister
14. februar	Retten repræsenteret i København i anledning af 350-årsjubilæet for Højesteret, organiseret af Torben Melchior, præsident for Højesteret i Kongeriget Danmark
14. og 15. april	Retten repræsenteret i Berlin ved »XV. Internationale Kartellkonferenz« ved Bundeskartellamt
19.-21. maj	Retten repræsenteret ved 6. afholdelse af Journées des juristes européens
30. maj – 1. juni	Retten repræsenteret ved det officielle besøg på Malta efter invitation fra præsidenten for Maltas højesteret
31. maj	Retten repræsenteret i Rom ved receptionen hos præsidenten for Den Italienske Republik i anledning af nationaldagen
23. juni	Retten repræsenteret ved den luxembourgske nationaldag, højtidelig Te deum efterfulgt af en reception ved Storhertugen af Luxembourg

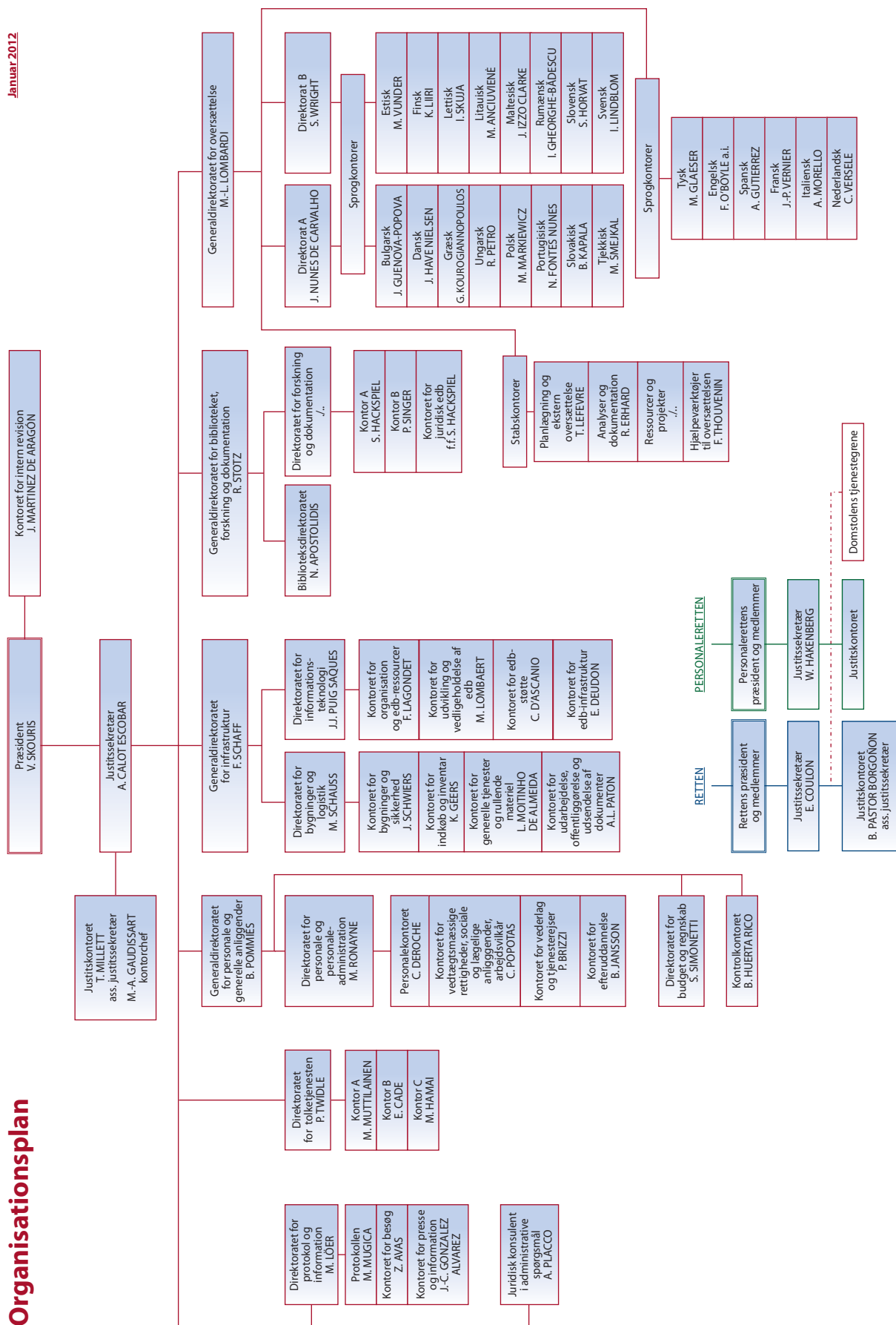
24. juli	Retten repræsenteret i Athen ved reception hos præsidenten for Den Helleniske Republik i anledning af 37-årsjubilæet for Republikkens oprettelse
28. september	Retten repræsenteret i Warszawa ved ceremonien for præsidenten for Republikken Polens overrækkelse af fortjenstmedaljer til dommere og juridiske professorer
30. september	Retten repræsenteret i Wien ved den højtidelige fejring af 91-årsjubilæet for Republikken Østrigs forfatning
2. og 3. oktober	Retten repræsenteret i London ved åbningsceremonien for retsårets indledning i Westminster Abbey
3. oktober	Retten repræsenteret ved receptionen ved Forbundsrepublikken Tysklands præsident i anledning af den tyske nationaldag
12.-15. oktober	Retten repræsenteret i Alicante ved det 7. symposium for europæiske dommere organiseret af Kontoret for Harmonisering i det Indre Marked (Varemærker og Design)
14. og 15. november	Retten repræsenteret i Berlin ved konferencen »Die freiheitliche Grundordnung der Europäischen Union« organiseret af ministeren for økonomi og teknologi
24. november	Retten repræsenteret i Trier ved konferencen organiseret af l'Académie de droit européen om temaet »Transnational Use of Video Conferencing in Court«
6. december	Retten repræsenteret ved den officielle reception hos præsidenten for Republikken Finland i anledning af uafhængighedsdagen

Personaleretten

21. og 22. marts	Besøg ved den statslige skole for dommere og anklagere i Thessaloniki
16. og 17. maj	Besøg ved højesteret og forfatningsdomstolen i Republikken Ungarn
22. og 23. september	Besøg ved højesteret og forfatningsdomstolen i Kongeriget Spanien

Organisationsplan

Den Europæiske Unions Domstol

**Årsrapport 2011 – Oversigt over arbejdet ved Den Europæiske Unions Domstol,
Den Europæiske Unions Ret og EU-Personaleretten**

Luxembourg: Den Europæiske Unions Publikationskontor

2012 — 270 s. — 21 x 29,7 cm

Katalognummer: QD-AG-12-001-DA-C

ISBN 978-92-829-1159-4

doi:10.2862/77554

ISSN 1831-8401

Publikationskontoret

ISBN 978-92-829-1159-4

9 789282 911594

SÅDAN FÅR MAN FAT I PUBLIKATIONER FRA EU

Gratis publikationer:

- Via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).
- Hos Europa-Kommissionens repræsentationer eller delegationer. Kontaktoplysninger kan findes på: <http://ec.europa.eu> eller fås ved at sende en fax til +352 2929-42758.

Betalingspublikationer:

- Via EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Betalingsabonnementer (f.eks. *Den Europæiske Unions Tidende* og samlinger af afgørelser fra Den Europæiske Unions Domstol):

- Via Den Europæiske Unions Publikationskontors salgskontorer (http://publications.europa.eu/others/agents/index_da.htm).

